

77.621

T. C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÇEMİŞGEZEK, PERTEK ve HOZAT YÖRESİ AĞIZLARI
(İnceleme - Metinler - Sözlük)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YÖNETEN
Doç. Dr. Ahmet BURAN

HAZIRLAYAN
İbrahim TOSUN

Fırat Üniversitesi
Merkez Kütüphanesi

0068637

255.07.02.03.00.00/08/0068637

TD YL/94

ELAZIĞ

1996

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	1,2
Kısaltmalar	3
Metinlerde Kullanılan Transkripsiyon İşaretleri	4-5
Derleme Bölgeleri Haritası	6
GİRİŞ	7-26
Ağız Bölgeleri Haritası	27
İNCELEME	28-161
SES BİLGİSİ (FONETİK)	29-118
ÜNLÜLER VE ÖZELLİKLERİ	30-92
I. Türkiye Türkçesi Yazı Dilinde Bulunmayan Ünlüler	30-37
II. Boğumlanma Süreleri Bakımından Ünlüler	38-48
1. Normal Süreli Ünlüler	38-40
2. Uzun Ünlüler	40-43
3. Kısa Ünlüler	43-46
4. İkiz Ünlüler	46-48
ÜNLÜ UYUMLARI	49-71
I-KALINLIK - İNCELİK UYUMU	50-62
1. Yabancı Kökenli Kelimelerde Kalınlık- İncelik Uyumuna:	50-51
2. İmlada Uyumdan Kaçınan Yabancı Kelimelerin Durumu :	51-52
3. Kalınlık- İncelik Uyumunun Bozulması	52
a. Uyumun Kelime Köklerinde Bozulması	52
b. Yabancı Kelimelerde Bozulma	52-53
c. Kalınlık-İncelik Uyumunun Eklerde Bozulması	53-62
II. DÜZLÜK- YUVARLAKLIK UYUMU	62-71
A- Düzlük - Yuvarlaklık Uyumunun Bozulması	63-71
1. Düzlük - Yuvarlaklık Uyumunun Köklerde Bozulması:	63-64
2. Düzlük- Yuvarlaklık Uyumunun Eklerde Bozulması	64

a. Fiil ve İsim Çekim Eklerinde	64-67
b. Fiil ve İsim Yapım Eklerinde	67-70
c. Uyumu Bozan Diğer Nedenler	70-71
ÜNLÜ DEĞİŞMELERİ	72-92
A- Kalın Ünlülerin İncelmesi	72-75
B- İnce Ünlülerin Kalınlaşması	75-78
C- Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması	78-83
Ç- Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi	83-84
D- Geniş Ünlülerin Daralması	84-86
E- Dar Ünlülerin Genişlemesi	86-88
F- Ünlü Düşmesi	89-90
G- Ünlü Türemesi	90-92
ÜNSÜZLER	93-118
I- Yazı Dilinde Bulunmayan Ünsüzler	93-96
II- Ünlü- Ünsüz İlişkileri	96-98
III- Ünsüz İlişkileri	98-102
IV- Ünsüz Değişmeleri	102-117
A- Tonlulaşma	102-104
B- Tonsuzlaşma	104-106
C- Süreklileşme	106
Ç- Süreksizleşme	106-107
D- Diğer Ünsüz Değişmeleri	107-108
E- Aykırılma (Dissimilation)	108-109
F- Ünsüz İkizleşmesi	109
G- İkiz ünsüzlerin Tekleşmesi	110
Ğ- Ünsüz Düşmesi	110-113
H- Ünsüz Türemesi	113-114
I- Yer Değiştirme	114-116
İ- Hece Kaynaşması	116-117
J- Hece Yutumu	117

K- Ünsüzler Tablosu	118
ŞEKİL BİLGİSİ (MORPHOLOGİE)	119-161
A- İsimler	120-129
I. İsim Yapım Ekleri	120-123
1. İsimden İsim Yapan Ekler	120-122
2. Fiilden İsim Yapan Ekler	122- 123
II. İsim Çekim Ekleri	123-129
I- İsim Hal Ekleri	123-126
II- İyelik Ekleri	126-128
III- Çokluk Eki	128
IV- Aitlik Eki	128
V- Soru Eki	129
B- Sıfatlar	130-131
C- Zamirler	131-139
1. Şahıs Zamirleri	131-134
2. Dönüşlülük Zamiri	134-137
3. İşaret Zamirleri	137-139
4. Belgisiz Zamirler	139
5. Soru Zamirleri	139
C- Fiiller	140-155
I- Fiilimsiler	140-142
II- Fiil Yapım Ekleri	142
III- Çekimli Fiiller	142
1. Haber Kipleri	143-149
2. Tasarlama (Dilek) Kipleri	149-151
3. Fiillerin Birleşik Çekimleri	151-153
4. Katmerli Çekimler	153
IV- Yardımcı Fiiller	153-154
V- İ-mek Fiili (İsim Fiili)	154-155
D- Zarflar	157

E- Edatlar	158
F- Deyimler	159
G- Atasözleri	159-160
H- İkilemeler	160-161
SONUÇ	162-167
BİBLİYOGRAFYA	168-170
METİNLER	171-341
SÖZLÜK	341 - 383
Metinlerin Dışında Kaynak Kişilerden Derlenen Kelimeler ...:	384-394

ÖN SÖZ

Türkiye Türkçesi yazı dilinde İstanbul ağzının özellikleri ve konuşma şekli esas olmakla birlikte Anadolu'nun hemen her yöresinde farklı fonetik özellikler gösteren çok çeşitli ağızların varlığı da bilinmektedir. Güzel Türkçemizin asıl kaynağı Anadolu ağızlarıdır.

Günümüzde her köşenin hızla dışarıya açılması, çeşitli teknolojik gelişmelerin buralara kadar girmesi ve yaygın bir iletişim ağının (kitle iletişim araçları aracılığıyla) hızla gelişmesi, halk kültürüne ait değerleri, aynı zamanda mahallî ağızları bir çırpıda değiştirebilmektedir. Diyebiliriz ki, bütün bu sosyal ve kültürel etkileşimler büyük insan kitlelerini, mahallî dili konuşmaktan ziyade, onları yazı dilini konuşmaya bir ölçüde mecbur bırakmıştır. Bunun yanında yazı dilinin kuralları çerçevesinde konuşan hemen her insanda zaman zaman doğup büyüdüğü yörenin ağız özelliklerini görmek de mümkündür.

Çağımızda ağızlara has özellikler ve nüanslar bir bir kaybolmakta bunların yerini İstanbul ağzının hususiyetleri almaktadır. Yok olmaya yüz tutmuş bu kültür mirasını hiç olmazsa bu tür çalışmalarla toplayıp, derlemek çok önemlidir. Böyle çalışmalar bizi geçmişe bağlayan bu dil zenginliğini büyük ölçüde yaşatacaktır.

Bu konu ile ilgili çalışmaların önemli bir özelliği de Türkçemize geleceği açısından sağlıklı bir yön vermesi ve onu menfi tesirlerden koruyarak, ona kendi öz kaynağından materyal sunmasıdır.

Görülüyor ki bu tür çalışmaların Türkçemiz açısından büyük önemi vardır. Arzumuz konu uzmanlarının bu alanda detaylı ve geniş incelemeler yapmaları ve elde edilen malzemenin, gerçekten kendisinden yararlanılabilecek bir titizlikle, sistemli bir şekilde ilim alemine sunulmasıdır. Şu ana kadar bu alanda yapılmış ve yapılmakta olan çalışmalara,

az da olsa katkıda bulunmak için biz de bu işe giriştik.

Çalışmalarımızda daha önce üzerinde böyle bir çalışma hemen hemen hiç yapılmamış (Çok yetersiz bir kaç çalışma vardır) olan Tunceli ili Çemişgezek, Hozat ve Pertek yöresi ağızlarını incelemeye tabi tuttuk. Bu yöreyi seçmemizin nedeni, metinlerde de açıkça görülebileceği gibi dilin orijinalliyi ve kendi öz benliğini kaybetmemiş olmasıdır. Bu nedenle işe önce yöre ağzından metin derleyerek başladık. Derlemede karşılaştığımız bazı olumsuz durumlar da oldu. Yörede öğretmenleri hedef alan terör nedeniyle daha önceden belirlediğimiz bazı köylere gide-medik. Bu nedenle metin derlerken, gidebildiğimiz yörelerde bulunduğu çevrenin ağız özelliklerine örnek teşkil edebilecek köyleri seçmeye özen gösterdik. Metinleri derlerken özellikle tahsil görmemiş, yaşı ellinin üstünde olan ve bölgenin dışı ile irtibatı bulunmayan kaynak kişiler seçtik. Metinleri kaynak kişilerin ağzından banda aldık. Daha sonra bu metinleri transkripsiyonlu bir şekilde yazıya geçirdik. İnceleme sırasında kolaylık sağlaması için metinleri romen rakamlarıyla numaralandırıp, her metni de kendi içinde beşer beşer ayırdık. Elimizdeki metinleri fonetik (ses bilgisi) morfolojik (yapı bilgisi) ve kelime seviyesinde inceleyerek, inceleme, metinler ve sözlük olmak üzere üç bölümden oluşan bu Yüksek Lisans Tezi'ni hazırladık.

Beni böyle bir çalışmaya sevk ederek yönlendiren, çalışmam sırasında bana duyduğu güvenle ve yardımlarıyla ışık tutan çok kıymetli hocam sayın Doç. Dr. Ahmet BURAN'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

ELAĞIĞ - 1996

İBRAHİM TOSUN

Kısaltmalar

Abl	: Ablatif
a.g.e	: Adı geçen eser.
a.g.m	: Adı geçen makale
Akk	: Akkuzatif
bas	: Baskı
Bkz	: Bakınız
C	: Cilt
Çev	: Çeviren
Çok	: Çokluk
Dat	: Datif
EAT	: Eski Anadolu Türkçesi
Ekv	: Ekvatif
Ens	: Enstrumental
Gen	: Genitif
Lok	: Lokatif
md	: Metin Dışı
ODTÜ	: Orta Doğu Teknik Üniversitesi
s	: Sayfa
S	: Sayı
TDAY	: Türk Dili Araştırmaları Yıllığı
TDED	: Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi
TDK	: Türk Dil Kurumu
tek	: Tekil
TKA	: Türk Kültürü Araştırmaları
TTK	: Türk Tarih Kurumu
vb	: ve benzeri
yay	: Yayınları

Metinlerde Kullanılan Transkripsiyon İşaretleri

Ünlüler :

(-) : Uzunluk İşareti

ā : uzun

ē : uzun

ō : uzun

ö : uzun

ū : uzun

ī : uzun

(ˇ) : Kısalık İşareti

ā̇ : kısa

ī̇ : kısa

ō̇ : kısa

ū̇ : kısa

(/) : Kalın Ünlüler Üzerinde Yarı İncelme İşareti.

á : a e arası

í : ı i arası

ó : o ö arası

ú : u ü arası

(.) : Geniş Ünlüler Üzerinde Yarı Daralma İşareti.

ê : e~i arası

ô : o~u arası

ö̇ : ö~ü arası

a : a~ı arası

(°) : Düz Ünlüler Üzerinde Yarı Yuvarlaklaşma, Dar Ünlüler Üzerinde Yarı Genişleme İşareti.

ã : a~o arası

ẽ : e~ö arası

ĩ : ı~u arası

î : i~u arası

ũ : u~o arası

(˘) : Diftong İşareti.

Ünsüzler :

ç : c~j arası

ğ : arka damak g'si (Ğ)

h : hırıltılı h

k : arka damak k'sı

v : çift dudak v'si

(/) : Ünsüzler Üzerinde Telafuz Noktasının Öne Kaydığını Göserir. (Kalın ünlülerde kullanıldığında)

l' : Normal l'ye göre daha önde boğumlanan l

Ç : ç~c arasında yarı tonlu ses

K : k~g arası (ince)

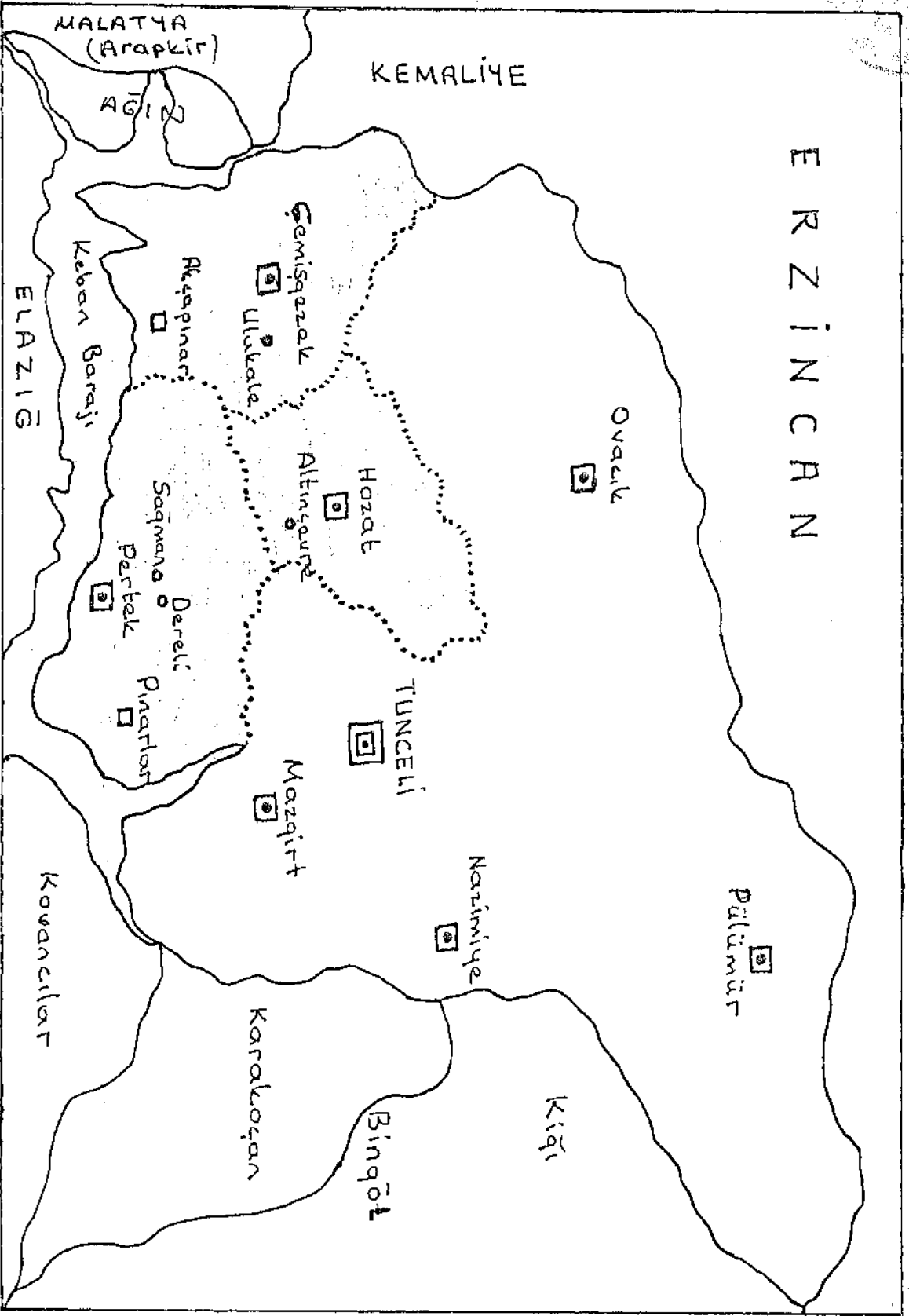
Қ : қ~ğ arası (kalın)

P : p~b arası (yarı tonlu)

(˙) : Ünsüzler Altında Belirsizlik İşareti.

(˘) : Ulama İşareti.

Derleme Bölge Haritası

GİRİŞ

1. Bölgenin Tarihi

a) Milattan Önce :

Doğu Anadolu Bölgesinin batısında ve Fırat Havzası'nın yukarı bölümünün orta yerinde bulunan inceleme sahamızın tarihini, çevresinden (Harput, Erzincan vb.) ya da Anadolu tarihinden soyutlamadan ele alıp açıklamayı daha uygun bulduk. Çünkü inceleme bölgemiz de çevresindeki diğer yerleşim alanları gibi tarih sahnesinde Anadolu olarak yer almış, Anadolu olarak varlık kazanmıştır.

Tarih boyunca Türklerin kesin hakimiyetine kadar belki de yer yüzünde en çok el değiştiren toprak parçalarından biri olan bölgeyi, böyle bir anlayıştan yola çıkarak, önce, bu yörede yapılan kazılarda ortaya çıkan tarihi bulguların ışığında incelemeye çalışacağım.

Bölgenin en eski yerleşim merkezleri Çemişgezek, Hozat, Pertek ve Mazgirt olup tarihte bu bölge Dersim adıyla anılmaktadır (1). Bölgenin Çemişgezek ilçesinde yapılan incelemelerde iki höyük bulunmuştur. Bunlardan Pulur höyüğünün Son Neolitik Dönem'den kalma bir yerleşim merkezi, Yeniköy höyüğünün ise İlk Tunç Çağı'ndan kalma bir yerleşim merkezi olduğu ortaya çıkmıştır (2).

Ali Kemali, bölgenin M.Ö. 2750'de Sargon tarafından kurulmuş olan Sümmur- Akad İmparatorluğu'nun sınırları içinde olduğunu ve bu imparatorluğun Basra Körfezi'nden Akdeniz'e kadar olan bölgeyi kapsadığını belirtmektedir (3).

1- M.Abdulhaluk Çay, "Tunceli Mezartaşları ve Türk Kültüründeki Yeri" TKA Yıl. XXIII. 1-2, Ankara, 1985, s.15-4.

2- Hamit Zübeyir Koşay, Pulur, Sakyol Etnografya ve Folklor Araştırmaları, Ankara, 1968-1970.

3- Ali Kemali, Erzincan, Tarihi, Coğrafi, Toplumsal, Etnografi, İdari, İhsai İnceleme Araştırma Tecrübesi, 2. bas. İstanbul, 1992, s.1-2.

En eski adının İşuva olduğu belirtilen ve daha sonraki haritalarda Dailani, Daranalis, Daranisse, Daranalik (4) gibi adlarla anılan Dersim'de, Fırat havzası ve Harput bölgesinde M.Ö. 2000 yıllarında Hurrilerin veya bunlara akraba olan bazı kavimlerin yaşadığı tahmin edilmektedir (5).

Dersim bölgesi daha sonra sırasıyla Hitit, Muşkiler (M.Ö. 1200), Medler (M.Ö. 612), Persler (M.Ö. 550) ve Makedonya Krallığının (M.Ö. 332) egemenliği altına girmiştir (6).

b) Milattan Sonra :

Milattan önce Anadolu'da ve Mezopotamya'da kurulan büyük imparatorlukların sınırları içinde kalan bölge Milattan sonra 17'de Romalıların, 393'te ise Bizanslıların egemenliği altına girmiştir. Fakat dağlık ve sarp bir bölge olan Dersim'e tarihin hiç bir döneminde hiç bir devlet tam anlamıyla sahip olamamış ve otoritesini kuramamıştır. Roma ve Bizans'a da tam anlamıyla bağlanmayan Dersim, Hristiyanların hakim olduğu dönemlerde mutezile Hristiyan mezhepleri, İslamiyetle yönetilen devletlerin hakim olduğu dönemlerde ise mutezile Müslüman tarikatlarının sığındığı bir bölge durumundadır (7).

Bizanslılar döneminde, doğudan gelebilecek tehlikelere karşı bir kale hüviyetini taşıyan bölge, büyük değer ve önem kazanmıştır. Ünlü Bizans İmparatoru Leon Çimişkes bu topraklarda doğmuş gençlik yılları burada geçmiştir. Çimişkes, Bizans tahtına çıktıktan sonra doğduğu köyü ihya ederek büyük bir kent haline getirmiştir. Bu nedenle kurulan bu kente imparatorun adına izafeten "Çimişkesopolis" adı verilmiştir. Burası bu

4- H. Çelikkaya, "Tuncelinin Tarihçesi, Kısaca Tarihi Özgeçmişi.", Öz Tuncellilerin Sesi Dergisi, Nisan 1993, S.1, s.10.

5- Nuretdin Arıdoğan, Harput Tarihi, İstanbul 1964, s.6.

6- Öğr. Gör. Feyzullah Ezer, "Yakın Tarihimizde Dersim İsyanları", Güneyde Kültür Dergisi S.2 s.10; Okul Destek Ansiklopedisi (Coğrafya) Tunceli Maddesi, s.131.

7- Öğr. Gör. Feyzullah Ezer, "a.g.m." s.10.

günkü Çemişgezek'tir (8).

Bizanslıların hakimiyetinde olan Anadolu 1018, daha doğrusu 1029 yılından beri Türkmenlerin sürekli akınlar düzenledikleri bir ülkedir. Akınlar Anadolu'nun doğusunda kurulmuş olan Büyük Selçuklu İmparatorluğu sultanlarının buyruğuyla yapıldığı gibi, onlardan bağımsız olarak da gerçekleştirilir. Hatta Selçuklu sultanlarına karşı Türkmen grupları ve beyleri şanslarını Anadolu'da denemeye kalkarlar. 1071 yılında yapılan Malazgirt Savaşı ile Bizans ordusunun yok olması, özerk Türkmen gruplarına Anadolu'da yerleşme yolunu açar (9).

Artuk ve başkalarının önderliğinde batıya yönelen gruplar özellikle kuzey yolunu, Selçuklular ise güney yolunu kullanmışlardır(10). Dalga dalga Anadolu'ya gelen Türk boylarından Artuklar, Fırat Havzası'nın yukarı bölümlerine yerleşirler. Selçuklu hükümdarı Keykubat Doğu politikasına yönelirken Urfa, Harran, Ahlat (Van) bölgesi Eyyübilerin egemenliğindedir. Mardin, Harput, Diyarbakır'da Artukoğulları'nın çeşitli kolları bulunur.

Çemişgezek kalesi ve çevresi de Artukoğulları'nın elindedir. Artukoğulları Eyyübi ya da Selçuklu himayesini arayarak varlıklarını sürdürmektedirler. Keykubat Eyyübi hükümdarı Eşref ile uzlaşarak Fırat'ın batısındaki, Artukoğlu kentlerine saldırır. Bu başarı Eşref'in ve öteki Eyyübilerin Selçuklular'a karşı birleşmelerine yol açar. Fakat Artukoğlunun yardımına gelen Eyyübi ordusu yenilir. Kahta, Adıyaman ve Çemişgezek Selçukluların eline geçer (1127) (11).

8- Büyük Ansiklopedi, Milliyet Yay. 1991, C.3, s.898

9- Doğan Avcıoğlu, *Türklerin Tarihi*, Beşinci Kitap, İstanbul 1995- s.1929

10- Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, (Çev: Yıldız Moran) İstanbul 1984, s.89.

11- Doğan Avcıoğlu, a.g.e. s.1982.

1127'de Anadolu Selçuklularının eline geçen Çemişgezek ve çevresi Melkişi denilen hükümdarlar (beyler) tarafından yönetilir. Doğan Avcıoğlu "Melkiş" Anadolu Selçukluları'nın ortadan kaldırdığı son Erzurum beyi Melikşah'ın bölge ağzında değişmiş biçimdeki adıdır", der ve Şerefname'den şu alıntıyı yapar "Çemişgezek hükümdarlarının adları da onların Türklerin çocuklarından ve torunlarından olduklarını kanıtlar. (12).

Moğolların Anadolu harekâtı sonucunda bölgedeki Türk aşiretleri Dersim'in kuytu köşelerine sığınır. 1243 yılındaki Köseadağ mağlubiyeti ile bölgede Moğol hakimiyeti başlar. Fakat Moğol saldırılarında yöre halkı dağ geçitlerini tutarak Moğolların Dersime girmesini engellemişler. Hatta Moğolların Erzincan valiliğine tayin ettikleri Yeşmut'la Kızılkilise civarında yapılan savaşlarda Moğollar mağlup edilmiştir (13).

Moğolların çekilmesinden sonra XIV Yüzyıl ortalarına doğru Doğu Anadolu'da çeşitli beylikler kurulur. Çemişgezek -Dersim Beyliği de bunlardan biridir. Öyle ki Osmanlılar XVI. Yüzyılda buralara girdikleri zaman 25 kadar beyliği vasal olarak tanımak durumunda kalırlar. Bu beyliklerin en güçlüleri ancak XIX. yüzyılın ortalarında ortadan kaldırılabilirler (14).

Bölge Artukoğulları'ndan başka Çubukoğulları'nın, İhanlılar ve Dulka-diroğulları'nın egemenliğinde de kalmıştır. Daha sonra ise 1365, 1469 yılları arasında Karakoyunlular, 1469- 1508 yılları arasında Akkoyunlular ve kısa bir süre de Sasaniler bölgeye hakim olmuşlardır (15).

639 yılında yöre Araplar tarafından işgal edilmiş, yaklaşık 30 yıl on-

12- Doğan Avcıoğlu, a.g.e. s.2031.

13- H. Yalçın, a.g.m, s.10

14- Doğan Avcıoğlu, a.g.e., s.2182.

15- İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri, TTK, Ankara. 1938

ların hakimiyetinde kalmıştır (16).

Ulukale köyünde anlatılan bir rivayete göre Hz. Ali'nin bu bölgeye seferler yaptığı, bu seferler sırasında müslüman olmayan yöre halkından pek çoğunu Ulukalede bulunan kaleden aşağı attığı, atılanların kanlarının şimdi bile taşlarda mevcut olduğu söylenmektedir.

1515 yılında Diyarbakır ve havalisini feth etmekle görevlendirilen Bıyıklı Mehmet Paşa, başta Çemişgezek olmak üzere yöreyi Osmanlı topraklarına katmıştır. Çemişgezek ve çevresiyle birlikte, Amid, Mardin, Sincar, Berriyecik, Ruha, Siverek, Harput, Çermik, Ergani, Arapkir , Kiği olmak üzere 12 liva (sancak) Diyarbakır vilayetine bağlanmıştır. 1518-1542 yılları arasında tanzim edilen "Kanunname-i Vilayet-i Çemişgezek" adlı Osmanlı kanunnameleri ile Çemişgezek ve çevresinin hukuki problemleri çözülmeye çalışılmıştır. Başta Hozat olmak üzere inceleme bölgemizin doğusuna göre daha farklı bir tarihi seyri olan Çemişgezek 1817 yılında yapılan idari taksimata uygun olarak Sivas iline 1890-1909 yıllarında ise Mamuratü'l-Aziz vilayetine bağlı olan Dersim sancağına bağlı bir kaza olarak yönetilmiştir.

Osmanlılar döneminde Çemişgezek ve Pertek Diyarbakır beylerbeyliğine bağlı iki sancak olarak ayakta kalmıştır. Tanzimatın ilanından sonra bu iki sancak birleştirilerek Dersim adını almış, merkezi de Hozat'a taşınmıştır. 1914'te Dersim sancağı Elazığ'a bağlanmış, 4 ocak 1936'da ise Tunceli il olunca Çemişgezek, Pertek ve Hozat Tunceliye bağlı birer ilçe olmuşlardır (17).

16- Okul Destek Ansiklopedisi C.1., s.131.

17- Büyük Ansiklopedi C.3, s.898; Okul Destek Ansiklopedisi, C.1., s.132.

Pertek'in Sağman köyünün adıyla ilgili yapılan bir araştırmada Sağman- Sakman- Sokman Türk tarihinin içinde kendine göre sülale yaratmış bir beyin adıdır. Bu bey Artukoğullarındandır (18).

2- Coğrafi Durumu ve İklimi :

İnceleme bölgemiz doğuda Tunceli (merkez ilçe) ve Mazgirt, batıda Elazığ'ın Ağın ve Malatya'nın arapkir ilçeleri, güneyde Elazığ (Merkez ilçe) kuzeyde Ovacık ve Erzincan'ın Kemaliye ilçesi ile sınırlıdır. Yukarı Fırat bölümünün orta kesiminde bulunan bölgenin yüzölçümü 2628 km² dir. Bu toprakların inceleme sahamıza giren üç ilçeye göre dağılımı şöyledir : Çemişgezek 877 km², Hozat 804 km², Pertek 942 km².

Doğu Torosların orta yükseklikteki dağları, Fırat havzasının alçak, derin, dar vadileri ve yer yer bu dağlar ve vadiler arasında uzanan yaylalar bölgenin fiziki coğrafyasını oluşturur. Güneyden kuzeye doğru engebe ve yükselti genel olarak artmaktadır. Pertek ve çevresinde daha az engebeli olan arazi, kuzeye doğru gidildikçe yerini derin vadilere ve yüksek dağlara bırakır. Daha kuzeyde ise Doğu Torosların bir uzantısı olan geçit vermez Munzur sıradağları uzanmaktadır. Çemişgezek, bu sıradağların batı ucunda bulunan Yılan Dağı eteklerinde Togar çayı vadisinde kurulmuştur. Bölgenin en yüksek dağı olan ve yörede bazı efsanelere konu olan yılan dağı 2950 m yüksekliktedir. Yörede bulunan diğer dağlar Er Mustafa Dağı (Hozat'ın batısında ve 1400 m yükseklikte), Kırklar Dağı (1800 m), Akdağ (Hozat ilçesinin batısında 1900 m) Kırmızı Dağ (Pertek ve Hozat'ın sınırını oluşturan sıradağların en yüksek noktasıdır. Yaklaşık 2000m yüksekliktedir) Süpürgeç Dağı (Pertek'in hemen üstünde) ve

Hınzolu sıradağlarıdır. Bu dağların çoğu uzun dağ silsileleri halinde sıralanmaktadır. Dağların eteklerinden vadilere doğru serin ve yeşil yaylalar bölgenin kuzeyinde geniş yer kaplarlar. Çemişgezek ve Pertek yöresinde yaşayan Şavak aşireti yazın hayvanlarıyla (sürüleriyle) bu yaylalara çıkar ve kışa doğru köylerine inerler.

Bölgede ekilebilir verimli topraklar fazla değildir. Tarım daha çok bölgenin güney kesimlerinde özellikle Pertek ve Çemişgezek'in Keban Barajı ile kıyı teşkil eden bölümlerinde yapılır. Yörenin iç kesimlerine ve kuzeyine göre daha düz ve verimli olan bu kıyılarda genellikle buğday ve arpa ekilir. İç kesimlerde ise tarım sadece derin vadi yamaçları gibi dar bir alanda ilkel ve yetersiz şartlarda yapılmaktadır.

Bölgenin en önemli akarsuları Hozat (Singeç) deresi (Bu su Hozat'ın doğusundaki yaylalarda doğar ve çeşitli derelerle beslenerek Pertek'in 10 km kuzeyinde Keban Barajına dökülür). Çemişgezek Togar Çayı (Yılan dağı civarlarında doğar Çemişgezek'in içinden geçerek Keban Barajına dökülür) bunların dışında Ormanyolu Çayı, Payamdüzü deresi gibi küçük akarsular da vardır.

Bölgede Doğu Anadolu'nun karasal iklimi hakimdir. Bununla birlikte Keban Barajı yapıldıktan sonra bölgenin ikliminde hisedilir derecede bir yumuşama görülmüştür. Karasal iklimin bir özelliği olarak gece-gündüz ve mevsimler arasında belirgin sıcaklık farklılıkları vardır. Bölgenin güney kesimleri Keban Barajıyla kıyı olduğu için kuzey kesimlere göre daha sıcaktır. Çemişgezek'te ocak ayı sıcaklık ortalaması 0.9°C, ölçülen en düşük sıcaklık -12.3°C dir. En düşük yağış kışın ve genellikle kar halinde

15
düşer. İlkbahar ve sonbaharda da yağmur olarak en fazla yağış alan bölgede yıllık yağış miktarı Çemişgezek'te 664 mm, Pertek'te 509 mm'dir.

Elverişli iklim şartlarına karşın bölgede gerçek ormanlar fazla yer kaplamamaktadır. Bölgenin kuzeyinde ve özellikle yüksek, sarp kesimlerde karasal iklimin karakteristik ağaç türü olan meşe ve ardıç ormanları bulunmaktadır.

Bölgede buğday ve arpa tarımı dışında baklagiller, soğan patates (Hozat), şekerpancarı (Pertek) ve vadi tabanlarında meyva ve sebze yetiştirilir.

EKONOMİSİ

Bölgenin ekonomisi tarıma ve hayvancılığa dayanır. Bölgenin güney kesimlerinde meyva ve sebze üretimi de yapılmaktadır. Pertek merkezde sebze, şeker pancarı ve badem, Hozat'ta ceviz, patates, Çemişgezek'te ise dut bölge ekonomisine katkıda bulunan ürünlerdir.

Halkın asıl geçim kaynağı hayvancılık olmakla beraber günümüzde çeşitli nedenlerden dolayı hemen hemen hiç yapılamaz hale gelmiştir. Çok eskiden beri yaygın olarak yapılan mera hayvancılığı son yıllardaki terör olaylarından dolayı yapılamamaktadır. Bu nedenle bölge ekonomisinde önemli bir yeri olan tereyağı, yün, tulum peyniri ve canlı hayvan ticareti, artık önemini yitirmek üzeredir.

BÖLGENİN SOSYO-KÜLTÜREL DURUMU

3 ilçe , 7 bucak ve 128 köyü içine alan inceleme bölgemizin toplam nüfusu yaklaşık olarak 43240'tır (1990). Bu nüfusun ilçelere göre dağılımı şöyledir. Çemişgezek 12554, Pertek 18986, Hozat 11700 kişi'dir. Fakat son birkaç yıldır bu yöreden ülkenin diğer yerlerine büyük bir göç akını olmaktadır. Tahminlerime göre bölge nüfusu bugün, yukarıda verilen rakamların çok altına düşmüştür.

Okuma yazma oranı bölge içinde ilçeden ilçeye farklılıklar gösterir. Çemişgezek ilçesinde okuma yazma bilmeyenlerin oranı % 8,1 dir. Bu oranın yaş gruplarına göre dağılımında ise 14-44 yaş grubu içinde okuma yazma bilmeyenler %1,1, 45 ve daha yukarı yaş grubu içinde ise okuma yazma bilmeyenler % 7 dir.

Bölgede okuma yazma oranının en yüksek olduğu ilçe Pertek'tir. Okuma yazma oranı % 95'in üstündedir. Hozat'ta da okuma yazma oranı yüksek olmakla birlikte, yörenin tamamında, son yıllarda okuma yazma bilmeyenlerin sayısında bir artış olmaktadır. Bunun nedeni ise son iki üç yıldır bölgede, hemen hemen bütün köy okularının kapalı olmasıdır.

Bölgede Pertek'teki Halı İpliği Fabrikası dışında hiçbir sanayi kuruluşu yoktur. Hem devlet hem de özel kuruluşlar buralara hiç bir yatırım yapmamışlardır.

Daha önce de söylediğim gibi bölgede başka yerlere büyük bir göç vardır. Bu göçün nedeni çalışma alanlarının sağlanmaması, yapılan ilkel

tarımcılığın karın doyurmaması ve terörden dolayı hayvancılık yapılamamasıdır. Bu göçlerden en çok etkilenen ilçe olan Hozat'ın bugün çoğu köyü boşalmış durumdadır.

Bölge bu göçlerle özellikle genç nüfusu kaybederken aynı zamanda canlılığını da kaybetmekte, sosyo- kültürel yönden daha da gerilemektedir.

Bölgede yaşanan bütün bu olumsuzluklar insanların psikolojilerine ve yaşamlarına da yansımış, yöre insanının son derece karamsar ve umutsuz olmasına neden olmuştur. Yörede derlediğim metinlere bakıldığında her cümlenin, bir karamsar ve umutsuz durumla, bir sitemle yüklü olduğu açıkça görülmektedir.

ETNİK DURUMU

Tarih süreci içinde farklı etnik grupların elinde kalan inceleme bölgemiz konumu itibariyle, hakim güçlerden kaçan azınlıkların sığındığı bir yer olmuştur. Bölge Romalılar ve Bizanslılar döneminde mutezile Hristiyan mezheplerinin, İslam devletleri döneminde ise mutezile müslüman tarikatlarının sığınağı konumundadır (19).

Bu nedenle bütün Doğu Anadolu gibi inceleme bölgemiz de etnik yapı bakımından Batı Anadolu'ya göre daha geç ve daha uzun bir zamanda belli bir şekle girebilmiştir.

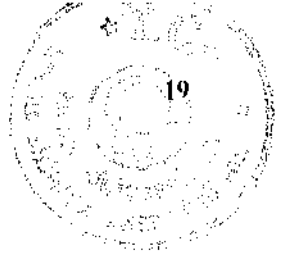
XI. yüzyılın 2. yarısında Anadolu'nun kapısı Türklere açılınca bu

yüzyılın sonlarında Çubukoğulları Harput'u alarak bu bölgelere yerleşirler. Daha sonra Artukoğulları'nın eline geçen bölge 1127'de Anadolu Selçuklularının denetimine girer. Bizanslılar döneminden beri bu bölgelerde yaşayan Rum ve Ermeni asıllı Hristiyan yöre halkı "Melkiş" denen Türk beyleri tarafından yönetilmeye başlar. (Çemişgezek ve Pertek yöresinde Bizanslılardan kalma yapılar halen mevcuttur. Ayrıca yöre halkı buralardaki bazı köylerin Rum ve Ermeni köyleri olduğunu söylemektedirler. Pertek'e bağlı Dere bucağının eski ismi Rumkeğ'dir. Yine Hozat'ın Geçimli köyünde Romalılar devrine ait bir kilise mevcuttur.) XI. yüzyıldan itibaren bölge çeşitli Türk boylarının akınına uğrar. Türkler bu bölgelere yerleşirken aynı zamanda yöredeki diğer etnik grupları etkileri altına alarak onları yönetmeye de başlarlar.

Bölgeyi yöneten beylere verilen "Melkiş" ismi Erzurum beyi Melikşah'ın yörede kullanılan biçimidir. Bu isim deyimleşerek yörede kullanılmış ve günümüzde de kullanılmaktadır. ("Mülkiş beyin malı" yörede kaliteli ve güzel şeyler için kullanılan bir deyimdir.)

Yukarıdaki Türk beylikleri bu bölgelerde etnik yapının oluşum temellerini atmışlarsa da bir Türk etnik yapısının netleşip şekillenmesi Akkoyunlular dönemine rastlar.

Karakoyunluların aksine, Akkoyunlu hükümdarı Hasan bölgede Türkmen beylikleri kurmaya özen gösterir. Sistemli bir şekilde Türkmen beylerini iktidara getiren Uzun Hasan ilkin Selçuklu soyundan geldiklerini iddia eden Çemişgezek beyliğine, Karakoyunlu Konfederasyonundan Harbendelu Türkmen aşiretini saldırtır. Harbendelu'lar beyliğe egemen

olurlar (20).

Uzun Hasan'ın etnik yapının oluşumunu hızlandıran bu sistemli yolunu Safeviler de izlerler. Resmi dili Türkçe olan Safevi devleti döneminde Anadolu'dan İran'a giden göçler nedeniyle İran'da Türkler en büyük yoğunluğa ulaşır. Üstelik Türkler yönetici durumundadır. Türkçe şiirler yazan beyler ve sultanlar vardır (21). Bu nedenle Safeviler döneminde gerçekleşen bütün bu olaylar Doğu Anadolu'da ve bölgemizde etnik yapının oluşum sürecini hızlandırmıştır.

Ne var ki Anadolu'dan İran'a akan ve Türklere dayanan bu göçler Doğu Anadolu'da Türk öğenin azalmasına yol açar. Yeni yeni oluşmaya başlayan Türk benliği Osmanlılar döneminde uygulanan yanlış politikalarla tekrar sekteye uğrar. Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman gibi büyük Osmanlı padişahlarının kızılbaşlık gerekçesiyle, Türkmen'e karşı baskı politikası izlemeleri ve feodal beyleri sünni diye desteklemeleri, etnik yapıda Türkmen aleyhine olan gelişmeyi pekiştirir. Bölgede bu feodal beylikler içinde yaşayan bir çok Türkmen grup, Türkçeyi bile unutarak mahalli kimliklere bürünürler (22).

Bölgenin etnik yapısını Karakoyunlu ve Akkoyunlu Türkleri ile bu konfederasyon içindeki boylar şekillendirmiş, Türk olmayan etnik ögeler de Türklerin içinde eriyerek fazla bir değişiklik meydana getirmemişlerdir.

Safevilerden sonra 1515 yılında Osmanlı topraklarına dahil edilen bölgemiz fazla bir değişikliğe uğramadan günümüze kadar gelmiştir.

20- Doğan Avcıoğlu, a.g.e. s.2218, 2219

21- Doğan Avcıoğlu, a.g.e. s.2247

22- Doğan Avcıoğlu, a.g.e. s.2249

İnceleme bölgemiz, genel olarak etnik yapının tespitinde bize kaynaklık eden gelenek görenekleri , tarihi eserleri, folklor unsurları, yaşam tarzları ve nihayet ağız özellikleriyle Doğu Anadolu'dan farklı bir özellik taşımamaktadır.

Keban Barajı göl sahasında çeşitli Türk ve yabancı bilim adamlarının yaptıkları araştırmalarda Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine ait birçok eser bulunmuştur(23). Bunların dışında bölgede Roma ve Bizans dönemine ait eserler de mevcuttur. Çemişgezek'teki Eski Hamam XV. yüzyılda yapılmış, Akkoyunlular döneminden kaldığı kesinlikle bilinen tek yapıdır (24).

Yöre halkının söylediğine göre bölgede bu gün yaşayanların bir kısmı Erzurum'dan gelen Çelenkoğulları'na, bir kısmı Dulkadiroğulları'na, bir kısmı ise Saraçoğulları'na mensuptur. Pertek yöresinde kendilerini Artukoğulları'na dayandıranlar da olmakla beraber bazıları da İran ve Genç'ten gelen ve özellikle Horasan'dan gelen Türkmenlerin bir devamı olduklarını söylerler. Pertek ve Çemişgezek'te göçer hayvancılık yapan Şavak aşireti Anadolu'daki eski göçebe Türkmen geleneğini hala devam ettirmektedir (*).

Ayrıca bölgedeki dini inançlara bakıldığında Orta Asya Türklerinin dini olan Şamanizmin izlerine de rastlamaktayız. Bu şamanist özellikler islam düşüncesiyle birleştirilip devam ettirilmektedir. (Örneğin : Güneş'in, Ayın, yüksek dağların, ulu ağaçların, kayaların kutsal sayılması vb.).

23- Hamit Zübeyir Koşay, Keban Projesi Pulur Kazısı , ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Ankara,1976

24- Ali Kaya, a.g.e. İstanbul 1995, s.15

* - Muhtar Kutlu, Şavaklı Türkmenlerde Göçer Hayvancılık. Ankara, 1987 s.39 -45

BÖLGENİN DİYALEKTOLOJİK DURUMU

Araştırma yaptığımız Pertek, Çemişgezek ve Hozat yöresi ağızlarını, derleme, inceleme ve değerlendirmelerimiz sonucunda, kendi içindeki bazı farklılıkları gözönüne alarak üç ağız bölgesine ayırdık. Yöre ağızının çeşitli bakımlardan yazı dilinden ve diğer Anadolu ağızlarından farklılıklar taşıdığını tespit ettik. Bu farklılıklar daha çok bir ağızın “diyalogik” özelliğini belirleyen fonetik yapısında kendini göstermektedir. Bunun dışındaki diğer temel özellikler yazı diliyle ve öteki Anadolu ağızlarıyla büyük ölçüde aynıdır.

İnceleme bölgemiz üç ilçeyi ve bunlara bağlı bazı köyleri içine almaktadır. Ancak bir ağız bölgesini belirlerken bölge içindeki idari sınırları ortadan kaldırmak onun yerine ağız özelliğinin çizdiği sınırları koymak gerekir.

Bölgemiz ağızlarının kendi içindeki farklılıklarından söz etmeden önce, bölgenin sınırlarını idari ve ağız özelliklerinin çizdiği sınırlar olarak belirleyelim.

Tunceli ilinin batı ve güney batı bölümünde yer alan araştırma bölgemiz güneydoğudan kuzeybatıya kadar Keban Barajı ile çevrilmiştir. Tamamı Keban Barajı'na kıyı sayılabilecek bölgemizin sınırlarını büyük ölçüde Keban Barajı belirlemektedir. Kuzeyde ise Munzur Sıradağları ile sınırlanmıştır.

İnceleme Bölgemizin Sınırları Şöyledir :

1. İdari Bölünmeye Göre :

Doğusunda Tunceli (merkez ilçe) ve Mazgirt, batısında Ağın ve Arapkir, güneyinde Elazığ (merkez ilçe) ve Keban, kuzeyinde Ovacık, kuzey batısında ise Kemaliye ilçeleri ile çevrilidir.

2. Ağız Özelliklerine Göre :

İnceleme bölgemiz bütün güney şeridi boyunca Keban Barajı ile çevrildiği halde ağız özellikleri bakımından barajın diğer kıyısındaki Elazığ (merkez ilçe), Harput ve merkez ilçeye bağlı köylerle hemen hemen aynı özelliklere sahiptir. (Özellikle birinci ağız bölgesi). Bölgenin Pertek ilçesinden başlayan ve Çemişgezek'in kuzeyine kadar uzanan Keban kıyısı şeridinde tamamen aynı ağız özellikleri hakimdir. Aynı ağız özellikleri bölgenin sınırlarını aşarak güneyde Elazığ (merkez ilçe) ve Keban'a, kuzeybatıda ise Kemaliye'ye doğru kayar.

Hozat'ta ise ağız özellikleri daha çok doğuya ve kuzeye yönelerek Tunceli (merkez ilçe) ve Ovacık'a doğru kaymaktadır. Çemişgezek ve Pertek doğuya doğru ağız yapısını sınırlamaktadır. Çemişgezek doğuda Ulukale köyü ile Pertek ise Sağman ve Dereli ile ağız özelliklerini sınırlamıştır.

Hozat'ın güneybatısında bulunan Altınçevre köyü kendine has bir ağız özelliğine sahiptir. Ağız özellikleri yönünden, Pertek'in doğusunda kalan Pınarlar bucağı ve çevresindeki köylerle aynı özelliklere sahiptir. Birbirin-

den uzak bu iki dar bölgedeki özelliklere yörenin başka hiçbir yerinde rastlamamaktayız.

Çemişgezek, Pertek ve Hozat yöresi ağızlarını kendi içinde gösterdiği özelliklere göre üç ağız bölgesine ayırdık. Bu ayırımı yaparken şu özellikleri esas aldık. Öncelikle kalın k sesinin ğ veya ƣ'a dönüşmesi (ön, orta veya arka damak sesi olması), şimdiki zaman ekinin durumu ve ünlülerdeki yuvarlaklaşma, düzleşme temayülleri.

1. Ağız bölgesi :

Pertek, Çemişgezek ve çevresini kaplayan bu bölge inceleme sahamızın güney ve batısını içine alır. Doğuya ve kuzeye doğru genişleme imkanı bulamayan bu ağız bölgesi güneyde Elazığ (merkez ilçe)'a doğru sınırlarını aşarak yayılır.

Bu ağız bölgesinin temel özelliği, kelime başı kalın k sesini hem ƣ (art damak) hem de ğ olarak kullanması (daha çok k sesi kullanılır), şimdiki zaman ekinin genellikle - i, nadir olarak- iy, -iyé şeklinde olması ve özellikle çekim ve yapım eklerinde düz, dar ünlülerin yuvarlak, dar ünlüye dönüşmesidir.

Örnekler:

k > ƣ, ğ değişimi : ƣaruş "karış" (XXX-52), ƣarğa "karga" (XXXV-6) ƣala "kale" (XLI-7. mani) ğarağol "karakol"(XXIV-143) ğorğu "korku" (IV-121), ğardaş "kardeş" (II-121)

Şimdiki zaman eki -i : ali “kalıyor” (I-14), diiler “diyorlar”, (XXVIII-209), geli “geliyor” (XXVII-11), daılı “daılıyor” (XVII-80)

Pertek / Saman’da Şimdiki zaman eki bazen -iy, -iy biiminde de grlmektedir. uriyelerdi “vuruyorlardı” (II-235), dutiy “tutuyor” (IV-41,42), aliy “alıyor” (IV-42)

Yrede zellikle eklerde genel bir yuvarlaklaşma mevcuttur. Bu durum yremiz aızlarını EAT’ye balayan fonetik zelliklerdendir.

aŐŐau “aŐaı” (XL-193)

aTlu “atlı” (XL-286)

zırtlul “zırtlık” (XXIV-237)

alu “algı” (XXIII-20)

gend “kendi” (II-93)

n “n” (XXIV-9)

er “eri” (XXIV-36)

gemK “kemik” (XIX-12)

evl “evli” (XXIX-7) (25).

2. Aız Blgesi

Hozat merkezde younlaŐan bu aız blgesi gneye doru birkaç ky iine alarak pertek ve emiŐgezek’e doru yayılır. Sınırlarını aşarak gneye doru kayarken bazı farklılıklar da kazanır. (Hozat’ta ok nadir

Bu durum 1. ağız bölgesinin etkisiyle ortaya çıkmıştır) Bu ağız bölgesinde dikkati çeken ve 1., 3. ağız bölgelerine göre farklılık gösteren özellikler şunlardır.

a) Kelime başı k > k̇, ğ değişiminde art damak k̇ sesinin kullanılması. Bu yönüyle 3. ağız bölgesiyle aynı olan 2. ağız bölesi , 1. ağız bölgesinden ayrılır. k̇orharım “korkarım” (XVI-3.mani), k̇urT “kurt” (XI-75) k̇omiş “koymuş” (XV-72), k̇ızım “kızım” (XIV-40)

b) 1. ağız bölgesinde görülen yuvarlaklaşmanın tersine düzleşme te-mayülünün görülmesi.k̇omiş “koymuş” (XV-72), k̇örPinin “köprünün (XV-19)

c) Şimdiki zaman ekinin -i olarak kullanılması. Bu yönüyle 1. ağız bölgesi ile aynı olan 2. ağız bölgesi, 3. ağız bölgesinden tamamen ayrılmaktadır. gidi “gidiyor” (XIII-4), yij “yiyor” (XIII-11), k̇ovaliler “ko-valiyorlar” (XIII-24)

d) Ünlü uyumları (özellikle büyük ünlü uyumu) bu ağız bölgesinde daha sağlamdır. davarı (XIII-20), boyanmış (XIII-64), dağıdırlardı “dağıtırlardı” (XIV-1), biraḡTılar “bıraktılar” (XV-23) (26)

3. Ağız Bölgesi

Bu ağız bölgesi Hozat'ın güneybatısındaki Altınçevre köyü ile Pertek'in doğusunda bulunan Pınarlar bucağını ve çevre köylerini kaplar. Coğrafi olarak birbirinden tamamen ayrı olan bu iki küçük bölgede aynı ağız özelliklerinin görülmesi bu yöre sakinlerinin aynı Türk boyundan olma

düşüncesini akla getirmektedir.

3. ağız bölgesi inceleme bölgemizin güneyinde ve ortalarında bulunan iki farklı dar alanda bulunmaktadır. Sınırları kesinlikle konuşulduğu bölgeyi aşmayan bu ağız çevreden de fazla etkilenmemiştir.

3. ağız bölgesinin diğer ağız bölgelerinden ayrılan en önemli özelliği şimdiki zaman ekinin -êr olarak kullanılmasıdır. sorêrsız “soruyorsunuz” (VI-1), yapêrız “yapıyoruz” (VI-5,6), gülêr “gülüyor” (XLIII-46), kaħmêr “kalkmıyor” (XLIII-57), olêr “oluyor” (VII-1).

Aynı ek bazen geniş zaman çekiminde de kullanılır. görêr “görür” (X-8) sürêr “sürer” (XLIII-76)... (26).

3. ağız bölgesinde k > k̇, ğ değişiminde tamamen arka damak k̇'sı kullanılır. kaħmêr “kalkmıyor” (XLIII-57), kaḫıyî “kapiyî” (VIII-5), kızını “kızını” (VII-23), kuşaḫ “kuşak” (VII-11), katırın “katırın” (XLIII-75).

Bu ağız bölgesinde yuvarlaklaşma olayı da pek görülmemektedir. 1. ağız bölgesinin aksine düzleşme temayülü olduğu göze çarpar. duTmişler “tutmuşlar” (IX-7), vurmişler “vurmuşlar” (IX-8), çöPi “çöpü” (VIII-3), öldiresin “öldüresin” (XLIII-50), gözi “gözü” (XLIII-48), küPıne “küpüne” (XLIII-56).

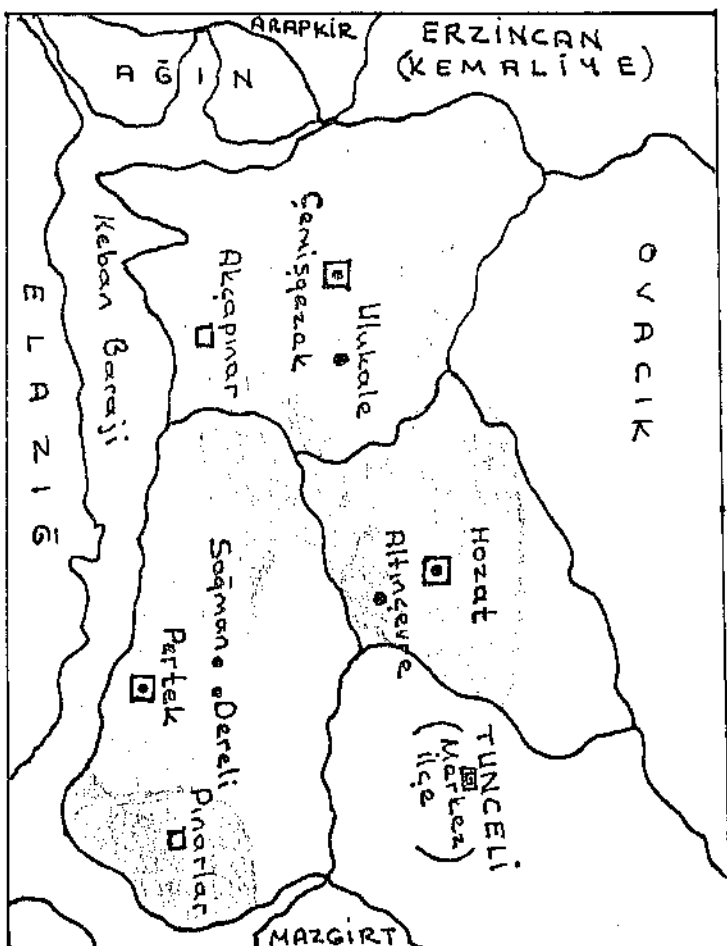
Bu ayırıcı özellikler dışında (incelme, kalınlaşma temayülleri vb.) hususlar üç ağız bölgesinde de ortak olan özelliklerdir. Araştırma bölgemize has olan bu özellikler, inceleme bölümünde ayrıntılarıyla, sonuç bölümünde ise yazı dili, diğer Anadolu ağızları ve Eski Anadolu Türkçesi ile karşılaştırılarak verilmiştir (27).

26- Bkz. V, VI, VII, VIII, IX, X ve XLIII. metinler.

27- Bkz. İnceleme Bölümü ve Sonuç Bölümü.

Ağır Bölge Haritası

- = Merkez ilçe
- = İlçe
- = Bucak ve köy
- = İlçe sınırları
- = 1. Ağır Bölgesi
- = 2. Ağır Bölgesi
- = 3. Ağır Bölgesi

İNCELEME

SES BİLGİSİ (FONETİK)

ÜNLÜLER VE ÖZELLİKLERİ

Türkçede sekiz tane ünlü vardır. Bunlar normal bir sürede söylenen temel ünlülerdir. Bu sekiz ünlüden yedisi (a,e,i,o,u,ö,ü) normal uzunluk-tayken, ı ünlüsü normalden kısa bir özelliğe sahiptir (28).

Yazı dilindeki sekiz ünlüye karşılık, halk ağızlarında boğumlanma özellikleri ve boğumlanma yerleri açısından çok sayıda farklı ünlüler bulunmaktadır. Bu ağızlarda çokça kullanılan ve özellikle iki ünlü arasında bir söyleyişe sahip olan ünlüler yazı dilinde kullanılmazlar. Buna göre araştırma bölgemiz olan Pertek, Hozat ve Çemişgezek yöresi ağızlarındaki ünlüleri şöyle gruplandırıp inceleyebiliriz.

I. Türkiye Türkçesi Yazı Dilinde Bulunmayan Ünlüler.

İnceleme yaptığımız Pertek, Hozat, Çemişgezek yöresi ağızlarında, yazı dilinde kullanılan sekiz ünlünün dışında á, â, ã, ê, ë, í, î, ï, ô, ó, õ, ú, û ünlüleri de kullanılmaktadır.

Ses değeri ve boğumlanma özellikleri bakımından tamamen netleşmemiş, iki ünlü arasında bir ses özelliğine sahip olan, çoğunlukla da değişkenlik gösteren (bunlar bazen kaynak kişi değiştikçe, özellikle eklerde farklı bir söyleyiş kazanırlar.) normal ünlülerden farklı olan bu vokalleri tek tek inceleyelim.

â Ünlüsü : a ile ı arasında kalın, düz ve yarı geniş bir ünlüdür. Üç yörede de çok seyrek kullanılır. Yöre ağızlarında genellikle (özellikle

çekim eklerinde) düz ünlülerin yuvarlaklaşma temayülü vardır. Onun için bunu kesin kurallara bağlayarak izah etmek mümkün değildir. Fakat yine de şunu söyleyebiliriz. oraya, "oraya" (IV-46) ve mağara 'mağara' (XL-19) kelimelerinde görüldüğü gibi a'dan ı'ya bir dönüşüm vardır. Bu dönüşüm y ve ğ ünsüzlerinin geniş ünlüleri daraltma özelliğinden kaynaklanmış olabilir. Ayrıca "de" bağlama edatı da bazen çok kısa bir ı ünlüsü gibi söylenmektedir. "dâ" (VIII-3)

â Ünlüsü : a ile o arası geniş, kalın, yarı yuvarlak bir ünlüdür. Yörede çok nadir olarak kullanılır. Bu nedenle kesin belirleyici bir özellik göstermez. Sadece bir kelimedede görülmesi ve a'dan o'ya dönüşme özelliği göstermesi nedeniyle izahı şöyle olabilir. yuhârı "yukarı" (II-20) kelimesindeki k sesi gırtlaktan çıkan hırıltılı h'ye dönüşüyor. h sesi de a ünlüsünü etkileyerek o'ya benzetiyor.

á Ünlüsü : a ile e arası düz, yarı kalın veya yarı ince bir ünlüdür. a'dan e'ye veya e'den a'ya dönüşümün ara merhalesindeki bir sestir. Her iki yönde de değişim olduğu için a > e ya da e > a şeklinde kesin ve kurallı bir dönüşümden söz edemeyiz : dá "da" (I-153) nencá "nence" (II-93), áyah "ayak" (III - 15), kádár "kadar" (IV-157)

ê Ünlüsü : Yazı dilinde e ya da i olarak kullanılan bu ünlü yöre ağızlarında henüz durulaşmadığından ê olarak kullanılır. e ile i arasında ince ve kapalı bir sestir. Yörede bolca kullanılmakla birlikte aynı kaynak kişi ve aynı kelime içinde bazen e bazen i olarak kullanılabilmektedir. "gêTTi veya gitti (I-7), "mê ve mi (II - 18,19)

Bu sesin ö"den dönüştüğünü de bazı kelimelerde görmekteyiz. bèle "böyle" (II-2), êle "öyle" (I-47) ête "öte" (IV - 47) Bu ve buna benzer kelimelerde y sesi etkilidir. y sesi eriyip düşerken yanındaki ünlüyü de daraltarak kapalı ê sesine dönüştürmektedir. hêrli "hayırlı" (II-205) hadê "haydi" (I-25) kêf "keyif" (I-25) gibi.

Bu yörelerde ısrarla korunup kullanılan vêr- gêt-, yê-, dê-, êT-, gibi fiiller ve êl, êş, bêş, yetmiş... gibi isimlerdeki kapalı ê sesi Eski Türkçe'deki i ünlüsünden gelişmiştir. vêrdiler "verdiler" (I-2) bêş "beş" (I-7)

Eski Türkçe'de "edgü" şeklinde olan ve edgü > eygü > eyü > iyi şeklinde bir değişime uğrayarak gelen iyi sözcüğü yöre ağızlarında hem êyi hem de iyi olarak kullanılmaktadır. êyidi "iyyidi" (VII-19).

Kapalı ê sesi bütün yöre ağızlarında görülmekle birlikte özellikle Hozat'ın Altınçevre, Pertek'in Pınarlar bucağı ve köylerinde karakteristik bir özellik olarak şimdiki zaman ve geniş zaman ekinde sürekli kullanılmaktadır. Şimdiki zaman ve geniş zaman eki olarak -êr eki yaygın olarak kullanılır. Bu da gösteriyor ki yörede kullanılan kapalı ê sesi sadece e ve i'den dönüşmemekte, aynı zamanda, diğer bütün ünlülerden de dönüşebilmektedir. Örneğin : -yor yerine -êr; -ır, -ir, -ur, -ür, -ar, -er yerine yine -êr eki gelmekte ve yaygın olarak kullanılmaktadır. Durum böyle olunca da, özellikle yukarıda belirtilen iki yöre ağızları için bir kapalı ê'den söz etmek yerine, oldukça işlek ve yaygın olarak kullanılan bir -êr çekim ekinin varlığından söz etmek daha doğrudur.

Bu ek diğ er y re ağızlarında  ok seyrek ve -iy  olarak kullanıldığı halde Hozat/ Altın evre ve Pertek- / Pınarlar y resinde - r  eklinde  ok  ilek olarak kullanılır. gidiy  (gidiyor)(IV-2) dutiy  (tutuyor)(IV-41,42) aliy  (alıyor)(IV-42)  emi gezek y resi, Pertek merkez ve Sağman ; sor rsız “soruyorsunuz” (VI-1) yap rız “yapıyoruz” (VI-5,6) ol r “oluyor” (VII-1) g r r “g r yor veya g r r” (X-8) g l r “g l yor” (XLIII-46), sat t rım “satıyorum” (XLIII-43) k hm r “kalkm yor” (XLIII-57) s r r “s rer veya s r yor ” (XLIII-76) . Hozat/ Altın evre ve Pertek/ Pınarlar y resinde alınan  rneklerdir.

- r ekinin, Terekeme ve Posof yerli ağızlarında  imdiki zaman eki (-yor) yerine kullanıldığı daha  nce de tespit edilmi tir (29). Fakat  zerinde  alı tığımız bu y rede, bu ekin geni  zaman  ekiminde de kullanılması dikkat  ekicidir.

    nl s  : e ile   arasında, ince, geni  ve yarı yuvarlak bir  nl d r. Bu ses bazen e >   deği iminin bir ara merhalesi olarak ortaya  ıkmaktadır. i  rde “i  rde” (I-48)   te “  te” (IV-47). Bazen de y ve  , v sesinden kaynaklanan bir d n   m s z konusudur. Bu durumda  , y ve v  ns zleri d   m   de olabilirler, korunm   da olabilirler. Bu     ns z her iki durumda da yanlarındaki d z  nl leri hafif yuvarlakla tırarak    sesine d n   t r rl r. y  nd re  y  K “indireceğiz” (I-141), de  l “değil” (II-42), d  vr si “devrisi” (IV-162).

    nl s  :   ile i arasında d z, dar, yarı ince veya yarı kalın bir  nl d r. Bu  nl    > i ya da i >   deği iminin bir ara merhalesidir. Y re ağızlarının  zelliğine bağlı olan  nl  benze tirmeleri,  ns zlerin  nl ler

üzerindeki etkileri ve ekleşmedeki bazı özel durumlardan dolayı ortaya çıkar.

Bu bölge ağızlarında genellikle ince ünlüler (özellikle i ünlüsü) kalınlaşma yönünde bir eğilim gösterirler. Bu durum özellikle iyelik ve şahıs eklerinde çok belirgindir. Diğer eklerde de (hem yapım hem de çekim eklerinde) bazen bu kalınlaşma görülmekle beraber, daha çok yuvarlaklaşma görülmektedir. İyelik ve şahıs eklerinde i ünlüsü ı'ya dönüşür. Çoğu kez de tam netleşmeyerek ikisi arasında bir söyleyiş özelliği kazanır. bizim “bizim” (I-1), etmişim “etmişim” (IV-134), istisın “istiyorsun” (IV-158), benim “benim” (XXIV-70) senin “senin” (I-12)

Bunun dışında kelime köklerinde ve yapım eklerinde de bu sese rastlamaktayız. Hem ı hem i'den dönüşerek ortaya çıkmıştır. Fakat metinlerde geçen örneklerle baktığımızda í sesinin daha çok i'den ı'ya bir dönüşümle oluştuğunu görmekteyiz. getiriler “getiriyorlar” (I-21) herifi “herifi” (I-235) şimdi “şimdi” (III-4)

û veya ö Ünlüsü : o ile u arasında, kalın, yuvarlak, yarı dar veya yarı geniş bir ünlüdür. Her iki şekilde de aynı ses değerini karşılamaktadır. Yöre ağızlarında seyrek olarak kullanılan bu ses o > u veya u > o değişiminin bir ara merhalesidir. Metinlerde görülen örneklerle dayanarak, s, l, r, h, g ünsüzlerinin etkisiyle bu sesin ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Ayrıca ünlü benzeştirmelerinin de bu sesin ortaya çıkmasında etkisi vardır. sôrfa “sofra” (XXXV-22), olan (XXV-57) ve olan (II-74), örgaşı “uğraşıyor” (IV-63), ôhari (yukarı- ünsüz düşmesi), güle “gül” (II-125) vb.

İ Ünlüsü : ı ile u arasında kalın, dar, yarı yuvarlak veya yarı düz bir ünlüdür. u > ı ve ı > u yönünde gelişen bir değişimin ara merhalesini teşkil etmektedir. Bu durumu herhangi bir fonetik nedene bağlayarak açıklamak olanaklı değildir. Fakat asıl şekli ı veya u'lu olan sözcüklerin yöre ağızlarında tam olarak durulaşmadığını ve bu yönde bir söyleyiş kazandığını söyleyebiliriz. Çünkü aynı sözcükler aynı kaynak kişi ağzından ı, u, ve i biçimiyle de kullanılmaktadır. ğapıyı "kapıyı" (I-54) kapudur "kapıdır " (I-64) buçığ, buçuğ, "buçuk" (II- 195) Yine de bu durumun yöre ağızlarındaki yuvarlaklaşma eğiliminden kaynaklandığını söyleyebiliriz. topladıım "topladım" (I-58)

İ Ünlüsü : i ile ü arasında bir değere sahip olan ince, dar, yarı düz, yarı yuvarlak bir ünlüdür. Yöre ağızlarında (Özellikle Çemişgezek yöresi, Pertek merkez ve Sağman ağızlarında) görülen yuvarlaklaşma eğiliminin etkisiyle genellikle i'den ü'ye bir dönüşüm sonucu ortaya çıkmıştır. Bu yörelerde 1. çokluk şahıs eki -ız, iz, -uz, -üz genellikle -uğ, -ük şekline girmektedir. 1. tekil şahıs eki de daha çok -um, -üm şekliyle kullanılır. Diğer çekim eklerinde ve sıfat yapım eki olan (isimden isim yapım eki) -lı, -li, -lu, -lü eklerinde de bir yuvarlaklaşma eğilimi vardır. Bu durum kelime köklerinde bulunan i ünlülerini de etkileyerek onlara i-ü arası bir söyleyiş vasfı kazandırır. bilisin "biliyorsun" (I-1) ölmışidi "ölmüşüydü" (I-24) verin "verin" (I-31) İçün "için" (I-209) gelilerdi "geliyorlardı" (II-9) Ayrıca yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi, bu sesin ortaya çıkışında ünlü ve ünsüz benzeştirmelerinin etkisi de vardır.

Ö Ünlüsü : ö ile ü arasında, ince, yuvarlak, yarı geniş veya yarı dar

bir ünlüdür. ö > ü ya da ü > ö değişiminin bir ara merhalesidir. Bu ünlünün geçtiği kelimeler aynı yöre ağızlarında ö ve u'lu biçimleri ile de kullanılmaktadır. Bu durum bize ö ve ü sesinin bu ağızlarda tamamen durulaşmadığını gösterir. böyüTmüş "büyütmüş" (I-109), büyük "büyük" (XL-151), söliler "söylüyorlar" (II-10) gözel "güzel" (II-222) köfTelig "köftelik" (XVII-16) küfTe "köfte" (X-1)

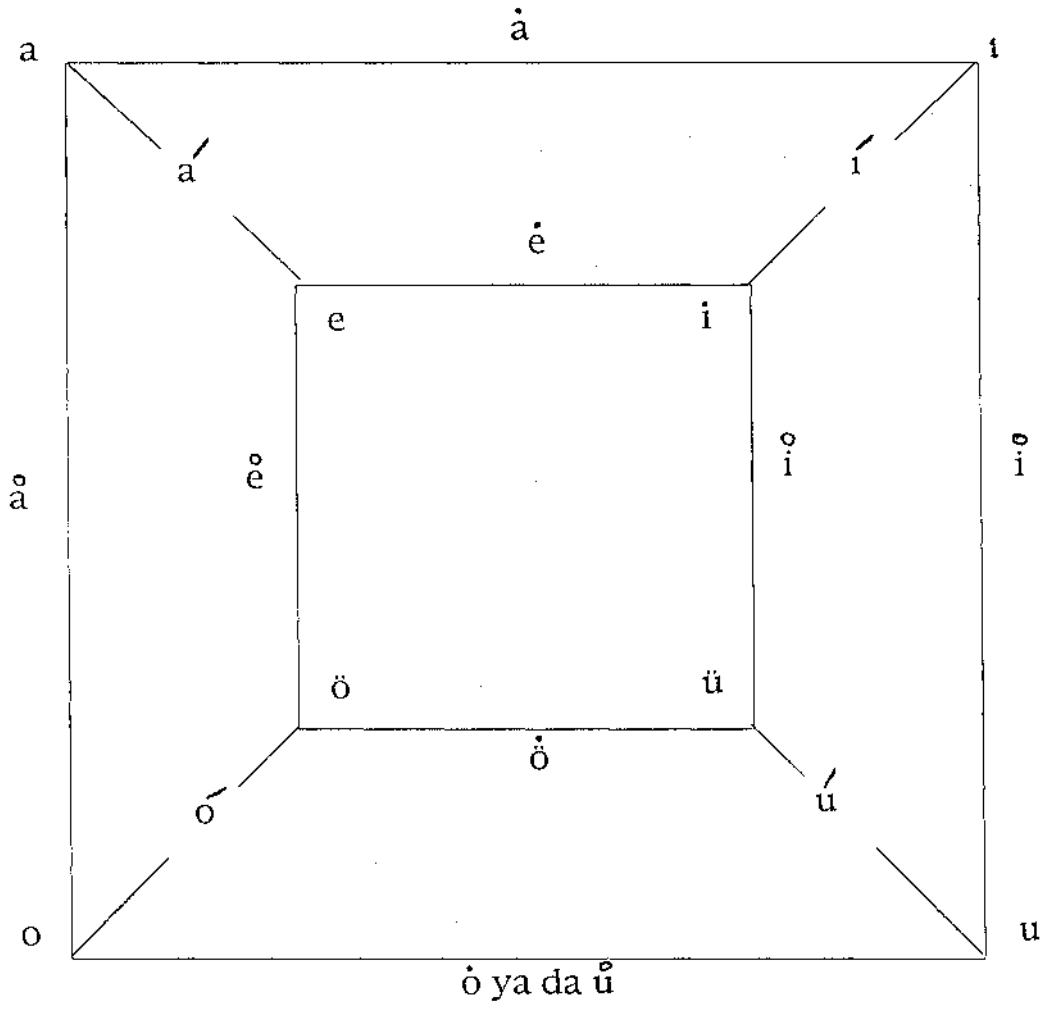
ú Ünlüsü : u ile ü arasında yuvarlak , dar, yarı kalın veya yarı ince bir ünlüdür. Bölge ağızlarında özellikle eklerde görülen yuvarlaklaşma neticesinde i sesi yuvarlaklaşırken u veya ü yönünde tam durulaşmayarak ikisi arasında bir yere sahip olan bu sese dönüşür. çekerdúm "çekerdim" (I-100) geldúm "geldim"(I-124) nedúr "nedir"(II-108) nişenún "nişastanın" (XVII-86) Asıl şekli cumartesi olan kelime ise yöre ağızlarında, a, e birleşmesi sonucu cúmörtesi şekline girmiş, ö sesi u'yu etkileyerek yarı inceltmiş ve u-ü arası ú sesine dönüştürmüştür. cúmörtesi "cumartesi" (I-29)

ó Ünlüsü : o ile ö arasında, yuvarlak, geniş, yarı ince veya yarı kalın bir ünlüdür. Yöre ağızlarında görülen örneklerde daha çok ö > o yönünde bir değişimin ara merhalesini oluşturur. Bazı örneklerde bu ses k ve g'nin kalınlaştırıcı etkisiyle ortaya çıkmaktadır. döní "dönüyor" (XXIV-137) göre "göre" (md.), óküz "öküz" (XXI-12) góvulları "gönülleri" (XL-78)

Bu yöre ağızlarındaki ünlüleri bu açıklamalardan sonra boğumlanma yerlerine ve çıkış özelliklerine göre (söylenirken ağzın ve dudakların aldığı duruma göre) şöyle gösterebiliriz.

ÜNLÜLER TABLOSU

II. Boğumlanma Süreleri Bakımından Ünlüler.

Buraya kadar “Türkiye Türkçesi Yazı Dilinde Bulunmayan Ünlüler” başlığı altında, yöremiz ağızlarında bazı fonetik olaylar sonucu ortaya çıkan ünlüleri boğumlanma yerlerine ve fonetik özelliklerine göre inceledik. Bu ünlüler boğumlanma sürelerine göre normal süreli ünlülerdir. Bu bölümde ise diğer ünlüleri boğumlanma sürelerine göre ele alıp inceleyeceğiz.

Boğumlanma süreleri bakımından, bu yöre ağızlarındaki ünlüleri “Normal Süreli Ünlüler”, “Uzun Ünlüler”, “Kısa Ünlüler” ve “İkiz Ünlüler” olarak gruplandırabiliriz.

1- Normal Süreli Ünlüler:

Söz içinde normal bir tempoyla normal bir sürede boğumlanan ve duyulur hale gelen ünlülere normal süreli ünlüler denir. Bölgemiz ağızlarında genellikle Türkçe’nin normal süreli ünlüleri hakim olmakla beraber, bazı fonetik hadiseler, kelimelere akseden vurgu ve tonlamalar, şahısların şahsi durumu ve ağız yapısından kaynaklanan söyleyişler ve ödünç kelimelerdeki bazı ünlülerin farklı sürelerde boğumlanması, bu ünlülere normalden daha uzun ya da daha kısa bir özellik kazandırdığı da nadir olarak görülmektedir. Ayrıca metinlerde görülen örneklerle dayanarak bu uzunluk ve kısalıkların geçişi olduğunu (bir kural niteliği taşımadığını) söyleyebiliriz.

Yöre ağızlarındaki normal süreli ünlüler, şu alt gruplarda toplanabi-

lirler.

a. **Yazı Diliyle Ortak olan Normal Süreli Ünlüler** : Bunlar Türkçe'nin asli yapısına uyan temel ünlülerdir. Türkçenin gelişim seyri içinde hiçbir değişime uğramamış ve günümüze kadar gelmiş a, e, ı, i, u, ü, o, ö ünlüleri normal süreli ünlülerdir. Bunlar yukarıdaki geçici sebeplerin dışında, Türkçe kelimelerde her zaman normal bir sürede boğumlanırlar. evlerde (I-2), başıma (XX-55), kardeşimin "kardeşimin" (XX-52) , alma "elma" (XX-27), almamışın "almamışsın" (XV-38)

b. **İki Ünlü Arasında Bir Yere Sahip Olan, Yazı Dilinde Kullanılmayan Normal Süreli Ünlüler** : Bu ünlüler yörenin ağız özelliklerinden kaynaklanan ünlü değişimleri ve ünsüzlerin ünlüler üzerindeki etkileri neticesinde ortaya çıkmışlardır.

Boğumlanma süreleri bakımından diğer temel ünlüler gibi normal bir söyleyişe sahiptirler. geç "geç" (III-1) ayak "ayak" (III-16) öte "öte" (IV-47) olan "ulan" (XXV-57), söliler "söylüyorlar" (II-10) nedir "nedir" (II-108) gapiyi "kapıyı" (I-64)

c. **Aslı Türkçe Olmayan Kelimelerdeki Uzun Ünlülerin Normal Süreli Ünlülere Dönüşmesi**: Daha önce de söylediğimiz gibi, Türki-ye Türkçesinde aslında, uzun ünlü yoktur. Yöremiz ağızları Türkçe'nin bu özelliğinden dolayı, aldıkları ödünç kelimelerde bulunan uzun ünlüleri tamamen normal süreli ünlülere çevirerek, Türkçe söyleyişe daha uygun bir hale getirirler. Yabancı kelimelerdeki uzun ünlüler normal süreli bir ses temposuna dönüşürken, özellikle ünlü uyumlarına uymayanlar

kalınlık - incelik uyumuna da uydurulurlar. (Aynı zamanda bu uyuma uyan yabancı kelimelerde de genellikle uyumun bozulduğu görülür yöremiz ağızlarında) hekereT “hakaret” (XL-179), enterisi “entarisi” (XXVIII-107, padişah “padişah” (XXVI-7) rameTlik “rahmetlik” (XXIV-96) meğlup “mağlup” (XXVI-32)

2- Uzun Ünlüler:

Darbe ile değil, süreklilikle çıkarılan, boğumlanma süreleri normal süreli ünlülerden biraz daha uzun olan ünlülerdir. Yöremiz ağızlarında derlediğimiz metinlerde az da olsa uzun ünlülerle karşılaşmaktayız. Bu ünlüler bazı fonetik olaylar ve daha başka hususiyetler sonucu ortaya çıkarak, geçici olarak normalden daha uzun bir boğumlanma süresinde şekillenirler.

Bölge ağızlarındaki uzun ünlülü kelimeler, bir yerde uzun ünlü ile söylenirken aynı kelimeler başka bir yerde normal ünlü ile söylenmektedirler. Bu durum yöre ağızlarındaki uzunlukların geçici olduğunu (kural niteliği taşımadığını) göstermektedir. Özellikle Pertek’in Dereli yöresinde çoğu sözcüklerin son hecesindeki ünlü uzatılır. Bu durum diğer yörelerin hiç birinde görülmez. Bu uzunluğun bir fonetik durumdan kaynaklanmadığını söyleyebiliriz. Dereli köyü coğrafik olarak bir derenin karşı kıyılarına kurulmuş, iki küçük mahalleden oluşur. Köy halkı karşıdan karşıya konuşurken, konuşmaları birbirlerine duyurmak için genellikle yüksek sesle konuşur, kelimelerin özellikle son hecesini uzatırlar. süzerũK “süzeriz” (XVII-7), keserĩz “keseriz” (XVII-5) ögũlũr “öğütülür” (XVII-14), ortadā “ortada” (XVII-30) yaparũh “yaparız” (XVIII-

16), gelūr “gelir” (XVIII-19).

Bu bölge ağızlarında yabancı kökenli uzun ünlülü kelimeler çoğunlukla kısaltılırken, az sayıda korunmuş olanlar da vardır. Gerek yabancı kelimelerde korunmuş olan uzun ünlüler, gerekse Türkçe kelimelerde çeşitli sebeplerle ortaya çıkmış olan uzun ünlüler, tam bir uzunluğa sahip değildirler. Boğumlanma süreleri değişkenlik gösteren bu ünlüler, normal süreli ünlülere göre sadece biraz daha uzuncadırlar.

Bölgemiz ağızlarındaki uzun ünlüleri, yöreden derlediğimiz metinlerden yola çıkarak şu alt başlıklar altında incelememiz mümkündür.

a) Ünlem Görevindeki Sözcüklerde Görülen Uzunluklar: Bir duygusal tepkiyi dile getiren sözcüklerdeki uzunluklardır. Bu sözcüklere gereken anlamı vermek için, ünlüleri uzatılarak ses tonuyla anlam yüklenirler. tā “uzaklık anlamı” (I-94), tē “uzaklık anlamı” (III- 45), yā “şaşma anlamı” (II-214), tī “beğenmeme anlamı” (XIX-28), nē “soru ve şaşma anlamı”, āhī “önemsememe” (XL-261).

Bu durum görüldüğü gibi tonlama ve vurgu ile de ilgilidir. Bilindiği gibi Türkçe’de vurguyu üzerinde taşıyan hece diğer hecelere göre biraz daha baskılı söylenir. Bu baskılı söyleyiş hecede bulunan ünlünün biraz uzamasına neden olur. Fakat vurgu ve tonlama sonucu hafifçe uzayan bu ünlüleri yöre ağızlarındaki metinlerde tespit edip uzun olarak göstermek zannımca karışıklığa sebep olacağından dolayı gösterilmemiştir. Çünkü her sözcükte vurguyu üzerinde taşıyan bir hece vardır. Vurgu hecedeki ünlünün uzun olmasını gerektirmez, sadece onun daha baskılı

söylenmesini sağlar. Bu vurguyu metinlerde uzunluk olarak gösterseydik, sözcüklerin uzun ünlü ile söylendiği şeklinde yanlış bir anlaşılmaya sebep olabilirdik.

b) Hece Kaynaşması Sonucu Meydana Gelen Uzunluklar : Anadolu ağızlarında, kelimedeki ünsüzlerden birinin eriyip düşmesi ve yanındaki ünlüyü uzatması, sıkça görülen bir ses olayıdır.

Yöremiz ağızlarında da kelimelerde yanyana bulunan iki ünsüzden birinin veya iki ünlü arasındaki ünsüzün düşmesi hadisesine sıkça rastlamaktayız. Fakat her ünsüz düşmesi olayında ünlü uzaması görülmez.

İki ünlü arasında bulunan ünsüz düşerken bu iki ünlü tek bir ünlü durumuna geçer. İce “iyice “ (II-47), dā “daha” (II-241) peKī “pek iyi” (XXV-11)

c) Ünsüz Düşmesi Sonucu Meydana Gelen Uzunluklar : Yöre ağızlarında, kelime içinde l, n, ğ, h, r, f, y ünsüzlerinde düşme görülür. Fakat bu sesler aynı kelime içinde her zaman düşmemektedirler. Bazen tamamen korunur, bazen de düşmeye yakın bir durum alırlar. dōru “doğru” (II-240), sōra “sonra” (XVII-1) ōrensek “öğrensek” (XXXI-134)

d) Ünlülerin Karşılaşıp Birleşmesiyle Oluşan Uzunluklar : Türkçe’de kelime içinde iki ünlü yan yana bulunmaz. Bu durumlarda iki ünlü arasında daima bir ünsüz türer.

Bölgemiz ağızları da Türkçenin bu özelliğinden yola çıkarak yan yana bulunan iki ünlüyü tek ünlü haline sokar ve bazen de bu ünlüyü biraz

uzatır. vēd “vaat” (IV-134).

Ayrıca ünlü ile biten bir kelimeden sonra ünlü ile başlayan bir kelime geldiğinde, ikinci kelimenin başındaki ünlü birinci kelimenin sonundaki ünlüyü önce kendine benzetir sonra da kendi etkisini, ona yükleyerek onu uzun, tek bir ünlü haline sokar. nōldi “ ne oldu” (XXXV-8) nōlacaḥ “ne olacak” (XXVI-9).

Eğer karşılaşan iki ünlü aynı ise bunlar tek bir uzun ünlü şekline girerler. nēTTūn “ne ettin” (XXX-53) šēTmez “şey etmez” (XL-304).

Son örnekte ilk kelimenin sonundaki << y >> yöre ağızlarında tamamen düşmüştür. Kelime šē étmez şeklinden šēTmez haline dönüşmüştür.

e) Yabancı Kelimelerdeki Uzunluklar : Daha önce de belirttiğimiz gibi yöremiz ağızlarında görülen yabancı kökenli kelimeler genellikle Türkçe söyleyişe ve kurallara uygun hale dönüştürülürler. Bu kelimelerdeki asıl uzun ünlüler normalleşirken kelimeler genellikle Türkçe söyleyişe ve kurallara uygun hale dönüştürülürler. Bu kelimelerdeki asıl uzun ünlüler normalleşirken kelimeler hem ünlü uyumlarına sokulur, hem de Türkçe eklerle bunlardan yeni kelimeler türetilir. Bağ kelimesinden (Farsçadır) bağban yerine bağci (XL-225) kelimesi türetilmiş.

Bununla birlikte çok az sayıda sözcükte, bu uzun ünlüler görülmektedir. sālīm “salim” (I-119) sādā “hep” (III-21).

3- Kısa Ünlüler :

Bir ünlünün teşekkülünün başladığı zamanla bittiği zaman arasındaki müddet onun uzunluğunu ve kısalığını belirler. Aynı vokal bir darbe halinde çıkarılırsa onun kısa şekli, sürekli çıkarılırsa onun uzun şekli elde edilmiş olur (30).

Bir darbe halinde normalden daha az bir sürede boğumlanan ünlülere kısa ünlüler denir. Bu yöre ağızlarında da kısa ünlülerin meydana geliş biçimleri ve genel durumları diğer Anadolu ağızlarından pek farklı bir özellik taşımaz. Kısalma hemen hemen bütün ünlülerde görülmekle birlikte daha çok ı, i, u, ü ünlülerinde görülür.

Bu kısalma daha çok düşmeye meyilli olan ve iki ünsüz arasında türeyen ünlülerde bir ara merhale olarak ortaya çıkmaktadır. i fiilinin ekleşmemiş biçimleri, -ecek ekinin ilk ünlüsü, vurgusuz orta hece ünlüsü, yabancı kelimelerde türeyen ünlüler de genellikle kısa bir özelliğe sahiptirler.

Özellikle gelecek zaman ekinin ilk ünlüsü yöre ağızlarında (daha çok Çemişgezek Ulukale Köyünde) kısılırken aynı zamanda bir daralmaya da uğrar.

Bölgede kullanılan kısa ünlüleri ve bunların oluşum sebeplerini örnekleriyle birlikte şöyle bir gruplandırmaya tabi tutarak inceleyebiliriz.

a) Vurgusuz Orta Hece Ünlüsünde Kısalma : Yazı dilinde de vur-

gusuz orta hece ünlüsü düşme eğilimindedir. Yöre ağızlarında da bu durum aynıdır. Vurgusuz orta hece ünlüsünde kısalma ve düşme görülmektedir. birini "birini" (I-134)şükürü "şükrü" (II-44), yarılı "yarılıyor" (II-153), oralara "oralara" (II-107)

b) Türeme Ünlülerde Görülen Kısalıklar : Gerek Türkçe kelimelerde gerekse yabancı kelimelerde iki ünsüz arasında bazen bir ünlü türetilir. Bu ünlü genellikle kısa bir ünlü durumundadır. Bu kısa ünlü sadece aynı hecede bulunan iki ünsüz arasında değil, aynı zamanda farklı iki hecenin ünlüzleri arasına da türemektedir. sedîye "sedye" (III-27), êpêyîceyim "epeyceyim"(I-104), tozûdi "tozdu" (II-188), gezîdi "gezdi", (II-188), adîresTe "adreste" (IV-55), hepîsini "hepsini" (XV-8)

c) Ünsüz Düşmesi Sonucu Oluşan Kısa Ünlüler : Ünsüz düşmesi sonucu kelime içinde yan yana gelen iki ünlüden biri kısalarak diğerini uzatır ve kendini ona benzetir. şikâât "şikayet " (I-181), sââbınun "sahibinin" (md.) sabââ "sabaha"(II-98)

d) i- Fiilinin Ekleşmemiş Biçiminde Görülen Kısalık : i- fiilinin ekleşmeye girmediği durumlarda i'nin kısaldığı görülür. Bu durum düşmeye doğru giden i sesinin bir ara merhalesi olarak ortaya çıkmaktadır. yatarîken "yatar iken" (IV-127), dêr îken "der iken" (IV-129), gelir îken "gelir iken" (XXXIV- 42) varîsa "var ise" (XXIV-154)

e) Gelecek Zaman Ekinin İlk Ünlüsünde Kısalma : Özellikle Ulukale yöresi ağızında gelecek zaman ekinin ilk ünlüsü kısa, dar ve düz bir ünlü olarak çıkarılır. alîcam "alacağım" (XXXVI- 4. mani) gelîcek

“gelecek” (XL-19) olıcağ “olacak” (XL-164).

Yöredeki diğer ağızlarda bu daralma ve kısalmayla pek karşılaşmamaktayız.

4- İkiz Ünlüler:

Kelimelerde yan yana bulunan iki ünlünün bir nefes baskısı ile çıkarılmasına ikiz ünlüler diyoruz. İkizleşmede yan yana gelen iki ünlünün söylenmesinde uzuvların hareketi aynı istikamette bulunur. Teşekkül noktaları birbiriyle birleşir ; böylece birbiriyle kaynaşmış olarak ikizleşmenin başlangıcında birinci vokalin sesi çıkarılır. Onun için ikizleşme iki ünlü sesi veren bir ünlü durumundadır. Böylece bünyesindeki iki ünlü, iki ayrı hece meydana getirmeden tek bir hece içinde birarada bulunurlar (31).

Türkçe’de gerek aynı hecede iki ünlü bulunmaması gerekse aynı kelimede iki ünlünün yan yana gelmemesi özelliğine rağmen yöremiz ağızlarında bazı zayıf ünsüzlerin eriyip kaybolmuş gibi görünmesi, ikiz ünlülerden söz etmemize neden olmaktadır. h,y, k, n, ğ, r gibi hafif boğumlanmalı ünsüzlerin kelime içinde silikleşmesi, ünlü ile biten ve ünlü ile başlayan kelimelerin yan yana gelmesi ve çift ünlülü yabancı kelimeler yöre ağızlarında ünlü ikizleşmesini doğurmaktadır.

Ancak her ne kadar bu durum bir diflonglaşma gibi görülüyorsa da bu tür kelimeler yöre ağızlarında tek hece gibi değil, iki heceli gibi telaffuz edilirler. Bu durum gösteriyor ki bu tür kelimelerde ünsüzler tama-

men düşmemiş, sadece zayıflayarak duyulmaz hale gelmiş ya da düşse bile iki ünlü farklı ses değerlerine (uzunluk - kısalık bakımından) sahip olmuşlardır.

Bölgemiz ağızlarında ikiz ünlü gibi görünen fakat farklı iki hece olarak telafuz edilen örnek kelimeler bazen içindeki ünsüzü muhafaza ederek, bazen de uzun bir ünlü şekline girerek karşımıza çıkmaktadır. kee “kere” (II-131), deül, degül “değil” (II - 168) yalāāmi “yalayamıyor” (XL-185) no oldusa “ ne olduysa “ (XIII-59) nōlacaḥ “ ne olacah” (XXVI-9) daa “daha” (II-111) peki “pek iyi” (XL-7).

de- ve ye- fiillerinin şimdiki zaman çekimlerinde de bir ünlü ikizleşmesi görülür. di “diyor” (XL-8) yi “yiyor” (md.), yiyüK “yiyoruz” (XXVII-95).

Bazı yabancı kelimelerde de iki ünlünün yan yana bulunduğu ve ikizleştiği görülmektedir. cemeeTle “cemaatla” (V-1), taam “ aş, yemek” (XXVI-11).

Ben ve sen zamirleri de yönelme hali ekini aldıklarında baan ve saan (bana ve sana) (XXVIII-44,45) şekline girerler, fakat bunlar da kesinlikle iki heceli olarak okunurlar. Ses değeri ve söyleyiş bakımından bunları tam bir ünlü ikizleşmesi olarak kabul etmesek de şekil olarak bunların hepsini de ikiz ünlü kabul etmemiz gerekmektedir.

Yöremiz ağızlarındaki ikiz ünlüler örneklerde de görüldüğü gibi genellikle eşit ikiz ünlülerdir. Yükselen ve alçalan ikiz ünlüler de birbirlerini

etkileyerek eşit ikiz ünlüler durumuna girmişlerdir.

Çemişgezek, Pertek ve Hozat yöresi ağızlarında geniz ünlülerine rastlanmamıştır. Geniz ünlüleri genellikle nazal $\tilde{n}$ ünsüzünün etkisiyle ortaya çıkarlar.

Yörede nazal $\tilde{n}$ kullanılmadığından (sadece normal n sesi vardır) geniz ünlüleri de yoktur.

ÜNLÜ UYUMLARI

Ünlü uyumu, bir kelimedeki ünlülerin çeşitli bakımlardan birbirlerine uyması hadisesidir. Türkçede köklerde olsun, kök ve eklerde olsun bir kelimenin bütün ünlüleri birbirlerine benzerler. Bir kelimenin ilk hece-
sindeki ünlünün vasıfları nasılsa, ondan sonraki hecelerin ünlülerinin
vasıfları da aynı olur.

Türkçe kelimelerde göze çarpan ünlü uygunluğu kalınlık- incelik ve
düzlük - yuvarlaklık bakımlarından olmak üzere iki nokta etrafında top-
lanır. Türkçe ilk yazılı örneklerinden beri özellikle "büyük ünlü uyumu"
dediğimiz kalınlık- incelik uyumuna sıkı sıkıya bağlı olarak günümüze
kadar devam etmiştir.

Yöremiz ağızları bu uyumlara özellikle köklerde bağlı kalırken, çekim
eklerinde kuralların dışına çıkmaktadırlar. Buna rağmen yabancı kökenli
olup da yazı dilinde uyumların dışında kalan pek çok kelime bu
ağızlarda uyuma girer. Yine Türkçe olup da yazı dilinde büyük ünlü uyu-
muna uymayan kelimeler asli şekillerine yakın kullanılmakta ve uyuma
uymaktadırlar.

İki ana grupta ele alacağımız ünlü uyumlarının yöre ağızlarındaki
durumunu şöyle açıklayabiliriz.

I. KALINLIK - İNCELİK UYUMU

Kalınlık- incelik uyumu bir kelimedeki ünlülerin kalınlık - incelik bakımından birbirine uygun olmasıdır. Türkçede bir kelimedeki ünlülerin hepsi ya kalın ya da ince olur. Kelime köklerinde ilk hece kalın ünlülü ise diğer hecelerdeki ünlüler de kalın, ilk hece ince ünlülü ise ondan sonraki heceler de ince ünlü taşırlar. Bu nedenle kök halindeki kelimelerin kalın ya da ince ünlülü olarak tek şekilleri vardır. Fakat eklerin hem kalın hem de ince şekilleri olmak üzere iki biçimleri vardır. Kalın ünlülü kelimeler kalın ekleri, ince ünlülü kelimeler ince ekleri alarak büyük ünlü uyumuna uygun bir biçimde yapılırlar.

Hozat yöresinde daha sağlam olan kalınlık - incelik uyumu diğer yörelerde pek sağlam değildir. Özellikle çekim ekleri bu kuralın dışında kalarak sözcüklere getirilirler.

Şimdi yazı dili ile uygunluk gösteren durumlar üzerinde durmadan, sadece yöremiz ağızlarına has özellikler ve bunların meydana geliş biçimlerini ele alalım.

1 - Yabancı Kökenli Kelimelerde Kalınlık - İncelik Uyumu :

Türkçenin çeşitli dönemlerde bazı dillerden oldukça etkilendiğini ve bu dillerden fazla sayıda ödünç kelime aldığını biliyoruz. Günümüzde edebi dilde hâlâ kullanılmakta olan bu ödünç kelimelere yöremiz ağızlarında da rastlamaktayız. Bunlar daha çok Arapça ve Farsça kelimelerdir. Bölge ağızlarında bu kelimeler ünlü uyumunun kuvvetli etkisinde kalarak büyük ölçüde uyuma girmişlerdir. hençeri "hançeri" (XL-51), en-

terisi “entarisi” (XXVIII- 107), elem “âlem” (XXIV-244) vb.

Yöre ağızlarında bu tür kelimelerdeki ünlülerden biri diğerine (diğerlerine) benzetilerek ünlü benzeştirmeleri sonucunda uyum sağlanmaktadır. Benzeştirmeler genellikle şu şekillerde meydana gelir.

a) İlerleyici Benzeşme Yoluyla : Bir sonraki hecede bulunan ünlüyü bir önceki hecelerin ünlüsüne benzetmektir. sahaPlī “sahipli” (XL-22) santım “santim” (XLI-10.mani) helleK “helak” (XXIV-26) tüKende “dükkânda “ (IV-2),mezele “mezara” (XLIII-58), ğazal “gazel” (XLI-4.mani), sermiye “sermaye” (IV-35)

b) Gerileyici Benzeşme Yoluyla : Bir önceki hecenin ünlüsünün, bir sonraki hecenin ünlüsüne benzemesidir. ħençer “hancer” (XL-51) tek- ip “takip” (XL-242), heķereTe “hakarete” (XL-186), ecele “acele” XXX-27), tene “tane” (XI-1. bilmece)

c) İlerleyici - Gerileyici Benzeşme Yoluyla :

meremeT “merhamet “ (md.),barabar “beraber” (IV-156), seĥTekerlik “sahtekârlik” (XXIV-82)

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi yöre ağızlarında genellikle incelmeye doğru giden bir benzeştirme hakimdir.

2- İmlâda Uyumdan Kaçınan Türkçe Kelimelerin Durumu :

Türkçe olup da yazı dilinde uyuma girmeyen kelimeler yöre ağızlarında genellikle uyuma girerler. ğardaş “kardeş” (I-169), alma

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi bileşik kelimeler de yöre ağızlarında uyuma girerler.

3- Kalınlık - İncelik Uyumunun Bozulması :

Yöremiz ağızlarında kalınlık - incelik uyumu sağlam bir yapı göstermemekte, yazı dilinde uyuma uyan çoğu kelimeler bu ağızlarda uyuma girmemektedirler. Özellikle eklerde bozulduğu görülen bu uyumu bölgenin fonetik özelliklerine bağlayarak açıklamak bazen mümkün olsa da (bazı çekim eklerinde kalınlaşma ve düzleşip daralma, bazılarında ise incelme ve yuvarlaklaşma temayülü vardır) kelimenin kökünde ve yapım eklerindeki bozulma belli fonetik kurallara dayandırılarak açıklanamamaktadır.

a) Uyumun Kelime Köklerinde Bozulması :

ķevahTa " kavakta " (XIX-21,22) ķerpuz " karpuz " (XXVI-13) ķertal " kartal " (XLII-13) seKsan " seksen " (XXIV-3) , ķare " kara " (II-69) , ķarşı " karşı " XVI-1 mani.)

Bu özellik yöre ağızlarında kalın ünlülerin incelme temayülünden kaynaklanmaktadır.

b) Yabancı Kelimelerde Bozulma : Yapı ve ses özellikleri bakımından kalınlık - incelik uyumuna uygun olan ödünç kelimeler yöre ağızlarında çoğunlukla uyuma girmezler. esirler " asırlar " (XXIX-10) , meğluP "mağlup" (XXVI-32) , zarar " zarar " (IV-151) , zeman " zaman " (II-185) ķeytandan " kaytandan" (XV-49), metİro "metre" (XL-22).

c) Kalınlık - İncelik Uyumunun Eklerde Bozulması :

Fiil Çekim Eklerinde :

1- Şimdiki Zaman Ekinde =

Şimdiki zaman eki -yor yazı dilinin etkisiyle kullanılmakla beraber, bu bölge ağızlarında daha çok -yor ekinin görevini yüklenen şu ekler kullanılır: Çemişgezek ve çevresinde -i , Pertek, Sağman, Dereli ve Hozat merkezde -i , -y, -yi, -yê, Altınçevre ve Pınarlar' da nadiren -i, genellikle -êr eki kullanılmaktadır.

Ünlü uyumlarına girmeyen bu ekin sürekli ince ünlülü biçimleri kullanıldığından, ek , kalın ünlü barındıran kelimelere geldiğinde uyumu bozmaktadır. kalı " kalıyor " (I-14), uriyelerdi " vuruyorlardı " (II-235) , dutiyê " tutuyor " (IV-41,42), olêr " oluyor " (VII-1), aliyê " alıyor " (IV-42) .

2- Geniş Zaman Ekinde :

Geniş zaman eki genellikle ünlü uyumlarına uymakla birlikte özellikle 3. Ağız bölgesinde -êr eki geniş zaman eki olarak da kullanıldığı için kalın ünlü taşıyan kelimelere eklenirken uyuma girmez. sorêrsız " sorarsınız (VI-1) , yapêrız " yaparız " (VI-5) , arêrdi " arardı " (VII-5) .

3- Görülen Geçmiş Zaman Ekinde :

Daha çok 3. ağız bölgesinin genel karakteristiği olmakla beraber diğer ağız bölgelerinde de bu zaman ekinin 1. , 2 . tekil ve 1. ,2 . çoğul şahısların genellikle -dı şekli kullanılır. İnce ünlülü kelimelere uymaz

3 . tekil ve 3 . çoğul şahıslarında ise - di şekli kullanılır. Kalın ünlü kelimelere uymaz. geldi_ı “ geldik “ (XV-67) geTTim “ gittim “ (VII-28) eTTi_ı “ettik”(VII-24) , ayrıldı “ayrıldı”(VII-25), vardı “vardı”(I-II) sordiler “ sordular “ (XV-3), yahardı “ yakardı “ (XII-58)

4- Öğrenilen Geçmiş Zaman Ekinde :

Bu ek bölgemiz ağızlarında çoğunlukla düz ve ince ünlü ile kullanılır. -miş şeklindedir. Kalın ünlü taşıyan kelimelere bu biçimiyle geldiğinden kalınlık - incelik uyumunu bozmaktadır. anlamışler “anlamışlar “ (I-33) olmuş “ olmuş” (XIV-53), ko_ımiş “koymuş” (XV-72), ta_ıh_ımiş “takmış” (XXXIV-67), al_ımiş “almış” (XXXIV-66).

5- Gelecek Zaman Ekinde :

Bu ekin de yöre ağızlarında daha çok kalın şekilleri kullanılır. İnce ünlü taşıyan kelimelere geldiğinde kalınlık-incelik uyumuna uymaz. bileca_ıhsın “bileceksin “ (XI-4 mani) gidecağız “gideceğiz” (XIII-33).

Şunu da belirtelim ki, bu ekin uyuma girmediği kelimeler sınırlı sayıdadır.

6- Şart Ekinde :

3. ağız bölgesinin dışında bu ek genellikle kalınlık - incelik uyumuna uyar. 3. ağız bölgesinde bu ekin ince şekli daha çok yaygın olduğundan bazen kalın ünlü taşıyan kelimelerde uyumu bozar. sorse “ sorsa”(md.) , çı_ıh_ıse_ıh “ çıksak “ (md.) gibi.

7- Emir ve İstek Eklerinde :

Bu kiplerin ekleri 1. ve 2. ağız bölgelerinde uyuma girerler. Emir kipi- nin ekleri yuvarlaklaşma eğilimi gösterirler. 3. ağız bölgesinde emir kipi- nin ekleri kalınlaşarak ince ünlülü kelimelerde uyuma girmezler. İstek ekinde de incelme olur ve kalın ünlülü kelimelerde uyuma girmez. soram “sorayım” (md.) etsin “etsin” (II-263)

8- Şahıs Eklerinde :

İnceleme bölgemizde şahıs ekleri de bazen ince sıradan ünlüler taşıyan kelimelere geldiklerinde uyuma girmezler. Fakat bu durum bütün şahıs ekleri için geçerli değildir. Uyuma girmeyenler :

a) Birinci Tekil Şahıs Eki : Bu ek şimdiki zaman ekiyle kaynaşarak - im şekline girer ve kalın ünlülü kelimelere uymaz. yapım “yapıyorum” (II-127) yolmim “yolmuyorum” (I-55), alım “alıyorum” (II-128)

Diğer zaman çekimlerinde ise kalınlaşarak ince ünlülü kelimelerde uyuma girmez. gitmişim “gitmişim” (I-102), töKerim “dökerim” (I-128), anlatayım “anlatayım” XIII-1), yêndürmişim “indirmişim” (I-123), dêdım “dedim” (I-165)

b) İkinci Tekil Şahıs Eki : Bu ek de yöre ağızlarında kalınlaşarak ince ünlülü kelimelerde uyumu bozar. nêdeceKsın “ ne edeceksin” (I-159) , efêdersın “afedersin” (II-87), gelmêyesın “gelmeyesin” (III-46), yiyeceKsın “ yiyeceksin” (IV-85), erkeKmişsın “erkekmişsin” (I-166)

c) Birinci Çokluk Şahıs Eki : Bu ek de genellikle kalın şekliyle

çekime girmektedir ve uyumu bozmaktadır. elêrız “eleriz” (XVII-14), is-Têrîh “isteriz” (XII-48), eşêrîh “eşeriz” (VI-6), yêmezduh “yemezdik” (II-53)

d) İkinci Çokluk Şahıs Eki : Aynı kalınlaşma özelliği bu ekte de vardır.gidêrsız “gidiyorsunuz” (VIII-6), êdersınız “edersiniz” (XV-70), gülesız “gülesiniz” (XV-59), yêmiyesız “yemeyesiniz” (VIII-7)

9 - Olumsuzluk Ekinde:

Olumsuzluk eki genellikle kalın ünlü taşıyan kelimelere ince olarak gelir ve uyumu bozar. Bu durum daha çok y ünsüzünün etkisiyle ortaya çıkmaktadır. olmêya “olmaya” (II-185), kaçurmiyâlar “kaçırmayalar” (V-18), olmiyan “olmayan” (XIII-34), ağlamiyem “ağlamayayım” (XVI-6. mani), kurtulmiye “kurtulmaya” (IX-9)

10- Fiil Yapım Eklerinde :

Bazı fiil yapım ekleri de inceleme bölgemizde uyuma girmemektedir.

a) -ış, -iş, -uş, -uş eki : yêtiş, “yetiş” (IV-5)

b) -la, --le eki : kurşunliyaçahlar “kurşunlayacaklar” (XV-17) toPlêyeceyuh “toplayacağız” (XVII-22)

c) -ın, -in, -ün, -un eki : sevinirlerdi “sevinirlerdi” (XIII-56)

d) -ıl, -il, -ul, -ül eki : vêrılrdi “verilirdi” (XII-54), dêrıldı “devrildi” (XX-55)

e) **-dır, -dir, -tır, -tir eki** : çimdırmağa “çimdirmeye” (V-15), getirirdi “getirirdi” (XII-58), bindırır “bindirir” (XIII-69) gezdırırler “gezdırırler” (XIII-69)

11- İsim Yapım Eklerinde:

Bazı isimden isim ve fiilden isim yapım ekleri de uyuma girmemektedir.

a) **+ lı/ +li/ +lu/ +lû eki** : diyarbakırli “diyarbakırlı” (I-30)

b) **+sız/ + siz/ +suz/ +süz eki** : çaresız “çaresiz” (XIII-28) sa-yıPsız “sahipsiz” (XIII-61)

c) **+lık/ +lik/ +lığ/ +luğ eki** : Ek ince ünlülü kelimelere bazen kalın olarak gelmektedir. şişliğ “şişlik” (XII-48), misafirliğa “misafirliğe” (XII-8)

d) **+cı/ +ci/ +çı/ +çi eki** : Bu ek de kalın ünlü taşıyan kelimelere ince olarak gelir. parsacı “parsacı” (XLIII-49) aracı “aracı” (X-11)

e) **+ı/ +i/ +u/ +ü eki** : Kalın ünlü taşıyan kelimelere ince olarak gelir. ayrı “ayrı” (XVII-16) doli “dolı” (XXV-13)

f) **+ık/ +ik eki** : Esas görevi fiilden isim yapmak olan bu ek bu yörede isimden isim de yapar ; fakat uyuma girmez. koffiK “kurutulmuş içi boş patlıcan ve biber” (XVII-62) korTık “çukur” (II-125)

g) **ile edatının ekleşmiş biçiminde** : İle edatı ekleşip kelimelerle birleşirken bazen uyuma girmez. zorilen “zoruyla” (XXXI-125), karınan

“karıyla” (XXIV-162), bahanesinan “bahanesiyle” (XXIV-161), göbegılan
 “göbeğiyle” (XL-63)

h) Gerundiumlarda (Zarf - Fiil Eklerinde)

1- +ınca/ +ince eki : Bu ek de bazen uyum dışı kalmaktadır.
 işitince “işitince” (XXVIII-110), olmeyince “olmayınca” (XXIV-200,201)
 deşilince “deşilince” (XXVI-78)

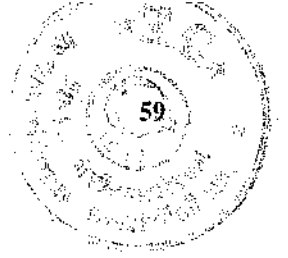
2- +ıp/ +ip/ +up/ +üp eki : gelip “gelip” (XXVI-20), geberip
 “geberip” (XXVI-51), yuvarlayıp “yuvarlayıp” (XXVII-35)

3- +ken ekinde : oynarken “oynarken” (XIV-5)

k) i- fiilinde : Bu fiilin hem isim soylu sözcüklerin çekiminde hem
 de birleşik çekimlerde bazen uyuma girmedeği görülmektedir. an-
 latırımse “anlatırsam” (VII-1), müdüridir “müdürüdür” (VII-32), yohse
 “yoksa”(V-5), köydür “köydür” (X-8) yapardı “yapardı” (XIII-78), zamani-
 di “zamanydı” (XV-2), olsaydı “olsaydı” (XII-55)

12- İnceltici Ünsüzlerin Etkisiyle :

Yöremiz ağızlarında “y” ünsüzü kendisinden önce gelen kalın ünlüyü
 daraltıp inceltir. Bu durum kalın ünlü taşıyan kelimelerde uyumu bozar.
 topliya “topluya” (I-158), oriya “oraya” (XXVI-63), şuriye “şuraya”
 (XXXII-26),buriye “buraya” (XXVI-95), kıliyor “kalıyor”(XXXI-26), sahlı-
 yem “saklayayım” (XXXIII-28), uzatmëyah “uzatmayalım” (XXVI-48).

13- İlk Seste Ünlü Türemesi İle :

Bölgemiz ağızlarında da r ve l sesleri ile başlayan kelimelerin önünde bir i ünlüsü türetilir. Eğer kelime kalın ünlü taşıyorsa bu i türemesi uyumu bozar. ilazım “lazım” (II-224), irasT “rast” (XIX-18), irafa “rafa” (XX-18)

14- Önseste y ve h Ünsüzlerinin Düşmesiyle :

Bölgemiz ağızlarında bazı kelimelerde kelime başında bulunan y ve h sesleri bazen düşerler. Bu durumda eğer bu ünsüzlerin hecesinde kalın ünlü varsa, bunlar incelererek kalın ünlülü kelimelerde uyumu bozarlar. ilan “yılan” (I-125), irpalanduh “hırpalandık” (XXIV-14), ihadiler “yıkadılar” (XXIV-47).

15- Kalınlaştırıcı Özellik Taşıyan Ünsüzlerin Etkisiyle :

İnceleme bölgemizde d, k, g ve ğ sesleri hecelerinde bulunan ince ünlüleri kalınlaştırmaktadırlar. Bu durum aslında uyuma uyan sözcüklerde kalınlık- incelik uyumunun bozulmasına yol açmaktadır. çekerdúm “çekerdim” (I-100), nedúr “nedir” (II-108), dóni “dönüyor” (XXIV-137), óküz “öküz” (XXVIII-5).

16- İyelik Eklerinde Uyumun Bozulması :

Yöre ağızlarında iyelik eklerinin 3. tekil şahısta incelendiği, diğer şahıslarda ise kalınlaştığı görülmektedir. Bu durum çoğu kez kalınlık- incelik uyumunu bozmaktadır.

- a) 1. tekil şahıs iyelik eki : kârdêşim “kardeşim” (XV-11)
- b) 2. tekil şahıs iyelik eki : melmekeTın “memleketin” (II-72)
- c) 3. tekil şahıs iyelik eki : oğli “oğlu” (I-12) kızi “kızı” (I-13), ana-si “anası “ (I-14)
- d) 1. çokluk şahıs iyelik eki : eşimizde “eşimizde” (I-54) eTımız “etimiz” (VIII-12), türkiye’ımız “Türkiye’imiz” (XXIV-88)
- e) 2. çokluk şahıs iyelik eki : evımız “eviniz” (md.)

Çokluk eki -ler / - lar da kalın ünlü taşıyan sözcüklere bazen ince biçimiyle gelerek kalınlık- incelik uyumunu bozmaktadır. bunler “bun-lar” (XXXI-4), duTlerimiz “dutlarımız”(XXXI-4), esirler “asırlar” (XXIX-10) eyahlarına “ayaklarına” (XXV-56), mıraTlerine “muratlarına” (XXVI,105), altunler “altınlar” (XLIII-11).

18- İsim Hal Eklerinde Uyumun Bozulması :

a) Belirtme (Akkuzatif) Hali : Bu hal eki genellikle kalın ünlülü kelimelere ince olarak gelir ve uyumu bozar. çalduzi “çuvaldızı (IX-5), kırhını “kırkını” (IX-12), oni “onu” (XVII-36) ayrani “ayranı”(XV-56)

b) Yönelme (Datif) Hali : Kalın ünlü taşıyan kelimelere ince biçimiyle gelerek uyumu bozar. oreye “oraya” (XII-58), kapusine “kapısına” (XLIII-43), çociğe “çocuğa” (XLIII-66), ortaye “ortaya”(XXV-20), one “ona” (XXV-19), başımıza “başımıza” (XXVII-44).

c- **Bulunma (Lokatif) Hali** : İnceleme bölgemizin genelinde ve daha yaygın olarak da 3. ağız bölgesinde bu ekin ince biçimi çok kullanılır. Kalın ünlülü kelimelerde uyumu bozar. çarşude “çarşıda” (XXVI-2), orde “orda” (XXV-17), ğışTe “kışta” (XXIV-140), burde “burada” (XXIV,146), ağzinde “ağzında” (XLIII-38)

d) **Çıkma (Ablatif) Hali** : Bu ek de kalın ünlülü kelimelere ince biçimiyle gelerek bazen uyumu bozar. babamızden “babamızdan”(XXXI-132), yağından “yağından”(XXXI-6) tutından “dutundan” (XXXI-6) bokten “boktan” (XXVII-45).

e) **İlgi (Genitif) Eki** : Yörede genellikle kalın veya yarı kalın şekli kullanılır. Bu özellik daha çok Hozat/Altınçevre ve Pertek/Pınarlar yöresinde yaygındır. senin “senin” (VIII-5), serçenin “serçenin”(XL- 3. bilmece), körPinin “köprünün”(XV-19), gidenin “gidenin” (XVI,6. mani).

19- Mastarlar :

- mek / -mak mastarı kalın biçimiyle ince sıradan kelimelere gelmekte ve uyumu bozmaktadır. isTemağa “istemeye” (V-4), pişmağa “pişmeye” (VIII-2)

Bu ekin -ma biçimi de kullanılmaktadır. dēma “demek” (XIII-9)

20- Soru Eki :

Bu ekin genellikle düz şekilleri olan mı, mi, mē biçimleri kullanılır. Kalın sıradan sözcüklere ince olarak gelen soru ekinin, bazen ince

sıradan kelimelere kalın biçimiyle geldiği ve uyumu bozduğu görülmektedir. *yoh me* "yok mu"(XXIV,7) *var me* "var mı" (III-12), *almazlar mi* "almazlar mı" (IV-68), *oldu mi* "oldu mu" (VII-17), *ins mısın cins mısın* "in misin cin misin"(XL-201).

II. DÜZLÜK-YUVARLAKLIK UYUMU

Düzlük - yuvarlaklık uyumu bir kelimedeki ünlülerin düzlük- yuvarlaklık bakımından birbirine uymasıdır. Türkçede hem köklerde hem de köklerle ekler arasında genellikle ünlüler bakımından bir uygunluk olduğu göze çarpar. Buna göre Türkçe bir kelimenin ilk hecesinde düz ünlü (a, e, ı, i) varsa ondan sonraki hecelerin ünlüleri de düz (a, e, ı, i) ; ilk hecede yuvarlak ünlü varsa ondan sonraki hecelerin ünlüleri ya düz geniş (a, e) veya dar yuvarlak (u, ü) olur. Yani Türkçe bir kelimedede (o, ö) ünlüleri sadece ilk hecede bulunabilirler.

Ancak bu durum Batı Türkçesine ait bir özelliktir. Bütün Türk lehçe ve şiveleri için geçerli değildir. Örneğin Kırgız ve Kazak Türkçelerinde (şivelerinde) bu uyum görülmemektedir: *külösün*, *kündön*, *gögön* (32) örneklerinde olduğu gibi. Bu nedenle düzlük- yuvarlaklık uyumunu bölgemiz ağızlarında incelerken sınırlarımızı daraltarak sadece Türkiye Türkçesi yazı dilini esas alıp mukayeselerimizi ona göre yapacağız.

İnceleme bölgemiz ağızlarında düzlük- yuvarlaklık uyumu pek sağlam değildir. Bunun nedeni ise çalışma alanımızdaki (Çemişgezek, Pertek yöresinde daha çok yaygın olan) yuvarlaklaşma ve (Hozat, Pertek/ Pınarlar çevresinde yaygın olan) düzleşme temayülleridir. Yörede uyumu

bozan daha çok yuvarlaklaşma olayıdır. *kaşuḡ* “kaşık”(XX-75), *datlu* “tatlı (XX-195) *benüm* “benim” (XXI-1) *nedür* “nedir” (IV-21) Bu özellik Eski Anadolu Türkçesi’nin bir devamı olarak bu bölgede devam etmektedir. *çocıḡ* “çocuk”(XLIII-68), *buçığ* “buçuk” (II-195), *körPinin* “köprüünün” (XV-19) kelimelerinde de düzleşme, düzlük- yuvarlaklık uyumunu bozmaktadır.

Ayrıca yazı dilinde uyuma giren bazı Türkçe ve yabancı kelimeler bu ağızlarda eski şekillerini korumakta ve uyuma girmemektedirler. *sanduh* “sandık” (II-133), *artuh* “artık” (IV-177), *altunler* “altınlar” (XLIII-10).

Bölgemiz ağızlarında düzlük- yuvarlaklık uyumunun pek sağlam olmadığını kelime kökleri ve ekler üzerinde daha detaylı bir inceleme yaparak görelim :

A- Düzlük-Yuvarlaklık Uyumunun Bozulması :

Bu uyumun bozulması genellikle yörede karakteristik bir özellik olan yuvarlaklaşmanın etkisiyledir. Bunun dışında çeşitli ünlü ve ünsüz olayları bu uyumun bozulmasına sebebiyet vermektedir.

1- Düzlük - Yuvarlaklık Uyumunun Köklerde Bozulması :

Gerek Türkçe gerekse ödünç kelimelerin köklerinde, özellikle son hecelerde görülen yuvarlaklaşma ve bazen de kelimelerin asli şekillerine bağlı kalması uyumu bozmaktadır. içinde “içinde” (XX-77), *artuh* “artık” (IV-177), *sanduh* “sandık” (II-133), *gendü* “kendi” (IV-175), *kaşuḡ* “kaşık” (XX-75), *aḡurda* “ahırda” (XV-27), *arduş* “ardıç” (III-15).

Bazen de kelimenin kökündeki son hece ünlüsünün düzleşerek uyumu bozduğu görülür. buçığ “buçuk” (II-195), körPinın “köprünün” (XV-19)

Dudak ünsüzleri olan b, m, p ve v seslerinin yuvarlaklaştırıcı etkisiyle de uyum bozulmaktadır. savuğ “soğuk” (III-9), savuşım “sıvışıyorum” (XXV-50)

Erkek isimlerinin kısaltılması sırasında her ismin sonuna “o” sesi gelmektedir. Bayan isimlerinin sonuna ise kapalı “ê” sesi gelir. Türkçede kelimelerde cinsiyet ayrımı olmadığı halde inceleme bölgemizde bu durumun varlığı ancak şu şekilde açıklanabilir. Yörede Farsça, Arapça ve başka dillerin etkisi sonucunda bu özellik ortaya çıkmıştır. Yukarıdaki özellik bu dillerin genel bir kaidesidir. Elimizdeki metinler sadece Türkçe konuşulan bölgelerde derlendiği halde, bu özelliğin incelediğimiz ağızlara da yansıdığını görmekteyiz. çerço “Çerkez” (XXV-54), seydonun “Seyit’in” (XXIV-152), hışTo “keskin” (XXIV-164) (lakap olarak kullanılmıştır), bayro “bayram” (XXIV-180), kiÇÇo “çarpık” (XXIV-157), (lakap olarak kullanılmıştır), memodan “mehmetle” (I-203), turo “turabi” (II-73), ğûlê “gül” (II-126)

2- Düzlük- Yuvarlaklık Uyumunun Eklerde Bozulması :

a) Fiil ve İsim Çekim Eklerinde :

1- Şimdiki Zaman Eki : İnceleme sahamızda seyrek olarak kullanılan -yor eki, yazı dilinde de olduğu gibi uyuma girmemektedir. Bunun dışında genel olarak kullanılan -i eki de sadece düz ünlülü kelime-

lerde uyuma girer, yuvarlak ünlülü kelimelerde uyuma girmez. kalıyor “kalıyor” (XXXI-26) söliler “söylüyorlar”(XXIII-3) oturi “oturuyor” (XIX-35) oli “oluyor” (XXVII-28).

Bu ek bazen yuvarlaklaşır ve uyuma girmez. yapük “yapıyoruz” (XVII-62), vëruk “veriyoruz” (XVII-47), teklük “tekliyoruz” (XVII-52), yiyük “yiyoruz” (XVII-48).

Bu ekin olumsuz durumlarında da uyumsuzluk görülür. olmim “olmuyorum” (XV-40) yolmim “yolmuyorum” (I-55).

2- Geniş Zaman Eki : 1. ağız bölgesinde geniş zaman eki bazen yuvarlaklaşarak uyumu bozmaktadır. gelür “gelir” (XX-48), vërür “verir” (XI-1. bilmece), yakışur “yakışır” (XXVI-103), alurum “alırım” (XXVII-55).

3. ağız bölgesinde yuvarlak ünlülü kelimelere bazen düz-dar şekliyle gelir ve uyuma girmez. görür “görür” (XLIII-18), olır “olur” (XLIII-68).

3. Görülen Geçmiş Zaman Eki : Bu ek de bazen yuvarlak ünlü taşıyan kelimelere düz şekliyle gelerek uyuma girmez. goydi “koydu” (XXIII-12), düşündi “düşündü” (VII-40), güldise “güldüyse” (XLIII-10) güldın “güldün” (XLIII-39), dondi “dondu” (XXIV-21).

1. çoğul şahısta ise düz ünlülü kelimelere yuvarlak olarak gelerek uyumu bozar. alduh “aldık” (XXIII-4), çıhtuh “çıkık” (XXIV-21), girdük “girdik” (XXIV-21).

4- Duyulan Geçmiş Zaman Eki : Yöre ağızlarında kısmen düz ola-

rak kullanılan bu ek yuvarlak ünlülü kelimelerde uyuma girmez. olmuş "olmuş" (XIV-53), dolmuş "dolmuş" (XLIII-35), yohmuş "yokmuş" (XLIII-1), komuş "koymuş" (XXXV-3), vurmuş "vurmuş" (XLIII-34).

5- Dilek Kiplerinde : Bu kiplerin çeşitli çekimlerinde çoğunlukla "y" ünsüzün de etkisiyle ünlü daralması olur ve bazen uyum bozulur. ükliyem "yükleyeyim" (III-14), uydurmiye "uydurmaya"(II-206), toPliya' "toplaya""(I-158), vuriyim "vurayım" (XL-67)

Gelecek zaman ekinde de bazen yuvarlaklaşma olur ve uyuma girmez. vericöyüK "vereceğiz" (XXXIV-67)

6 - Yükleme Hali Eki : Bu ek yuvarlak ünlü taşıyan kelimelere düz olarak gelir ve uyumu bozar. boyunni "boynunu" (XL-244), oni "onu" (XVII-36), çütümi "çiftimi"(XIV-6), döşi "döşü" (XII-31).

7- İyelik Eklerinde : İyelik ekleri de yöre ağızlarında düzleşmeye meyillidirler. Bu durumda yuvarlak ünlülü kelimelere geldiklerinde uyumu bozarlar. oğli "oğlu" (XLIII-68), huyim "huyum"(XLIII-40) ömürüm "ömrüm" (XX-34).

8 - İlgi (Genetif) Eki : Bu ek yöre ağızlarında yuvarlaklaşma eğilimindedir. Bu durumda düz ünlülü kelimelere geldiğinde uyuma girmez. abdinun "Abdi'nin"(XXIII-6) nişenün "nişastanın" (XVII-86)

9 - Olumsuzluk Eki : Olumsuzluk eki özellikle ünlü ile başlayan bir ekten önce gelmişse iki ünlü arasına "y" ünsüzü girer ve bu ekin ünlüsünü inceltip daraltarak eki uyuma sokmaz. olmiyan "olmayan"

(XIII-34), uydurmiye “uydurmaya” (II-206), kırtulmiye “kırtulmaya” (IX-9)

10- Şahıs Eklerinde : 1. çokluk şahıs eki genellikle -uk/, -ük/, -uh şeklinde ile kullanılır ve uyum dışı kalır. giderük “gideriz” (XVIII-1), alacahsun “alacaksın” (IV-40), yaparuh “yaparız” (XVIII-16), yapacayuh “yapacağız” (XVII-23), vereceym “vereceğim” (IV-152).

11 - Soru Ekinde : Daha çok düz biçimleri kullanılan bu ek yuvarlak ünlülü kelimelerden sonra geldiğinde uyuma girmez. oldu mi “oldu mu” (XXIII-5).

12 - -i Fiilinde : Bunda da belli fonetik sebeplere dayanmayan yuvarlaklaşma ve düzleşmeler uyumu bozabilmektedirler. yemezduh “yemezdik, yemez idik” (II-53), ğomazdiler “koymaz idiler” (II-257) odır “odur” (XLIII-72)

13 - Partisip Eklerinde : +duk/, +dük/ +dügü / + duğu partisipi eskiden olduğu gibi genellikle yuvarlak biçimiyle kullanılır ve düz ünlülü kelimelerde uyuma girmez. geştükten “geçtikten” (XX-31) geldüğü “geldiği” (XX-3), kestükleri “kestikleri” (V-24), gezdüğü “gezdiği” (II-231).

b) Fiil ve İsim Yapım Eklerinde :

1- Fiil Yapım Eklerinde :

a) -ır / -ir / -ur / -ür Eki : Düz ünlülü kelimelere yuvarlak biçimleri gelerek uyumu bozar. kaçurmayalar “kaçırmıyalar” (V-18)

şaşırışım “şaşırışım”(IV-142) doğirtérler “doğurtuyorlar” (XLIII-7), yuvarlak ünlüye düz olarak gelmiş.

b) - ıl / - il / - ul / - ül eki : devrölü “ devriliyor” (XXIV-168), çevrölési “çevrilesi” (II-188)

c) -ıs / - iş / - uş / -üş / eki : Yuvarlaklaşma nedeniyle bazen uyuma girmez.yëtüşTürmiş “yetiştirmiş”(IV-144),yatuşTüri“ yatıştırıyor” (XLII-117), savuşım “ sıvışıyorum” (XXV-50).

d) - dır / -dir / -tır / -tir Eki : Düz ünlülü kelimelere yuvarlak olarak, yuvarlak ünlülere de düz olarak gelmesi uyuma girmemesine yol açar. götür “götür”(XLIII-42), getürüp “ getirip”(XXIII-4), doldırdı “ doldurdu” (VII-14), dolanduri “ dolandırıyor ” (XXVIII-7).

2- İsim Yapım Eklerinde :

a) + ılı / + li / + lu / +lü Eki : Yuvarlaklaşma eğilimi göstererek bazen uyuma girmez. daTlu “ tatlı “ (XX-82) , yaşlu “ yaşlı “ (XIX-36) , nerelü“ nereli “ (XXIV-40-41), bellü “ belli “ (XL-38).

b) -ık / -ik / -uḡ Eki : Yuvarlaklaşarak uyuma girmediği görülür. saruḡlu “ sarıklı “ (XXIV-259) , delüKTen “ delikten” (XLII-30) , korTiK “ kortik” ,çukur” (III-2), yayuḡ “yayık” (I-150).

c) -tı / -ti / -tu / -tü Eki : Yansıma sözcüklerden isim yapar yuvarlak şekliyle düz ünlülü kelimelere gelerek uyuma girmez. iniltü “ inilti”(XXVI-75).

ç) - ı / - i / - u / - ü Eki : doli “ dolu “ (XXV-13) , kapunun “ kapının” (XLIII-16) , çaTu “ çatı” (II-37).

d) +cı / +ci / +çı / +çi Eki : Çoğunlukla düz biçmi kullanılır. Uyuma girmez . torci “ torcu” (XLII-113), yolci “ yolcu”(II-67).

e) +lık / + lik / +luk / + lük / + luğ Eki : Düz ünlülü kelimelere yuvarlak şekilleriyle eklenerek uyum dışı kalır. Pilavluğ “ pilavlığı” (XVII-16) , ikrarluğ “ ikrarlık” (XXIV-202) , zırtluk “ zırtlık , asabilik” (XXIV-237)

f) +sız / + siz / + suz / + süz Eki : Bazen yuvarlaklaşarak uyuma girmez. hesapsuz “ hesapsız” (IV-178-179)

g) + inci Eki : üçünçi “ üçüncü”(XXVII-28), biçimiyle uyum dışı kalmıştır.

ğ) İsimlere gelerek ilgi zamiri ve belirtme sıfatı yapan -ki eki yazı dilindeki gibidir. Hem büyük ünlü uyumuna , hem de düzlük - yuvarlaklık uyumuna uymamaktadır. Ayrıca -ken, - imsi, - imtirak, -leyin ekleri de yazı dilinde olduğu gibi uyum dışıdır, onun için bunların üzerinde durulmayacaktır.

h) -gı / - gi Eki : Bazen yuvarlaklaşarak uyum dışı kalırlar. başku “baskı” (VII-8).

ı) -gın / - gin Eki : Bu ek de düz ünlü taşıyan kelimelere yuvarlak olarak gelir ve uyuma girmez. başkun “ baskın”(VII- 8).

i) -ış / - iş / - uş / - üş Eki : Bu mastar eki de yuvarlak şekliyle fiilden isim yapar ve uyuma girmez. yanlış " yanlış" (II-172).

c - Uyumu Bozan Diğer Nedenler :

1- Dudak Ünsüzlerinin Tesiriyle :

Yöremiz ağızlarında yuvarlaklaşmanın genel bir özellik teşkil ettiğini yukarıdaki örneklerde görmekteyiz. Bununla birlikte gerek yazı dilinde gerekse diğer Anadolu ağızlarında rastladığımız ünsüzlerin (b, m, p, v) yuvarlaklaştırıcı etkisi inceleme sahamızda da görülmektedir.gemükleri "kemikleri"(XXIV-185), çevürme "çevirme" (bir köy ismi),(md.) dövrüsi "devirsi"(IV-162).

2- y Ünsüzünün Etkisiyle :

" y " ünsüzü kelime içinde kendinden önce gelen geniş ünlüyü daraltarak yuvarlak ünlü taşıyan kelimelerde uyumu bozar.Konuşma dilinde de belirgin olarak görülen bu özellik Türkiye Türkçesi yazı dilinde gösterilmez. vuriyim " vurayım" (XL-67), şuriye "şuraya"(XXXII-26), oriya "oraya" (XXVI-63), toPliyem " toplayayım"(XXXIV-32), buriye " buraya" (XXVI-95), neriye " nereye" (XXXII-25).

3 - ile edatının ekleşmiş biçiminde i sesi tamamen düşmemişse yuvarlak ünlülü kelimelerde uyuma girmez. zorılan " zorla.,zor ile"(XXXI-125).

4 - Asli ve Eski Şekillerin Korunmasıyla :

Eski şekilleriyle uyuma girmeyen bazı kelimeleri yazı dilimiz büyük ölçüde değiştirerek uyuma sokmuştur. Yöre ağızlarında bu tür kelimeler asli şekillerini muhafaza ederek uyuma girmezler. daTlu " tatlı " (XX-82), içünde "içinde" (XX-77), gendü " kendi" (IV-175).

5 - Yazı Dilinden Farklı Olan Bazı Kelimeler :

Yazı dilinde uyuma giren bazı kelimeler inceleme yöremizde uyum dışı kalmakta belli fonetik olaylara dayandırılarak açıklanamamaktadırlar. çocıh "çocuk" XLIII-68), dorĝo "doğru"(XLIII-71).

Yazı dilinde uyum dışı olan bazı kelimelerin de uyuma sokulduğu görülür. horan "horon" (XIV-4), ħoruz "horoz"(XL-244).

ÜNLÜ DEĞİŞMELERİ

A- Kalın Ünlülerin İncelmesi :

1- a > á,e : Araştırma bölgemizde ünlü ve ünsüzlerin benzeştirme ve inceltme özellikleri, kalınlık-incelik uyumunun zorlayıcı etkisi ve sebebi kesin olarak kestirilmeyen bazı fonetik olaylar neticesinde a > á,e değişimi yönünde yaygın bir eğilim vardır. Bu değişimin tespit edilebilen başlıca nedenleri şunlardır :

a) Yabancı kökenli sözcüklerde hece ve ses düşmesi sonucu bu değişim görülmektedir. herli “hayırlı”(II-205), işle “ ıslah - iyileştirme” (XXIV-207), Bazı Türkçe kelimelerde de durum aynıdır. illerdir “ yıllardır “ (XXXI-152) , eKleneceK “ayıklanacak” (XVII-18).

b) Ünlü benzeştirmeleri nedeniyle ince ses , kelime içinde bulunan a sesini kendine benzetmeye çalışır. elezize “Elazığ'a” (II-17) , meraklı “meraklı” (I-126) , meni “mani”(XI-7. mani), tene “tane” (I-2), telebe “talebe” (I-3), enteri “entari” (XXVIII-107).

c) İçinde uzun a ünlüsünü barındıran yabancı kökenli kelimeler de yöre ağızlarında kısalarak e' ye dönüşürler. elem “ alem “ (XXIV-244) hekeret “hakaret” (XL-186), menekışe “ münakaşa “ (XL-138), helleK “helak”(XXIV-126).

ç) Bazı ünsüzlerin (y, r, m, s, h, z, ç, vb.) inceltici etkisi ile de bu dönüşüm gerçekleşir. keyri “gayrı” (XXVII-2), keyda “kaide”(XXIV-217) ,

ker tal "karta" (XLII-13) , kevaḥ " kavak" (XIX-21,22) , kerpuz "kerpuz" (XXVI-13) , amasiye " amasya" (XLI-8 mani), meḡlup "maḡlup" (XXVI-32), serayi "saray" (XLII-101), keyip "kayıp" (XIII-59), keytan "kaytan" (XV-49), heram "haram" (XXIII-2), heṣTe "hasta" (XXI-1) , zeman "zaman" (II-201), seṣme "saçma" (III-34), seḡenlere "sahanlara" (XVII-66) , seḡlım "salkım" (XXX-40).

d) Bazı yabancı kelimeler kalınlık -incelek uyumunun zorlamasıyla bünyelerindeki a seslerini yöre ağızlarında e'ye dönüştürürler. Zeten "zaten" (IV-109) , heleP "halep" (XXVIII-4) , teḡip "takip" (XL-242), mezere "mezara" (XLIII-58).

e) İsim hal eklerinde yönelme, bulunma ve ayrılma (çıkma) hal ekleri genellikle a' dan e'ye bir değişme göstererek ince biçimleriyle kullanılırlar.

Yönelme (Datif) : one "ona" (XXV-19) , barmaḡine "parmaḡına" (XLIII-72,73), ḡapusine "kapısına" (XLIII-43), çociḡe "çocuḡa" (XLIII-66), ortaye "ortaya" (XXV-20).

Bulunma (Lokatif) : savcide "savcida" (I-50), sude "suda" (XLIII-40) orde "orda" (XXV-17), ḡışTe "kışta" (XXIV-140), burde "burda" (XXIV-146), çarşude "çarşıda" (XXVI-2).

Ayrılma (Ablatif): boḡTen "boktan" (XXVII-45), tuTinden "dutundan" (XXXI-6), babamızden "babamızdan" (XXXI-132), yaḡinden "yağından" (XXXI-6).

Örneklerin bolluğundan da anlaşıldığı gibi inceleme bölgemizde a>e yönünde büyük bir değişim görülmektedir. Bu değişim sırasında a bazen kapalı ê'ye de dönüşmektedir, sêÇme "saçma"(III-34). Çoğu kez de a>e değişiminin bir ara sesi durumunda olan a şeklinde bulunmaktadır. eK-râba "akraba"(II-89), áyağımı "ayağımı" (III-17).

2- ı>í,i Değişmesi : ı > í, i değişimi de çeşitli sebeplere bağlı olarak ön, iç ve son seslerde gerçekleşmektedir. Bu sebepler :

a) y, r, s, , c, ç, z gibi ünsüzlerin etkisiyle ı ünlüsü zaman zaman i'ye dönüşmektedir. ağızlayıP "ağızlayıp"(md.) ayrı "ayrı" (XVII-16) parsacının "parsacının" (XLIII-40)ferklı "farklı"(I-210) ısıTmısım "ısıtmışım" (XIX-9) karşı "karşı" (XVI-1.mani), sipa "sıpa" (XI-5. bilmece), ılıcağ "ılıca" (XXXVI-1. mani).

b) Başta ünsüz düşmesi (y,h) ile de ı sesi i'ye dönüşmektedir. ilan "yılan" (I-125), iha "yıkı" (XLIII-8), irpalanduğ "hırpalandık" (XXIV-14), illerdir "yıllardır" (XXXI-152) hêrli "hayırlı" (II-205)

c) Görülen geçmiş zaman ve duyulan geçmiş zaman eklerinin genellikle (-di, -miş) düz ince şekillerinin kullanılması da bu eklerin ı'lı biçimlerini i'ye dönüştürür. vardi "vardı" (I-1) batıdadı "batıdaydı" (I-9), kalmadı "kalmadı" (XXXI-56), sallanırmış "sallanırmış " (XXXI-96), yapılmış "yapılmış" (XXXI-94), kağmış "kalkmış" (XXXI-90) zamanıdı "zamanıydı" (XXXI-104).

ç) Direktif eki, 3. tekil şahıs iyelik eki ve Akkuzatif eki düzleşip incele-

rek i'ye dönüşür. dışarı "dışarı" (XXIV-161), u^harı "yukarı" (IV-49), hoca-
si "hocası" (XXVIII-18), bacisi "bacısı" (XXVIII-20), acisi "acısı" (XXVIII-21),
ayrani "ayranı" (XV-56), anasi "anası" (I-14).

d) Şimdiki zaman eki kalın, düz ünlülü kelimelere -iyor biçimiyle ge-
lir. ı > i'ye dönüşür. kalıyor "kalıyor" (XXXI-26).

e) Bu değişim sırasında bazen ı sesi tamamen i'ye dönüşmez ikisinin
arasında bulunan i' sesini oluşturur. u^harı "yukarı" (IV-49), sazi "sazı" (I-
31), yetiş "yetiş" (IV-5).

3- u > ü değişmesi : Yöremiz ağızlarında bu değişimin örnekleri
yok denecek kadar azdır. Bazı örneklerde u > ü arası bir sese dönüşen u
ünlüsü de genellikle yuvarlaklaşma nedeniyle düz ünlülerden meydana
gelmiştir. Sadece cümörtesi "cumartesi" (I-29) örneğinde, bu değişimden
söz edilebilir. Bu da m ünsüzünün etkisiyle a'nın ö'ye dönüşmesi ve
ö'nün u'y inceltmesiyle ortaya çıkmaktadır. üti "yutuyor" (XLII-111)
Başta y düşmesinden kaynaklanmıştır.

4- o > ö Değişmesi : Sadece bir örnekte bu değişim gerçekle-
şmektedir. Bunun nedeni ise inceltici özelliğe sahip olan ünsüzlerin ke-
lime içinde bulunmasıdır. sö^hPeT "sohpet" (XVII-79).

B- İnce Ünlülerin Kalınlaşması :

1- e > a Değişmesi : İnceleme bölgemiz ağızlarında a > e yönünde
daha büyük bir değişim görülmekle birlikte, e > a yönünde de özellikle
yabancı kelimelerde ünlü uyumlarının, kalınlaştırıcı ünsüzlerin ve ünlü

benzeştirmelerinin etkisiyle bir değişim söz konusudur. Bu değişimin sebepleri :

a) nl benzeştirmelerinin etkisiyle n, i ve son seslerde bu değişimi görmek mümkündür. kla "kale" (XLI-7.mani) ataş "ateş"(II-88), alav "alev"(III-20), bahçalarda "bahçelerde" (I-81), barabar "beraber"(IV-156), na vaḡT "ne vakit"(XLIII-12).

b) Yazı dilinde e'ye dönüşmüş olan bazı Türkçe kelimeler eski şekilleriyle (kalın biçimiyle) kullanılırlar. ana "anne"(VII-30) alma "elma"(VI-2) ġardař "kardeş"(I-169).

c) Kalınlaştırıcı ünsüzlerin, nsz düşmelerinin , uyumlarının ve belli kurallara bağlı olmayan kalınlaşma sonucunda görülen e > a değişmeleri de vardır. keyda "kaide" (XXIV-217), ale "ela"(XLI-8. mani), ġazal "gaz-el"(XLI-4. mani), imdrmaḡ "imdirmek" (V-15), maraḡ "merak" (XXX-60), dma "demek"(XIII-10), ela "hele" (XXV-14), oja "oje"(XLI-6. mani), pişmağa "pişmeye"(VIII-2).

2- e >  Değişmesi : e > a değişiminin arasında bir ses olan  genelikle a > e değişiminin bir ara merhalesi olarak inceleme bölgemizde görülmektedir. e > a değişimi yöre ağızlarında tamamlanmıştır diyebiliriz. Bu nedenle e'den a'ya dönüşümün arasındaki  sadece bir örnekte görülmektedir. nencydi "nenceydi- ne kadardı" (II-93).

3- i > ı Değişmesi : Bölgemiz ağızlarında bazen kelime köklerinde çoğunlukla da eklerde bu değişim görülmektedir. Bu değişimin

örneklerine daha çok Hozat ve Pertek (Pınarlar) yöresinde raslamaktayız. Ünlü ve ünsüz benzeştirmeleri, ünlü uyumları $i > ı$ değişimine sebep olmaktadır.

a) Kalınlık - incelik uyumunun etkisiyle görülen değişme: santım "santim"(XLI-10. mani), rica "rica" (VII-43), vahıT "vakit" (II-195)ciğara "sigara" (XXIV-39). Bu değişim yabancı kökenli ve uyuma uymayan sözcükler üzerinde gerçekleşmektedir.

b) Kalınlaştırıcı (k, ğ, ğ, h, l) özellik taşıyan ünsüzlerin etkisiyle görülen $i > ı$ değişimi : dırıldı "devrildi" (XX-55), şişliğ "şişlik"(XII-48), genişliğ "genişlik"(VII-7), hızmekar "hizmetkar, hizmetçi" (XL-159) vahıT "vakit" (II-165,195)

c) Bazı çekim eklerinin kalın olarak kullanılması eğiliminden kaynaklanan değişiklikler : efēdersın "afedersin" (I-13,14), birinın "birinin" (XXXII-1), gēTTım "gittim" (VII-2), senın "senin" (V-11), bizim "bizim" (V-12), evinde "evinde" (V-11)

4- $i > ı$ Değişmesi : $i > ı$ değişiminin tamamlanmadığı durumlarda ortaya çıkmaktadır. $ı > i$ veya $i > ı$ değişimi sonucunda, değişim bazen tam olmaz ; bu durumda yarı kalın veya yarı ince, düz, dar olan i sesi ortaya çıkar. Şimdi $i > ı$ değişiminin doğurduğu bu sesin örneklerini görelim. herif "herif"(I-117), kirbıT "kibrit"(XXIV-40), bizim "bizim" (XXXIV-20) demir "demir" (XXXVI- 7. mani), sesine "sesine" (XXXVI- 8. mani), şimdi "şimdi" (XXV-9).

5- ö > o Değişmesi : Ünlü benzeştirmeleri ve ünsüzlerin kalınlaştırıcı özellikleri sonucunda ortaya çıkan bir değişmedir. direktör “traktör” (XVII-56) oteki “öteki” osal şekli, o teki” (XLIII-49) kor “kör” (XXVI-49).

6- ö > ó Değişmesi : ö > o değişmesinin ara merhalesinde görülen yarı kalın veya yarı ince bir sestir. ö > o değişmesi eğiliminde olan kelimelerde genellikle yöre ağızlarında tam değişim gerçekleşmemiş ó sesi ortaya çıkmıştır. dönü “dönüyor” (XXIV-137), göre “göre” (md.), öküz “öküz”(XXVIII-5), gövulları “gönülleri” (XL-78).

C) Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması :

1- a > o Değişmesi : a > o değişimi sadece bir örnekte görülmektedir. Ünlü benzeştirmeleri sonucunda ortaya çıkmıştır. yuħoru “yukarı” (XL-13).

2- a > ö Değişmesi : Yöremiz ağızlarında derlediğimiz metinlerde sadece bir örnekte görülmektedir. Ünlü karşılaşması sonucunda ortaya çıkmıştır. cümörtesi “cumartesi - cuma ertesi “ (I-29) Yöre ağızlarında pazartesi de “pazarörtesi” şeklinde kullanılmaktadır.

3- a > u Değişmesi : Sadece bir örnekte görülmektedir. yollumah “yollamak” (XL-9), ilk hecedeki o’nun tesiriyle değişmiş olması büyük bir ihtimaldir.

4- e > o Değişmesi : metiro “metre” (XL-22). Sadece bu sözcükte görülen bu değişimin nedeni, sözcüğün yöre ağızlarına yanlış yerleşmiş

olmasındandır.

5- e > ö Değişmesi : Daha çok yuvarlaklaştırıcı ünsüzlerin etkisiyle meydana gelmektedir. Ayrıca yöre ağızlarında yuvarlaklaşmanın genel bir temayül olduğunu daha önce de söylemiştik. Bu genel eğilimin e > ö değişmesinde de etkisi vardır. dövşür “devşir” (XVII-36) dövleT “devlet” (XXVI-31), möfte “mevta” (md.) görü “geri” (XL-157), içörü “içeri” (XLII-35).

6- e > ě Değişmesi : e > ö dönüşümün arasında bir değere sahip olan bu (ě) sesi yarı yuvarlak bir özelliktedir. İçerde “içerde” (I-48), yēndürecēyüK “indireceğiz” (md.) dēvrüsi “devirsi” (IV-162). Bu ses de e > ö değişimini doğuran sebeplerle ortaya çıkmaktadır.

7- e > ü Değişmesi : Bu değişimin de metinlerde sadece bir örneğine raslanmıştır. kitlüyeK “kilitleyelim” (IV-173).

8- ı > u Değişmesi : Yöremiz ağızlarında, özellikle Çemişgezek ve Pertek yöresinde gerek köklerde, gerekse eklerde hemen hemen bütün düz (ı, i) ünlüler yuvarlaklaşma (u, ü) eğilimindedirler. Yörenin bu karakteristik özelliği sonucunda ı ünlüsü çoğu kez u veya î (ı - u arası)' ya dönüşür. Yöredeki yuvarlaklaşmanın sadece düz - dar ünlülerde görüldüğünü de söyleyelim. Özellikle Eski Anadolu Türkçesi'nde ve Osmanlıca döneminde yuvarlak şekilleriyle kullanılan ekler yöre ağızlarında eski bir gelenek olarak korunmaktadır. Bununla birlikte dudak ünsüzlerinin ve ünlü benzeştirmelerinin etkisiyle ortaya çıkan değişimler de yok değildir.

Örnekler : ğaçurTa “kaçırta” (II-251)

daru “darı” (VII-4)

daTlu “tatlı” (XX-82)

dağarcuĥ “dağarcık” (XXXIV-59)

karuş “karış” (XXX-52)

dışaru “dışarı” (XLII-23)

aŝŝaĝu “aşağı” (XL-193)

çalĝu “çalgı” (XXIII-20)

zırTluĥ “zırtlık” (XXIV-237)

yaĥuŝuĥlu “yakışıklı” (XXVII-8)

saPlu “saplı” (XLI- 4. bilmece)

saĥlum “salkım” (XL-224)

yanluş “yanlış” (II-172)

yalavuz “yalnız” (XX-16)

yazuĥ “yazık” (II-244)

yaŝTuĥ “yastık” (VII-27)

kaŝuĥ “kaşık” (XV-63)

Metinlerde karşılaştığımız ı'lı şekillerin çoğu da i'den dönüşmüş olan ı'lardır.

9- ı > î Değişmesi : ı ile u arasında bir yere sahip olan bu sesin örnekleri de oldukça fazladır. Daha önce de söylediğimiz gibi inceleme bölgemiz eski yuvarlak biçimli kelimelerin çoğunu muhafaza etmektedir.

Buna rağmen yazı dilinin etkisiyle bu yuvarlaklığın bir düzleşmeye doğru kaydığını da görmekteyiz. Fakat düzleşmeye doğru kaymakta olan bu kelimelerde tam bir düzleşme görülmemekte ve çok yaygın bir *î* (yarı yuvarlak) sesi doğmaktadır. yu^harⁱ "yukarı" (II-20), ğapⁱyi "kapıyı" (I-64), yakⁱşⁱhⁱlⁱ "yakışıklı" (XXVII-2), yapⁱlmⁱş "yapılmış" (XXXI-91).

10- *ı > ü* Değişmesi : Bu değişime yöredeki yuvarlaklaşmanın etkisiyle birlikte ünlü benzeştirmelerinin etkisi vardır. çelPeşüK "çapraşık" (XXXVI- 8. mani).

11- *i > ü* Değişmesi : Yörede *ı > u* değişiminden sonra en fazla görülen değişmedir. Bu değişimin en önemli sebepleri eski yuvarlak şekiller, 'EAT'nin bir özelliği olan yuvarlaklık), ünlü benzeştirmeleri ve bazı ünsüzlerin yuvarlaklaştırıcılık vasfıdır.

Örnekler : gendü "kendi " (II-93)

bülem "bileyim" (I-52)

büşürürdük "pişirirdik" (I- 72)

çüt "çift " (XIV-6)

êdebülürdi "edebilirdi" (I-4)

êdeceyüK "edeceğiz" (II-67)

üçün "için" (XXIV-9)

üşemeK "işemek" (XXIV-161)

içerü "içeri " (XXIV-36)

gemüK "kemik" (XIX-12)

göyürdü "giyindirdi" (XXIV-65)

gêrû "geri" (XXIV-107)

bellû "belli" (XL-38)

evlü "evli" (XXIX-7)

12- i > î Değişmesi : i'nin ü'ye dönüşürken dönüşümü tamamlamayıp yarı yuvarlaklaşması sonucunda ortaya çıkar. i > ü değişmesini sağlayan durumlar i > î değişmesi için de geçerlidir. bilisin "biliyorsun" (I-1), ölmüşidi "ölmüşü idi" (I-24), vērîn "verin" (I-31), kîvre "kirve" (I-88), içün "için" (I-230), gelîlerdi "geliyorlardı" (II-9), evîne "evine" (II-19).

13- i > ú Değişmesi : Bölge ağızlarında i sesi yuvarlaklaşırken bazen tam netleşmeyerek u - ü arası bir ú sesine dönüşür. çekerdúm "çekerdim" (I-100), geldúm "geldim" (I-124), nedúr "nedir" (II-108), nişenún "nişastanın" (XVII-86), berú "beri" (XL-6), emúr "emir" (XL-35) gibi.

14- i > ö Değişmesi : Metinlerdeki örneklere bakıldığında bu değişimin yuvarlaklaşma eğiliminden kaynaklandığı ve g, y, v seslerinin etkisiyle oluştuğu anlaşılmaktadır. yöndür "indir" (XXV-20), gövür "giydir" (II-192), göyüdü "giydirdi" (XXIV-65).

Bu değişim sırasında i sesinin bazen ü-ö arası ô sesine dönüştüğü de görülmektedir. devrôsi "devrisi" (XL-27), gédôr "giydir" (XL-136).

15- i > o Değişmesi : Yörede bu değişimle ilgili fazla örnek yoktur. Sadece poşman "pişman" sözcüğünde böyle bir değişim görülmektedir.

Ç- Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi :

1- o > a Değişmesi : Ünlü ve ünsüzlerin etkileri sonucunda bir kaç kelime bu değişim görülmektedir. horan “horon” (XIV-4), savu^hTi “soğuktu” (XXIV-2).

2- ö > e, ê Değişmesi : Özellikle ö'nün y ile birlikte kullanıldığı kelimelerde y sesi düştüğünde ö yuvarlaklık özeliğini kaybederek kapalı ê sesine dönüşür. Ayrıca bu değişimde ünlü- ünsüz benzeştirmelerinin etkisi de görülmektedir. bēreK “börek” (XVIII-17), bēlig “bölük” (XXIV-97), ête “öte” (IV-47), êlese “öyleyse” (IV-82), bēle “böyle” (I-2), şe^{le} “şöyle” (I-38).

3- u > ı, ĩ Değişmesi : Bazı ünsüzlerin düzleştirici etkisiyle ve ünlü benzeştirmeleri sonucu ortaya çıkmaktadır. Şunu da söyleyelim ki, üzerinde bu değişimin gerçekleştiği örnekler özellikle düzlük- yuvarlaklık uyumuna aykırı bir durum alırlar : dombız “domuz” (XV-78), çocı^h “çocuk” (XLIII-70), omız “omuz” (II-256), mı^hTar “muhtar” (II-169), mır^aT “Murat” (IV-179), mısTafa “Mustafa” (XXV-14).

Bazen de bu değişim tam olmamakta u-ı arası bir ses ortaya çıkmaktadır. ğurtı^olmi “kurtulmuyor” (XXV-40), bu^oçığ “buçuk” (II-195).

4- u > i Değişmesi : Yörede +ci isimden isim yapım eki, -di görülen geçmiş zaman eki ve birkaç ekin daha genellikle düz, ince şekilleri yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu durum u > i değişmesini doğuran önemli bir unsurdur. torci “torcu” (XLII-113), yolci “yolcu” (II-67), çoh^hTi

“çoktu” (I-125), odi “oydu” (I-88), yohTi “yoktu” (I-2), doli “dolü” (XXV-13), oğli “oğlu” (I-12), faşile “fasulye” (X-2).

5- u > a Değişmesi : Bazı ünlü ve ünsüz olayları sonucunda meydana gelmiştir. Örnekleri çok azdır. çal “çuval” (XLIII-32), tohana “doku-na”(XL-273).

6- ü > e Değişmesi : Ünlü benzeştirmeleri sonucunda ortaya çıkan bir değişmedir. menekşe “münakaşa” (XL-138), eflerük “üfleriz” (XVII-13).

7- ü > ı Değişmesi : Sadece bir yansıma sözcükte görülmektedir. ğırlı “gürültü” (I-218).

8- ü > i Değişmesi : Metinlerde iki örnekte görülen bu değişimin sebebi - ki ekinin uyuma girmemesi ve akkuzatif ekinin yörede genellikle düz şekliyle kullanılmasıdır. çünkü “çünkü” (XXXI-8), öliyi “ölüyü” (I-18).

ölmüşidi “ölmüşü idi” (I-24) kelimesinde ise i sesleri ü'yü etkileyerek ü-i arası bir özelliğe kavuşturmuşlar. Benzeşme tam olarak gerçekleşmemiştir.

D- Geniş Ünlülerin Daralması :

1- a > ı Değişmesi : Bu değişim bir kaç ödünç kelime de görülmektedir. Kesin bir sebebe bağlanmamakla birlikte sözcüklerin yanlış şekilde yerleşmesinden kaynaklanmış olabilir. hırave “harabe” (md.) hılaf “halef” (II-185), menekşe “münakaşa” (XL-138).

m dudak ünsüzü ve y'nin etkisiyle de bu değişimin bir ara merhalesi olan â sesi ortaya çıkmaktadır. orâyâ "oraya" (XV-47), mağara "mağara" (XL-19).

2- a > i Değişmesi : Bu değişimin en önemli sebebi inceltici özellik taşıyan y ünsüzüdür. Bu değişme sonucunda çoğunlukla kalınlık- incelik uyumu bozulmaktadır. sermiye "sermaye" (IV-35) buriyâ "buraya" (I-94), mayış "maaş" (I-9), oriye "oraya" (I-59).

3- e > i Değişmesi : Bazı ünlü ve ünsüz olayları sonucu görülen bir değişimdir. Bu daralma genellikle orta hece ünlüsünde görülen, vurgu ile ilgili bir daralmadır. teniKe "teneke" (XV-9-10), zati "zaten" (XL-302), kefini "kefeni" (VII-14), tencire "tencere" (XVII-65), çöKeliK "çökelek" (II-3), penÇire "pencere" (IV-72).

y ünsüzünün etkisi ile de olmaktadır. üKliyem "yükleyeyim" (III-14).

4 - e > ü Değişmesi : y ünsüzünün etkisi ile nadir olarak görülen bir değişmedir. kitlüyeK "kilitleyelim" (IV-173).

5- o > ô Değişmesi : Sadece sôrfa "sofra" (XXXV-22) örneğinde görülen bir değişmedir.

6- o > ü Değişmesi : ünsüz değişimleri, ünlü benzeştirmeleri sonucu ortaya çıkmıştır. üfelerdi "ovalardı" (XII-59), v'nin f'ye dönüşmesi sonucunda o da ü'ye dönüşmüştür.

7- ö > ü Değişmesi : Ünlü ve ünsüz benzeştirmeleri ile gerçekleşen

bir değişimdir. düğen “döven” (XIII-76), küfte “köfte” (X-1), öküz “öküz” (XV-2).

E- Dar Ünlülerin Genişlemesi :

1- ı > a Değişmesi : Yaygın bir değişim değildir. Bazen yönelme eki- nin belirtme eki yerine kullanılmasıyla ortaya çıkar. savuşım “sıvışıyorum” (XXX-41), fırtanesi “fırtınası” (XXIV-2) ata urdi “atı vurdu” (md.)

2- ı > ê Değişmesi : Sadece bir kelimedede görölmektedir. êrgat “ırgat” (VII-17).

3- i > a Değişmesi : Bir örnekte vardır. Ünlü uyumları (kalınlık- incelik uyumları) etkisiyle ortaya çıkmıştır. sahaPlu “sahipli” (XL-22).

4- i > ê , e Değişmesi : Yöre ağızlarında bu değişimin örneklerine bolca rastlamaktayız. Bu değişimin sebepleri şunlardır :

a) Asli şekilleri i’li olan bazı Türkçe kelimeler yazı dilinde e’leşirken yöremiz ağızlarında kapalı ê’ye dönüşmüşlerdir.

b) Bazı ünlü ve ünsüz benzeştirmelerinin etkisi.

c) Bazı yabancı kelimelerin uyuma girmeye zorlanması vb.

Örnekler : nêçe “nice” (IV-82)

gêT “git” (VII-6)

bê haber “bi haber” (XXXII-6. mani)

ēyidi "iyydi" (VII-19)

ēlan "ilan " (XXIII-13)

ēhTiyar "ihtiyar" (XXIV-14)

ēşüTTün mi "ışittin mi" (XXX-70)

şeh̄er "şehir" (IV-11)

polēs "polis" (I-7)

yērm̄i "yirmi "(XL-128)

sēni "sini" (XLII-72)

gēşi "kişi" (I-191)

hēs̄ "hiç" (IV-66)

hēse "hisse" (XXV-19)

deēldi "değildi" (I-206)

Görüldüğü gibi yazı dilimizde e ve i yönündeki değişimde (Türkçedeki bu özellik Osmanlıcanın sonlarına kadar devam etmiştir. Örneğin, e ile olan pek çok kelimenin Osmanlıca'da i ile yazıldığını biliyoruz); tam bir ayrışma ve netleşme olduğu halde yöremiz ağızlarında çoğu i'li şekiller kapalı ē ile söylenmektedir.

5- i > o, ö Değişmesi : Düz ünlülerin yuvarlaklaşması kısmında bu değişimden bahsedildiği için, konuyu yeniden açıklamaya gerek görmüyoruz.

6- u > ō, ū Değişmesi : Ünlü ve ünsüz olaylarının etkisi sonucu ortaya çıkan bir değişmedir. kōyruğ "kuyruk" (XLII-119) yūharu "yukarı"

(XXXI-39), kōndura “kundura” (II-23), olan “ulan” (I-142), örgaşı “uğraşıyor” (IV-71).

7- u > ö Değişmesi : Bazı ünsüzlerin inceltici etkisi ve ünlü benzeştirmeleri sonucunda ortaya çıkmıştır. böğün “bugün” (II-11) möbeT “muhabbet” (md.) örkeni “urganı” (IX-11), şöbe “şube” (XXI-2).

8- ü > ö Değişmesi : Yine bazı ünsüzlerin etkisi sonucu meydana gelen bir değişimdir. göÇÇük “küçük” (XL-8) höKümeT “hükümet” (VII-4), böyük “büyük” (I-103), ölke “ülke” (XXVI-19), gözel “güzel” (II-249).

9- ü > e Değişmesi : KüTeK “kütük” (XXXVI-3. mani)

F- Ünlü Düşmesi :

İnceleme bölgemizde ünlü düşmeleri daha çok iç seste görülmektedir. Metinlerde rastladığımız ünlü düşmelerini incelediğimizde şu özellikler ortaya çıkmaktadır.

1 - Akkuzatif ekinin bazen düştüğü görülmektedir. dilin “dilini” (II-48), birün “birini” (XVI-4. mani), gemüklerüm “kemiklerimi” (XIX-12). Bu durumda akkuzatif eki düşerken görevini kendisinden sonraki ek ya da ünsüze yükleyerek aynı anlamını korur.

2 - Vurgusuz olan orta hece ünlüsünde düşme görülür. kuzlayıcı “kuzulayıcı” (II-90), orlara “oralara” (II-108), boyna “boyuna” (XXVIII-38), yarlı “arılıyor” (I-173).

3 - Bazı yabancı kelimelerde orta hece ünlüsü düşer. telfon “telefon” (II-203), emêrkan “Amerikan” (XXIV-257) hâzne “hazine” (XXVII-3).

4 - İki ünlü yan yana bulunan yabancı kelimelerin ünlülerinden biri düşer, mayene “muayene” (XXIV-25), vêd “vaad” (IV-134).

Bu durum Türkçe’de iki ünlünün yan yana bulunamaması özelliğinden kaynaklanır.

5 - Yine aynı özellik nedeniyle bileşik kelimelerde iki ünlü karşılaştığında ünlülerden biri düşerken kelimeler birleşirler. nêdem “ne edeyim” (I-197), nêblem “ne bileyim” (I-200).

6- Asıl şekilleri tek heceli ve tek ünlülü olan Arapça ve Farsça sözcükler dilimize girerken son iki ünsüzleri arasında bir ünlü türer. Vakit, ilim, ömür vb. İnceleme bölgemizde bu tür kelimelerin bazen son ünlüsünün düşürülerek kullanıldığı görülmektedir. na vahT “ne vakit” (XLIII-12).

G- Ünlü Türemesi :

Yöremiz ağızlarında ünlü türemelerine çokça rastlamaktayız. Ünlü türemelerini ortaya çıkış şekilleri, kelime içindeki durumları ve türeme nedenleri bakımından şöyle açıklayabiliriz.

1- Kelime Başında Ünlü Türemesi : Türkçede yansıma sözcükler dışında r ve l ünsüzleri kelime başında bulunmaz . Yöre ağızlarına başka dillerden girmiş olan bu tür kelimelerin başında ı , i , u , ü ünlülerinden birinin getirildiği görülmektedir.

a) i Ünlüsü : iresmi “resmi” (I-29), ilif “lif” (I-178), irahmeT “rahmet” (II-41), ilazım “lazım” (II-222), irasT “rast” (XIX-18), irafa “ rafa” (XX-18), ireÇberlik “rençberlik” (XXI-12)

Bu kelimelerin dışında i sesinin, Türkçe olan ve “y” ile başlayan kelimelerin başında da bazen türediği görülüyor. iyirmi “yirmi” (I-7), igirmi “ yirmi” (XXXI-119).

b) ı Ünlüsü : Ön sesinde r ve l olan kelimelerin başında kalınlık- incelik uyumuna göre bazen ı sesi gelir ırazı “razı” (II-226).

c) u Ünlüsü : Kalınlık- incelik uyumuna bağlı kalarak önseste türetilir. uruhumuz “ruhumuz” (II-62), urus “Rus” (XXIV-100).

d) ü Ünlüsü : Ünlü uyumlarına bağlı olarak kelimenin yapısındaki ünlülere göre bazen önseste ü türemesi görülür. ürüzgâr “rüzgâr”(I-112).

2- İç Seste Ünlü Türemesi :

a) Bazen Türkçe kelimelerde de görülmekle birlikte özellikle yabancı kelimelerde, kelime içinde bulunan iki ünsüz arasında bir ünlü türetilir. hoPıladı “hopladı” (I-165)/, tiTirim “titiriyorum” (II-24), teyazçe “teyze” (II-261), emice “amca” (XXXIV-50), kezıman “Kezban” (XVII-30), amasiye “Amasya” (XLI- 8. mani).

b) Yabancı kökenli emr, ömr, şükr, gibi kelimelerin Türkçede emir, ömür, şükür şeklinde kullanıldığını ve ünlü ile başlayan bir ek aldıklarında, emri, ömrü, şükrü şekline girdiklerini biliyoruz. Yöremiz ağızlarında bu kelimelere ünlülü bir ek geldiğinde vurgusuz orta hece ünlüsünün korunduğu görülür. şükürü “şükrü” (II-44).

3- Son Seste Ünlü Türemesi :

a) Sonu y ile biten bazı kelimelerde y'den sonra bazen bir i sesinin türediği görülür. ğolayi “kolay” (XXIV-29), alayi “Alay” (XL-279), serayi “saray” (XLII-101).

b) i fiilinin gerundium şeklinde olan -ken ekinin sonunda bazen bir e türemektedir. dĕrkene “derken” (XXIV-119).

c) İsimlerin yalın halinde de bazen bir e, a sesinin türeyerek kullanıldığını görmekteyiz. sabaa olur "sabah olur" (XVIII-4).

d) Bazı kelimelerin sonunda da bazen bir ünlü türemektedir. hemi de "hem de" (II-27), heyvana "eyvan" (I-122), hePPi "hep" (II-31).

ÜNSÜZLER

I- Yazı Dilinde Bulunmayan Ünsüzler :

İnceleme bölgemizde, Türkiye Türkçesi yazı dilinde kullanılan 21 temel ünsüzün dışında bunlardan az çok farklılaşarak ayrılan bazı ünsüzler de bulunmaktadır. Transkripsiyon alfabesinde belli işaretlerle gösterilen bu ünsüzler dışında alfabemizde bulunmayan h ve ğ sesleri de yöre ağızlarında bolca kullanılmaktadır.

Genellikle iki ünsüz arasında bir özelliğe sahip olan bu ünsüzleri tek tek ele alalım.

c Ünsüzü : j ile c arasında yarı sızıcılaşma özelliği taşıyan bir sestir. Yöre ağızlarında j sesi bulunduran yabancı sözcükler ya tamamen c'ye dönüşmüş ya da c-j arası bir ses olan c sesine dönüşmüştür. Bunun sebebi Türkçede j sesiyle kullanılan sözcük bulunmamasıdır. (Jale, Müjgan, Japon gibi sözcükler yabancıdır) ambalac "ambalaj" (I-21).

Bunun dışında c ve ç sesinden bir dönüşümle de yarı sızıcı olan bu ses ortaya çıkmaktadır. gêc "geç" (III-2), mecburu "mecburen" (XL-43).

ğ Ünsüzü : Osmanlıca'da (Arap alfabesinde gayın ünsüzüne karşılık olan bu ses kalın k > g değişiminden doğmuş bir arka damak ünsüzüdür. Yöre ağızlarında kullanılmakla beraber daha çok bu sesin daha arkadan çıkarılan ve k ile gösterdiğimiz biçimi yaygındır. ğaçurTa "kaçırta" (II-25), ğonuşa "konuşa" (IV-108) ğorğu "korku" (IV-121), ğarağol "kara-

kol" (XXIV-143), ğardaş "kardeş" (I-169).

h Ünsüzü : İnceleme bölgemizde kelime içinde ve sonunda kalın k sesinden dönüşmeyle, kelime başında ise h sesinden dönüşümle ortaya çıkmış hırıltılı bir gırtlak ünsüzüdür. Normal h'nin daha baskılı bir nefes darbesiyle, gırtlakta hırıltılı bir hal alır. ayah "ayak" (XX-5), çahma "çakmak" (XV-21), barmah "parmak" (III-30), helhin "halkın" (XXX-71), hayli "hayli" (XLII-7).

ğ Ünsüzü : Normal yumuşak ğ sesinden daha kuvvetli bir nefes baskısıyla belirginleşerek gırtlığa doğru kayan hırıltılı bir sestir. Kelime soundaki k sesinin yumuşayıp sızıcılaşılarak bazen bu sese dönüştüğü görülmektedir. Yöre ağızlarında normal yumuşak ğ yerine genellikle normal ince g kullanılır. ortağ "ortak" (XL-256), orağ "orak" (XLI-4. bilmece), şavağ "Şavak" (VII-27), şişliğ "şişlik" (XII-48), utanmağ "utanmak" (II-51), ufağ "ufak" (XVII-15).

k Ünsüzü : Kalın k ile ğ (ğ) arasında yarı tonlu bir ünsüzdür. Yöremiz ağızlarında kelime başında kalın ünlü ile kullanılan k'lar gırtlığa doğru kayan ve biraz yumuşayıp, yarı tonlulaşan bu sese dönüşür. Hozat yöresinde ğ sesi yerine tamamen bu ses kullanılmaktadır. karşı "karşı" (XVI- 1. mani) kerpuz "karpuz" (XXVI-13), karuş "karış" (XXX-52), karga "karga" (XXXV-6), kala "kale" (XLI-7. mani), kırh "kırk" (VI-10).

v Ünsüzü : b ile v arasında biraz da f'ye yaklaşan bir sestir. Diş ve dudakların daha yakın temas içinde bulunmasıyla ortaya çıkar. vuiş "bir hayıflanma ünlemidir" (XXV-43), virik "ishal" (XXVI-5-6), vidon "vidon"

(IV-159).

K Ünsüzü : ince k ile g arasında yarı tonlu veya yarı tonsuz bir ünsüzdür. k sesine göre daha hafif bir baskıyla söylenir. Genellikle iç ve son seste görülür. küTeK “kötek” (XXXVI- 3. mani), gemüK “kemik” (III-21), eşKere “aşıkâr” (XXVI-79), eKleneceK “ayıklânacak” (XVII-18).

Ķ Ünsüzü : Kalın Ķ ile ğ (Ġ) arası yarı tonlu bir ünsüzdür. Ķ sesine göre daha arkadan boğumlanarak ortaya çıkar. k sesinin yöre ağızlarında Ķ'ya dönüşmesi sırasında bazen bu (Ķ) ünsüzü oluşur. Bunu da bir arka damak ünsüzü olarak kabul etmeliyiz. Ķız “kız” (IV-56), Ķarıladi “uludu” (I-214), Ķaşmah “kaçmak” (II-101), Ķondura “kundura” (II-230).

Ç Ünsüzü : ç ile c arasında yarı tonlu bir ünsüzdür. Genellikle kelime içinde ç'den bir dönüşümle ortaya çıkar. ğaÇ “kaç” (IV-4), göÇÇük “küçük” (XL-8), bohÇeler “bohçalar” (XVIII-11), parÇa “parça” (XLIII-76).

P Ünsüzü : b ile p arası, yarı tonlu, patlayıcı bir çift dudak ünsüzüdür. Genellikle p'den bir dönüşümle ortaya çıkmaktadır. Bu durum yöre ağızlarında tonsuz ünsüzlerin tonlulaşma eğiliminden doğmaktadır. el çarParlardi “alkışarlardı” (XII-47), hePPının “hepsinin” (XL-83), çelPeşük “çapraşık” (XXXVI-8. mani), saPlu “saplı” (XLI-4. bilmece), zoPPa “sopa” (XIX-37).

T Ünsüzü : d ile t arasında, yarı tonlu bir ünsüzdür. Özellikle -de, -den hal eklerinin kelime sonunda sert ünsüzle karşılaşmaları sonucunda ortaya çıkar. Bu durumda t'ye dönüşmesi gereken d sesi T'ye dönüşür.

Kelime başında, içinde ve sonunda bulunan t'ler de bazen yarı tonlu-
laşarak bu sesi oluştururlar. gösTerüpse "gösermişse" (XL-107), baTTal
"iptal"(XXVIII-111), bosTan "bostan" (XIII-77), davaT "davet" (XII-7),
daTlu "tatlı" (XLI-4. bilmece) çaluşTuri "çalıştırıyor" (IV-138), gēTTi "git-
ti" (II-186), gēTmekTe "gitmekte"(XXVIII-11,12), çahmaḥTan
"çakmaktan" (XXXVI-7. mani).

II- Ünlü - Ünsüz İlişkileri :

Bu bölümde, çift boğumlanma noktasına sahip olan ünsüzlerin komşu
ünlülere göre gösterdikleri iki zıt duruma bağlı olarak ortaya çıkan ünlü-
ünsüz uyumu ve ünlü-ünsüz uyumsuzluğu üzerinde duracağız.

Türkçede ünlü ve ünsüz uyumları dışında bir de ünlü- ünsüz uyumu
dediğimiz, hem kalın hem de ince şekilleri bulunan bazı ünsüzlerin,
kalın şekillerinin sadece kalın ünlülerle ; ince şekillerinin ise sadece ince
ünlülere kullanılmasından kaynaklanan bir uyum vardır.

Bazı alfabelerde bu sesleri (kalın ve ince olarak) karşılayan farklı
işaretler (harfler) olmasına rağmen, bizim alfabemizde bu sesleri
karşılayan farklı işaretler yoktur. ünsüzün kalın ya da ince olduğunu an-
lamak için hecesindeki ünlüye bakmamız gerekmektedir.

Buna rağmen ünlü- ünsüz uyumuna yöremiz ağızlarında büyük ölçüde
uyulmaktadır. Şimdi bu uyumu ve bozulma sebeplerini inceleyelim.

1- Ünlü - Ünsüz Uyumu (benzeşmesi) :

Türkçenin bünyesinde en sağlam kurallardan biri olan ünlü- ünsüz uyumu inceleme sahamızda da sağlam bir şekilde devam eder. külbe “çapa” (XVII-59), kara “kara” (XXXVIII, 1. bilmece), konarlar “konarlar, yerleşirler” (XIII-72), göz “göz” (I-153), ge “gel” (XL-263).

2- Ünlü - Ünsüz Uyumunun Bozulması :

Yöremiz ağızlarında yarı kalın ünlülerin değişim sonucu ortaya çıkması, yöre ağızlarına yabancı dillerden girmiş ince ünlünün yanında kalın bir ünsüz bulunduran kelimeler ve çeşitli fonetik olaylar (ses değişimleri) bu uyumun bozulmasına sebep olmaktadır.

a) Hecesinde e ünsüzü bulunduran bazı yöresel kelimeler kalın k ile söylenirler. keşiş “kırkayak” (md.) kerme “tezek”(md.).

b) Asıl şekilleri kalın ünlülü olan bazı kelimelerin ünlülerinin incelmeyeyle de uyumun bozulduğu görülür. kertal “kartal” (XLII-13), kerpuz “karpuz” (XXVI-13), kevaḡ “kavak” (XIX-21,22).

c) Ödünç kelimelerin uyumu bozması : haḡeTen “hakikaten” (XXXII-15), heḡereT “hakaret” (XL-202).

d) Çeşitli sebeplerle ince ünlülerin yarı kalın veya tamamen kalın bir durum alması sonucu uyum bozulmaktadır. góvul “gönül” (XL-78), eḡrába “akraba” (II-89).

3- Ünlü - Ünsüz Değişmesi :

Ünlü- ünsüz ilişkileri ile ilgili, yöre ağızlarında rastladığımız bir olay da ünlü ve ünsüzlerin kelime içinde yer değiştirmeleri ve bazen yabancı kelimelerde i ünlüsünün y ünsüzüne dönüşmesidir.

a) Ünlü ve ünsüzlerin yer değiştirmesi : ilcah “ılıkça” (XXXVI-1 mani), namheram “namahrem” (XII-11), sımarladuh “ısmarladık” (XL-18).

b) i < y Değişmesi : keyda “kaide” (XXIV-217), ayle “aile” (XXIV-172). Bu durum Türkçede iki ünlünün yan yana bulunmaması özelliğinden kaynaklanmaktadır.

III- Ünsüz İlişkileri :

Ünlülerde olduğu gibi, ünsüzlerin de birbirlerine tesirleri ve birbirlerinden etkilenmeleri fonetik bir durumdur. Ünsüzlerin birbirlerine tesir etmeleri sonucunda ortaya çıkan “ünsüz benzeşmesi”(assimilation) “ünsüz benzeşmezliği”(dissimilation) “ünsüz uyumu” ve “ünsüz uyumsuzluğu” gibi konuların yöre ağızlarındaki durumunu şöyle inceleyebiliriz.

1- Ünsüz Benzeşmesi (Assimilation) : Bir kelime içindeki bir ünsüzün aynı kelime içinde kendisine komşu olan ya da olmayan başka bir ünsüze tesir ederek, onu tamamen veya kısmen çeşitli yönlerden kendisine benzetmesidir. Bu etkileşimi benzeşmenin yönüne göre, ilerleyici ve gerileyici benzeşme ; benzeşmenin durumuna göre ise, tam ve yarım benzeşme gibi alt başlıklara ayırarak açıklayacağız.

a) İlerleyici Benzeşme (Assimilation Progressive):

Aynı kelime içinde bir ünsüzün, kendisinden sonra gelen bir ünsüzü etkileyerek onu kendisine benzetmesi olayıdır. İki şekilde görülür.

1- Komşu Ünsüzler Arasında : Yan yana bulunan iki ünsüzün benzeşmesidir.

-nd > -nn - : onnan “ondan” (II-72)

-nl > -nn - : bunna “bunlar” (XL-33)

-ps > -pp - : heppinin “hepsinin” (XL-83)

2- Uzak Ünsüzler Arasında : Birbirine uzak olan (komşu olmayan) ünsüzlerin etkileşimi sonucu ortaya çıkar.

h-s- > h-h- : hırhız “hırsız” (I-189)

b) Gerileyici Benzeşme : Aynı kelime içinde bir ünsüzün kendisinden önceki ünsüzü etkileyerek onu kendisine benzetmesi olayıdır. İki şekilde görülür.

1- Komşu Ünsüzler Arasında :

- gn - > - nn - : inne “iğne” (III-32)

- rl - > - ll - : yaħallar “yakarlar” (V-12)

2- Komşu Olmayan Ünsüzler Arasında :

-k-ç- > ç-ç- : çemçe “kepçe” (XVII-74)

-ç-ş- > ş-ş- : işmiş “içmiş” (I-39)

n-l- > l-l- : leylon “naylon” (XXV-31)

m-n > n-n : nerdivan “merdiven” (XXXIII,43)

c) **Tam Benzeştirme** : Benzeşme sırasında bir sesin diğerini tamamen kendisine benzeştirmesidir.

yağallar “yakarlar” (V-12)

inne “iğne” (III-32)

leylon “naylon” (XXV-31)

işmiş “içmiş” (I-39)

ç) **Yarım Benzeştirme** : Bir sesin başka bir sesi tamamen kendisine benzetmeyerek, sadece onu kendisiyle aynı özelliklere sahip başka bir sese dönüştürmesi olayıdır.

hêş “hiç” (I,16) h sesi süreksiz olan ç sesini etkileyerek kendisi gibi sürekli olan ş'ye dönüştürmüştür.

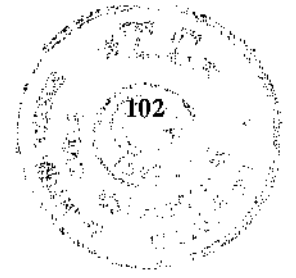
d) **Ünsüz Uyumu** : Türkçede sert (tonsuz) ünsüzlerden sonra sert,

yumuşak (tonlu) ünsüzlerden sonra yumuşak ünsüz gelmesi kuralına ünsüz uyumu denir. Özellikle kelimelere yapım ve çekim ekleri geldiğinde bu kural doğrultusunda çekimler gerçekleşir, türetmeler yapılır. Bu özellik yüzünden, Türkçedeki eklerin hem tonlu hem tonsuz biçimleri mevcuttur.

Yöremiz ağızlarında özellikle kök ve ekler arasında pek sağlam bir uyum olmasa da, çoğunlukla bu kurala uyulmaktadır. Fakat uyum sırasında genellikle yarı tonlu olarak tabir ettiğimiz ve transkripsiyon alfabemizde, P, Ç, K, T şeklinde gösterdiğimiz ünsüzler ortaya çıkmaktadır. yaTTı “yattı” (II-190), çeKTük “çektik” (I-18), hesaPsuz “hesapsız”(IV-178-179), delüKTen “delikten” (XLII-30).

e) Ünsüz Uyumsuzluğu : Bölgemiz ağızlarında daha önce de söylediğimiz gibi ünsüz uyumu pek sağlam değildir. Bunun nedeni yörede tonlulaşmaya doğru giden eğilimdir. Kelime içinde ve sonunda tonsuz ünsüzün yanında ya tonlu veya yarı tonlu bir ünsüz bulunması dikkati çeker. Ancak bu tür durumlarda tonlu ya da yarı tonlu ünsüzün diğer tonsuz ünsüzü kendisine benzettiği de görülmektedir. gēTmekde “gitmekte” (XXVI-30), gēTdün “getirdin” (XXVI-86), danışTım “danıştım” (XXXVI-3. mani), aḡTan “ahtan” (XXXVI-7. mani), küÇüK “küçük” (XV-11), sağdıÇı “sağdııcı” (XII-34), esKiden “eskiden” (X-5), hesaPsuz “hesapsız” (IV-178-179), penÇireye “pencereye” (IV-105), gelıP, geliP “gelip” (XXVI-21).

Bunun dışında kelime sonunda k sesinin bazen ğ sesine dönüşmesi de uyuma aykırı bir durumdur. orağ “orak” (XLI-4. bilmece), şişliğ “şişlik”

(XII-48), utanmağ “utanmak”(II-51), ufağ “ufak” (XVII-15).

IV- Ünsüz Değişmeleri :

Bir ünsüzün kelime başında, içinde veya sonunda başka bir ünsüze dönüşmesine ünsüz değişmesi diyoruz. Bölgemiz ağızlarında sıkça rastlanan ünsüz değişmelerine çeşitli fonetik olayların sebebiyet vermesiyle birlikte en önemli neden tonlulaşmaya doğru olan eğilimdir. Ünsüzlerin inceleme sahamızda hangi yönlerle doğru değiştiklerini ve hangi özellikleri kazandıklarını şu alt başlıklarla inceleyelim.

A- Tonlulaşma :

Tonlulaşma inceleme bölgemizde genel bir temayüldür. Bu değişmede tonsuz t, k, p ünsüzleri tonlu karşılıkları olan d, g, ğ, b ünsüzlerine dönüşürler. ç sesi ise bazen c'ye çoğunlukla da tonsuz olan ş'ye dönüşür. Aynı zamanda tonlulaşma her zaman tam olmamakta, bazen yarı tonlulaşma da (P,Ç,T,K) görülmektedir. Bu değişimleri örnekleri ile birlikte inceleyelim.

ç > c, Ç Değişmesi : Bu değişmede ç tam tonlulaşmayarak yarı tonlu Ç sesine dönüşür. ç sesi ön seste korunmakta sadece iç ve son seste değişmektedir. bohÇe “bohça” (XVIII-11), göÇÇÜK “küçük” (XL-8), sēÇme “saçma” (III-34), ğaÇ “kaç” (I-7).

k > g Değişmesi : Kelime başında, ortasında ve sonunda görülebilmektedir. gişi “kişi” (I-26), ineg “inek” (II-103), gendu “kendi” (II-93), gemüK “kemik” (III-21), göÇÇÜK “küçük” (XL-8)

k > K Değişmesi : En yaygın olan tonlulaşma olayıdır. Genellikle kelime başında görülmekle birlikte bazen iç seste de ortaya çıkar. **gemük** “kemik” (III-21), büyük “büyük” (XXV-23), enik “enik” (XLII-8), keşKeK “keşkek”(VI-8).

k > ğ Değişmesi : ğarağol “karakol” (XXIV-143), ğorġu “korku” (IV-121), ğonuşa “konuşa” (IV-113), ğardaş “kardeş” (II-121), ğaş “kaç”(IV-124).

k > K Değişmesi : Kalın k sesi bazen yarı tonlulaşarak kullanılmaktadır. Kaşmaġ “kaçmak” (II-101), doKġuz “dokuz” (I-12), muğKaġ “muhakkak” (XIII-35), yufKa “yufka” (XIII-36).

t > d Değişmesi : t > d değişimi de tam ve yarım olarak kelimenin her yerinde görülmektedir. Genellikle kelime başında tam değişme, içinde ve sonunda ise yarım değişme olmaktadır. daşımaġ “taşımak” (I-78), davşan “tavşan” (XXV-53), dēyze “teyze” (II-192), daş “taş” (III-18), dellal “tellal” (XIII-33), süd “süt” (II-119), ğanad “kanat” (XVII-52).

t > T Değişmesi : öreTmen “öğretmen” (II-175), işTam “iştahım” (VII-36), zameT “zahmet” (I-76), tiTırım “titriyorum”(II-24).

p > b Değişmesi : Özellikle kelime başında görülmektedir. Kelime içinde ve sonunda yarı tonlulaşan bir değişim ortaya çıkar. büşürür “pişirir” (V-25), bazar “pazar” (XI-2. bilmece), basturma “pastırma” (II-85), barmaġ “parmak” (III-30), sayiPsız “sahipsiz” (XIII-61), çelPeşük “çapraşık” (XXXVI-8 mani).

k > ğ (kalın) Değişmesi : Son seste k sesi genellikle h sesine dönüşmekle birlikte, bazen tonlu art damak ğ ünsüzüne dönüşür. savag “Şavak” (VII-23), ufağ “ufak” (XVII-15), utanmağ “utanmak” (II-51), orağ “orak” (XLI- 4. bilmece), ortağ “ortak” (XL-256).

s > z Değişmesi : Sadece kelime sonunda görülen bir değişmedir. müyendiz “mühendis” (II-144).

s > c Değişmesi : Sadece bir örnekte görülmüştür. cıgara “sigara” (XXIV,40).

h > y Değişmesi : İç seste görülmektedir. fetiya “fatiha” (V-7,8), sayiP “sahip”(XIII-61),ıbrayim “İbrahim”(II-161),müyendiz“mühendis”(II-144).

B - Tonsuzlaşma:

Tonlu ünsüzlerin tonsuz karşılıkları olan ünsüzlere dönüşme halleridir. Genellikle b, c, d, g'nin p,ç,t,k'ye dönüşmesi ile görülen bu değişim bazen diğer tonlu ünsüzlerin tonsuzlaşması ile de ortaya çıkmaktadır. Yöremiz ağızları tonlulaşmaya daha meyilli olmakla beraber tonsuzlaşma örneklerine de rastlamaktayız.

Özellikle Türkiye Türçesi yazı dilinde tonlulaşmış olan bazı kelimeler yörede eski şekillerini muhafaza ederek tonsuz biçimleriyle kullanılmaktadır.

g > k Değişmesi : Eski şekilleri k'li olan bazı kelimeler yazı dilinde g'ye dönüşürken, yöremiz ağızlarında değişime uğramamışlardır. kölge

“gölge”(IV-151), kimündük “gibi idik”(II-49), kömleği “gömleğin”(I-229).

d > t Değişmesi : Genellikle kelime başında görülen bu değişme kısmen de olsa aslında t’li olan ve yazı dilimizde d’ye dönüşmüş kelime-lerin eski şekillerinin korunması olarak görülmektedir. tik olmuş “dikil-miş”(I-161), tohu “doku” (XL-109), töKerim “dökerim” (I-128), tohan “dokun” (XL-273), gibi örneklerde de görüldüğü gibi bu durum eski Türkçenin özelliklerinden birinin devamı şeklindedir.

Bunların dışında : tüKen “dükkan” (IV-2) , tuT “dut” (I-123) , Tamazlıh “damızlık maya”(I-123) , gibi örneklerde de bir dönüşüm (tonsuzlaşma) vardır. Son örnekte yarı tonsuzlaşma görülüyor.

z > s Değişmesi : Öseste sadece bir örnekte görülmektedir. seten “zaten” (XL-14)

v > f Değişmesi : Üfele “ ovala ” (XII-59) Möfte “ mevta ” (md.)

l > k Değişmesi : l sesi bir örnekte yarı tonlulaşarak K’ ye dönüşmüştür. özKedim “özledim” (XLII-27).

n > h Değişmesi : Bu değişimin de sadece bir örneğine rastlanmıştır. puhar “ pınar ” (V-10).

b > p Değişmesi : Asıl şekilleri b ile olan yabancı kelimeler yazı dilinde p’ye dönüşürken , yöremiz ağızlarında p ,b arası yarı tonuyla dönüşürler. sayiP “sahip” (XIII-61).

C- Süreklileşme :

Süreksiz olan ünsüzlerin sürekli ünsüzlere dönüşmesi halidir. İnceleme sahamızda sıkca görülen bir hadisedir.

b > m Değişmesi : Ön ve iç seste görülmektedir. mana” bahane” (XL-289) , kezıman “kezban” (XVII-30) , kimin “gibi” (I-3).

k > ħ Değişmesi : Daha çok iç ve son seste görülebilen bir değişmedir. daşımaħ “taşımak” (I-78), ayaħ “ayak” (XX-5) , çaħmaħ “çakmak” (XV-21) , uyħu “uyku” (IV-125), barmaħ “barmak” (III-30).

b > v Değişmesi : Genellikle iç seste görülmektedir. ħırave “harabe” (md) , mövet “muhabbet” (md) , beraṽ “ber ab , su önü” (XXIV-136).

ç > ş Değişimi : Bu değişim de iç ve son seste görülebilmektedir. Örnekleri oldukça fazladır. hêş “hiç” (I-16) , işmiş “içmiş” (I-39) , işki “içki” (XVIII-7) , arduş “ardıc” (III-15) , üş “üç” (I-86) , genş “genç” (V-17) , kılış “kılıç” (XXVI-34), ağaşlara “ağaçlara” (XLI-1. mani).

k > ğ Değişmesi : Sadece son seslerde görülen bir değişimdir. utanmağ “utanmak”(II-51) ufağ “ufak” (XVII-15), orağ “orak” (XLI-4.bilmece)

d > z Değişmesi : cazu “cadı” (XLIII-24).

g > ğ Değişmesi : ğezel “gazel” (XIV-27) , ğurbeT “gurbet” (XXVIII-2) , cığara “sigara” (XXIV-40).

Ç- Süreksizleşme :

Süreksizleşme sürekli ünsüzlerin (f ,ğ , h , j , l , m , n , r , s , ş , v , y , z , h ,) süreksiz ünsüzlere (b , c , ç , d , g , k , p , t , k , g ,) dönüşmesidir. Yöremiz ağızlarında süreksizleşme hadisesine daha az rastlamaktayız.

y > g Değişmesi : igirmi “ yirmi “ (XXXI-119)

n > g Değişmesi : öğüne “ önüne “ (I-53)

v > g Değişmesi : ügey “ üvey “ (I-19)

j > c Değişmesi : cilleT “jilet” (XXII-192)

l > k Değişmesi : özKedım “özledim” (XLII-27)

D- Diğer ünsüz Değişmeleri :

s > ş Değişmesi : faşile “fasulye “ (X-2)

y > v Değişmesi : güve “güya “ (I-102), köv “köy” (I-86), gövür “giydir” (II-192)

m > v Değişmesi : ğıvılı “kımıldıyor”(I-132)

ş > h Değişmesi : hindiK “şimdilik “(I-23)

n > l Değişmesi : leylon “naylon” (XXV-31), miltan “mintan” (XV-50)

r > l Değişmesi : mezel “mezar” (XIV- 29), güleş “güreş” (XXXIV-21),

bilader “birader” (XXIII-16) zencil “zincir” (XL-115)

m > n Değişmesi : nerdivan “merdiven” (XXXIII-44)

n > y Değişmesi : göylü “gönlü” II-250)

y > z Değişmesi : zumruğu “yumruğu” (II-139)

l > r Değişmesi : zerzele “zelzele” (II-266)

ğ > v Değişmesi : savuğ “soğuk” (XIII-60)

n > v Değişmesi : gövul “gönül” (XL-78)

k > ç, p > m Değişmesi : çemçe “kepçe” (XVII-74)

E- Aykırılma (Dissimilation):

Aynı kelime içinde boğumlanma yerleri ve biçimleri birbirinin aynı veya birbirine yakın olan ünsüzlerden birinin boğumlanma yerini ve biçimini değiştirerek diğer ünsüzden farklılaşmasıdır. Bu yönüyle baktığımızda, aykırılma, benzeşmenin tam tersi olarak ortaya çıkar.

Yöremiz ağızlarında bu ses olayı sık olmasa da metinlerde bunun birkaç örneğini görmekteyiz. Bu durum komşu olan ve olmayan ünsüzler arasında ortaya çıkabilmektedir.

-nn- > -nd- : tandır “tennur” (XXXI-179)

l-l > r-l : zerzele “zelzele” (II-266), verhasılı “velhasıl” (I-223)

n-n > l-n : miltan “mintan” (XV-50)

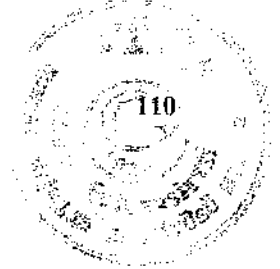
F- Ünsüz İkizleşmesi :

Yöremiz ağızlarında, daha çok Çemişgezek ve Pertek yöresinde, çok heceli kelimeler bünyesinde iki ünlü arasında kalan k, ş, l, b, d, f, n, p, m, s, c ünsüzleri bazen kuvvetli vurgulamalar bazen de sebebi anlaşılamayan eğilimlerle ikizleşmektedirler. Tek ünsüzün iki ünsüz haline gelmesi olan ikizleşme, yöremiz ağızlarında Azeri Türkçesinin etkisi ile de oluşmaktadır.

Bu ikizleşmelerin çoğu geçici olduğu halde, sürekli olan kesinleşmiş ikizleşmelere de yöre ağızlarında rastlamaktayız.

1- Geçici Olan İkizleşmeler : Bunlar daha çok kuvvetli vurgulamalar sonucu ortaya çıkmış ikiz ünsüzlerdir. Çünkü metinlerde bunların ikizleşmemiş örnekleri ile de karşılaşılmaktadır. eşşeK “eşek” (II-148), sabbaḡ “sabah” (I-17), amma “ama” (XIII-17), ğıssa “kısas” (I-88), poççiK “kuyruk- bazen de doÇiK” (XXXIII-6), çabbuḡ “çabuk” (XXXV-38), koffiK “kofik” (XVII-62)

2- Kesinleşmiş olan İkizleşmeler : Bunlar sürekli olarak ikiz ünsüzle kullanılan şekillerdir. Daha çok Azeri Türkçesinde görülen ikiz ünsüz örnekleriyle aynıdır. doḡkuz “dokuz” (I-12), külle “külâh” (II-136), lelle “lala” (XLII-90), yēddi “yedi” (I-25,26), aşşağı “aşağı” (III-25), yēnniKleşi “hafifleşiyor” (XXVI-79), zoPPa “sopa” (XIX-37), hePPisi “hepsi” (XXIII-2), cilleT “jilet” (XXIV-192).

G- İkiz Ünsüzlerin Tekleşmesi :

Aslı tek ünsüzlü olan kelimeleri ikizleştirme eğiliminde olan bölgemiz ağızları yabancı kökenli olan ve ikiz ünsüz barındıran kelimeleri de tekleştirir. Bu tekleştirme ile birlikte bazen kelime içinde başka bir ünsüzün veya ünlünün düştüğü de gözlenmektedir. muaKaK “muhakkak” (XIII-35), möbeT “muhabbet” (md.), maḥle “mahalle” (XXXII-5), saraf “sarraf” (IV-19), tüKen “dükkan” (IV-2)

Ayrıca birleşik bir kelime olan “ayakkabı” kelimesinde de birleşme sonucu ikiz ünlü oluşmuştur. Yöre ağızlarında bunun da tekleştiği görülmektedir. eyaKaḥbi “ayakkabı “ (XXV-28)

Ğ- Ünsüz Düşmesi : Yöremiz ağızlarında sıkça görülen ünsüz düşmesi olayında y, h, l, r, k, n, f, d, b, ğ, v, t ünsüzleri düşürülmektedirler. Ünsüz düşmesi en çok h, r ve l ünsüzlerinde görülür. Bu ünsüzler tamamen düşmedikleri zaman düşmeye yakın bir özellik kazanırlar. Kelime sonlarında bu eğilim daha fazladır. Şimdi bunları tek tek ele alalım.

y Düşmesi : Daha çok ön ve iç seste görülen y düşmesi sonucunda kelime içinde bazı fonetik değişiklikler meydana gelmektedir. y sesi düşerken yanındaki ünlüyü çoğu zaman inceltir, e ve ö seslerini de kapalı e'ye dönüştürür.

y-: İlan “yılan” (I-125), igid “yiğit” (II-165), ihadiler “yıkadılar” (XXIV-47), illerdır “yıllardır” (XXXI-152), üreK “yürek” (I-173), uti “yu-

tuyor" (XXVIII-40), ufKa "yufka" (VI-8), üKliyem "yükleyeyim" (III-14),
üz "yüz" (IV-109), üzük "yüzük" (XXVI-37), üce "yüce" (XLI-3. manı).

Bölgemiz ağızları y ünsüzünü kelime başında hemen hemen tamamen
düşürmekte, bu yönüyle Azeri Türkçesiyle otak bir nokta teşkil etmekte-
dir.

-y- : İç seste de y düşmesine çok rastlanır. sülēman "Süleyman"
(XXIV-81), eKleneceK "ayıklanacak" (XVII-18), bēle "böyle" (I-2), şe-
"şöyle" (I-38), ēlese "öyleyse" (IV-82).

y- : Son seste y düşmesi çok azdır. ko "koy" (VII-4) şe "şey" (I-235),
buğda "buğday" (XIII-76).

h Düşmesi : Bu ünsüz de kelime başında, sonunda ve içinde genel-
likle düşme eğilimindedir.

h- : irPalanduh "hırpalandık" (XXIV-14), erif "herif" (XL-52).

-h- : daa "daha" (I-1), tasilli "tahsilli" (II-272), teliKeli "tehlikeli"
(XLY-9), maf "mahf" (XVII-58), makeme "mahkeme" (I-177), memeT
"mehmet" (XXV-26), zameT "zahmet" (I-76).

Yabancı kelimelerdeki iç seste bulunan h yöre ağızlarında genellikle
düşme eğilimindedir.

- h : allā "Allah" (V-9), işTa "ıştah" (VII-36).

l Düşmesi : İç ve son seste bazen düşer. nası "nasıl" (I-137), ōmaz "ol-

maz" (IV-122), ge "gel" (XL-263).

r Düşmesi : İç ve özellikle son seste düştüğü görülür. kee "kere" (II-108), sePTi "serpti" (VII-52), bi "bir" (I-12), Peşembe "perşembe" (XXIII-19), alile "alıyorlar"(XXXV-48),, erile "eriyorlar" (XXXV-48).

k Düşmesi : -mek, -mak mastarının sonunda nadir olarak düştüğü görülür. déma "demek" (XIII-10).

n Düşmesi : İç ve son seste düştüğü görülür. hama "hemen" (I-20), sora "sonra" (I-13), bular "bunlar" (XL-77), zati "zaten" (XL-302).

f Düşmesi : İç seste düştüğü görülür. çüT "çift (XIV-6), yuḡa "yufka" (XII-31).

d Düşmesi : Çok az görülen bir durumdur. günüz "gündüz" (I-160).

b Düşmesi : dolamaç "dolambaç" (XII-19)

ğ Düşmesi : deġdi "değildi" (I-206), dōru "doğru" (II-240), ōretmen "öğretmen" (II-175), ören "öğren" (XXXI-134), görüldüğü gibi iç seste düşme olmaktadır. foTıraf "fotoğraf" (IV-47).

v Düşmesi : Kelime başında ve içinde görülür. dêrıldı "devrildi" (XX-55), uriyelerdi "vuruyorlardı" (II-235), urmağa "vurmaya" (IV-85).

t Düşmesi : İç seste bazen düştüğü görülür. kürÇe "kürtçe" (II-268), ḡızmekar "hizmetkar" (XL-189), mulağa "mutlaka" (XXIII-3), üslerni "üstlerini" (II-192), eze "teyze" (VII-54), kelimesinde ise ön seste t

düşmesi görülmektedir.

H- Ünsüz Türemesi :

Çemişgezek , Pertek ve Hozat yöresi ağızlarında kelime başında, içinde ve sonunda r,b, h, y, g, m, k, h, n ünsüzlerinin türediği görülmektedir. Bu türeyen ünsüzleri örnekleri ile gösterelim.

r Türemesi : kâğırd “kağıt” (XV-20), bilerziK “bilezik” (XXXIV-19), örneklerinde görüldüğü gibi iç seste türer.

b Türemesi : İç seste türediği görülür. m sesinin etkisiyle türemektedir. kambış “kamuş” (XI- 8. mani), pambuh “pamuk” (I-192), dombız “domuz” (XV-79).

h Türemesi : Kelime başında ve içinde ortaya çıkar. sahaT “saat” (XLI-7.mani), hayvasi “ayvası” (XXXVII-1. dörtlük), hoKKa “okka” (XXXI-145), havluda “avluda” (I-212).

y Türemesi : Kelime başında ve içinde türediği görülür. yëndürmişim “indirmişim” (I-123), yufağ “ufak” (I-208), mayış (maaş” (I-9).

g Türemesi : yigirmi “yirmi” (XXI-8), ingili “inliyor” (XXVI-76).

k Türemesi : perasKe “pırasa” (VI-3)

n Türemesi : Kelime içinde ortaya çıkmaktadır. tufengi “tüfeği” (I-159), ğılınç “kılıç” (IV-113).

m Türemesi : yohsam “yoksa- meğer” (XXV-23).

Ayrıca, suvah, “sıva” (II-81), kelimesinde de aslında yazı dilinde hem fiil, hem de isim olarak kullanılan “sıva” kelimesine bir h sesi eklenmektedir. Yazı diline göre değerlendirdiğimizde türeme ünsüz olarak kabul ettiğimiz bu ses ikili köklere gelerek isim yapar. suvah, “sıva” , biyah, ya da buyah, “boya” gibi. Ayrıca “boya” kelimesinin eski biçiminin “boyak” olduğunu da hatırlatalım.

1- Yer Değiştirme (Metathese) :

Aynı kelime içinde birbirine komşu olan (yan yana bulunan) veya komşu olmayan iki ünsüzün yer değiştirmesi olayıdır. Yer değiştirme seslerin boğumlanma yeri ve biçimlerine göre, telafuzu (söyleyişi) kolaylaştırmak amacıyla ortaya çıkmaktadır. Yöremiz ağızlarında da özellikle komşu ünsüzler arasında gerçekleşen yer değiştirme sıkça görülmektedir.

Komşu olmayan ünsüzler arasındaki yer değiştirmeye elimizdeki metinlerde rastlayamadığımızdan burada sadece komşu ünsüzler arasında meydana gelen yer değiştirme üzerinde duracağız.

Şimdi yer değiştirmenin hangi ünsüzler arasında gerçekleştiğini örnekleriyle görelim.

pr > rp : körpü “köprü” (II-20), torPah, “toprak” (I-128).

yarPah, “yaprak” (VII-18)

terPeni “tepreniyor” (II-95)

Bu sözcükler Azeri Türkçesinde de yöremiz ağızlarındaki gibi söylenmektedir.

ğr > rg : orğaşı “uğraşıyor” (IV-71) dorğa (doğra” (VII-42)

ml > lm : melmekeT “memleket” (I-20)

kş > şk : oşKi “okşuyor” (I-211)

lv > vl : sevli “selvi” (II-260), yavlari “yalvarıyor” (I-35)

ğl > lğ : tulğa “tuğla” (II-42)

ks > sk : ösKüz “öksüz” (II-77), gösKüne “göğsüne” (XII-31)

br > rb : gürbe “gübre” (XIII-65), kirbıT “kibrit” (XXIV-40)

şk > hş : baḡşa “başka” (IV-59)

lg > ğl : buğlur “bulgur” (XVII-37)

ğr > rg : ergi “eğri” (XLI- 4. bilmece) örgen “öğren” (II-125)

lk > kl : heḡle “halka” (XLIII-73)

lk > lh > hl : saḡlum “salkım” (XL-231)

nr > rn : sorna “sonra” (XVII-64)

fr > rf : sôrfa “sofra” (II-54)

rv > vr : küvre “kirve” (I-93)

pr > pl > lp : çelPeşük “çepleşük - çapraşık” (XXXVII- 8. mani)

İ- Hece Kaynaşması :

Türkçenin en sağlam özelliklerinden biri de bir kuruluş içerisinde yan yana iki ünlünün bulunmamasıdır. Ancak iki ünlü arasında kalan ğ, y, h, v ünsüzleri gibi hafif boğumlanmalı ünsüzlerin eriyip gitmesiyle Türkçenin aslında bulunmayan diftonglaşma ortaya çıkmaktadır. Yöre ağızlarında diftonglaşmaya rastladığımız gibi, bazen yukarıdaki seslerin erimesiyle (daha da önemlisi yanlarındaki ünlüyü de etkilemeleriyle) hece kaynaşması denen olay ortaya çıkmaktadır.

Hece kaynaşması iki heceden birinin ünlüsünün veya ünsüzünün eriyerek iki hecenin tek hece durumuna gelmesidir. Yöremiz ağızlarında ünlü ve ünsüz olaylarına bağlı olarak hece kaynaşması olayına sıkça rastlamaktayız. Daha çok ünlü karşılaşmaları, ünlü ve ünsüz düşmeleri gibi durumlara bağlı olarak ortaya çıkan hece kaynaşmasının örneklerini aşağıda veriyoruz.

1 - y, ğ, n, h, v gibi ünsüzlerden biri düştüğünde kelime içinde yan yana gelen iki ünlüden biri diğerini kendisine benzeştirerek tek ünlü haline getirir. hêrli “hayırlı” (II-205), ĩce “iyice” (II-47), işTam “iştahım” (VII-36), kêf “keyif” (I-25), maħle “mahalle” (XXXII-5) möbet “muhabbet” (md.) şeTmez “şey etmez” ((XL-304), ķorsun “koyarsın” (XXXV-42).

2- Ünlü karşılaşmaları sonunda kaynaşan iki ünlüden kalın-geats olanı, ince- geniş ünlüyü kendi bünyesinde eritir. Bazen de iki ünlü üçüncü bir ünlüde birleşirler. şikāT “şikayet” (I-177), nēTTün “ne ettin” (XX-53), nēdeceKsın “ne edeceksin” (I-159), dā “daha” (II-241), nōlmış “ne olmuş” (XXXIII-28).

J- Hece Yutumu :

Yalın ve bileşik kelimelerde yan yana bulunan eş ya da benzer söylenişli iki heceden birinin eriyip yok olmasına hece yutumu denir. Büyük ihtimalle söyleyiş kolaylığı sağlamak için ortaya çıkan bu durum, genellikle üç ve daha fazla heceli kuruluşlarda görülmektedir. vērrüm “veririm” (XXXIII-8) birız “biriniz” (XLI- 14. mani).

- Ünsüzler Tablosu -

	Sürekli Ünsüzler				Sürekli Ünsüzler			
	Sürekli		Sızıllı		Akıcı Ünsüzler		Akıcı Ünsüzler	
	Sürekli	Sızıllı	Sürekli	Sızıllı	Burun Akıcıları	Ağız Akıcıları	Ağız Akıcıları	Nefesli
	Sedalı	Yarı Tonlu	Sedasız	Sedalı	Sedasız	Yarı Akıcı	Titrek	Nefesli
Dudak	b	p	p			m		
Diş-Dudak				v-y	f			
Diş	d	t	t	z	s	n		
Diş-Damak	c(ɟ)	ç	ç	j	ş			
Ön Damak	g	k	k	ğ	h		l, l'	y
Art Damak	ğ	k	k	ğ	h			
Gırtlak								

ŞEKİL BİLGİSİ (MORPHOLOGİE)

A- İSİMLER

Bu başlık altında isim yapım ve çekim ekleri incelenecektir.

I-İsim Yapım Ekleri :

Türkçe’de kullanılan isim yapım eklerinin büyük bir bölümü bölgemiz ağızlarında da kullanılmaktadır. Ancak bunların bir kısmı yöredeki yaygın fonetik hadiseler sonucunda az veya çok ölçüde değişikliğe uğramış, bir kısmı ise eski dönemlerdeki biçimleriyle korunarak kalmıştır. Çalışmamızın “Ses Bilgisi” bölümünde eklerin ses yapılarını ilgilendiren hususlar üzerinde yeri geldikçe durmuştuk. Onun için bu bölümde yazı diline oranla görev ve anlatım farklılığı gösteren veya oluşturdıkları kuruluşlar bakımından bölgemizin gizli söz dağarcığına ışık tutacak nitelikte olan ekler ele alınacaktır.

İsim yapım eklerini “İsimden isim yapan ekler” ve “Fiilden isim yapan ekler” olarak iki gruba ayırıyoruz.,

1- İsimden İsim Yapan Ekler :

İsim kök ve gövdelerine gelerek yeni isimler oluşturan eklerdir. Yörede yazı dilinden çeşitli farklılıklarla ayrılan ekler şunlardır :

a) +cı / +ci Eki : Türkçede meslek, uğraşı ve alışkanlıklarla ilgili isimler yapan bu ek, yazı dilinde ünlü ve ünsüz uyumlarına bağlı olarak sekiz ayrı şekilde kullanıldığı halde, yöremiz ağızlarında sadece ince- düz ünlülü şekilleriyle yaygın olarak kullanılmaktadır. parsaci “dilenci”

(XLIII-49), aracı "aracı" (X-10), torci "torcu" (XLII-113), yolci "yolcu" (II-67).

Ayrıca bu ekin Türkçe kelimeler dışında yabancı kökenli sözcüklere de aynı görevle geldiği görülmektedir. berbuçi "düğünde kız evine önde giden haberciler" (XLIII-22), bağci "bağcı, bağban" (XL-267).

b) +lı_h / +lu_h / +lığ / +iK Eki : Yazı dilindeki +lık eki yöre ağızlarında genellikle düz ünlülü kelimelere yuvarlak, ince ünlülü kelimelere kalın olarak gelir. Ayrıca ekin sonundaki "k" ünsüzü de değişikliğe uğrayarak _h veya ğ (art damak) ye dönüşür. Fonksiyonları bakımından yazı dilinden pek farklı olmayan bu ekin bazen gereksiz kullanıldığı da görülür. şişliğ "şişlik, şişte kızartılacak et anlamında" (XII-48), misafırlığa "misafirliğe" (XII-8), pilavluğ "pilavlığı" (XVII-16), ikrarluğ "ikrarlık" (XXIV-202), zırtlı_h "zırtlık-asabılık" (XXIV-237), dellallıK "tellallık" (XXVI-1).

c) +lu / +lü / +sız / +süz Eki : Yazı dilinde birbirinin olumlu ve olumsuz şekilleri olan bu ekler, yöre ağızlarında pek farklılık göstermezler. Sadece ünlü uyumlarına uymamaları ve bazen yuvarlaklaşmaları bakımından farklılık kazanırlar. daTlu "tatlı" (XX-82), yaşlu "yaşlı" (XIX-36), hesaPsuz "hesapsız" (IV,178,179), tePeli "ağızına kadar dolu" (XLII-72).

ç) +iK / +iK Eki : Yazı dilindeki görevi fiilden isim yapmak olan bu ek yöremiz ağızlarında isimden isim yapım eki olarak da bazen kullanılmaktadır. koffiK "kurutulmuş içi boş patlıcan, kof-iK" (XVII-62), kor-

tiK “kört-ık, çukurluk” (III-2), hıſiK “çöp-toz” (XXXI-92), ırTiK “çeşmelerde suyun aktığı yer, çır, şır, yansıma sözcüğünden türemiş gibi görünüyor (md.). kırTiK “kırt-ık- azıcık” (md.), ııriK “vır” yansıma sözcüğünden, ııri-iK, ishal” (XXVI-5,6).

d) +leme Eki : Bu ek de yöre ağızlarında seyrek olarak kullanılmaktadır. +le isimden fiil yapma eki ile -me olumsuzluk ekinin kalıplaşmasıyla ortaya çıkmıştır. bēsleme “hizmetçi” (IV-84), zırtleme “sinirli” (md.).

e) +unc Eki : Bu ek de yazı dilinde fiilden isim yaptığı halde yörede bir örnekte isimden isim yapmaktadır. ğulunc “gol+unc-kol+unc” (sırtın üst tarafında omuzlar ve kollar arasında kalan kısım) (XXIV-224) “bunun ğuluncuna çökmüş”.

2- Fiilden İsim Yapan Ekler :

Fiil kök ve gövdelerine gelerek bunlardan isim türeten eklerdir.

a) -me/ -ma Eki : Yazı dilinde fiillere gelerek genellikle geçici isimler yapan bu ek yöre ağızlarında kalıcı isimler de yapmaktadır. ğırma “kıрма, av tüfeği” (III-5), kerme “tezçek” (md.). basTurma “pastırma” (II-85), gömme “bir tür kalın çörek” (VI-5), örTme “avlu, kapının dış tarafındaki korunak” (I-122).

b) -mak/ -mek/ -mah/ -meĥ /-mağ Eki : Bu ek de yaygın fonksiyonuyla yazı dilindeki gibi kullanılmaktadır. Ancak son sesi ĥ ve ğ şeklinde değişikliğe uğramakta ve kalıcı isimler yapmaktadır. tokmak

“tokmak” (XXXV-41), utanmağ “utanmak, utanç” (II-51), kuymağ “kıymak, bir yemek ismi” (VI-7).

c) **-an Eki:** Aslında sıfat-fiil eki olarak kullanılan bu ek bir kelimede isim yapma görevinde kullanılmıştır. taPan “tepmek fiilinden ‘tepen’ yöre ağızlarında ‘tapan’ olmuştur” Çift sürdükten sonra tarladaki iri toprak parçalarını parçalamak ve düzleştirmek için kullanılan alet. tapanlanacağ “tapanlanacak” (XVII-40).

ç) **-ı / -i / -u / -ü Eki :** Yuvarlak şekillere düz, düz şekillere yuvarlak olarak gelir. doli “dolu” (XXV-13), kapı “kapı” (XLIII-16), çaTu “çatı” (II-40).

d) **-ku Eki :** basku “baskı” (VII-8).

e) **-kun Eki :** baskun “baskın” (VII-7).

f) **-h / -ah Eki :** suvah “sıva-k, badana”, buyah “boya”, süzeK “süzek” (II-3). “buyah” kelimesinin eski biçimi “boyak”tır. boyak > boyah > bu-yah.

II- İsim Çekim Ekleri :

I- İsim Hal Ekleri.

1- **Yükleme Hali (Akkuzatif) Eki :** Yazı diliyle aynı fonksiyonda kullanılan bu ek genellikle kelimelere ince ve düz şekliyle gelir. Bu şekliyle kalın ve yuvarlak ünlülü isimlerde uyuma girmez. çalduzi

"çuvaldızı" (IX-5), kırhını "kırkını" (IX-12), oni "onu" (XVII-36), ayrani "ayranı" (XV-56).

Bazen ünsüzle biten kelimelere -ni şeklinde geldiği de görülmektedir. boyunni "boynunu" (XL-244), el legenni "el leğenini" (XIV-42).

Ayrıca bu halin eksiz durumu ile de yöre ağızlarında sıkça karşılaşılmaktadır. elin uzaT "elini uzat" (XL-101), birün bilir birün bilmez "birini bilir birini bilmez" (XVI-4), al hesabın "al hesabını" (XXVII-50).

Nadir olarak yükleme hali ekinin fonksiyonunu datif ekinin aldığı da görülmektedir. Bu durumda akkuzatif eki yerine datif eki kullanılır. ona çağırım "onu çağırıyorum" (XVII-31).

Böyle bir değişim özellikle Batı Anadolu ağızlarında görülen bir özelliktir. Ancak bunun sadece ses hususiyetleri ile ilgili bir durum olmadığı, Eski Türkçedeki benzer kullanılışlardan kaynaklanan, eskinin bir devamı olduğu kabul edilmektedir (33).

2- Yönelme Hali (Datif) Eki : Yazı dilindeki şekliyle (+e/+a) kullanılır. Ancak kalın ünlülü kelimelere ince olarak gelerek kalınlık- incelik uyumuna uymaz (34), kapusine "kapısına" (XLIII-43), ortaya "ortaya" (XXV-20).

Datif eki seyrek de olsa akkuzatif eki yerine kullanılmaktadır(35). Buna karşılık yükleme hali ekinin datif eki yerine kullanıldığına da rast

33. Zeynep Korkmaz, "Batı Anadolu Ağızlarında Yazı Dilinden Ayrılan İsim Çekim Ekleri ve Fonologie-Morphologie Bağlantısı" 1. Milli Türkoloji Tebliğler, (6-9 Şubat 1978) İstanbul 1980, s.29-41.

34. Bkz. Kalınlık- İncelik Uyumunun Eklerde Bozulması.

35. Bkz. Yükleme Hali (Akkuzatif) Eki.

lamaktayız. zili basi “zile basıyor” (IV-104) unıdı ki zili basa “unutuyor ki zile basa” (IV-100).

Datif ekinin bazen kendisiyle birlikte kullanılan (yardımcı ünsüz) n ünsüzüyle yer değiştirdiği de görülür.babayan “babana”, canan kurban olsun” canına kurban olsun” (XIX-10,11), sen de muradan “sen de muradına” (XXXIII-50).

1. ve 2. tekil şahıs zamirlerinde ise zamirlerin sonundaki n ile datif eki yer değiştirerek diftong meydana getirirler. baan “bana” (XX-51), saan “sana” (XXIV-195).

3- Bulunma Hali (Lokatif) Eki : Yazı dilindeki ile aynıdır. Genellikle düz-ince şeklinin kullanılması ünlü uyumlarını bozar. çarşude “çarşıda” (XXVI-2) sude “suda” (XLIII-40).

Bazen datif eki bulunma hali görevinde kullanılmaktadır. önüne ğurban keserük “önünde kurban keseriz” (XVIII-5,6) ğomşulara toplaşuK “komşularda toplaşıyoruz” (XVII-78).

4- Çıkma Hali (Ablatif) : Ünlü uyumları kısmında bu ekin de çoğunlukla ünlü uyumlarına uymadığını belirtmiştik. Ek, yazı dili ile aynı yapı ve fonksiyona sahiptir. yağından “yağından” (XXXI-6), tuTından “dutundan” (XXXI-6).

Yöre ağızlarında bu ek bazen -nan, -nen şeklinde kullanılmaktadır. on-nan sora “ondan sonra” (XVII-25), dut poççiginnen “tut kuyruğundan” (XXXIII-46-47).

Bazen bu ekin kendi asıl işlevi dışında gereksiz kullanıldığı veya +leyin eki yerine kullanıldığı görülür. sabahTan oli "sabah oluyor" (XXX-32), sabahTan ayran makinesine ğoyim "sabahleyin ayran makinasına koyuyorum" (XVII-33).

5- İlgı Hali (Genetif) Eki : Yazı dili ile aynı olmasına rağmen ince ünlülü kullanılması gerekirken kalın ünlülü kullanılır. Bu yönüyle yazı dilinden ayrılır ve uyumu bozar. evızın "evinizin" (IX-9), körPinın "köprünün" (XV-19), gidenın "gidenin" (XVI-6. mani).

6- Vasıta Hali (Enstrumental) Eki : Yazı dilinde kullanılan ile edatının ekleşmiş biçimi -le, -la yöremiz ağızlarında +nen/ +nan/ +lan/ +len/ +dan/ +den ve +ilen şeklinde kullanılmaktadır. ğarınan "karıyla" (XIX-38), çemçelen "kepçeyle" (XVII-74), çatallardan "çatallarla" (XVII-67), ellen "elle" (XVII-93), onlardan "onlarla" (XL-34), kar ilen "kar ile" (XLI-5. mani), oğlınnan "oğlumla" (XXXIV-16).

7- Eşitlik (Ekvatif) Eki: Ek +ce, +ca olarak yazı dilindeki gibi kullanılır. Fakat kelimelere bazen farklı anlamlar da katmaktadır. Eşitlik anlamı dışında bazı anlamlar verdiği de görülmektedir. yanaca "öylece" (I-194), nencáydi "ne kadardı" (II-93), buncaydi "bu kadardı" (II-93).

II- İyelik Ekleri :

a) Birinci Tekil Şahıs : Yazı dilindeki gibidir. Fakat genellikle +ım şeklinde kalın düz ünlülü olarak kullanılması ünlü uyumlarını bozmaktadır.

Bu ek bazen de +ım biçimiyle kullanılır. elimde “elimde” (XXVIII-60), bacım “bacım”(XXVIII-111), cigerim “ciğerim” (XXXVII-4.dörtlük) kardeşim “kardeşim” (XV-11).

b) İkinci Tekil Şahıs : Yazı dilindeki ile aynıdır. +n eki ünsüzle biten kelimelere kalın ünlülü gelir ve bazen uyuma girmez. melmekeTın “memleketin” (II-72), kedin “kedin” (XLII-26), kızın “kızın” (XXVII-19).

c) Üçüncü Tekil Şahıs : Kalın ünlülü isimlere ince - düz (+i, +si) olarak eklenir. oğlu “oğlu” (I-12), kızi “kızı” (I-13), anasi “anası” (I-14), torİni “torunu” (XXXV-1), hayvasi “ayvası” (XXXVII-1.dörtlük).

d) Birinci Çokluk Şahıs : Yöre ağızlarında genellikle kalın düz şekliyle (-mız) kullanılır. eşımızde “eşimizde” (I-54), eTımız “etimiz” (VIII-12), türkiyemiz “Türkiyemiz” (XXIV-88), pııncımız “pirincimiz” (VI-7).

e) İkinci Çokluk Şahıs : analarıizi “analarınızı” (I-38), bacilerzi “bacılarınızı” (I-38), şekliyle yazı dilinden ayrılır. Bu yönüyle 2. çokluk şahıs ekine benzer.

f) Üçüncü Çokluk Şahıs : Yöre ağızlarında 3. çokluk şahıs eki +ları/ +leri dir. üreKleri “yürekleri” (I-173), yoğurTları “yoğurtları” (II-135), yemeKleri “yemekleri” (II-158).

Üçüncü çokluk şahıs iyelik ekinden sonra yükleme hali eki geldiğinde iyelik ekinin sonundaki ı, i kısalarak düşmeye yaklaşır. isimlerİni “isimlerini” (II-223), yemeKlerİni “yemeklerini” (II-159), gendülerİni “kendilerini”

ni" (IV-34).

III- Çokluk Eki:

Çokluk eki genellikle +lar / +ler 'dir. Bu ek daha çok ince şekli ile kullanılmakta, büyük ünlü uyumunu kalın ünlülü kelimelerde bozmaktadır. bunler "bunlar"(XXXI-4) esirler "asırlar" (XXIX-10), altunler "altınlar" (XLIII-10-11).

n ünsüzünden sonra gelen +lar eki çoğunlukla ünsüz benzeşmesine uğrayarak +nar / +ner şekline gelir. onnari "onları" (I-100), bunnari "bunları" (XIX-14), onnar "onlar" (XIX-24).

Araştırma bölgemizin özellikle Çemişgezek/ Ulukale yöresinde son seste yaygın bir "r" düşmesi görülmektedir. Bu durum çokluk ekini +le / +la şekline getirir. onla "onlar" (XL-301), kızla "kızlar" (XL-302) komşile "komşular" (XXXIII-38), karile marile "karılar marılar" (XL-239).

IV - Aitlik Eki :

Yazı dili ile aynı olan bu ek - ki biçimi ile kullanılır ve ünlü uyumlarına uymaz. Fakat yazı dilinde bir kaç kelimedede uyuma sokulan bu ek (çünkü , bugünkü vb.) , yöre ağızlarında bu kelimelerde de uyum dışı kalır. çünkü " çünkü " (XXXI-8) .

V- Soru Eki :

Bu ek (mı , mi ,mu, mü) yöre ağızlarında genellikle düz biçimiyle kullanılır. İnce ünlü taşıyan sözcüklere kalın , kalın ünlü taşıyan kelimelere ince biçimiyle gelerek ünlü uyumlarına uymaz. ins mısın cins mısın ? “ in misin cin misin “ (XL-201), oldu mi ? “ oldu mu” (VII-17) , sen mısın? “ sen misin” (md.)

Ayrıca bu ekin ünlüsü bazen kapalı ê' ye dönüşür ve ek mē şeklinde kullanılır . var mē ? “var mı ?” (III-12) , yoh mē ? “ yok mu ?” (XXIV-7)

Yörede kullanılan bu ekler dışında özellikle Hozat / Altınçevre ve Pertek / Pınarlar yöresinde ses tonu ve vurguyla cümlelere soru anlamı yüklemek yaygın bir durumdur. sen geldin .”sen mi geldin ?” (md) .o ? “o mu ?”. bilirsin “ biliyor musun” , geTTi ? “ gitti mi ?” vb.

B - Sıfatlar

1 - Niteleme Sıfatları : Bölgemiz ağızlarında yazı dilinde kullanılan sıfatların yanında yöreye has sıfatlar da kullanılmaktadır. Bu sıfatlar isimlerin niteliğini , nasıllığını belirtirler. kıÇÇo Hasan “çarpık Hasan” (XXIV-218) aKÇo Hasan “ak Hasan” (XXIV-169) , azeP kız “bekar kız” (XXX-10) , hırşıK çeKÊT “eski ceket” (XXIII-8) , hışTo Ahmet “keskin Ahmet” (XXIV-164) .

2- Belirtme Sıfatları : Yazı dilindeki belirtme sıfatları da inceleme bölgemizde yaygın olarak kullanılmaktadır. Bunlar :

a) İşaret Sıfatları : Neslelerin yerini işaret yoluyla gösteren , sıfatlardır. bu sağ áyah (bu sağ ayak) (XXIV-26), o zaman (XXIV-29) bugün “bugün” (XXIV-84). Bu , şu , o , sıfatları dışında , bölgede “ o biri” “ o teki” gibi , işaret sıfatları da kullanılır. o biri ev “öbür ev”, o teki adam “öteki adam” vb.

b) Sayı Sıfatları : üç gün (XXIV-63) , iki saaT (XXIV-60) bi cığara (bir sigara) (XXIV-39)

Sıra ve derece bildiren sayı sıfatları da kullanılır. dokuzuncu bölüg “dokuzuncu bölük”(XXIV-112,113), onuncu bölüg “onuncu bölük” (XXIV-1117).

c) Soru Sıfatları : hanKi gün “hangi gün” (md) ğaç tene tayin “kaç tane tayin”(XXIV-146). Bunlar nesneleri, isimleri soru yoluyla belirten

sıfatlardır. nêce adamlar “nice adamlar”(md), nencá yêmeK“ne kadar yemek”(md) vb.

ç) Belgisiz Sıfatlar : Yöremiz ağızlarında “bir” sözcüğü genellikle belgisiz sıfat olarak kullanılır. Bu durumda sözcüğün sonundaki “r” sesi çoğunlukla düşer. bi tepeye (bir tepeye) (XXIV-106) , êpêyice arhâdaşlar (epeyce arkadaşlar) (XXIV-93).

C - Zamirler

1 - Şahıs (Kişi) Zamirleri:

Kişi isimlerinin yerini tutan kelimelerdir. Yöre ağızlarında yazı dilindeki altı şahıs zamiri aynen kullanılır. Fakat bunların bazı çekimlerinde , yazı dilinden farklı şekiller ortaya çıkar. Şimdi bunları tek tek ele alalım.

a) 1 . tekil şahıs (ben) : İnceleme bölgemizde “ben” şeklinde , tek bir biçim kullanılır. ben (XXII-1) , beni (XXIV - 36) , bením (XXIV-70), benüm “benim” (XXI-1) , baan “bana” (XXIV-67).

Yukardaki örneklerde de görüldüğü gibi “ben” zamiri aldığı eklerle yazı dilinden ayrılmaktadır. Bu zaminin aldığı eklerde bazen bir kalınlaşma bazen de bir yuvarlaklaşma eğilimi vardır. Ayrıca datif ekini alırken de üç farklı özellik gösterir. Bu eki ya “bana” ya “bene” ya da “baan” şeklinde almaktadır.

Bazen de bu zaminin datif ekli bağ biçimiyle karşılaşmaktayız. Bu durum bana> baan > bağ biçiminden bir “n” düşmesiyle ortaya

çıkılmaktadır.

Özellikle üçüncü ağız bölgesinde yaygın olarak kullanılan “bene” , sene” gibi datifli biçimler kelimelerin kök seslerini aynen korumaları açısından dikkat çekicidir. bene ,”bana” (XLIII-19), sana “sana” (XLIII-47), sene “sana” (XLIII-26).

b) 2. tekil şahıs (sen) : Yöremiz ağızlarında kullanılan tek ve yaygın şekil “sen” dir. sen (I-1), senin “senín” (I-12),senden (XXIV-73)

Bu zamirin de çekim eki almış biçimleri “ben” zamiriyle aynıdır. Örneğin datif eki almış biçimleri : saan “sana”(I-148) , sene “sana”(XIII-1) ve bazen saa “sana” şeklindedir.

c) 3. tekil şahıs (o) : Bölgede kullanılan tek şekli “o” dur. Bütün çekimlerinde bazı ünlü ve ünsüz değişimleri dışında yazı diliyle aynıdır. o (XXII-18), onun (XXIII-10), oni “onu” (XXI-14), onnan “ondan” (I-10), ondan (XXI-8).

Bazı çekimlerde ve kelime grupları içinde oldukça farklılaştığı da görülmektedir. odi “oydu veya o idi” (I-88), ona için “onun için” (II-55), gibi.

ç) 1. çokluk şahıs (biz) : Yazı dilinde olduğu gibi tek biçimi “biz” dir. Genitif ekini çoğunlukla kalın ünlüyle alması dışında, diğer çekimlerinde hiç bir farklı durum görülmemektedir. biz(XXIV-7), bizim (XXIII-2) bizi (XXI- 3), bize (XXI-4), bizler (I-5)

d) 2. çokluk Şahıs (siz) : “siz” bölge ağızlarında kullanılan tek şekildir. Genitif ekini kalın alması dışında yazı dilinden hiçbir farklılık göstermez. siz (I-36), size (I- 37), sizin “sizin” (I-86), sizde (I-12).

e) 3. Çokluk Şahıs (onlar /onnar/olar/onna/onla/onler): Çoğunlukla “onlar” şeklinin kullanılmasıyla birlikte bazen farklı yörelerde farklı ünlü ve ünsüz değişiklikleri ile de kullanılmaktadır. onlar (XXII-3), onları (I-82), onlara (I-3).

Bazen “ l “ sesinin benzeşme sonucunda n’ye dönüştüğü görülür. on-nari “onları” (I-99), onnar “onlar”(XIX-12).

Bazen bu zamirin sonundaki “r” sesinin düştüğü görülür. onla (onlar) (XL-301)

3. Ağız bölgesinde bu zamirin genellikle “onler” şeklinde olduğu, büyük ünlü uyumuna uymadığı görülür.

onler (onlar) onlere (onlara) vb.

Yörede Şahıs Zamirlerinin İsim Hal Ekleriyle Çekilişi :

<u>Datif</u>	<u>Lokatif</u>	<u>Ablatif</u>	<u>Akkuzatif</u>
ben : bana baan bee baa	bende	benden bennen	beni
sen : sana saan sene saa	sende	senden sennen	seni
o : ona one	onde	ondan onnan	oni onu
biz : bize	bizde	bizden	bizi
siz : size	sizde	sizden	sizi
onlar : onlara	onlarda	onlardan	onnarı
onnar onnara	onnarda	onnardan	onları onlari onnari
onla			

<u>Ekvatif</u>	<u>Enstrumental</u>	<u>Genitif</u>
ben : bence baan göre	benle, benden bennen bennan benlan benimlen	benim benim benım benüm
sen : sence saan göre	sennen, senden sennan senlen senle seninnan	senin senün senin senin
o : onca one göre ona göre	onnan, ondan onlan onunnan	onun onın
biz : bize göre bizce	bizimlan, bizden bizle biznan	bizim bizım
siz : sizce	sizle siznan sizden sizinden	sizin sizin
onlar : onlere göre onnara göre	onlarnan onlarla onlardan	onların onnarın onnarun

2. Dönüşlülük Zamiri:

Yöremiz ağızlarında dönüşlülük zahirinin gendü, gendi, kendi, kendü gibi şekilleri kullanılmakla beraber, daha çok gendü şekli kullanılmaktadır. gendi gendime "kendi kendime" (XXIV-41)kendümü "kendimi"(XXIV-20) kendüme "kendime" (XIX-36) gendi (XIX-32), gendü (II-84), gendüni (XXXVI-4.mani).

Dönüşlülük Zahirinin İsim Hal Ekleriyle Çekilişi :

1. Tek. Şahıs	2.Tek.Şahıs	3.Tek.Şahıs
gendüm	gendün	gendü
kendüm	kendün	kendü
gendim	gendin	gendi
kendim	kendin	kendi
kendim	gendin	
1.Çok.Şahıs	2.Çok Şahıs	3.Çok.Şahıs
gendümüz	gendüz	gendüleri
kendımız	gendınız	kendileri
gendimiz	gendünüz	gendileri
	kendınız	
	kendüz	

Dönüşlülük zahirinin şahıslara göre çekimi şöyledir :

1. Tek. Şah.	2. Tek. Şah.	3. Tek. Şah.
Akk.: kendümü gendümü gendimi kendimi	gendüni gendini kendüni kendini	gendüni gendüsünü gendiği kendiyi
Dat.: gendüme kendime	gendüne gendine gendine	gendüye gendüsüne kendiyeye
Lok.: gendümde kendimde	gendünde gendinde kendinde	gendüde gendüsünde kendisinde
Abl.: gendümden kendimden kendümden	gendünden gendünnen kendinnen	gendüden gendüsünnen kendisinden
Ens.: gendümnan gendümden kendimle	gendünnen gendünden kendinle	gendüsünnen gendisile gendüsünden kendilen
Gen.: gendümün gendimin gendimin	gendinin gendünün	gendüsünün gendisinin gendünün
Ekv.: gendümce kendimce	gendünce kendince	gendünce gendüsünce

	1. Çok. Şahıs	2. Çok. Şahıs	3. Çok. Şahıs
Akk.:	gendümüzü gendimizi kendimizi	gendünüzü gendinizi gendüzi	gendüleri kendileri gendileri kendüleri
Dat.:	gendümüze kendümüze	gendünüze kendinize gendüze	gendülerne kendilerine gendülerüne kendilerine
Lok.:	gendümüzde kendimizde gendümüzde	gendüzde gendünüzde kendinizde	gendülerinde kendilerinde
Abl.:	gendümüzden kendimizden	gendünüzden kendinizden gendüzden	gendülerinden gendilerinden kendilerinden
Ens.:	gendümüzlen gendümüznen gendümüzden kendimizle	gendünüzden gendinizle gendünüzlen	gendülerünnen gendilerinden gendilerinden
Gen.:	gendimizin gendümüzün	gendünüzün gendinizin	gendülerünün gendilerinin
Ekv.:	gendümüzce kendimizce	gendümüzce kendinizce	gendülerünce kendilerince

3. İşaret Zamirleri :

bu

şu

bunlar, bunnar, bular

şunlar, şunnar

onlar, onnar, olar,

Görüldüğü gibi bazı ünlü ve ünsüz değişimleri ve düşmeleri sonucunda yazı dilinden biraz farklı şekillere de bürünmektedirler.

İşaret Zamirlerinin İsim Hal Ekleriyle Çekilişi :

	<u>Dat.</u>	<u>Lok.</u>	<u>Abl.</u>	<u>Akk.</u>
bu	: buna bune	bunda bunde	bundan bunden	buni bunu
şu	: şuna şune	şunda şunde	şundan şunden	şuni şunu
o	: one ona	onde onda	ondan onnan onden	oni onu
bunlar	: bunlara bunnara	bunlarda bunnarda	bunnardan bunlardan	bunlari bunnari bunları
şunlar	: şunlara şunnara	şunnarda şunlarda	şunlardan şunnardan	şunnarı şunlari
onlar	: onnara onlara	onnarda onlarda	onnardan onlardan	onnari onları

	<u>Gen.</u>	<u>Ekv.</u>	<u>Ens.</u>
bu :	bunun bunun	bunca bunce	bunnan
şu :	şunun şunun	şunca şunce	şunnan
o :	onun onun	onca	onnan ondan onlan
bunlar :	bunların bunnarın	bunlarca	bunnardan bunnarnan bunlarla
şunlar :	şunların şunların şunnarın	şunlarca	şunnarlan şunlarla şunlardan
onlar :	onnarın onnarın onların	onlarca	onnarnan onlardan onnarlan onlarla

4. Belgisiz Zamirler :

Yöremiz ağızlarında, yazı dilinden farklı olarak kullanılan belirsizlik zamirleri şunlardır.

a) heresi “herbiri” (XII-24), herisine “her birine” (XXVI-21)

b) hePPının “hepsinin, herkesin” (XL-83) hePPi (hepsi” (II-31)

Bunlar görüldüğü gibi her ve hep sözcüklerinden türetilmiş zamirlerdir.

5. Soru Zamirleri :

kim ve ne soru zamirleri yöre ağızlarında yazı dili ile aynı şekilde kullanılırlar.

C- Fiiller

I- Fiilimsiler (Eylemsiler) :

Fiil kök ve gövdelerine gelerek onlara isim, sıfat ve zarf görevi yükleyen eklerdir. Fiillere yükledikleri görevlere göre üçe ayrılırlar.

a) **İsim - Fiiller (Mastarlar)** : -mek yöre ağızlarında en çok kullanılan mastar ekidir. Daha çok -maḡ/ -mağ biçimiyle kalın ünlülü olarak kullanılır. toplamah (I-78), daşımah "taşımak" (I-78), isTemağa "istemeğe" (V-4), utanmağ "utanmak" (II-52), ğurtarmağ "kutarmak" (XXIV-137), pişmağa "pişmeğe" (VIII-2).

de- fiilinin -mek mastar ekli biçimi genellikle dēma şeklindedir. dēme "demek" (I-44), dēma "demek" (XIII-9).

b) **Sıfat- Fiiller (Partisipler)** : Bazı ekler alarak sıfat görevinde kullanılan fiil köklü kelimelerdir. Yöre ağızlarında en çok kullanılan partisip ekleri şunlardır.

- an/ - en eki : gelen (I-3), çıḡan "çıkan" (XV-80).

- duḡ / -dük /, -duḡu / -düğü eki : Daha çok yuvarlak biçimi kullanılır. tanuduḡum "tanıdığım" (II-198), gezdüğü "gezdiği" (II-231), geldüğü "geldiği" (XX-3) büldüğüm "bildiğim" (II-198).

- miş eki : Düz, dar, ince biçimiyle kullanılır. gēTmişi "gitmişi" (I-14), ölmüşidi "ölmüşüydü" (I-24).

- **acah** / **-eceK eki** : gelecegi "geleceği" (XXIV-186), biteceği "bi-teceği" (II-259).

- **er/ -mez eki** : döner dönmez (III-20)"İkileme olarak zarf görevinde kullanılmıştır."

- **ası / -esi eki** : Çok seyrek olarak kullanılmaktadır. çevrilesi "çevrilesi" (II-188).

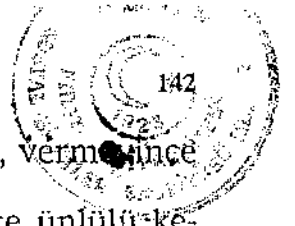
c) Zarf - Fiiller (Gerundiumlar) :

- **uP / , -üP / , -ıP** : Bu ekin "p" sesinde yarı tonlulaşma olur ve ek bazen yuvarlaklaşıp kalınlaşır. alıP "alıp" (I-204), gēdıP "gidip" (II-108), getürüP "getirip" (IV-70).

- **anda / -ende** : olanda "olduğu zaman" (I-63), yiyende "yediği zaman" (VIII-4), kaçanda "kaçtığı zaman" (IX-8), gelende "geldiği zaman" (XI-10.mani), çıharanda "çıkardığı zaman" (XXX-15). Bu ek Azeri Türkçesinde yaygın olarak kullanılmaktadır.

- **ken / -kene** : ken eki bazen -kene şeklinde de kullanılmaktadır. çimerken "yıkanırken" (V-19), dērkene "derken" (XXIV-119), -kene gerundimu Anadolu'nun farklı bölgelerinde de kullanılmaktadır.

- **duğunnan / - düğünen** : -dığı gibi anlamında kullanılır. sıhtığunnan "sıktığı gibi" (I-165), yēndüğünen "indiği gibi" (XXV-42), yazı dilinden tamamen farklıdır.

- ca / -ce / -ınca / -ince : bunca “bu kadar” (III-29), vermeyince “vermeyince” (XII-50), gelince “gelince” (XII-53), Bazen ince ünlü-ke-
limelere kalın şekliyle gelerek yazı dilinden ayrılır.

- arah : olarah “olarak” (XII-9), Yazı dilinden farklı tarafı kalın k'nin
h'ye dönüşmesidir.

- madan / -meden : kavuşmadan “kavuşmadan” (V-21), etmeden
“etmeden”(VII-50). Fonksiyonu bakımından yazı dilinden farklı değildir.

- TükÇe : Ekin ünsüzleri genellikle yarı tonlu olarak kullanılır.
geşTükÇe “geçtikçe” (XX-51).

- a/ -e : dillene dillene “dinlene dinlene” (XXIV-124), konuşa konuşa
“konuşa konuşa” (IV-113), bağa bağa “baka baka” (XVI- 2. mani).

II- Fiil Yapım Ekleri

İnceleme bölgemizde kullanılan fiil yapım ekleri, bazı fonetik farklılıklarla yazı dilinden ayrılırlar. Bununla birlikte fonksiyon olarak yazı diliyle hemen hemen aynıdırlar. Fiil yapım ekleri çalışmamızın “Ses Bilgisi “ bölümünde detaylı olarak ele alındığı için, burada tekrar aynı şeyleri anlatmaya gerek görmüyoruz (36).

III. Çekimli Fiiller

İnceleme bölgemizde yazı dilinden farklılık gösteren en önemli ekler

zaman çekim ekleridir. Bu eklerin çoğu, yöreye has karakteristik özellik taşımaktadırlar.

Aynı ekler yöredeki farklı ağız bölgelerinde farklı şekilde kullanılarak ayırıcı özellik taşımaktadırlar. Bölgemizde farklı şekillerde görülen bu ekleri sırasıyla inceleyelim.

1. Haber Kipleri

a) Anlatılan Geçmiş Zaman Eki : Bu ek fonksiyon olarak yazı diliyle aynıdır. Fakat kalın ünlülü kelimelere ince , yuvarlak ünlülü kelimelere düz olarak gelir ve ünlü uyumlarına bazen uymaz (37). kurtulmuşlar "kurtulmuşlar" (I-42), varmış "varmış"(XIX-1), gitmişim "gitmişim" (I-102), yapmış "yapmış" (XXII-18), yuhlamışım "uyumuşum" (XXIV-33),

İnceleme bölgemizdeki bütün ağız bölgelerinde hemen hemen aynı olan bu ekin şahıslara göre çekimi şöyledir :

kurtulmuşım	"kurtulmuşum"
kurtulmuşsın (kurtulmuşın)	"kurtulmuşsun"
kurtulmuş	"kurtulmuş"
kurtulmuşıh (kurtulmuşız) (ih, uh)	"kurtulmuşuz"
kurtulmuşsınız	"kurtulmuşsunuz"
kurtulmuşlar	"kurtulmuşlar"

Bazen uyuma uyduğu da görölür.

oğumuşum, oğumuşsun, oğumuş (II-272), oğumuşuğ(uz), oğumuşsuz, oğumuşlar.

Olumsuz -me, -ma ekiyle yapılır.

Çemişgezek / Ulukale köyünde -üp eki de bir örneke kullanılmıştır. gösterüpse "gösermişse" (XL-107)

b) Görülen Geçmiş Zaman Eki : -dı/, /-di/, -du/, -dü/, -Tı/ -Ti/ -Tu/ -Tü şekliyle kullanılır. Yazı dilinden pek farklı değildir. Ancak yarı tonlulaşması ve yuvarlak ünlülü kelimelere düz şekliyle, ince ünlülü kelimelere de çoğu zaman kalın biçimiyle gelmesi, eki uyum dışı bırakır. Bu yönüyle yazı dilinden ayrılır. ohumaduğ "okumadık" (I-5), geldüK "geldik" (I-22), güldi "güldü" (II-41), düşTi "düştü" (XLI- 1. mani), gëTTım "gittim" (VII-2), ëTTız "ettiniz" (I-37).

Bazen düz ünlülere yuvarlak olarak kalın ünlülere de ince olarak gelir. Bununla birlikte uyuma girdiği durumlar da vardır. oldu "oldu"(I-7).

Bu ek inceleme bölgemizin bazı yerlerinde yuvarlaklaşma, bazı yerlerinde ise düzleşme eğilimi göstermekle birlikte, şahıslara göre yaygın olarak çekimlenişı şöyledir.

segürTTüm (yöneldim , koştum)

segürTTüK

segürTTün

segürTTüz (nüz)

segürTTü (Ti)

segürTTüler

3. Ağız bölgesi olan Hozat/Altınçevre ve Pertek /Pınarlar ağızlarında daha çok düz ve kalın şekli kullanılır.

gèTTım (gittim)

gèTTın

gèTTi

gèTTıh

gèTTız (gèTTınız)

gèTTiler

c) Geniş Zaman Eki : Bölgemiz ağızlarında yaygın olarak kullanılan geniş zaman ekleri -r/ -ar/ -er/ -ır/ -ir/ -ur/ -ür'dür. Bazen ekin ünlüsünde bir yuvarlaklaşma olur. verür "verir" (IV-24), alurum "alırım" (X-9), vururlar (I-132), görüü "koyarız" (XVII-1) giderük "gideriz" (XVIII-1), çıkarım "çıkarım" (IV-33).

Hozat/ Altınçevre ağzında geniş zamanın 3. çokluk şahıs çekiminde, ünsüz benzeşmesi sonucunda, r > l değişimi görülmektedir. yapallar "yaparlar" (X-1) yağallar "yakarlar" (V-12).

Bazen de -r sesinin düştüğü görölür. toplanılar "toplanırlar" (V-1), götürüler "götürürler" (V-7).

Aynı durum Çemişgezek/ Ulukale köyü ağzında da görülmektedir. Bu-

nün nedeni, kelime sonundaki “r” seslerinin düşmesi ya da düşme eğiliminde olmasıdır. getú “getir” (XXXIII-12), bülüle “bilirler” (XXXIII-18).

Geniş zaman çekiminin yöredeki yaygın şekli şöyledir.

çıharım “çıkarım” (IV-33)	çıhêrım
çıharsın	çıhêrsın
çıhar	çıhêr
çıharuḥ (çıharız)	çıhêriḥ
çıharsunuz (çıharsız)	çıhêrsız
çıharlar (çıhallar)	çıhêrler

3. ağız bölgesinde -êr eki de geniş zaman çekiminde kullanılır.

Geniş zamanın olumsuzu 1. tekil ve çoğul şahıslarda -me/ -ma 2. ve 3. şahıslarda -mez/ -maz’dır. bilmem (XXXII-7), kesilmez “kesilmez” (XXXI-185), dönmez (III-20).

d) Şimdiki Zaman Eki : İnceleme bölgemizde yaygın olarak kullanılan şimdiki zaman eki 1. ve 3. ağız bölgelerinde -i, 2. ağız bölgesinde ise -êr’dır. Yöremiz ağızlarını farklı ağız bölgelerine ayırırken şimdiki zaman ekinin bu farklı iki durumunu temel ölçütlerden biri olarak aldık. Şimdiki zamanın bu iki yaygın şekli dışında, seyrek olarak görülen şu şekilleri de vardır. -iyê / -iy / -yor vb.

2. ağız bölgesinde bu çekimin sadece -i’li biçimine rastlamaktayız. ali “alıyor” (XIII-10), yij “yiyor” (XIII-11), gidisin “gidiyorsun” (XIII-71), ge-

liler “geliyorlar” (XIII-72).

1. ağız bölgesinde yaygın olarak -i kullanılmakla birlikte, bazen -iyê/ -iy/ -yor gibi eklerle de karşılaşmaktadır. -iyê ve -iy eklerine Sağman (Pertek) yöresinde derlenen metinlerde rastlamaktayız. gidiyê “gidiyor” (IV-2), taniydi “tanıyordu” (I-118).

Şimdiki zaman eki sürekli ince ünlülü olarak kullanıldığı için kalın ünlülü kelimelerde büyük ünlü uyumuna uymaz. Genellikle düz şekilleri kullanıldığından dolayı da düzlük yuvarlaklık uyumuna uymaz. öliḥ “ölüyoruz” (I-144), alim “alıyorum” (I-128), olêr “oluyor” (VII-1).

Bu ekin 2. çoğul şahıs çekiminde genellikle yuvarlaklaşma görülür. Uyuma uymaz. yapük “yapıyoruz” (XVII-37), gidük “gidiyoruz” (XVII-32), ḥaşlük “haşlıyoruz” (XVII-73). Örneklerde de görüldüğü gibi 2. çokluk şahısta geniş zaman eki ve şahıs eki kaynaşmış durumdadır.

2. Ağız bölgesinde şimdiki zaman ekinin yaygın olan tek biçimi -er'dir. Yukarıda örneklerini verdiğimiz diğer şekiller bu bölgede kullanılmazlar. toplêr “topluyor” (XLIII-2), sorêrsız “soruyorsunuz” (VI-1), olêr “oluyor” (VII-1), saḥlêr “saklıyor” (VII-5) vb.

Bu ek de sürekli -êr şekliyle kullanıldığı için kalın ünlülü kelimelerde uyuma girmemektedir.

Yöremiz ağızlarında şimdiki zamanın şahıslara göre iki farklı, yaygın çekimi şöyledir :

1. ağız bölgesi	3. ağız bölgesi	2. ağız bölgesi
gelim	gelim	gelêrım
gelisin	gelisin (gelisin)	gelêrsın
geli- (geliyê)	geli	gelêr
gelüK	geliK	gelêrız (gelêrıh)
gelisiz	gelisiz	gelêrsız
geliler	geliler	gelêrler

Şimdiki zamanın olumsuz şeklini yine gel fiili üzerinde görelim.

1.3. ağız bölgesi	2. ağız bölgesi
gelmim	gelmêrım
gelmisin	gelmêrsın
gelmi (gelmiyê)	gelmêr
gelmiK (gelmüK) (gelmiḥ)	gelmêrıh
gelmisiz	gelmêrsız
gelmiler	gelmêrler

e. Gelecek Zaman Eki : Yöremiz ağızlarında gelecek zaman ekinin -acaḥ/, -ıcaḥ /, -ecaḥ biçimleri kullanılmakla birlikte, bazı şahısların çekiminde bu ekin şahıs ekleriyle kaynaştığı görülür. Bazen ince ünlülü kelimelere kalın biçimiyle gelerek uyuma girmez. Ayrıca bazı fonetik sebepler ve ünlü - ünsüz olayları her şahsın çekiminde, eki farklı bir biçime sokarlar. atacam “atacağım” (I-132), vêricem “vereceğim” (XL-103), gidecaḥsın “gideceksin” (IV-79), töKülêcaḥ “dökülecek” (XVII-18),

yapacağ "yapacak" (II-109), asacayğ "asacağız" (XVII-24), gideceyğ (II-114), çekicöyğ "çekeceğiz" (XL-186), kalıcağ "kalacak" (XL-232), ede-ceyğ "edeceğiz" (II-67).

Gelecek zamanın olumsuz -me / -ma ekiyle yapılır. çekmiyecöyğ "çekmeyeceğiz" kalımyacağ "kalmayacak".

2. Tasarlama Kipleri

a) İstek Kipi : Bu kipi 1. tekil ve 1. çoğul şahıs çekimleri aynı zamanda emir görevinde de kullanılabilmektedir. Eki -e/-a'dır . Ünlü uyumlarına uymaktadır. bñlem "bileyim" (I-52), diyem "diyeyim" (I-69),, alasın (II-172), êde "ede" (II-71), getüre "getire" (I-158), uyuyahğ "uyuyalım" (I-70), êdeK "edek" (I-38), bağahğ "bakalım" (I-134).

Bu kipi bölgemizdeki yaygın çekimi şöyledir.

bağam

bağasın

bağa

bağahğ

bağasız

bağalar

Olumsuz biçimi -me/ -ma ile yapılır. demiyesüz "demeyesiniz" (I-63).

b) Dilek - Şart Kipi : Bu kipi eki inceleme bölgemizde de yazı di-

lindekiyle aynıdır. Ek -se / -sa biçimiyle kullanılır. Hiç bir farklılık arz etmez.

aTsam “atsam” (III-3), eTsem “etsem “ (III-18), sevse (II-168), olsa (XIII-35), geÇsez “geçseniz” (XL- 23).

Şahıslara göre çekimi şöyledir.

olsam

olsan

olsa

olsah

olsaz

olsalar

c) **Emir Kipi** : bölgemiz ağızlarında bu kipin çekimi yazı diliyle aynıdır. Aynı zamanda 1. tekil ve 1. çoğul çekimi de istek kipiyle aynıdır. Bu durumda fiilin hangi kipte çekimlendiği daha çok anlamdan çıkarılır. anladam “anlatayım” (III-6), geyin “giyin” (XXVIII-106), gēT “git” (I-11), gel (I-132),, ğalsın “kalsın” (II-171), evleneĥ “evlenelim” (XI-12. mani), saĥın (I-70), söKün “sökün” (I-183).

Emir kipinin şahıslara göre çekimi şöyledir.

Yazı dilinde

İnceleme bölgemizde

geleyim

gelem

gel

gel

gelsin	gelsin
gelelim	geleḡ (geleK)
gelin (geliniz)	gelin (gelün)
gelsinler	gelsünler (gelsinler)

d) **Gereklilik Kipi** : Yöremiz ağızlarında gereklilik kipiyle çekimlenmiş biçimlere rastlayamadık. Fakat bazı konuşmalarda gerek kelimesi kullanıldığı görülür. gereKi bilem “bilmem gerek- bilmeliyim” gibi.

3. Fiillerin Birleşik Çekimleri :

İki kip ekinin üst üste gelmesiyle oluşan birleşik çekimler yazı dilinde olduğu gibi , bölgemiz ağızlarında da i-mek fiili ile gerçekleşir. Derlediğimiz metinlerde bu fiilin bazen kök sesini koruduğu, bazen de ekleşerek çekime girdiği görülmektedir. İnceleme bölgemizde de hikaye, rivayet ve şart birleşik çekimleri olmak üzere üç birleşik çekimin de örneklerine bolca rastlamaktayız. Bu çekimlerde uyuma giren durumlar olduğu gibi, uyuma girmeyen durumlar da vardır.

Şimdi bu üç birleşik çekimi örnekleriyle birlikte ayrı ayrı ele alalım.

a) **Hikaye Birleşik Çekimi** : Emir kipi dışındaki kip eklerinden sonra i-mek fiilinin görülen geçmiş zaman çekiminin gelmesiyle oluşur. Yöremiz ağızlarında emir, gereklilik ve görülen geçmiş zaman kiplerine bağlı hikaye birleşik çekimi örneklerine rastlamamaktayız. Diğer kiplerin hikaye birleşik çekimi örnekleri oldukça fazladır. Yörede idi'nin ekleşmiş biçimi olan -di kullanılır.

görmemişTüK “görmemiştik” (I-54), gelürdük “gelirdik” (I-71), çekerdüm “çekerdim” (I-100), oturiydük “oturuyorduk” (II-1), oladı “olaydı” (XX-30), okuyadım “okuyaydım” (II-149), dëselerdi “deselerdi” (II-211), oladın “olaydın” (XX-75).

b) Rivayet Birleşik Çekimi : Rivayet birleşik çekiminde i-mek fiili genellikle i- sesini düşürerek -miş anlatılan geçmiş zaman eki haline gelir. Bu şekliyle diğer kip eklerinden sonra gelerek rivayet birleşik çekimini oluşturur. Yöremiz ağızlarında çok yaygın olmamakla birlikte, daha çok şimdiki zamanda, bu birleşik çekime rastlamaktayız. Yöre ağızlarında da yazı dilinde olduğu gibi görülen geçmiş zaman ve emir kipinin rivayeti yoktur. Ayrıca gereklilik kipinin rivayetine de rastlamamaktayız.

Yörede i-mek fiilinden imiş şeklinde çekimlenen yapının -miş ek biçimi kullanılır. gidimiş “gidiyormuş” (XIII-2), ıslımiş “ışıldıyormuş” (XXIV-149), gelişmişmiş (XXII-25), otarilermiş “otarıyorlarmış” (XXV-2).

c) Şart Birleşik Çekimi : Yöremiz ağızlarında ise’nin ek biçimi olan -se/ -sa kullanılır. Beş haber kipinin şartı yaygın olarak kullanılmaktadır. olise “oluyorsa” (I-43,44), degdise “değdiyse” (III-18), olursa (II-84), gi-deceKsen (IV-9).

Yaygın şekli, fiil tabanı + zaman eki + şart eki + şahıs eki olduğu halde, bazen şahıs eklerinin iki zaman eki arasına girdiği, yani şart ekinden önce geldiği de görülmektedir. urdumse “vurduysam” (III-25).

Ayrıca anlatılan geçmiş zamanın şartı ile ilgili bir örnekte -miş eki yerine -üp eki kullanılmıştır. gösTerüpse “gösermişse” (XL-107). Bilindiği gibi -ip eki Azeri Türkçesinde anlatılan geçmiş zaman eki olarak kullanılır. Fakat bu konuda, elimizde sadece bir örnek olduğu için Azeri Türkçesiyle ilgisi olup olmadığı üzerinde durmuyoruz.

4. Katmerli Çekimler : En az üç zaman çekim ekinin üst üste gelmesiyle oluşurlar. Yazı dilinde olduğu gibi, yöremiz ağızlarında da yaygın bir kullanımı yoktur. Metinlerde sadece bir örneğine rastladık.

kalmişTise “kalmıştıysa “kalmış idiyse” (II-177).

IV. Yardımcı Fiiller

1. İsimlere Gelen Yardımcı Fiiller : Bu tür yardımcı fiiller isim soylu sözcüklerle birlikte kullanılarak bileşik fiil oluştururlar. Yöre ağızlarında örneklerine rastladığımız yardımcı fiiller : êTmek, olmak ve eylemek yardımcı fiilleridir.

Yazı diliyle hemen hemen aynı olan bu yapıların, bazen ünsüz ikizleşmesiyle veya ses düşmesiyle bitişik yazılan şekilleri, yöre ağızlarında ayrı yazılırlar. hetımêTmiş “hatmetmiş” (II-111), efêtti “affetti” (XXI-3).

Diğer örnekler : inkârêdi “inkar ediyor” (I-46), kayboldum (III-36,37), êyi olam “iyi olayım” (XIX-10), zannêTmiş (IV-121), eşigêyle “eşik eyle” (XI-10.mani).

Bu yardımcı fiillerin bazen gereksiz kullanıldığı da görülmektedir. tiK

olmuş "dikilmiş" (I-161), rast geliceK "rastlayacak"(XL-28).

2. Fiillere Gelen Yardımcı Fiiller :

Yöremiz ağızlarında yazı dilinde kullanılan özel bileşik fiiller dediğimiz, yeterlik, tezlik, sürerlik ve yaklaşıma fiillerinden -e bil fiiliyle kurulan yeterlik fiili en çok kullanılanıdır. Diğerlerinden tezlik fiilinin de bazı örneklerine rastlamaktayız. édebülürdi "edebilirdi" (I-4), yiyebili "yiyebiliyor" (II-4), Tezlik fiilinde u ver- fiilinden -u ulacına gerek duyulmadan (yada düşürülerek) bir yapı oluşturulmuştur. koyvërmile "koyuvermiyorlar" (XL-81).

-miş ol- bitirme fiili ile ilgili olarak da bir örnekle karşılaşıyoruz. kalmış olur "kalmış olur"(XL-3).

V. i-mek Fiili (İsim - Fiili) :

İsim soylu sözcüklere gelerek onları yüklemleştiren ve birleşik zamanlı çekimler yapan i-mek fiili Eski Türkçedeki er-mek şeklinden dönüşmüştür. ermek > emek > imek.

Birleşik çekimlerini daha önce incelediğimiz i-mek fiilinin isimler üzerinde dört farklı çekimi mevcuttur. i- fiili ile kurulmuş bu tür cümleler isim cümlesidir.

1. Geniş Zamanı :

Yazı dilinden pek farklı olamayan bu çekimin 3. tekil şahıs eki -dır'dır.

Diğer şahıslarında fazla bir farklılık yoktur. derTliyim “dertliyim” (XXIV-91), türKüm “Türküm” (IV-63), hasTeyim “hastayım” (XIV-30), uyhūsuzuh “uykusuzuz” (IV-124).

2. Hikayesi :

Yazı diliyle paralel olarak, yöremizde de bu çekim isim tabanı + i- fiili + görülen geçmiş zaman eki + şahıs eki sırasına uyar. idi şeklinden -di eki haline gelerek çekime girer. odi “oydu” (I-88), batıdadi “batıdaydı” (I-9), kimündük “gibiydik” (II-58), fakırduh “fakirdik” (XXIV-5).

Olumsuz şekli “deēl”, “deēl” (deēil) sözcüğü ile yapılır.

3. Rivayeti :

i- fiiline anlatılan geçmiş zaman ekinin getirilmesiyle yapılır. imiş şeklinden -miş biçimine dönüşerek kullanılmaktadır. Yazı diliyle paralellik göstermekle birlikte daha çok düz şekilleri kullanılmakta ve yuvarlak ünlülü kelimelerde uyumu bozmaktadır. insanmışın “insanmışsın” (IV-177), böyükmiş “büyükmüş” (II-249).

4. Şartı :

i- se şeklinden i- düşmesiyle -se/ -sa şekline gelerek çekime girmektedir. Yazı dilindeki çekimiyle aynıdır. varsa “varsa” (XXV-20), bendense (II-249), kimsen (XXV-78) vb.

5. Zarf Fiili :

i- fiiline -ken zarf- fiil (gerundium) eki eklenerek yapılır. Diğer fiillerin sonuna da gelerek, birleşik gerundium yapar (38) Yöremiz ağızlarında genellikle -ken ek biçimi kullanılmakla birlikte bazen iken şeklinde de kullanılır. Bu durumda i- düşmeye yöneldiğinden kısa bir i şekline dönüşmüştür. gider iken “giderken” (II-3), gezer iken “gezerken” (IV-62), yatar iken “yatarken” (IV-127).

D- Zarflar

Cümle içinde yüklemın anlamını çeşitli yönlerden tamamlayan (zaman, yer-yön, azlık- çokluk, durum vb.) kelime ve kelime gruplarına zarf diyoruz. Kullanılış amacı ve şekli olarak yazı diliyle bir paralellik gösteren fakat, yazı dilinde bulunmayan, yöreye has bazı zarf görevli sözcükler de vardır. Şimdi bunların örneklerini gruplara ayırarak vere- lim.

1. Zaman zarfları :

aħırı "sonunda" (I-11), hama "hemen" (I-20), hindiK "şimdilik" (I-23), eveli "önce" (I-28), şindi "şimdi" (I-62).

2. Durum Zarfları :

ēyi "iyi" (XXV-28), arada "bazen" (I-66), yanaca "öylece" (I-194), sādā "hep" (III-21), ĩce "iyice" (II-47), tēz "çabuk" (VII-15), kenar sire "yan yana" (XXV-55), boyne "devamlı" (XXV-32).

3. Azlık - Çokluk Zarfları :

düz düzüne "sürekli" (II-184), ēpēyi "epey" (IV-4).

4. Yer - Yön Zarfları :

aşşāğı (aşāğı) (XXV-48), iĉerü "iĉeri" (XXIV-36), dışaru "dışarı" (XLII-23).

E- Edatlar

Bölgemiz ağızlarındaki çoğu edatlar yazı dilindeki ile aynıdır. Bununla birlikte yöreye has edatlar da oldukça çoktur. Aynı zamanda yazı dilindeki bazı edatların da farklı şekilleri kullanılmaktadır.

Yazı dilinden farklılık göseren başlıca edatlar şunlardır.

kimin “gibi” (I-3), yazı dilindeki gibi edatının yörede kullanılan biçimidir.

-den / -nen : ile edatının ekleşmiş biçimidir. ölüden “ölü ile, ölüyle” (I-21), elbiseden “elbise ile, elbiseyle” (I-30), diyarbakırlinen “Diyarbakırlıyla, Diyarbakırlı ile” (I-42)

hemin.....hemin : Yazı dilindeki hem.....hem edatının yöre ağızlarındaki biçimidir.

hemin....hemin “hem.....hem” (XXIV-70).

ulan / olan : çağırma, seslenme edatı olarak kullanılır.

he : cevap verme edatıdır.

Bunların dışında yav, aha, han, şe gibi edatlar da yörede çok kullanılmaktadır.

F- Deyimler

Özel durumlar için kullanılan, metinlerden çıkardığım deyimler şunlardır :

celleT éT- “öldür” (I-143,144),

can derdine gel- “hasta olmak, kötü bir hastalığa yakalanmak” (I-202).

hırhızın başı “en iyi hırsız” (I-202),

çaPağını alan yerde gözünü çıharmah “çok küçük bir iyilik yaparken, daha kötü durumlara yol açmak” (I-225),

üregimizin ğabı yarılı “üstüne düşüp, titiz davranmak” (II-153), göz gö-
“gözüne kestirmek, almaya karar vermek” (II-245), yer be yer çal-“yer-
den yere vurmak” (XIX-38), mesayi mesciT dinlememek “sürekli
çalışmak” (XXXI-108), kulağ asma “boş ver” (VII-20), canımıza çekiler
“zarar vermek” (XXIII-4), hırsız kilisenin papazi “çevresine hiç yardımı
olmayanlar için kullanılır” (XXXI-138), külden eşşeg ol -“bembeyaz olmak,
una bulanmak” (XXXIII-36),

başımda külleyi gördüz degirmançı sanduz “birinin kılığına bakarak
öyle değerlendirmek” (II-136,137).

G- Atasözleri :

Metinlerde genel durumlar için kullanılan ve ders verici, yol gösterici

nitelik taşıyan başlıca yöresel atasözleri şunlardır:

- iti vururlar sahabından arlanurlar (I-232,232)
- ben peynir sen bıcağ, nasıl dorğesın dorğa “ben peynir sen bıçak, nasıl doğrarsan doğra” (VII-42).
- yazın gölge bol olanın kışın uni kardan olur “yazın gölgesi bol olanın kışın unu kardan olur” (XXXI-166),
- sen ağa, ben ağa, inekleri kim sağa (XXXI-178, 179)
- kâr eden ar mi etmiş “kâr eden ar etmez” (XXXIII-39).

H- İkilemeler

Anlamı güçlendirmek için kullanılan tekrar (ikileme)lar yöremizde bolca kullanılmaktadır. Yöremiz ağızlarında rastladığımız ikilemeleri, oluşumlarına göre şöyle gruplandırıp örneklendirebiliriz:

1. Aynı kelimenin tekrarıyla oluşanlar : bële bële “böyle böyle” (I-95), gür gür (II-31), ağır ağır (XXII-15), çüfTer çüfTer “çifter çifter” (XXIII-21).

2. Yakın anlamlı sözcüklerin tekrarıyla oluşanlar :

toy düğün (XXXI-59).

3. Zıt anlamlı sözcüklerin tekrarıyla oluşanlar:

aşşığı yuğuru “aşşığı yukarı” (XXXI-119), öte beri (IV-31).

4. Bir anlamlı bir anlamsız sözcüklerden oluşanlar :

teK tük (I-177), ufah tefeK “ufak tefek” (XXII-8), parça pırtiK “parça parça” (XXX-85).

5. Yansıma sözcüklerden oluşanlar:

taKır tuKır (II-28), çatır çatır (XIII-61), hır hır (XXIV-126), cangur cungur (XL-189).

6. İki anlamsız sözcükten oluşanlar :

endeK döndeK (XXIV-82), kımıs komus “yıkık dökük” (II-36).

7. İkinci kelimesine “m” getirilen ikilemeler :

inegi minegi (I-211), çaPuT maPuT “bez mez” (I- 234,235), kedi medi (II-129), vizite mizite (XXIV-30), güleş müleş “güreş müreş” (XXXIV-25).

SONUÇ

Bütün folklorunda geçmişin uzantılarıyla inci gibi süslenmiş olan inceleme bölgemiz, bu güne kadar koruyup getirdiği ağız özellikleri ile de Türk dilinin bir devamı olarak yaşattığı bazı özelliklerle birlikte, özellikle EAT'den günümüze kadar hiç değiştirmeden veya çok az değişikliklerle muhafaza edip getirdiği hususiyetlerle dikkati çeker.

Bu özellikleriyle kendi karakteristiğini oluşturan inceleme bölgemizi, yazı dili ve diğer Anadolu ağızlarıyla karşılaştırarak taşıdığı farklılıkları ve benzerlikleri genel bir değerlendirmeyeyle şöyle özetleyebiliriz.

1. Bölgemiz ağızlarında ünlü değişimleri sıkça görülür. Bu ünlü değişimlerinin ortaya çıkış nedenleri, 1. ağız bölgesinde görülen yuvarlaklaşma, özellikle eklerde görülen kalınlaşma ve incelme (bazı ekler çoğunlukla kalın bazıları ise ince şekilleriyle kullanılırlar), 2. ve 3. ağız bölgelerinde daha sık görülen düzleşme temayülleridir. Bu değişim sırasında henüz durulaşmamış, iki ünlü arasında bir söyleyişe sahip olan ünlüler de ortaya çıkmaktadırlar. Bazı ünlü benzeştirmeleri ve ünsüz olayları sonucunda da ünlü değişimleri olduğunu görmekteyiz. ^herli "hayırlı" (II-205), illerdir "yıllardır" (XXXI-152), ^ķerpuz "karpuz" (XXVI-13), ^ķarşı "karşı" (XVI-1.mani), ^ķahmış "kalkmış" (XXXI-90), ^cúmörtesi "cumartesi" (I-29), ^senín "senin" (V,11), kor "kör" (XXVI-49), ^dövleT "devlet" (XXVI-31), (39).

2. İnceleme bölgemizde uzun ünlüler çok azdır. Nadiren görülen uzunluklar, ses düşmesi, ünlü karşılaşmaları ve ünlemlerde görülen,

geçici bir nitelik taşıyan uzunluklardır. Yabancı kökenli kelimelerdeki uzun ünlüler de normal süreli ünlülere dönüştürülürler (40).

3. Kısa ünlülerle de karşılaşılır yöremiz ağızlarında. Yöremizde kelime içinde yan yana bulunan iki ünsüz arasında bazen kısa bir ünlünün türediği görülür. Ayrıca -i isim-fiili ekleşirken, i ünlüsü tamamen düşmez, çoğunlukla kısalarak muhafaza edilir (41).

4. Kelime başındaki bazı tonsuz ünsüzlerin eski şekillerini muhafaza etikleri görülür. Türkiye Türkçesi yazı dilinde tonlulaşmış olan bu ünsüzlerin, eski, tonsuz biçimleriyle kullanıldığı da görülmektedir. Bu durum Kıpçakça'ya benzer (42). tiK "dik" (I-261), toĥan "dokun" (XL-273), tuT "dut" (I-119).

Tonlulaşma ve tonsuzlaşma olaylarında yarı tonlu ünsüzlerin ortaya çıktığı da görülür. Bu durum daha çok iç ve son seste yaygındır. gemüK "kemik" (III-21), Ķondura "kundura" (II-230), göÇÇüK "küçük" (XL-8), hePPının "hepsinin" (XL-83).

5. Bazı ünsüzler de kelime başında tonlulaşma eğilimi gösterirler. Kelime başında tonsuz ünsüzlerin tonlulaşması Oğuz Türkçesine (Batı Türkçesi) has bir özelliktir. Bu durum Güneybatı Türkçesini özellikle Kıpçak Türkçesinden ayırır. Aynı özellik yöremiz ağızlarında da sıkça görülür. Bu, Doğu Anadolu ağızlarının da genel bir özelliğidir. (43). dırmıĥ "tırmık" (XVII-51), dırnaĥ "tırnak" (XLI-6.mani), dilki "tilki" (XXXIII,10), balcan "patlıcan" (XXIX-21), barmah "parmak" (III-30), bazar "pazar" (XI-2. bilmece), geçi "keçi" (XII-12), gendü "kendü" (I-8,9), ģan

40. Bkz. Normal Süreli Ünlüler, Uzun Ünlüler.

41. Bkz. Kısa Ünlüler.

42. Omeljan Pritsak, "Kıpçakça" Tarihi Türk Şiveleri, (Çev. Mehmet Akalın) Ankara 1979, s.119-140.

43. Ahmet Bican Ercilasun, Kars İli Ağızları, Ankara, 1983, s.106.

“kan” (I-65), ğardaş “kardeş” (I-169), ğız “kız” (I-5).

6. Bölgemiz ağızlarında da tüm Doğu ve Güneydoğu Anadolu ağızlarında olduğu gibi iç ve son seste k > ħ değişimi vardır. çahmah “çakmak” (III-4), çaruh “çarık” (I-96), kırh “kırk” (VI-10), yuharu “yukarı” (VII-29).

Yöremiz ağızlarındaki bu ünsüz değişimleri ve k, g, ğ vb. ünsüzlerin hecelerindeki ince ünlüleri kalınlaştırması özelliği aynı zamanda Avşar ve Salur dil özellikleri olarak da dikkati çeker (44).

Bu özellikler yöremiz ağızlarını Anadolu’nun çeşitli bölgelerinde yaşayan Türkmen ve Yörük unsurlara da bağlar (45).

7. Daha çok Batı Anadolu ağızlarının bir özelliği olan akkuzatif eki ile datif ekinin birbirinin yerine kullanılması durumuna, nadir olarak bölgemizde de rastlanır. unıdi ki zili basa “zile basmayı unutuyor” (IV-100), ona çağırım “onu çağırıyorum” (XVII-31).

8. Yükleme (akkuzatif) ve yönelme (datif) durumlarının yöre ağızlarında eksiz olarak kullanıldığı da görülmektedir. Bu durumda kelime sonundaki “n” sesi akkuzatif ve datif anlamını yüklenir. elin uzaT “elini uzat” (XL-101), al hesabın “hesabını al” (XXVII-50), babayan “babana”, sen de muradan “sen de muradına” (XXXIII-50), saan “sana” (XXIV-195).

Önemli bir özellik de yükleme hali ekinin ünsüzle biten sözcüklere +nı/ +ni şeklinde gelmesidir. boyunni “boynunu” (XL-244), el legenni “el

44. Zeynep Korkmaz, “Anadolu Ağızlarının Etnik Yapıyla İlişkisi Sorunu” TDAY-Belleten, 1971, s.21-32.

45. Ahmet Bican Ercilasun, a.g.e., s.54.

leğenini" (XIV-42).

Bu özellik Eski ve Orta Türkçenin genel bir özelliğidir.

9. Bölgemizin büyük bir bölümünde yaygın olarak görülen yuvarlaklaşma özellikle ince-düz-dar ünlüler üzerinde etkilidir. Bu durum EAT'nin ve Osmanlıca'nın bir devamı olarak görülmektedir. daru "darı" (VII-4), datlu "tatlı" (XX-82), yalavuz "yalnız" (XX-16), gendü "kendi" (II-93), üçün "için" (XXIV-9), evlü "evli" (XXIV-7).

10. Bölgede kalın $\dot{\text{q}}$ ve $\dot{\text{g}}$ ünsüzleri ince ünlülerle birlikte de kullanılmaktadırlar. Bu özellik, yöre ağızlarında bazı seslerin arka damağa doğru kaymasından kaynaklanır. $\dot{\text{q}}$ erpuz "karpuz" (XXVI-13), $\dot{\text{q}}$ ertal "kartal" (XLII-13), $\dot{\text{q}}$ evah "kavak" (XIX-21,22).

11. Yazı dilinde i veya e olarak kullanılan kapalı e sesi yöremiz ağızlarında yaygın olarak kullanılır ve başlı başına bir fonem değerindedir. $\dot{\text{g}}$ eT "git" (VII-6), $\dot{\text{y}}$ ermi "yirmi" (XL-128), beş "beş" (I-7), $\dot{\text{e}}$ yidi "iyiydi" (VII-19).

12. Ünlü ve ünsüz ikizleşmeleri, benzeştirmeler, metatez, ünsüz ve ünlü düşmeleri, ünlü ve ünsüz türemeleri gibi fonetik olaylar yöremiz ağızlarında da sıkça görülmektedir. Bu fonetik özellikler inceleme bölümünde ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

13. Azeri Türkçesinde yaygın olarak görülen kelime başında "y" düşmesine yöremiz ağızlarında da rastlamaktayız. ilan "yılan" (I-125), $\dot{\text{ü}}$ reK "yürek" (I-173), $\dot{\text{ü}}$ z "yüz" (IV-109), $\dot{\text{ü}}$ ce "yüce" (XLI-3.mani).

Başta “y” düşmesi ile birlikte, yöremiz ağızları, metatez, ünsüz ikizleşmesi gibi özellikler bakımından da Azerice ile aynılık taşımaktadır. Ayrıca bir örnekte, anlatılan geçmiş zaman eki olarak -miş yerine -ip ekinin kullanılması özelliği de Azerice’ye mahsustur. gösterüpse “göstermişse” (XL-107).

14. Yöremizde ve l ile başlayan kelimelerin başına bir ünlü getirilir. Bu türemiş ünlü her zaman dar bir ünlüdür. ilif “lif” (I-178), iraf “raf” (XX-18), iyirmi “yirmi” (I-7), ırazı “razı” (II-226).

15. Kelime başında h sesi türemesi de görülür yöremiz ağızlarında. Kelime başında h türemesi Anadolu ağızlarının çoğunda vardır. hoKka “okka” (XXXI-145), havluda “avluda” (I-122).

16. Yöremiz ağızlarında yazı dilindekinden farklı fonksiyonlar yüklenmiş bazı yapım eklerine, sadece yörede kullanılan isim, sıfat, zarf, edat görevindeki yöreye has kelimelere, yöreye ait deyimler ve atasözlerine de tesadüf etmekteyiz. (46).

17. Bölgemiz ağzını diğer Anadolu ağızlarından ve yazı dilinden ayıran önemli bir özellik de soru ekinin kullanılış şeklidir. “mi” soru eki kalın ünlü barındıran kelimelere ince, ince ünlü barındıran kelimelere kalın olarak gelip ünlü uyumlarına uymazken, çoğu kez de hiç kullanılmayarak cümlelere ses tonuyla soru anlamı yüklenir. Cümlelere ses tonu ve vurguyla soru anlamı yüklemek özellikle Hint-Avrupa dillerine mahsus bir durumdur. oldu mi “oldu mu” (VII-17), sen mısın “sen misin” (ind.), var mē “var mı” (III-12).

İnceleme bölgemizde özellikle karşılıklı konuşmalarda ve kısa cümlelerde kelime vurgusu ve tonlama ile soru cümleleri oluşturmak, onu hem Anadolu ağızlarından hem de yazı dilinden ayıran bir özelliktir. geldin? "geldin mi ? " (md.), bilêrsın? "biliyor musun?", o gêt-Ti? "o mu gitti ?"

18. Bölge ağzının cümle yapısına genellikle kurallı, kısa cümleler hakimdir. Bununla birlikte devrik ve eksiltili cümleler de vardır.(47).

Bu genel özelliklerle birlikte inceleme bölümünde de geniş bir şekilde ele aldığımız fonetik ve morfolojik hususiyetler ağız bölgemizin genel karakterini oluştururlar. Bütün bu özellikler ağız bölgemize kendine özgü bir şekil verirken, onu yazı diliyle ve diğer Anadolu ağızlarıyla ortak noktalarda birleştirerek biraraya getirir.

Bibliyografya

- Akalın, Mehmet. **Tarihi Türk Şiveleri**, Ankara 1988
- Aksoy, Bilal. **Tarihsel Değişim Sürecinde Tunceli**, Ankara 1985.
- Ardıçoğlu, Nurettin,. **Harput Tarihi**, İstanbul 1964.
- Avcıoğlu, Doğan. **Türklerin Tarihi**, Beşinci kitap, İstanbul 1995.
- Caferoğlu, Ahmet "Anadolu Ağızlarındaki Metathese Gelişimi" **TDAY-Belleten**, 1955, s.1-7.
- "Konya İlinin Ermenek Ağzı" **TDAY-Belleten**, 1972,sz.1-16.
- Cahen, Claude. **Osmanlılardan Önce Anadoluda Türkler** (çev.Yıldız Moran), İstanbul 1984.
- Çay,M.Abdulhaluk. "Tunceli Mezartaşları ve Türk Kültüründeki Yeri" **TKA**, Yıl. XXIII, 1-2, Ankara 1985.
- Develi, Hayati. **Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17.Yüzyıl Osmanlı Türkçesinde Ses Benzeşmeleri ve Uyumlar**, Ankara 1995.
- Duman, Musa. **Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyılda Ses Değişmeleri**, Ankara 1995.
- Ercilasun, A. Bican. **Kars İli Ağızları**, Ankara 1983.
- Ergin, Muharrem. **Türk Dilbilgisi**, İstanbul 1985
- **Orhun Abideleri**, İstanbul 1980
- **Üniversiteler için Türk Dili**, İstanbul 1994
- Ezer, Feyzullah. "Yakın Tarihimizde Dersim İsyanları" **Güneyde Kültür Dergisi**, S.2, s.10-13, Kasım 1995.
- Fırat, M.Şerif. **Doğu İlleri ve Varto Tarihi**, Ankara 1985
- Gemalmaz, Efrasiyab. **Erzurum İli Ağızları**, 1-2, Erzurum 1978
- Gülensoy, Tuncer. "Rumeli Ağızlarının Ses Bilgisi Üzerine Bir Deneme " **TDAY-Belleten**, 1984, s.87-147.
- **Kütahya Yöresi Ağızları, İnceleme-Metinler-Sözlük**, TDK, Ankara 1988
- **Doğu ve Güneydoğu Dil Araştırmaları :**

-
- Türk ve Kürt Deyim ve Atasözleri**, Ankara 1992
-
- Ahmet Buran, Tunceli ve Yöresi**
Ağızlarından Derlemeler.
 Boğaziçi Yay. İstanbul 1992
-
- Elazığ ve Yöresi**
Ağızlarından Derlemeler,
 TDK, Ankara 1994.
-
- Doğu ve Güneydoğu Anadolu Ağızları**
Üzerine Düşünceler, İstanbul 1993.
-
- "Doğu Anadolu Ağızlarının Bazı Ses Özellikleri"**
 Erciyes, Mart 1987
- Günay, T., **Rize İli Ağızları**, Ankara 1983
- Kaya, Ali. **Tunceli Kültürü** İstanbul 1995
- Kemali, Ali. **Erzincan Tarihi, Coğrafi, Toplumsal, Etnografi, İdari, İhsai, İnceleme Araştırma Tecrübesi.** 2. bas. İstanbul 1992.
- Korkmaz, Zeynep. **"Batı Anadolu Ağızlarında Asli Vokal Uzunlukları Hakkında"** TDAY-Beleten, 1953, s.197-205.
-
- "Türkçede -n zarf-fiil eki ile -pan/-pen eki ve Türemeleri"** TDAY-Beleten, 1984, s.155-165.
-
- "Anadolu Ağızlarının Etnik Yapı ile İlişkisi Sorunu"** TDAY-Beleten, 1971, s.21-33.
-
- Güneybatı Anadolu Ağızları** , Ankara 1956
-
- Nevşehir ve Yöresi Ağızları**, Ankara 1977.
- Koşay, H. Zübeyir. **"Keban Projesi Pulur Kazısı "** ODTÜ Keban Projesi Yay. Ankara. 1976.
-
- Pulur, Sakyol Etnografya ve Folklor Araştırmaları**, Ankara, 1968-1970.
- Kutlu, Muhtar. **Şavaklı Türkmenlerde Göçer Hayvancılık.** Ankara 1987.
- Mansuroğlu, Mecdut. **"Anadolu Türk Yazı Dilinin Başlama ve Gelişmesi "** İstanbul üniversitesi Edebiyat Fakültesi TDED (Haziran 1951), C.IV, S.3, s.215-229.

- Mengez,K.Heinrich "Diearale-kas-pische Grupe" Fundamenta, s.476-488.
- Pritsak, Omeljan. "Kıpçakça", Tarihi Türk Şiveleri (Çev. Mehmet Akalın) Ankara, 1979, s.119-140.
- Sağır, Mukim. "Erzincan İli Ağızları" TDAY- Belleten 1989, s.161-170.
- Sertkaya,O.Fikri. "-an/-en Ekli Yeni Şekiller ve Örnekleri Üzerine" TDAY-Belleten, 1989, s.335-352.
- Tekin, Şinasi. "Türkçede Bazı Çekim Eklerinin Tarihi Üzerine Düşünceler +leyin eki Hakkında" Tarih ve Toplum, Mart 1994, İletişim Yayınları, S.123, s.11-16.
- Tunceli İl Yıllığı 1967-1973**
- Uzunçarşılı,İ.Hakkı Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri, TTK, Ankara 1988.
- Yalçın, Hüseyin. "Tuncelililerin Tarihi Kısaca Tarihi Özgeçmişi" Öz Tuncelililerin Sesi Dergisi S.1 (Nisan 1993)
- Zülfikar, Hamza. "Bitliste Derlenmiş Atasözleri, Deyimler, Alkış, Kargış ve Bilmeceler" Türkoloji Dergisi III.C, 1968, s.65-105.

ANLATAN : AREFE ARDIÇ
 DOĞUM TARİHİ : 1915
 TAHSİL DURUMU : OKUMA YAZMASI YOK
 DERLEME YERİ : TUNCELİ / PERTEK / SAĞMAN KÖYÜ
 KONUSU : ANILAR

I

bizim zamanlarda okul mı vardı. o zamanları da sen bilisin. o zaman okullar yoktu. birer tene de vardise evlerde odalar verdiler. eskiden böyle bi lokma ileri gelen evlerde bir iki tene telebe toplilerdi. senin kimin böyle, erkek çocuğı, kız çocukları kim yahtın edebülürdi? gapının önünden
 5 geçürmezlerdi gız çocuklarını. ya, bizler oğumaduh yavrum. biz oğumaduh kimin, çocuklarımızı da oğutmaduh. bi tek oğlanı oğuttum, oğlan da gëtti eskere geldi. gëtti polës oldu işte. gëtti kaç sene, iyirmi beş sene diyar-ı gürbetleri gezdiler, gezdiler. bundan işte iki sene önce, gendi istedi. yanë bu batıdadı aylıklarında, mayışlarında bi iş yoktu. duTTi
 10 bu tunceliyi istedi. tunceliyi de vermediler. onnan sonra malatyaya, malatyaya da gendi istemedi. ahiri dediler bingöle gëT. bingöle verdiler. orda da gëtti, on doKKuz yaşında bi oğli var, senin kimin, on sekiz yaşında da bi kızi, on iki yaşında da bu oğli. bingöle gëttükten sora ef- edersin ahan bu çocuğa anasi gebe kali. doKKuz ayın gëTmiş, bu
 15 bingölde dünyaya geldi. ana bi yana düştü, çocuğ bi yana düştü. bu böyle galdi ortada. hëş görmediler birbirini. bi polës götürü evine hanımı on ikiye keder bahi. on ikiden sora bi polësın hanımı bahi. sabbah oldu.

gece duydu, çekTÜK getTÜK, öliyi bize gösTerTmediler. almışler hesTe-
hanaya, sabah oldu, erken ışıhlanır ışıhlanmaz, benim bi ügey gızım var.
20 oğlu şofördür. hama bunu aliler. benim gızım la birabar, aliler melmekeTe
getiriler. yihiler. onnan sora biz de ölüden, ambalaçları aldiler, toPladi-
ler, işTe, biz de ölümüzü alduh, geldük. anasi gilin orda yihadiler galdur-
dular. onnan sora hindiK dört tene, iki gız, iki oğlan. küçüğü doKkuz
ayın, anasi de ölmüşidi. benim oğlum gahi bele dört arhadaş, deyiler
25 hadê gideK piknige, kêf ediler gendi gendine. gédiler ki o zazalarda yêd-
di gişi, iyirmi bir yaşlarında, yirmi yaşlarında yêdi gişi oturmuşlar, içiler,
saz çaliler, kêf ediler. bunlar da gédiler, o şeye düşiler. oğul işTe onnan
sora, bunların, eveli polês olduqlarını bülmler. benim oğlum da bele
cümörtesi tetili, iresmi elbiseyi geymi. sivil elbiseyi giyni, silâhi ali. o bir
30 arhadaş da gine sivil elbiseden silâh elinde, diyarbakırlı. o bi tenesi de
silâ almamış, iresmi elbise üstünde. sora işTe sazı vêrin, o diyar-
bakırlının sazı varmış, isTemişler. bunlar vêrmışler. çalmışler. işTe onlar
onlara, onlar onlara, yemişler, içmişler. sora anlamışler ki polêsler.
münakaşa ediler. bi polêsın ağzını burnunu üfeliler. yêdi gişi şiş, bıçağ,
35 daş, bunnar ele yetişmişler., bu benim oğlum yavları yahari, diğ etmeyin,
duTmayın, işTe siz de mesele vatandaşsınız, biz de vatandaşuh. siz de
kêfizi êTTız, biz de diğ. niye karşısız bize? siz size, biz bizeyiz. herkeş de
dağ dağılı. yoh durmiler. işTe analarızı bele êdeK. bacilerzi şe le êdeK.
işTe haşa sizden sögiler, sayiler. bu benim oğlum da çoh işmiş, bi şe mi
40 içirdiler, bi şe mê vêrdiler. iki adım ati, diğ, yihili, iki adım ati yihili. bi
tenesi de mîTeyiTmiş. o mîTeyiTle polêsın teKi evleri yapılmış gaÇmış
kurtulmuşler. diyarbakırlinen bu benimKi gaçami. o yêdi gişi yumuli
üstüne, başliler atmaya, dağ öldüreceklermiş. bu benimKi de nasıl ol-

ise, biraz deme gine kafasında akıl varmış. çeki silahı, nasıl sığışe hama
 45 iki teneyi orda devüri. a bi tene daa devrüli, amma o arhadaşı dii ben
 havaya sıhTım. benim oğlum inkâr edi. dii ben, dii, öleceğime, oni
 öldürdüm. dii ben çekTım vurdum. ifadesinde de ele dii. ben vurdum
 dii duri. hündi bir bucuğ senedür ikisi de içerde yati. üç ay bingölde
 yaTTiler. ben de oraya giTTım bu çocuğların üzerinde durdum. hafta-
 50 da, işTe bi hafta görüşidim, bi hafta da savcide kâğıt alidiK gididiK, po-
 lêsler bizi götürür, götürürlerdi. orda üç ay Ki tamam oldi, duTTiler,
 uşağa yolladılar. ah, ah, ah, ah....! daa ben de bülem ki, daa ben ne
 bülem? bele esKeriye var, işTe o esKeriyenin öğüne getiridiler bağırım,
 bağırım, eller kelepÇeli, görmemişTük yavrum. ne eşımızde, ne dostu-
 55 muzda, ne kapı, ne gômşumuzda. gördüm daha saç mı yolmim, baş mı
 yolmim. ah....! oni yolladuğ. işTe onnan sora da okular açıldı, onlar da
 gèTTiler, o liseyi, ikidediler a, baci kardaş, nüfûslerni aldılar. dediler
 daha biz gètmezük. topladım, aldım, geldüm. birisi bu feziçahmağa gidi.
 o birüsi de o atatürk lise mi, nere? o gız dá oriye gidi. a bu oğlani dá aha
 60 bu sigortanın ordakine èTTÜK. bingölden bi tanuduğ çıymış. çocuğ gel-
 di oturdi, daa da gètmedi, benim kimin, kız kimin işTe oturi ahşama ten
 yanımda.

şimdi benim oğlum tā ankaraya başbakanlığa müracāt èTmiş. şimdi
 koruma altındayuh. bele bişê mişê olanda demiyesüz ki bu evdür, bu
 kapudur. belli olmaz, çoğ yanê benden soriler sizin gapıyi. deyim, a o
 65 aşşagki gapı. şimdi o garsıki taraf gan bedeli açmış. işTe oğlum tā
 başbakanlığa büldürmiş. işTe polêsler arada geliler. sizi rahatısız ediler
 mi ? size bi zehmet eden var mē? diih yoh. nasıl yalan deyem. işTe kor-

him, ne bilem.

işTe ben ne diyem a? sabahın şafağında bizi kaldıururlardı. gomazlardı
 70 ki uyuyah. hade ğahın gidin davarı sağın, ğidiKleri otarun, ahuru
 süpürün. ondan da gelürdük, bu sefe da hadê tarlaya, babaza yemeK
 götürün, emiceze yemeK götürün. eşşekleri önüme ğatardum. iki eşşegi,
 neyini, yemeKlerini götürürdüm. ordan da sapı üKlerlerdi, önüme
 vèrürlerdi, alur gelürdüm. tarladan yanê eve getürim. e işTe ne bilem .
 75 saPlar yihıırdı, üKliyemezdım. ne halda bunları üstüne atardım. işTe éle
 zameTim çohTi yanê gelürdük tuT toPlarduh, savan açarduh, basTıh
 büşürürdük, bekmez yaparduh. işTe bizim zamanlarımız éledi yavrum.
 davar otarmah, tuT toplamah, yazıya ğetmek, saP daşımah, ekmeK
 götür, yemeK götür. işTe éle. ğış olurdu, ğaharduh, davarları suya salar-
 80 duh. götürürdük çeşmeye suvarmağa. ne eyakabı ğeynidük. ğıPgızıl yal-
 nayah ha. ğar aan burada. o davarları salidük. o bahÇalarda oynarlardı,
 hoPlalardı, kaçıylerdi onları enselidük, getiridük, bağlaridük herkesi
 yemliKlerine, onnan sora onlara yem vèridük. davarlarımızı salarduh
 ğarın üstünde yarPağ yerlerdi. onları toPlarduh, davar saĝarduh, ayran
 85 yayarduh, çökeliK toPlarduh vay anam vay ! ne bülem.

sizin memlekeTden, işTe kövden gelen olidi. benim, üç tene, iki tene
 emicem vardı. bi de bi babam vardı. bi tenesi saĝman dèrsiminde bi
 köÇük ali dèrlerdi. bele boyi biraz ğıssa. benim babamın kıvresi odi.
 saĝman dèrsiminde de mazlum var. cefoların mazlum dijdiler. onun da-
 90 varı, sürüsü çohTi. dağ hemin biz baĝdaduh, bizim oraya davarını
 getüridi, orda yayıııı. o davarları otarırdı. gelürdi. dama yataĝını se-

rerdüK yatardı. davarı ğapının önünde toplardı, bële orda dururdu.
 bahıcısı yané çobanı da vardı. onlar da gine bizim küvrelerimiz. o kivre-
 lerimiz geldiği vaqıt, tā dizleme çekiler buriyá. şal geyiler. ondan sora
 95 ha bële, bële toP toP karlar oli. ğahıydım gidiydım, o karları ahan bële
 bële yumurta kimin çaruğlarından, çaruğlarından bële çekim çekim ki
 çaruğlarından o ğarları çıkardam. süpürgeden süpürim. эле yayan
 gelürlerdi. gelürlerdi Ki bële yumurta sanKi burdan aşsağı bağlamışler.
 tozluğ dërlerdi. onları şalıñ üstüne çekerlerdi, bële buriye, o çaruğları
 100 da geyerlerdi. toP toP ğarlar han bële. onnari elimden çekerdım,
 süpürgeden süpürdüm.

biğ gün ğıdıKlere ğıTmışım. tā o şıñ zamanları ha, şıñ gelmiş güve
 bizim sağmana. bële bi komşunun oğlı işTe bële büyük, ben de yané
 büyüğüm, epëyceyim, üç dört arhadaşımız, hem ğız arhadaşımız, hemin
 105 oğlanlar. эле önümüzde bi çay, bi dere var. dëdi Ki şıñ gelmiş. şıñ gelmiş
 bizi vuracağ dëdi. ele bi ğorğTum эле bi ğorğTum. onnan sora nasıl bi
 bağırim, nasıl bi ağlim. gelim evde anneme, babama ğızım, diğim şıñ gel-
 miş diğiler, sizi vuracağlar. ğız yoğ dëdi babam, sen ğorğma o seni ğan-
 durmış.

110 bi gün de, bi yıldırım yuri, bi şimşek çalı. allahım bi fırtına, bi elem-
 eT, bi kıyameT. o dereden bizi aldı. tā bu ğarşı dereden aldı, bu yanki
 dereye beni çaldı. vallâ. getürdi эле çaldı. o ürüzğâr. эле yêlinceKTım o
 vaqıt, эле zayıftım da biraz. bi gözüm aşTım ki ben bu yanda, ğarşıda,
 deredeyim. hemı dağ o yandakiler gelmeden, ben bu yanki deredeyim.

115 işTe bi gün de, benim iki ğız, bi oğlan, a bu içeri giren işTe, bu

bağÇalar var burda, bu bağlar. gēTmüšüK işTe bu bağlarda, on iki sene
 gēTTım oturdum. bu safa oturi ya, o bağda oturdum. o bizim herif, oni
 taniydi. onnarın yanında ğalmış, anası, babası ölmüş, onlar sahib olmuş,
 böyüTmüş. sālīm efendi gil de ordalar. bi gün tuT toPlıdım. ğahTım
 120 geldım Ki, süT ğızdırmışım, tencireden sePeTın dibine ğomuşum. o
 büyüK sePeTler yoh mu? sizde de vardur.

bēle bi örTme var, heyvana kimin, ama işTe bēle Taldaluhtur; ēle
 orāya yēndürmişım. bağÇada tuT toPlım. geldım, geldım ki Tamazlıh a-
 tacam, maya çalacam. geldım bağTum sePeT bēle kımlı, bēle kımlı, hał-
 125 lā hałlā, dēdım bu ne? orda da ilan çohtı kâfir. duymuşum ki diyiler
 süde, yoğurTa çohtı merēkli, dēdım, gördün geldi, hemin tencireden
 yoğurT da dibinde, süTler, her şe var. ğaymağlar ğoymışım sePeTın
 dibine. hēş dēdım, hePsini torpağa tōKerım. oni iş Ki geberdem. yanımda
 da bi ğomşı var, orda oturi, iki ağanın malıdır. bi ağanın malına o bağı,
 130 bi ağanın malına ben bağıım. ğadının adı elifdi, efo çağırıdım. çıhtım, ğız
 ele efo gel efo gel..., ne var dedi, erefe hanım ? dēdım vałlā ben geldım,
 Tamazlığı çalam, maya atacam, sePeT dēdım ğıvılı ēle. giTTım bēli bul-
 dum, küreK buldum, getürdüm. aldım. hazırlıhtı görüm, birini ona vėre-
 cem Ki, birini de ben, öldüreK oni. gine de öldüremezük işTe, ele bağah.
 135 işTe benim bu oğlum var, o da davardan gelmiş, hēş görünmi, diyim ne
 bñlem nērededür. kimse yoh. bu çocuğların babası da yoh, o ğadının ğo-
 cası da yoh. hałlā hałlā ben nası edem. bēle ben edim ki sePeTi ēle
 yavaşÇa ğalduram diyim. o da ğıvılı, küregın burnunu vėrim ki ğaldu-
 ram o daha ğıvılı. vałlā dēdım tamam bu çohtı feci, kâfir bi şe. biz buni
 140 öldüremēyeceğh, dēr dēmez ğaldurdum, ğaldurdum, o ğadın da bēle

ğaldırmış, ben de bèle ğaldırmışım ki yëndürecëyüK. ğaldurdum ki ahan bu benim bu oğlum, sePeTin dibinde. olan oğlum dedım, nêrdesen biz seni öldürüdük, aha dedım şu bèle bah, kürege bah nêrdesen senicelleT edüdük burda ha. dağ güli güli, gülmeKden kimde can ğalmış, 145 bèle öliğ gülmeKTen. ulla sen nêdidin, sen bu şeytanlığı niye yaPTın oğlum? diğ sen ilandan çok ğorhidin. ben ele yaPTım ki gelesin hele beni mi vuracağsın, vurabüleceKsin, vuramayacağsın? ulla dedım ele şeytan işi, nası dedım vurmazuh, ya biz saan yëndüredük hama bèle. sen bi daha bèle yapacağ mısın diye, ben bu oğlanı getürdüm hemin eyağ- 150 larından bağladım, hemin ğollarından bağladım. yayuh iPi vardı, o ipi yëndürdüm, bağladım, dedım hağ burda asılı ğalacağsın. hindiye ğeder söylidi ha oni, diğdi sen beni iPe asTın.

ben ne anladım ha, olani dá unuTmuşuh ğetmiş, göz yummacu oynarduh, işTe o ahurlarda.

155 bi gün de gine o bahÇadayım, benim ineklerim bèle çoğ hoş ineklerdi. bu inekleri bèle zencirnen bağlim, zencirler elimde bèle. tahmışım, götürim çeşmeye, suya. bu herif de gelmiş, o su işleri bi yonca ekmiş, ğetmiş ki o yoncadan toPliya getüre ineklere verek. baan çağırdı : erefe, erefe. dedım ne? dedi hele o tufengi çabuh al da gel. dedım nêde- 160 ceKsin? dedi Ki sen al da gel. geTTım bèle günüzdür. bèle ğaysiler var. ğaysının dibinde, davşan han bèle tiK olmuş duri. tiK olmuş duri. ondan sora, dedi davşanı vuracam. ulla dedım sen giT. sen nêrde davşanı vurmağ nêrde. dedi hindi vurursam görürsün. dedım vailla da sen vurmazsın. ben de bèle, inekleri duTTurdum, bèle durim gendiye bağım. bi

165 de bahtım nası sıhtıgunnan, davşan, iki kere alt üst oldu, hoPiladı. ula
dëdim, valla dëdim hıdır senin daşşagın yëyem. dëdim sen erkeKmişsin
ama ben zannëdidim sen hëÇ bi şeye yaramisin. odur yarımışsin. ondan
sonra bıçağı çıkarTTi, kesTi ; götürdü ağaya vërdi.

bi kere de benim bu oğlum, ëpëyi var. benim bi ğardaşım var. gelmiş,
170 zar tuT töKTüler, doldurdular sepeTe. apariyeler. hündi bi de bi oğlu var.
oğlu da ële şişman, iri, oni ğucahliyamiler. vëysel dëdi, gel sen buni al,
dëdi, ben seni sinamaya götürecem. sinama da hemin ële teK tük o za-
man, ële geli. üreKleri yarlı çocuhların, sinama lafını duyilerse. söz vërdi
ki sinamaya götüre. yatağı damda, basTığ sermişim damda, beKmez
175 damda. Kabımız, Kaşuğumuz, belKi var iki yüz kilo tuT toPlamışım. he-
rerlere doldurmuşum, bële damda. herif de, o su işleri geldi o dağları
orman yapı, davarlarımızı bırakmiler. bizi makemeye vërdiler. şikāT ëT-
Tiler. götürdü, fidanlar vardı bële. ilif cağı kimin bële badem fidanı
tükmüşler, götürmüş, on, on beş tene ğoyunum var, altı yëdi tene ine-
180 gim var, danası var, dügesi var, salmış bu benim oğlum yëdürmüş. işTe
bilmemiş. hadë bizi şikāāt ëTTiler. bu benim oğlum işTe damda yatı.
gelmişler bunun yatağını bële, süvüngün ucundan bële çekmişler. bële
süvünK ucundan götürmüşler ki duymuyah. sökün onun o yüzlerini,
doldurun o damdaKi tuTları. biz de, dëdim daa oğlan yohTur. daa biz
185 de yorulduh, geldük, aşığıda düştük , içërde daa yaTTuh. o bizim herif
ğahmış sabahTan ërken gidi ot toPlamağa, getüri davara vëri. bahmış Ki
tuT yohTur damda. ne oğlanın yatağı, ne damda tuT var. daa hëÇ sesini
çiharmamış, ğëTmiş oTi toPlamış. geldi. bahTum Ki seslendi, Kahtum.
Kahtum Ki hırhız gelmiş. onnan sora hemi tuTu aparmış, hemi oğlanın

190 yatağını.hêÇ bi şê ğalmamiş. doldurmuşlar, söKmüşler, almiş ğeTmişler.
 üç ğeşidür eyakablari de belli, iz belli. neyse ğeTTük Ki döşegi
 töKmüşler, pambuğTur, yorĖanı aparmışlar, yaSTuğu aparmışler,
 yüzünü aparmışler. döşegi de êle şiltesinen pambuğu êle birağmışler,
 yanaca duri orda. neyse alduğ geldük daa ne yapah kime şikââT êde-
 195 ceKsin? ğeçe... oğlan dayisi gilde yaTmiş, geldi. êle sögi, êle sögi, bu ğa-
 saP memonun oğli hüsên de o seneler, o dağların beKçileridi. diğ o ne
 sögisin kivra, küvreligimiz var ara yêrde, diğ nêdem kivre, analarını, av-
 raTlarını bûlmem nêdem. diğ benim yatağımı da göTmüşler, hemi tuTi
 de göTmüşler diğ. diğ ha benüm namusumî göTmüşler, ha benim
 200 yatağımı götürmüşler. neblem işTe çok çok şêler başımızdan ğeşTi. her
 şeyimizi götürilerdi. heP o haşımın deresi götüridi. valla heP o dere
 götüridi. onlar can derdine gele, hırhızın başıdiler.

işTe bi Ėün de bu ĖasaP memodan, bu nuredinî babası ĖasaPTı. onun
 bi ortağı vardı. bir zaman taTvanda durilerdi. davar alıP satilerdi. bi de
 205 bi çobanları vardı. efêdersın bi de bi köPeKleri vardı. köPeK de bêle êle
 eyağa geleceK köPeK değildi. nese onlar da getüriler davarları bağın orla-
 ra. bi Ėün o köPeği sêyiPlemişler, iki tene de bizim köPegimiz, birisi êr-
 keK, birisi ĖancıĖ. bêle yufağ. gelmişler onun pêşine. ben aldım tenci-
 reyi, bi de bêle büyük üsKürem var, ineK sağmah için almışım, giTTım.
 210 bu benim oğlum da gine bundan bêle biraz ferĖli, o da geli benim
 yanımda duri, inegi minegi oşKi, sevi. babası da giTmiş odun kesmiş
 bahÇada, getürmiş havluda oni Ėiri baltadan. bu fazileT de iêerde işTe,
 verhasılı kimse yoh daa. bu oğlan benim yanımda. bi bahTım ki bi
 köPeK, Ėarıladi, ama nasıl? anladamam saan. bêle Ėarıladi, sesi kesildi.

- 215 oğlan çıhTi ahurun, kapının eşigine. diim, o ne veyssel? gız dii köPeK
babamı boği. ula nasıl köPeK babamı boği? dii valah babamı boği. e
dédım daa ne durisin orda? ben de diyim şaKa yapı. ele arada bir
köPegin giriltisi geli, herifin odun sesi de kesildi. ğahTım Ki ne ğaham
essahdana, bele ahurun ğapısının ağzına geşTım. o üsKüre de bele dolu,
220 şaşurTTım, tencireye de töKmim. elimde bele duri. senin ele elinde me
durur o üsKüre. nasıl o üsKüreyi fırlaTTımsa üsKüre iki ğaT oldu. a val-
laha ğoşTım. ğoşTım, orda kimse yoh, tuT töKüK diye, iki ğişi, savana
sırıh yapmışüK. vallâ nasıl o sıırğı aldımsa, ben bele bi tene buna, ka-
fasına, ağzına yendürdüm midi, herifden ğorhım, ona degeceK. diim
225 çaPağını alan yerde gözünü çıhardacam diim, herifin, ondan sora. anam
bahTım ki baan taraf geli. herifin baltası bele olduğı yerde düşmüş, bi-
raz ele heriften o yana, köPeK de şu ön ayahlarını herifin bele şurasına
sarmış. herifin, ahan şurasını duTmuş. bi bahTım ki herifin bele bura-
larında ğan ahi. herifin o kömlegi iki yana açılmış. gösKün tahtasını
230 duTmuş, a derisini. hêÇ o da ses vèrmi. vallâ ben bunun baltasını nasıl
bele bi savurdumsa, Kafasının, ağzının üstüne, dedi çaT. derler, dedım
iti vururlar sahabından arlanurlar. bu iti vurdum ama sahabının da
hatırı var. dedım bunda daa hatır ğalmadı. nölursa olsun. herifi bu
köpeKden ğurtardım. bütün buralarına diş yarasi baturmuş. a ele ora-
235 larına çaPuT maPuT, ğolonya basTuh. işTe herifi o şede ğurtarmışım
yanê ha.

ANLATAN : AREFE ARDIÇ
DOĞUM TARİHİ : 1915
TAHSİL DURUMU : OKUMA YAZMASI YOK
DERLEME YERİ : TUNCELİ / PERTEK / SAĞMAN KÖYÜ
KONUSU : ANILAR

II

işTe biz bu bahÇada oturiydük. o, cefoların mazlûm, o , davar
getüridi, satidi. onun davarı çohtu. ondan sora adam bize bêle basardi,
dağ o süzeKler var ha, doldururdi, çökelik, pëynir, getürürlerdi ki, o, to-
mast diiler, kim yiyebili, bêle sede yağ. eKmegin içine göyisin, eri gidi
70 yağ kimi. gelür giderdiler. ahan bu iki üç senedür gelmiler a, tanuduh-
larım gelülerdi. heppi küvrelermizdi, onlar bêle siyah dizleme giyerler-
di, çaruh giyerlerdi. o tozluhları çekmişler. salta, işlemeli mişlemeli bu-
raları, gelende, fesi ğaldurmuşlerdi, ama gine fes başlarındadi. ğarda,
ğışta, yayan gelilerdi. taht kürtlükTe. her tarafı ğar kesidi. neblem oğul
75 oğul ben hêç bêle, yanê bazı söliler, ayırım ğayrım ediler. ben ne
kürtlük, ne türklük, vallâhi ayıp ediler. kim seçise ayıp edi. bugün biz
hepimiz vetandaşıh, din ğardaşıh, hepimizin diğ ğuran-ı kerime bağı
başı diğ. sen de o hocayı götürisin, o ğuranı oğudisin, ölün ğahi, ben de
diğ. ben hêç êle bi şe bülmin. ne üstüme gerek.

80 gelin olduğum vaKıt da, işTe geldiler beni përTeKde istediler,
sağmanda. o zaman da sağmanda hêç şe yohTu. doKtor yohTu. şe pë-
TeKTe doKtor yohTu. dediler elezize gideceKsiz. bu ağzımıza bahiler-
miş., kolumuza bahilermiş. yanê evlenmek çağımız gelmiş mê, gelmemiş

mê? gelmemişse bizi teKrar baba evine... işTe geldüK, dur, eskiden bi
 20 tahTa körPü vardı. bu yuhâri harPuTTan geldüK. hêÇ bu yol yohTu. bu-
 ralar hêÇ, ebedi görünmidi. soradan, o körpü vardı. o tahTa körpü
 gırılduhTan sora yapıldı. babam, hindi geldiK o tahTa körpüye, aTdan
 getüriler beni. ben düşim, gorhim, aTın üstünde, babam beni tuTmış.
 bële tiTirim. dijm baba düşecem hindi suyun içine. o, gızım düşmesin di
 25 bële golumdan yapışmış, gorhma di. aT da elem hoş bi aT. getürmişler
 ki güve götüriler gelinlerini elezize, beyaz bi aT. o, onlardan da gel-
 mişler. oğlan tarafından, hemi de oğlan da gelmiş. önüm sıra o da geli.
 artuh takır tukur, ana bahim ki bële bële delikler var. atın áyağı hindi
 ordan geçeceK dijm, ben düşecem dijm suyun içine. pêteğin suyi, derin
 30 de bi yêr. ordan geliler. geldüK harpuTa çıhTu. ki bu harpuT eskide
 éleydi. gür gür gürlidi. han bu elezizden büyüKTi ha. hePpi bële viran
 olmış. yanê çoñi dá gâvurmuş oralar. o piroTlar miroTLar diiler. hindi o
 piroTların mezerleginin yêrine, o beyaz evler yohmu, gonuTlar yapılmış
 a. ondan sora geldim bu elezizin üstüne, dijm vay babo, hele baba bah
 35 baba, ne Keder de soğan dijm, o damlarda sermişler. dünya görmemişük
 daa. nêrde çıhmişük sağmanın o kımıs komus damlarında. torpah dam,
 yüz kiloluh loğu çek, giT gel. ne? çatı yoh, bi şe yoh. çatı mı görmüşük,
 sac mı görmüşük? o da yüzümüz peçeli, yüzümüz gapalı. yüzüme siyah
 şe çekmişler ki onlar beni görmeye. ben gine dibinden onlari görüm.
 40 nese, işTe o soğanı gördüm. çatuların dibinde, halbuki piriKêT
 düzülmüş, bu babam güldi. allah sizinkine de irahmeT êde babama da ,
 gızım dèdi, o soğan deçl, soğan deçl. ya nedür? di onlar tulğa, tulğa, çatı
 yaPmışler. nese, bi emcem vardi bu elezizde. geldüK, geldüK ona, sabah-
 Tan oldi. işTe beni götürdüler dohTora, şükürü beg diiler. o da éle eh-

- 45 Tiyar. an bële eli titiri. ağzımı açi bañi. barmağını da bële götüri, üreğim bulani. bañTı, tamam tamam dedi. koluma da bañTı, bu da tamam dedi. daa evlenmeye gelmiş. şimdi kimin ağzına bañiler. daa geşTi o. İce ağzımı aşTi. tañ ileri boğazıma, boğazıma bële egili bañi. dilin aT aT aT aT. pëzevenK. dilini çıñarT, çıñarTTuñ dilimizi. daa utanim dá. dil de
- 50 çıñmi korñumdan, getüremim ileri. babam orda mesele, herifin yanında ben nasıl çıñardam dilimi. ondan da utanim. ğız evel utanmağ vardı. ğızım evel haya vardı. o şimdi daa ne sorisin. utanurduñ, hêÇ biz oturuP da bi misafirin yanında yemeK yemezduñ. babamızın yanında karnımızı bile doyuramazduñ. şimdi, sôrfada bağıriler, utanmasalar misafire diye-
- 55 ceKler, siz yan durun da biz yiyeK. zar ona içün dünya bële oldu yavrum a. bañ bi eKmeK oldu beş bin a. o zaman hêÇ doKTor yohTi. işTe bi tek odi. o zaman derT mi vardı? işTe doKTor yohTi derT de yohTi. demir kimündük. o zamanlar neblem işTe. geldi geşTi. soradan dediler ki körPi yapılı. o ingilizler geldiler, avrupadan ğavurlar geldiler, bu
- 60 körPileri yaPTılar. o körPi yihıldı geTTi. daa ordan kimse ğediP gelmedi. orayi iPTal êTTiler.

oğlanı oñuTTuñ ki, diim oğlan, canımız, uruñumuz oğlanın üstündedi. işTe. Kızları hêÇ boş vëridi babası. onun derdi oğlandı. oğlanı da oñuTTuñ. işTe oğlan da bi şeye yaramazdı. ğalidi boyna. gidi-

65 idük, öğreTmenleri göridük, şe edüdük ; kapadilerdi, geçürilerdi, gidi-lerdi. nese, dër dëmez esKerligi geldi. ortayi bütürdi. iki dersTen iKmalâ ğalmışTi, giTTi esKere. şimdi daa yolci êdeceyüK, bële toPlanmışler, gelmişler, oturük. bële buralara ğafasını çala çala, buraları hePPi bële çöKTürdi. ki oñumadım, adam olamadım, dedi ben gidecem kare esKer

70 olacam. baan eşşeK oğli eşeK diyecekler. ahırı giTTi esKere geldi. allah
gine sizinKine de irehmeT êde ona da. an burda bi arabaci hüsên var.
onun oğli bi turan vardi. polêslerin , onnan sora bütün melmekeTin
dilîne düşmüşTi. efe turo dêrdiler. o da onun arhadaşidi. çoñ onnan iyi-
diler. dèdi ki ùlan dèdi, sen gèT esKere gel, ben de işallan ohuyacam
75 dèdi. ben seni geçürecem dèdi.

giTTi esKere geldi. biz de bu yuhâri bağlarda oturîK. bu bizim adam,
oğlumun babasi, babadan, anadan ösKüz ğalmış. bu bağın saħabi, sâlim
efendi gil getirmişler. onların yanında ğalmış, onlar bahmışlar. o bağın
da saħaPları ölmüş. bi teK oğlu ğalmışTi. benim de bi teK inegim vardi.
80 ineK de yohTi. sonunda gendi gendiye êle havaslanmış. evümüz bile
yoh. bi oda yalnız, a bèle sıvamışûK. o taraflar da kara suvaħlan êle duri.
fakırlılığ işTe. zordan bèle bi yama yaPTuh. kafamızı soħTuh, dibine
girdük. dèdük işTe kiradan ğurtulaħ, bèle bi mertegin dibîne soħaħ
başımızı da dèdük, ne olursa olsun. bu gèTmiş gendü gendüye bi dişi
85 dana almış, getürmiş. bi kee diğ basTurma êdeK, sucuh yapah, bi kere
bülmem nêdeK. êle o danayı götürdü o odaya bağladı. danayı o odada
êle böyüTTü. efêdersın gürbesini mürbesini bi yana toPladi. üstünü
örTTü., şe êTTi. ataş koyük, nêdük. yaz oldi, yolladi, bu meşelik köyü
var. o meşelik köyünde bi ekrabasi var. memed ali dêrdiler. onun
90 yanına yolladi. dana da, af êdersın, giTTi, picine kuzlayıcı çıħTi. danayı
getürdüK ki yanê dèdük keseK kavurma êdeK. dèdiler vallahi bu dana
kuzlayıcıdır kesmêyesüz dèdüler. biz söyleyeK günahTa ğalmıyah. he,
bahîK ki bèle gèT gide, gendü de nencâydi? ahan buncaydi a. vallâ o so-
banın boyunda yoh. han bèle bunca bi yufah bi şe. bahîK bèle memesi

95 de terPeni, parti de böyi gēT gide. işTe diiler ğulağına su ğoyun, ğafayı
 titiredürse ğuzlayıcı bilmem ne. işTe bi şeler yapüK. gine oni orda bēs-
 sledük. bahTuĥ hayvan ğuzladı bi ğün. gendi oncadı, on kilo süT vēridi,
 hah bēle ecayıP bi işTi ha. bēs kilo aĥşama, bēs kilo sabbaa, ama biz de
 nası bahüK, nası bahüK. ahan gendiden böyüK maşşallā çente, yere
 100 degi. ahan memeler bēle, insan ğıyami baĥa.ĥıyar kimin. oğul,ēle o za-
 man Kaşmaĥ, göÇmeK vardı. açılmamışTüK. bēle serbesT deüldü ki Ka-
 ĥam da inegi sēēPle-yem nēreye olursa oraya gide. Kaĥim başımı örtim,
 inegi götürim o yana bu yana, ineg elimde ğacı ĥahın bağına,
 bahÇasına giri,sögiler, ben de utanim. dēdim bu bēle olmaz. onnan sora
 105 nasıl oldusa o bağın saĥabına söylemiş. dēmiş vāllā ĥıdır ğaKĶo ğedin bi-
 zım bağa. alsın erefe baci, bizım inegi de alın, ğedin bizım bağa. geldi
 bir ğün dēdi erefe gideK caviT begin bahÇasına. ūla dēdim. ben orālara
 gidemem dēdim. bu keç de ğediP orlarda mı şē olacam. o bağlar nedür.
 ben orlara gidem? ben burlarda ğorĥim götürēm otaram. ğız dēdi ora
 110 iyi ha. ev de yapacaĥ adam bize. o zaman da oğlum vēysel ilk okula
 gidi, o köydeKi ğızım da ğurana gidi. daa ğurani da bēs altı ĥetm
 ēTmiş. yanē iki üç ğanadı ğalmış, o mızıraklıyı oĥumağa. bu ğız da var
 ama, hemin yēni burda iki tene diş deĝişi. aha bu ğız ha. ūla dēdim ben
 bu üş çocuhTa nēdem orda? yalanızım. yoh dēdi gideceüK. kaĥTuĥ
 ğēTTüK. nese, adam ev yaPTi, güzel aĥurumuzu yaPTi, meregimizi yaP-
 115 Ti, odamızı, muTfaĝımızı, salonumuzu bizler için yaPTi ha. yanē hēç bi
 şē yohTu orda. işTe bi bağı bahÇası var, bağında bahÇasında da bi şē
 yoh zeten, nese ; tuT, badem... bi şē yoh. KuPĶuru bi bağ. işTe inegi ot-
 rah. inek de gine ğuzlamış,o gendü picine geldüĝü kimin, o ğuzladıĝu

120 dana da dişi. heÇ süd almim, verim, aha, dana gendüden, anasından, iri
oldi. nese. geTTüK, o bahÇada ğalduh. onlar, bacı ğardaş geliler, biri ho-
caya gidi, biri oğumağa gidi. biz de o bahÇada oturüK. çocuh kara las-
Tikleri çeKi, Kar ahan buraya geli, o bağdan yola düşi geli ki gide okula.
oğudu. giTTi esKere, esKerden geldi. biz o bahÇada oturiK. on iki sene o
125 dağda, oturdum o bağda. yağ çoh, peynir çoh, çöKeliK örgermişim. bu
korTiK dere diğler, orda bi ğülê var. o ğülê baan tuluh tiKi, gösterdi,
tuluğu boyamasını gösterdi, tikmesini gösterdi, yapim. post hani o bey-
yaz daarcuhlardan alim, onlara çöKeliK dutim. sepeT alim. o sepeTciler
geli, aha bële üstüne ğoyim, üstüne daşı yöndürim ki dibine kedi medi,
130 bişe girmiye. nese, tencirelerden yoğurT, süT kim nedecek. oraya эле
yerleşTüK. inegim oldu, o bi kee o danası ğavuşTu, bi kee de o ğuzladı
oldu iki. bi daha gine эле, oldu üç. altı tene ineK sağidim o dağda. işTe
boyne o herif, эле bi zaman çalışmıdi. daa sanduh yaPTurmiş
getürmişTi. sanduhların bi gözüne, bële kasa, dutiler ğulPlarından, bi ta-
135 rafa şişeleri dizidi, bi tarafa sitillerin yoğurTlarını dizidi . ya sen hindi
beni bële daa ğorisın he. demiş, o kürdın bi şeyi var ha, başımda külleyi
ğördüz degirmançı sanduz he. benim yoğurdum tāh tunceliye gididi. bu
yol çatına gididi. ibrayimim, yavrum, sitilin göTünü a bële dönderilerdi,
zumruğu vurilerdi, benim yoğurdum düşmıdi. ha tökülmiği. bële mei-
140 mekeTın diline düşmişTi. heÇ bële erefenın yoğurdu deyeceklerdi, gele-
ceklerdi. kim duydisi. o zaman işTe evimizin idaresini yapıdüK onlan.
saman alidüK. ineKlerin yemini alidüK, dolduridüK içerlere, çığ kimün
edidüK, o süTlerin, yoğurTların parasından, hePpi doKTorlara götüridi,
hePpi müyendizlere götüridi, hakime götüridi. çoğuna da vermidim, in-

145 kâr edidim, yohTur diyidim. nese, orda on iki sene galdım yavrım. sardı
bu oğlanın eskerligi geldi. eskere gidi. nasıl ağı, nasıl ağı, nasıl ağı.
ben niye oğumadım. ğafasını o duvarlara vuri. ěle hePpi çökmüşTi, o
duvarlarda hePpi yerleri belli. ki benim bu eşşek ğafam, hindi bu
oğlanın üstüne getürim, oğuyadım ben de bi adam olurdum, giderdim
150 ben mesela haşa dërdim eşşeg oğlu eşşeg, hindi ben gidecem baan eşşeg
oğlu eşşeg diyecekler. ěle de, haşa senden, göTünün bokundan da ğaba-
dayidi. ğururuna yëndürmidi. bële titürük, bi tene. üregimizin ğabı
yarılı. ille o baba. eskere giTTi. bu keç de o ineklerin südünün,
yoğurdunun parasını ona devrëT. bële açuĥ eskerın meKTubu geli. hëç
155 kôrĥu yoh, pervanasi yoh, hëç allahın kôrĥusunu çekmi, onlardan da
ĝorĥmi. meKTup geli açuĥ, açük oĥük, onnara düpedüz ana avraT çeki.
eskerın diĥ yemeginin bilmem neyini nêdem. eskerın bilmem neyine. yê-
mekleri mi yeyli diĥ. ondan sora ğurT çih diĥ. baan para yollayın, ben
yémim bunların yemeklerini. hele burda buncucuĥ da ekmeK, onun
160 ğursaĝına yavan girmidi. dolduridi, ben tuT bekmezi yapidim, bala vër-
mezdim. ibrayim, vallah bala vërmezdim. eyna o maĝaTın örtüğün
sarısı. teze yağları da ğatardı bi kiloluĥ ğaba, yemeK ĝaşıĝunu alurdu.
çalardı, çalardı, çalardı. onun canına dayanurdi. sen şimdi dërsin,
oĝlunu met edisin. oĝlumu met ëTmim, bülenler var. o ĝapıyı geçemezdi.
165 ěle baba igid olmışTi.

ěle baba igiddi. yeyidi, yeyidi. ě işimiz gücümüz de yohTi. bi teKdi.
vëridiK. burdan paraları alidim, heriften gizli, herif de yollidi, ben de
yollidim. ne ke-der sevse de diĥ anadan baba bir deül. burda bi ehmed
çavuş vardı, miĥTardi, miĥTarlıĝ yapmış, emekli olmuşTi. ehmeT çavuş

170 diilerdi. götüridim ona parayı güzli vëridim, diidim babasına
 söylemeyesin, o fişler de heppi sende galsın ehmef efendi diidim. olur ki
 para yanluş olur geri gelirse, sen gine gidiP o fişlerden alasın o parayı. a
 ele o adama vëürdüm, yollardım, babası yollidi. ele yolladuh yëdi,
 yëdi, yëdi, ahiri geldi. o turan, allah irahmeT etsın, adam tanuduğu
 175 öreTmenleri, gelidi ki masa bu odanın ortasında, tereyağlar çıhmiş, yu-
 murtalar kırılmış, bekmezler koyılmış, işTe yemeKler, sörfa burda bële,
 kirli yëdüKleri duri. o getürdi, işTe neden kalmışTise onları ohudi, a
 geşTi, ortayı bitürdi. bu kee dëdiler polëslige ariler. goydi giTTi. geldi
 dëdi ki yoh anne. sora duyduh ki giTmiş dileKÇe vërmış, intamlara gir-
 180 miş, gulağında ağırlıh varmış, daa oni de söylemiler, anlamamış, bi soriyi
 bilmemiş söylememiş. he, a buni yolladıh pëzevenKler, haşa sizde bu
 kere de sen tuncëlisin gëT tuncëliye. senin keyidin, kütüğün orada, giT,
 orda daa tëz seni yaparlar. o da giTmedi. burda bi kaç yëri gördük, o
 yanı, bu yanı ahiri buni yaPTiler. daa düz düzüne giTTi okula. polës o-
 185 kuluna, gëTTi ohudi, hılaf olmëya ama on ay mıdi nedi o zeman, ohudi,
 çıhTi geldi, vërmışler samsuna. bëş altı sene samsunda galdi. sora gëTTi
 üç sene de urfaya şarh hizmeTini gördü. bursada galdi bëş altı sene. or-
 dan da gezidi tozıdi iyirmi sene. geldi gitti altı üstüne çevrülesi, o
 bingölü istedi. bingölde de o şe başına geldi. hindi işTe bilemük yav-
 190 rum, üç sene gün vërdiler. üç ay bingölde yaTTı. ordan da duTTiler
 bunu uşaga yolladiler, üç aydan sora bi gün bi bahTım bi polës geldi.
 bële sabahTı. dëyze dëdi çocuğları galdır, üslerni gövür dëdi babalarını
 uşaga yolliler. gelecek bizim tırafigin orda, gelin göresiz. gëTTim. ah
 yavrum ah. bi bağıri, bi ağıli, bi elemeT, bi giyameT.... hindi daa içërde

195 olalı bi buçığ seneyi geştî. işTe daha bilmim, geleceK sene bu vahıTlar
 mi geleceK, ne zamana geleceğini de bilemim. ne baba var. ahan işTe
 ana, ana da ğudurmuş, bunamış, ğardaş da yoh.sahıP yoh. ben ne yapa-
 cam yavrum, tanuduğum yoh büldüğüm yoh,para da ğuveTli yoh ki
 alasın daa elli milyon mu dii, yüz mü dii, vëresın, paranın zorundan
 200 çocuğ ğurtarasın ordan. ê kanun kanundur, suÇu nese göreceK ve-
 zifesini. ahıri ekimin altısında işTe makemeye çıhacağlardı. o, o zaman,
 bu da bu zaman,alamaduğ sonucu. ha böğün ha yarın, ha böğün ha
 yarın, telfon edük vërmi cevap, gendü de orda telifuna ğomiler ğonuşa.
 işTe o da ele. işTe oğlum da ele etti, son vaqıTTa kağTi. allâ ne vërürse
 205 insana, herlisini vëre. a şeytanların da şerrini bizden uzağ götüre. allah
 şeytana uydurmiye. allah kimsenin başına, yavrum, bu felekeTi
 getürmeğe. felekeTımız çoğ feci oldu. ê bunlar hePsi bana bi aci ahşama
 keder. daa de ki bu zamana keder sen nasıl yaşadın ? diyâne de.
 gözümün yaşı daa durmamış. evvelden beri var bu felekeTliK ha. eskide
 210 eşkiyalığ vardı. kimi zengin görselerdi. kimin davarı var diilerdi, kim
 işTe bi loğma parası pulu var, zengin deselerdi, onun ğapısına konilerdi
 ha. ya, sonunda işTe bu otuz sekiz çıhTı ha. hePpi bunların, cemşi ağa
 diilerdi, bilmem kim ağa diilerdi, o kürTlük hePpi ağadi. şe süriyelerdi
 ha. korğularından. ya ağalar, o ağalar işTe, seni bele içeri ali, sen
 215 eşkiyasın, o ağa hindi baan göz salmış, seni sali, para vëri, benden o
 hayıfını ali a. kürTlükTe de ele, ğız kürTlükTe de ele edimiş a. yanê ben
 hindi sölüm yanê, o bizim türKlüge deül ha. ben daa yanê belki bunun o
 küÇük bacısı kâder vardım yanê. bizim böz toğurlardı sağmanda. kuyu
 ha, culfa derlerdi. böz toğılerdi. oğul bele on ğanaT mē, on iki ğanaT
 220 mē, bızden savan tikerdüK. he tuT tökeceuh daa. dört adam da açacağ.

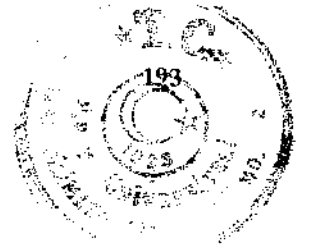
dört adamlan açılı o savan. bi tene de töki. bi ağacın dibine beş adam
 ilazım. demeK ki o tuTları çıhıdi. a bu gözel ha. an bu gözel. nası ki ele
 derde geldi. nêdem ki, o gözel, haşım, daa başKaları, onların isimlerini
 de unudmuşım çıhardamim. daa ğafa ğalmamış. yanê sölelerdi danidim
 225 ha. bülüm. bële beş altı gişi, bële sanKi dërdin bi esker gelmiş a. ele bi
 taraftan da diim, allah ırazı olsun, namusa mamusa, tohunmazdiler.
 yanê ele ğızlar var, gençler var, gelinler var. insan doğrusuni söyleye. ele
 bi şeleri yohTi. hayınlığ ederlerdi. işTe mala, para varsa verin. he
 çıhilerdi oğul o tuTları, o tuTları de bële kesmiş babam, heppi bële şılğa
 230 ha, bële bële. o zaman da düğmeli poTin giyerlerdi. Kondura ha, heppi
 bu dibleri çivili bële. çiviler de bële toP toP başları. onlar gezdüğü za-
 man diilerdi böğün gine eşkiyalar geçmiş burdan. belli olidi ha ayaK-
 Kabıların dibinden. belli olidi izleri. oğul o dallara çıhilerdi. bi ağaca
 üç gişi, dört gişi çıhıdi. biz de ğorhumuzdan dibinde oturidük. savan
 235 elimizde, gelilerdi, bu savani bële bi çekilerdi. o tuTları uriyelerdi,
 tökilerdi, bële kabuĥları çıhi gelidi o şılğaların. ele o tuTları tökerlerdi.
 hayınlığ edilerdi, verilerdi dibine, yiyilerdi, yeyilerdi, diyidük yiyün
 zıkkımız ola. yiyin, ele etmeyin. götürdügüz kader de gine götürün di-
 diK. ondan sora da yönülerdi, o poTin var ya, aĥan bële edilerdi. bi
 240 daĥa onu dōru düz ederlerdi, bi daa bële. baĥidük ki şerbeT aĥmış gidi.
 bi dā onları torlarduĥ, toPlarduĥ. getirürdük, kürüne basarduĥ,
 yıharduĥ, götürür sererdük ki kuruya. kalan tuTları da sallıyaĥ, ya pes-
 Til ya bekmez yapāĥ. he çok feleKetler yapidi. o gözelin tahımi. o sev-
 liye yazuĥ ki geldi düştü onnarun içine. buni de esasına bahısen, o
 245 aşım, o sevliye göz ğomış. o zëbegin oğlunun elinde ki getürecekmiş.
 onnan sora da getüri ki bu pëzevenK ğozonun da gözi varmış yohsa ki .

sevlinin de, aşım gendüye göz gömuş heberi yoh. gözele haberi var. sevli
de gözele gözünü gömuş. aşım soradan duyise, getüri sevliyi, diğ gardaş
bendense saan dā münasiP, vëri gözele. demeK gözel daa böyükmiş.
250 gardaşımış a. getüri ona vëri. yanê dağa bi hali yoh. işTe göylü varmış
ki kaçurTa ala gele. o adamın evinde.

bu sevlının babası, gardaşı hıdır efendi vardı. onların evinde, fazi-
leTın babası diğdi, bu hıdır efendinin basasının evinde, bi direK vardı, o
direKTe bal ahidi. giz onlar çoğ bi şe adammiş ha. onlar sayılmışTi. işTe
255 daa hıdır efendi dedin midi, përtegin kökü hıdır efendinin ayağını
öperdiler. daa buyur deyene kader herifi bele omuzında gezdirilerdi ha.
yëre gomazdiler. yaa o büyük bi adamdi, hükümetTedi a, o adam. ahan
diğ o direKTen bele bal ahardı, götürürlerdi, yerlerdi. milleT diğ, bele bi-
tecegi yohTu. ahan bu hıdır efendiyi de, bu sevlının gardaşını da, gine
260 onlar öldürTTü ha. sevli hemın bu gözelin evindemiş a, sevli baan bi
gün anlaTTı. ibrayımın sevliyi bilisin daa, senin babanın teyazesi oli
daa tanisin, hıdır efendi de baban dayısı oli deül me? işTe allah irah-
meT etsin, onun dili dönmi, benim dönü, ben sevliyi çoğ sevidim. ne
anam eledi ne bacım eledi. biz bele baci kimin birbirimizi sevidük.
265 baan annaTTı. dedi bi gün gardaşım geldi, ben daa bu gözeli almışım,
çağalar da var. diğ ele gorhTum, ele gorhTum. bele zerzele düştü
canıma, diğ hindi beni vuracağ. tıTirim ben gorhumdan. demek o
böldi diğ. baan bele bi elini vërdi ama döndi diğ, kürçe bişe söylemiş. daa
geçmiş gündür, unuTTum. baan da onun söyledigini söyledi, sonra
270 türKçesini baan anlaTTı. demiş ben seni ahan bu çocukları
bağışladım. bağ gine herifin vıjdanı var a. giz hıdır efendi diğdin sen

geçi midin? yané hemi de efendi a. oğumuş, tasilli, bilgilidi a. ama onun
da başını gine onnar yédiler.

ANLATAN : MEHMET DUT
DOĞUM TARİHİ : 1925
TAHSİL DURUMU : OKUMA YAZMASI YOK
DERLEME YERİ : TUNCELİ / PERTEK / SAĞMAN KÖYÜ
KONUSU : SOHBET

III

bi defa bi tar bekledim. o da geldiler, geç geldiler. o yuharda
korTik dolanidi, geç geldi. geçen tari kaybettiim. göremedim.
teKe aTsam atardım. gider iken dere yuharı gidiler, yuharda
ğaşa çihiler, göremim. eskiden çahmağlı tüfenKTi. şimdi o
5 gırma yaPTırdıh. şimdi elimde işTe gine o tüfenK.

şimdi size o ğazamı anladam. sabba oldi, nöbeTi işTe
çağırdım, davari saldi-ler, götürdüm otardım. hani o sığır kuy-
ruğu dêrük, o oTlar aynen kêran bağlamış a savuhtan. kırağı
yağmış. êle bi savuht. tahamül edemedim, övle geçmişti. davari
10 aldım götürdüm eve. herkes davarını aldiler içeriye. ben ekmeK
yédım. ali bağların derede bi tar bulmuşTım. bibiye sordum ;
dédım, evde bi iş var mı? iş yoksa ben bi tar bulmuşım, gediP
bekliyecem. “pértege gelecem. dédım keklik de uram, odun da
ükliyam, alam gidem” dēdi yoh. neyse geldim, meterisi yaPTım.
15 etirafına, üstüne de arduş ne koydum. çihTım. dēdım bi su

töKem. gelem oturam. güneş daa nêrêdese bati. bi áyağımı
aTTım bayıra, gerideki eyağımı çeKerken, kozun daşlarına
nasıl dizım degdise yalla tufengin üzerine. akıl êTsem, daş
töKüldüğü zaman bayıra yaTsam kırtadırdım gendümü. ben
20 döndüm, tufenge döner dönmez, alav ağzıma girdi, ıh êTTım.
bahTım avucum doldı sâda gemük, diş. onlari de çaldım yere
aTTım. daa tufenge de bahmadım. a êle kendü gendümü dedım
eve adam. şeyin tarlasına kadar yendüğümü bilim. a orda
yihılmışım. az mē ğalmışım çok mu ğalmışım orda, gine akılım
25 başıma geldi. êle yendim aşsağı, ğapıya urdumse ğapıyı aştı.
nası beni gördise bi bağırtı koparTTı. kövlüler geldi, yığıldiler
başımıza, o da sobayı yahTı. diğler ki sedıye yapah, sediyelen
götüreK. dedım yoh, sedıye yapmayın, ama kafam savuhTa
şışmış, aha bunca oldu a, yüzüm, gözüm, ahan bēle olmuşum
30 ha. kan durmuş. zaten o kanlar hePi buz bēle. barmah gibi buz
bağlamış bēle. irahmeTlik annem sıyırdı. birez temizledi elinen
melinen. beni atlan pırtege götürdüler. ditirim, doKTor iki
tene inne vurdu. ditiremem neyim durdu. beni ordan elaziğa
götürdüler, yaturdiler, emeliyetnen o sēÇmeleri neyi aldiler.
35 kafami sardiler. kalduh. işTe êle. çok şeler başıma geldi baba.
neler neler geldi başıma.

bi de o gözün derede cinlerle nasıl şê êTTım. bi gece de kay-

boldum derede, bi de oni annatam. hocam allah seni inen-
 andırsın. cinlerle de karşılaşım gine korhmim, gine gidim.

- 40 bi üK odun götürecem, yapmışım. gelim bendekeyi kaldurim
 eşşegin şeyine bağlim. geçiyim o birine, o geli söki birañi oni
 yere. görñi, adam, ama tanumaduğum bi adam. iri yari,
 şişman, bèle baan dij, bñmem ne rüsTem dërler. dij sen benim
 malımdan ne aráyasın, ora da benim kendü malım. oyalaTTi
 45 beni tē geceye birañTi. ahñri sonunda üKledım geldım. soninde
 dedi giT, daa bi daa gelmeýesın, baan. üKledım, çıñTım geldım.

ANLATAN : MEHMET DUT

DOĞUM TARİHİ : 1925

TAHSİL DURUMU : OKUMA YAZMASI YOK

40

DERLEME YERİ : TUNCELİ / PERTEK / SAĞMAN KÖYÜ

KONUSU : SOHBET

IV

varmış yohmuş bir fakir çocuğ varmış. ismi de kara hasan. bu yetim çocuğ gidiye işe, bi tükende içeri, bi ekmeK kapısı ari. adam sori diğ Ki ne arisin? diğ ben bi ekmeK kapısı arim. e oğlum diğ gel benim tükende çalış. peKi diğ, çalışam diğ. faKaT bi şe kesmi. orada epëyi çalışi. bi gaÇ 5 sene çalışduğTan sora, on on iki sene çalışi, çocuğ daa böyi yetişi. diğ ki hele ben buna heÇ sormadum. bu bana heÇ bi şe kesmedi. bu adam bel- Ki baan bi şe vërmez. ben buna bir gün diyem ki, ađam benim hesabımı kes ben gidecem. sölî ağasına, ağası diğ peKi oğlum, o ki gidisin, ben senden memnunum, yalnız, o ki gideceKsen, ne yapam, ben seni zorlan 10 bekledemem diğ. han senin hesabın. getüri o zamanın parası, üç yüz lira vëri, böyük bi para. gëdi, çihî gidi, şeheri dolaşı, bi iş bulami, gidi otële. otëlede kali bir gün, iki gün, bağı ki celleTlerin elinde bi adam satılı. diğ buna kim üç yüz vërürse buni alurlar diğ. bu adam götüri o parasını vëri, oni celleTlerden ali. otëlede bi kaç gün kaliler, parası biti. diğ yav ben kimdım celleT almağ kimdi. şimdi o da aÇ kaldı, ben de aÇ 15 kaldım diğ. düşüni bu adam. o celleT sori, diğ ki ğardaş niye düşünisin? diğ ki yav sen de aÇ ğaldın. iş bulamaduğ. bişe olmaz diğ, allah

böyükTür. bële ikindi zamanı oli, diğ ki sen ha şu daşı al, bi daş vëri, götür diğ felan sarafa vër. o saraf diğ, saan otuz lira vërür, al gel diğ.

20 getüriyler bi kaç gün de oni yiyiler. o para biti, gine iş bulamiler. gine. gine kara hasan düşüni. bağı ki gine arhadaşı düşüni. nedür diğ Kara hasan ne düşünisin? neblem diğ, gine paramız biTTi bi iş bulamaduh, bi iş dutamaduh. bi şe olmaz diğ, allah böyükTür. han şu daşı al. gine aynı sarafa giT, o saraf diğ saan altmış lira vërür. gidi daşı vëri, altmış lira

25 getüri. oni de yeyiler, o da biti. gine düşüni, diğ nedir? diğ gine para biTTi, iş bulamaduh. diğ al bu daşı götür o sarafa sana doKsan lira vërür o, al da gel. getüri. diğ ki arhadaş ben sana bi şe diyecem. sen iki defa diğ gëTTin getürdün, diğ sarfiyaTını sen yaPTın. bu doKsan liranın sarfiyaTını da ben yapam. hay hay diğ, biz kardaşuh diğ. diğ elese toPlan ki biz

30 gideK isTanbula. çihiler gidiler isTanbula. isTanbulda, Kara hasanın arhadaşı bi tüKen buli. Kara hasan diğ bu tükándá sen öte beri saT, ben de terziyim, ğumaş alam, o üst kaTi dá dutmışlar, kiralamışlar, ben de çıkarım, uharda ğumaşları elbise yaparım. işTe bunun kârinen idare ederük. çihî arhadaşı elbise yapı, o da sati. épëyi gendü gendülerini

35 düziyler. artuh, ticareTleri épëyi oli, tamamilë bi sermiye sahibi oliler. Kara hasan bi gün çihî ki makinânın başında bi kadın çalışi. geri döni, diğ dëmek benden habersiz, arhadaşım getürmiş, ayib olur diğ, döni. bu arhadan çağırı, diğ Kara hasan nêreye gidisin? diğ ya işTe senin arhadaşın benim, ben ğızım diğ. tükeni böyüTTük diğ, sermayemiz hoş, al-

40 lanın emrinen ben seni alacam sen de beni alacağsun. sen benim ğocam olacağsun, ben de senin hanımın olacam, çalışacauh. peKi diğ. buni dutiyë, aliyë. Kara hasan şimdi tükándá durami. ğıza aşuh oli, çihî ğarinın yanına. kız bağı ki tükándá hëç durmi, diğ satışı kim yapacauh. o diğ ben

sana aşîh olmuşum. duramim dii. o zaman gêt baan iki meTre bēz
 45 getür. gidi iki meTre bēz getüri. duti foTırafını işli o bēze. dii gotür işTe
 orāya as, buna bañ, çalış. K̄ara hasan gotüri foTırafı vuri, çalışi épēyi. bi
 gün bañi ki bi kaş gişi geldiler. ête beri aliler. dii ki arhadaş bu foTırafı
 satmasın mı? satarım dii. dii K̄arı bi tene daha yaPsin dii. duti foTırafı
 satı. satınca gine çîhi uharı. niye geldın dii? dii ki boşvêr foTırafı yûKseK
 50 bi fiyaTdan saTTım bu gün. bi tene daa yaP. başımıza iş aÇmışın dii. o
 orda ğalsın. bu iran şahının ğızımış. iran şahı da, dii kim bunun
 foTırafını adiresini, hâberini getürürse, onların Toyumluğunu vêrecem
 dii. geliler ki fotırafı orda, aliler, geçiP gidiler. iran şahı duti isTanbul va-
 liligine bir vapur hediye dolduri, gideceKsız dii, felan adiresTe benim
 55 Kızım var. alıp teslim edesiz bu elçiye. vali ali polês gönderi. Kız bi de
 bañi ki K̄ara hasanı dögiler, aşşahTa. Kız yēni, yēndüğü gibi elini eyağını
 bağliler, vapura aTliler, alıP gidiler. K̄ara hasan k̄arı gēTTi. artuñ deli
 oli. K̄arı gēTTi, şe gēTTi, dii ben neye duram? tûKenı de vêri bahşasına,
 karar vêri ki intahar ede, dii gidem bi vapura binem, bi Taldada atam
 60 gendümü suyun içine. bini vapura, ha burda atam, ha şurda atam dēri-
 ken, kıymı canına, bañi ki yabancı bi devleTe gelmiş. yēni orda gezer
 iken, orda çalışan işÇiler bañi diiler yav bu yabancıya benzi. diiler sen
 nêrelisın. dii ben türKüm. diiler burda bir kañveci var, o da türK. seni
 götüreK ona. götürüler, kañveciye teslim ediler. yanında yēyiP içiP yatı.
 65 dii ki arhadaş ben saan üK oldum. sen baan bi iş bul, ben gidem
 çalışam, hêş degül sana üK olmēyám. adam bañi bañi. dii yav felan
 padişaha sēyis lazımdı, samimiler de, hele ben buni görem, bu sēyisleri,
 buni almazlar mı? gēdi sēyislere sōli, onlar da padişaha diyiler. padişah,
 gidün getürün dii. K̄ara hasan gidi orda çalışi. sēyis başi kañvecinen sa-

70 mimi diye, bunu tumara mumara yollami, işTe su getirüp aTlara vëri,
bilmem nëdi. işTe örgaşı. bu KaHıP suya gider iken, yohse o padişahın
gızımış, suya gider iken, gız penÇireyi açi baHi. baHi ki Kara hasan, suya
giden. ũla bu nërden geldi buriye? efendım. bëslemeyi çağiri, bi tavuH
gızarti, içini de altun dolduri, diH ki buni götür, şu su çeken sêyise vër
75 de gel. götüri vëri. diH ya bu arHadaşlar baan bu kâdâr HızmeT ëdiler.
ben bunu yëmekTen ne çıkar. götürëm vërem arHadaşlara. ordaKi sêy-
islerin başi dâ karabacaHtır. götüri vëri karabacağa. karabacaH tavuğu
açi yiye ki, altun töküli içinde. altunu görünce diH ki Kara hasan saan
hêÇ bi görev yoh. sen hergün suya gidecaHsın. bi fasıl su getirürsün.
80 iyi. bir gün gız pencireden baHi Kara hasanın vaziyeti ayni, hêÇ
değişmemiş. ũlan diH bu altunları götürdi başKasına yëdürdi ëlese. gine
tavuğun karnını dolduri altun bëslemeye vëri. diH götür, nêce ki yëmedi
dönme. yëmeğe başladise biraH. ben götürëm, buni yëmiyem, dëyince
dögeceKsın. götüri vëri bësleme. goynuna koyi diH götürëm arHadaşlara.
85 diH yoh yiyeceKsın. yërım yëmem, buna başliler urmağa, baHi ki yoh,
olacaH degül, yiyecem diH. tavuğun gösKünü açi ki dolu altun. siz gëdın
gëdın diH, daa ben yërım. tavuğu yiye. altunları da ali, gidi. KarabacaH
diH, Kara hasan bugün kimse tavuH mavuH vërmedi. yoh diH, o gün kim-
di hele baan acıdı geTTü vërdi diH. kız bi de bi kâğıT yazı. diH ki Kara ha-
90 san ben bu padişahın gızıyım, gine beni geTTiler buraya teslim ëTTiler.
senin de emegin baan çoHtur. gideceKsin çarşıya bi elbise yaPTura-
caHsın. geleceKsin diH felan köşedeKi felan aTi, felan köşedeKi felan aTi
çekeceKsin. gecenin şu saatında, gelip diH zili basacaHsın. ben geleceM
diH senden kaçacaz. neyse, Kara hasan gidi, elbise melbise yaPTuri, Kara-

95 bacah farkında, dii ki bugün tumara gidecahsın. Kara hasan çekEtini
 çıhardi giri tumara bu gidi çekEtin cèblerini ari kâğıdı buli. kâğıdı ohi.
 gece o beKli o uyuya, o beKli o uyuya, o gece ne o uyi, ne o uyi. sabbah
 oli. Kara hasanı çalışTuri. ikinci gece Kara hasan bahi ki odur Karabacah
 uyumiş, kañi. gedi aTları çeKi tahımlarını ati üstüne, sarayın kapısına
 100 gidi. unıdi ki zili basa, ğapıyı dögi dögi kimse gelmi. koca saray, ğapının
 sesi duyulur me? Karabacah bi uyani ki Kara hasan yoh. gidi ki tavlada
 aTlar da yoh. eyvah dii Kara hasan ğaşTi. ben padişaha dii haber vërem.
 gidi ki padişaha haber vëre, gidi ki aTların yëdeginde Kara hasan uyu-
 miş. ğapının önünde. ama zili basi, Kız geli penÇireye bahi ki odur gel-
 105 miş. hama ini, bi terKi de altun dolduri, gine êrkeK kıyafeTinde geli. aT-
 lara biniler yalla. heyli giTTüKTen sora Karabacah dii yav, biz üş dörT
 saaT yol alduñ. bize kimse daa ğavuşmaz. gel yanıma, yan yana gideK
 de ğonuşa ğonuşa gideK dii. kız bahi ki Karabacah, o da pëşine çoñTan
 beri düşmüş, kız üz vërmı. yav dii zeten benim göylüm saan çoñTan var-
 110 di. ben eşKereye vëremidim. ben nêdem Kara hasanı, êyi ki sensın dii.
 êyi dii gel düş yan yana gideK. yoh dii ne de olsa sen êrKeKsın. sen
 önümce düş, ben arñan sıra gelürüm ğonuşa ğonuşa. ğonuşa ğonuşa gi-
 deriken, ğılınıcı Karabacağın boynuna ati, başı bi tarafa, gövde bi tarafa
 düşi, ama yëni o ati de ona yëdeKli. dii ben vëd etmişim türK tor-
 115 pağında ölecem. gine gidip türK torpağında ölecem. o yoluna devam et-
 meKTe olsun. Kara hasan bi uyani ki ne aTlar var ne bi şê. ulan dii
 padişah uyanırsa beni öldürür. o da yayan kaçı. geli ki bu përtEK
 köprüsü gibi bi körpü var. kız bi bahi o yanda bi adam yayan geli. bi
 bahi ki ğayboldu. yav dii bu in midı? cin midı? nêreye ğayboldu? aTdan

- 120 ini geli baĥi ki ara hasan. aTlari g r nce padiahın adamlari zann T-
 mi,  or udan saĥlanmı.  lan di  ben bu  izli ımdan  or mim, sen  r-
 kekliklen  or isin.  ı i geli. gine aTlara biniler, devam  diler.  p yi
   TT KTen sora bi su buliler. suyun baında bi  ler  ı ardıP y yiler.
 di  ki ara hasan  a g nd r uy husuzuh, sen de uy husuzsun, ben de.
 125 ben tahamm l  demim. ne de olsa bi adınım. a an b le sen n diz n
  zer ne baım  oyam uyuyam. a a  gideK. di  tamam. o yatar  ken
 ızın baında tac varmı. altun tac. ara hasan da uyumı, tac d i,
 bayır aa ı, bu ızın baını yava a y re  oyi, tacın ar a sıra  oi. ha
 burda dutam, ha urda dutam, d r  ken, ba i ki bir  u y ndi taci  aP-
 130 Tu u gibi geTi giTTi. bu defa  uu ta ib  di. onun ar asu sıra gider
  ken, ız uyani ki ara hasan yoh, heyvah di , insan o li  ig s T emmi,
 tacın  iymeTini s yledim, ondan evel  onumular. ız di  ki bu tac is-
 Tanbulun yarıs n  alur.  iymeTini s ledim di , aldı  aTı di . ben v d
  Tmiım, gine gid P t rK topra ında  lecem di .  a i atına bini geli. is-
 135 Tanbula geli, isTanbulda ne yapam, ne  alıam? duti bi isKele yapı.
 emanET isKelesi, d nyanın n res nden ne hediye, ne eya gel rse
 gels n, o isKeleye teslim olıca . bir emanET isKelesi yapı, yanında bir
 ot l yapı. ot li  alıTuri,  rkeK  ıyafeTi. orada  p yi bir m ddeT
  ali.geleK ara hasana. ara hasan gidi, gidi bir padiahın  iftligine,
 140  iftTliKTe  ui de ayb di. gendi de n rden geli, n reye giTT   n  bil-
 mi. o  iftTlige sa ib olan adam geli di  sen kims n? n rden geliP, n reye
 gidisin? di  ki ben yolumu aurmiım. geldim d Tım bu  iftTlige. di 
 sen n relisin? di  ben t rK m. a di  bizim padia  da bi t rK aridi. bu
  iftTligi y t T rmi, bu  eder meyva y t mi. bu meyvalar n  e ki bi
 145 t rK eli, bi m sl man eli degmese, onlar dutmaz. o, sen n gibi bi adam

ari. ben seni götürem padişahın yanına. gidiyi yèddi sene o çiftlige
emeK çeKi. artuḡ meyvalar duti. artuḡ isTedigi gibi oli. padişaha diḡ ki
padişahım diḡ. çiftligin vaziyete geldi. bana müsade eT. ben gidecem.
peKi diḡ. ne zaman isTisen gidebölürsün. dèmek ki çiftligin hêÇ daa bi
150 şeyi yohmış. bi manası yohmış. bi teK burda diḡ bi kavaḡ ḡalmış diḡ, sa-
baḡ kölgesi zerar eḡdi diḡ. bi kavaḡ bi teK şe, bir gün çiharsın atsınlar.
peKi diḡ ne vèreceum sana? ne vèrisen vèr diḡ. beni türKiyeye yolla da,
ben senden hêÇ bi şe isTemim. bu gidi, padişah, ki buna vapur kiraliya,
duta göndere buni şeye. bu diḡ yav ben yèddi sene emeK çeKTım, ben
155 hele bu kavaḡi de eşem çiharam. kavaḡi eşi köKten dèvrüli, baḡi ki bi
yuvanan barabar taç düşTi. tacı ali. hama koynuna sohi. kavaḡın
köKünde de bi kazan çihı, aḡzına kádár altun dolu. padişah geli diḡ ki
oḡlum ne isTisin bende. diḡ ki padişahım hêÇ bi şe isTemim, yalnız iki
vidon duz istim. gidi iki tene vidon duz dolduri. alıp geli. duzi töki
160 suyun içine, kazanın altunlarını dolduri vidona. vapuri kaçiri Kara ha-
san geli kavuşTurami, vapur çihı gidi. geli ki gine Kara hasan ḡalmış
orda. yav sen niye gèTmedin? yetiştiremedim diḡ. o hafta ḡali, dèvrüsi
hafta gidi, ama o altunlarını eşyasını o ilk vapurla gönderi. kendisi bi
hafta sonra gèdi. vidonlar gidi emanet isKelesine teslim olacaḡ daa. ḡız
165 baḡi ki Kara hasan yazılı üstünde. diḡ tamam bu nêreye giTse de gele-
ceK. dèvrüsi hafta oli gidi, gidi o gece otelde kali. tanımi ḡızı, yèddi
sene geşTi daa. diḡ arḡadaş yuḡumuz ḡaçmış diḡ, gel diḡ başımızda
geçenleri birbirimize anladaḡ. ne anladaḡ diḡ ben çok çeKmişim diḡ. an-
laTsam inanmasın. anlad anlad diḡ. anladı, diḡ işTe bèle oldi, bèle oldi.
170 anladı, o tacın meselesini de anladı. diḡ vèd eTmişim ben o ḡızı bi daḡa
bulursam intaḡar eḡdecem. diḡ neyle, diḡ aha tabancam var. yav diḡ o da-

bancanı da vër, bi de o koynundaKi tacı da vër. koyah bu dolaba, bah, anahTari da vërem saan kitlüyeK. yoh dij onun huyu kötüdür. kaçargine. neyse buni iKna edi. tacı da, dabancayı da koyi oraya. he, her şeyi
 175 koyi kiTli, anahTari gendü ali. bahi daa üzerinde bi şe yoh. kız gidi, soyuni, kadın elbisesinen geli Kara hasan dij, bah, gine birbirimizi bulduh dij. sen iyi niyeTli bi insanmışsın, iyi bi insanmışsın gine, artuh isKelemız var. vidonlar dolu altun, terKi dolu altun, zenginlik hesaP-suz, a yiiler içiler, miraTlarına geçiler.

ANLATAN : FATMA AKDEMİR
DOĞUM TARİHİ : 1924
TAHSİL DURUMU : OKUMA YAZMASI YOK
DERLEME YERİ : TUNCELİ / HOZAT/ALTINÇEVRE (İNCİGA)
KÖYÜ
KONUSU : KIZ İSTEME

V

giderler, otururlar, toplanılar cemegile. ele diyem, çayını getürdügü
vaht. ele var ki işmez çayını, bi sözüümüz var, konuşağ, ona göre çayı
içeğ diyecağ. nedir? ne olacağ? allahın emrüyne, peğamberin kevlinen
geldiğ senin kızını bizim oğlana istemağa. o da eger vermege razı olursa
5 çayın ver içeğ der. yohse, bu iş olmağı derse, çayları bile içip kağmaz-
lar. bizim adet eledir. verürlerse işte çaylarını içeğler. bele bi nişan ta-
halar. bi de bi hoca götürüler, o da bi kuran oğur. bunun üstünde, fe-
tiya oğur. işte oğluma diyem. zamani gelür. giderler, toyunu, düğünnü
neyse. alurlar gelüler. allah herli ede işte yaparlar. üç gün üç gece davul-
10 lar çalarlar. güvegi puğara suya götürürler. şimdi gelini götürdük mi.
gelin senin evinde, benim oğlum da benim evimde. senin evinde gelinin
kınaasını yağallar, bizim evde de benim oğlumun kınaasını yağallar. bizim
buranın ele. giderler gelini çağurular. toplanır kadınlar davullan, zurna-
lan, şarkılan, türkilen, neyse giderler, gelini gezdürür getürürler. güvegi
15 de bunları götürüler çimdırmağa. önce üç tene cahil gidecağ. kazani koy-
acağ. suyu dolduracağ. bu üç bekâr oğlan gelürler. davullan güvegi,
güvegi götürüler, bu gençler gider barabar. deyneKleri de alılar ki hani,

güveğinin mendilini kaçurmiyalár. o birleri de gider güveğinin sap-
kasını kaçırmaya, sağdıcın mendilini kaçırmaya. onlar çimerken
20 bohÇayi kaçırmaya, kēf olsun diye. bi de bahşış alalar diye. güveği
çimdürürler getürürler. kēflen gelír. kapının ögüne kavuşmadan bi kur-
ban keserler güveğin ögünde bi sefer. gidip gelini dolandururlar geti-
rirler. güvegi çıhar dama genşlerle barābar. genşlerle barābar çıhar
dama, gine evliler gider şe, mendil kaçırmağına, gine biraħmazlar.
25 kesTükleri gídigi de gine evliler götürür, büşürür yer. yerler, iħerler
muradına geçerler. sen de muradına nāil olasın.

ANLATAN : FATMA AKDEMİR
 DOĞUM TARİHİ : 1924
 TAHSİL DURUMU : OKUMA YAZMASI YOK
 DERLEME YERİ : TUNCELİ / HOZAT/ALTINÇEVRE (İNCİGA)
 KÖYÜ
 KONUSU : SÖYLEŞİ

VI

köyi sorérsız ceviz bulunur, iki cins armuT bulunur. hemin kara armuT, hemin paşsa armudi, şeKOK armudi sayma, alma besh alti türlüsi bulunur. ceviz zatan perásKedir. yéter diyene keder var. ormanımız gene élesine.

5 yémeklerde bulğur, kavurma çok yerler. gömme, sırim, gömme yapêrız, bêle ortasını eşêrîh. sırim yaparîh. onnan sora şeherde ne yerlerse pirincımız, makarnamız, bulğurumuz, êrişTemiz, şehriyemiz, kuymah yaparîh. keşKeK gibi ama buna ayran girmez. ufKa ekmeKTen sırim yaparız.

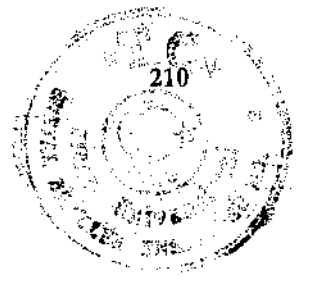
10 ben kahTım bizim köy yüz haneydi. şimdi otuz kırh hanedir.

ANLATAN : FATMA AKDEMİR
 DOĞUM TARİHİ : 1924
 TAHSİL DURUMU : OKUMA YAZMASI YOK
 DERLEME YERİ : TUNCELİ / HOZAT/ALTINÇEVRE (İNCİGA)
 KÖYÜ
 KONUSU : ANI

VII

şimdi ben altınçevreyi ben saan anlatırımse bu iş uzun olér. ben gelin
 gèTTim ya oraya. gelin gèTTim, iki sene sora yèddi sene kımıl geldi.
 kımıl gelürdi ekinlere konardı. tohumu bile keserdi. bir zaman da o bi
 daru eKTıh. darulari çıkarTTıh, bu defa hökümeT el kodu. mereKlerin,
 5 samanların içinde sahlérđıh. asKerler geliP arérđi. o zaman asKer de
 açdı daa. alıP götürérđiler. gel gèT zaman oldi, ahırı kurtulduh, neyse
 genişliğe çıhTıh, ağalar bizi bastırdi. ağalar işTe bize baskun yapardi.
 baskun yaPTuhÇa biz şikâyat éTTıh. esKi ağalar basku yapardi,
 çalışTurérđiler. oduna gidérđıh, odunumuzi alérđiler. kengere
 10 çağırérđiler, gitmezdiler, döğérđiler. allah şahid olsun, irahmeTlik ba-
 bam gèTTi, anama bi kuşah getirdi, esKilerde kuşah vardı. geldi annemi
 döğdi, kuşağı aldı gèTTi karısına vèrdi. oT vahTi oldi. giTTi bi orah getir-
 di gine geldi, anamın elinen aldı gèTTi. ama biz. vallaha biz söyledıh
 hükümeTe, hükümeT getirdi, dosyaye doldırdi. onnan sora, kori kefini
 15 nur dolsun atatürk çıhTi. çoğuni kırdi. ama hePsini kırámadı. tēz ef gel-
 di.

hıdır efendi ben pênir sen bıçak nasıl dorğesın dorğa. biraz daa bele
 düşündi, peki tēzecigim dedi. madam ki sen bu kadar rıca edesın, ala-
 cam dedi. bunlar nedür? dedim bi kaç tene yumurta. dedi eğer bunları
 45 götürürsen, oğlun işe alurum. yoh götürmezsen işe almam oğlunu. ben
 aldım çıhtım geldim. dedi ana ne dedi? dedim bele bele dedi oğlum.
 şimdi o almanyadadır, çocuğ, dedim oğlum bele bele dedi. oğlan giTTi
 hozaTa giTTi kaléfercilige. demişler giT biz sene haber verırız. on beş
 gün sona heber geldi. giTTi, kaléfercilige girdi. orda almanyaya yazıldı.
 50 hemi kaléferciliği baş etmeden, giTTi almanyaya, bi tek kızi vardı. aldı
 giTTi. kızi orda everdi. bizim köylüyle, iki tene çocuğu oldu. ondan sonra
 kızi duTTi boğdı. aTTi kayaların üstüne, onda benzin sePTi yandurdi. o
 da ele giTTi. şimdi bi kızım iki oğlım mersindedir. işTe bi de bu benim
 kızımdır. bu ezemin oğlidır. hemi de damadımdır.

ANLATAN : FATMA AKDEMİR
DOĞUM TARİHİ : 1924
TAHSİL DURUMU : OKUMA YAZMASI YOK
DERLEME YERİ : TUNCELİ / HOZAT/ALTINÇEVRE (İNCİGA)
KÖYÜ
KONUSU : MASAL

VIII

zamanın birinde bi hêdikden bi bêdik varmış. hêdikden bêdik ka-
mış gêtmiş, bi ğidik kesmiş. koymişler pişmağa. dêmiş hêdik, dêmiş ne-
dır bêdik, dêmiş ele hadê gideh biraz dâ süpürge çöpi getireh ki, eTi
yiyende çöpden karıştırah dişlerimizi. düşerler yola gidêrler. o yandan
5 bêle senin kimin iki tene gelir. kapıyı kiTlerler, anahTari bêle yolun
üstünde daşın dibine kolar. dêr gidersiz ama anahTar falan yêrde al-
meyâsız bizim evi açmeyâsız, eTimizi yemiyesiz. gelüler. ikisi dâ
açmışler. anahTari bulular, kapıları açallar, buların şeyini yeller. eti,
çıharırlar yerler. afêdersın kazanına da bilmem nêderler, tekıra atallar
10 üstüne. atallar üstüne gelüller. ahalallar süpürgelerini gelüller. gelüller.
dêr hêdik, dêr nedir bêdik, dêr sen bu süpürgeleri daşıyene keder, ben
gidem baĥam, eTimiz bişmiş mi, bişmemiş mi?

gider kazani açar, dêr çoĥ bişmiş, karışmış birbirine heP. yêdi işti
miradına geşTi.

ANLATAN : FATMA AKDEMİR
 DOĞUM TARİHİ : 1924
 TAHSİL DURUMU : OKUMA YAZMASI YOK
 DERLEME YERİ : TUNCELİ / HOZAT/ALTINÇEVRE (İNCİGA)
 KÖYÜ
 KONUSU : DOĞUM

IX

doğumlarda. bizim köy ebelerimiz vardı, evde doğum yapardı. bu
 doçtorlar bu yahinde çıhtı. bizim karilerimiz evde doğum yapardı.
 koca kariler gelirdi şe ederdi. şimdi bi kadın doğum yapar ya, doğum
 yaptı mi, bi kadın da ebe olur. ebe oldi. onun başına bele şe vururlar,
 5 çalduzi batururlar soğana, başına vururlar ki, bizim zamanda aslını so-
 rırsın, bu korcalar var ya, onların nenelerine elik anasi gelmiş. bilırsın,
 elik anasi gelmiş, elik anasını duTmişler. duTmişler, onun arhasına
 çalduzi vurmuşler, çalduzi vurmuşler, bu kaçanda ele demiş. demiş
 suyızın bereketini bilmiyesiz, evızın tozu kurtulmiye. işTe o karının
 10 yanında üç gün, dört gün beklerler, hysım akrabalari, onnan sona, üç
 gün sona da çümdürür şeyi, ebesi çümdürür. yatarken, örkeni bele
 etirafine sararlar ki elik anasi gelmeyemiş. he, onnan sona kırhını
 çıkarTtiler mi daa ebe yahin olmaz. eledi. bu yahinde bu doçtor moç-
 Torlar çıhtı.

ANLATAN : FATMA AKDEMİR
 DOĞUM TARİHİ : 1924
 TAHSİL DURUMU : OKUMA YAZMASI YOK
 DERLEME YERİ : TUNCELİ / HOZAT/ALTINÇEVRE (İNCİGA)
 KÖYÜ
 KONUSU : GELENEKLER

X

ramazan bayramında bulğur yapallar, pirinç yapallar, küfte yapallar, faşile yapallar. gadayif yaparlar. bunlari bële çağırırlar. işte gelürük, büyükler yer gider. şeker tutallar. camiden çıhtıhtan sona giderler evlere. kızlar, gençler toplanur, şe yapallar. evleri dolanurlar bi şeler toplanurlar, büşürür yerler. eski-den oynardıh. üç gün, dört gün bayramlarda oynardıh, evlere giderdi. el öpmeye giderdi. işte bële. hısum akraba birbirini ziyarete giderdi. bayramlaşırlardi.

bizim köydür, kızlar erkeK birbirini görür. kızla erkeK birbirini görür ama arasına bi tene verüller. şimdi bi oğlanla bi kız, ben seni alurum deme mezler birbirine. arada bi aracı vardır. oğlana söz getirür, kıza söz getirür. bi aracı vardır. bizim eledür. oyunlarımız da zatan kız erkeK barabar oynarıh. karışih.

ANLATAN : FATMA AKDEMİR
 DOĞUM TARİHİ : 1924
 TAHSİL DURUMU : OKUMA YAZMASI YOK
 DERLEME YERİ : TUNCELİ / HOZAT/ALTINÇEVRE (İNCİGA)
 KÖYÜ
 KONUSU : BİLMECELER / MANİLER

X I

şimdi bilmece söylecem ama sen çıkaracaksın.

bağ :

1. bir kuş gelir eginden
 haber verir beginen
 o nasıl kuştur ki
 tene yer göbeginden. (değirmen taşı)
2. bu yol hazara gider
 meyiT mezere gider
 anası kırık içinde
 oğli bazara gider. (salatalık)
3. karın altı kara yazı (toprak)
 iki serçenin dört gözü (iki serçenin dört gözü olur)
 koyun oğlu şişek (erkek koyun (bir yaşında))

bunu bilmeyen eŖek.

4. sarılır saman kimin

oğunur Ėuran kimin

ya bunu bilecağsın

ya burdan gidecağsın (yıldız)

5. ĖarŖıdan aldım bi sipa

bağladım uzun ipe. (Ėuvaldız)

6. dönmüyor daŖ dönmüyor

Ėeyvani yağa Ėıymıyor

7. meniylim meni bilmem

ben yandım seni bilmem

gz aŖTım seni gördüm

dağa kimseyi bilmem

8. ben bir deŖTe ĖambıŖım

Ėapına uzanmıŖım

iŖTer al, iŖTer alma

anlına yazılmıŖım

9. Ŗu piğharın baŖına

sabun Ėodum daŖına

ben Ėurban canım Ėurban

Ėaynımın ĖardaŖına

10. meni meni has meni

al zülfünden as beni

kapına eşig eyle

her gelende bas beni

11. çeşmeye gel ki görem

elîn uzaT gül vërem

ben sana kıymaz idim

ëllere nasıl vërem

12. çeşme başı kum töKer

desTe desTe mum töKer

gel ikimiz evleneh

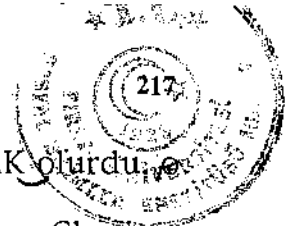
karşı komşu derT töKer.

ANLATAN : ŞİRİN KEŞKEK
DOĞUM TARİHİ : 1926
TAHSİL DURUMU : OKUMA YAZMASI YOK
DERLEME YERİ : TUNCELİ / HOZAT / MERKEZ
KONUSU : KIZ İSTEME

XII

kız isTemeye giderlerdi. v rdilerse gider nişan indir rlerdi. giderdiler, ileri gelenler otururlardı. işTe allahın emrinen p  hamberin kavilen isTerlerdi. v r rlardı. nişanı ta T tlarından sora, k rban bayramı gelirdi. k rban bayramında o lan tarafından kız tarafına k    g t r rlerdi. 5 k   n boynuzlarına kırmızı elma ta  arları, k rdala boynuna ba larlardı. o lan evinden kız evine k    g t r rlerdi. o k rbanın kar ılı ı onlar da hediye v r rdiler. onlar da o lanı davaT  derlerdi. g t r rd ler evlerine, misafirl  a. ama k zla o lan birbirlerini pek g rmezlerdi. y mek yaparlardı, davaT yaparlardı. o lana hediye olarak, 10 bi  ift  oraP, bi k za , elbise, b le bi   ler hediye  derlerdi. bizim zamanımız  ledi. k zla o lan birbirini g rmezdi. namheram. ondan sora işTe bizim zamanımız, d   n zamani gelirdi. iki tene ge i, iki tene k yun, ya ,  eker,  ay, meyve işTe her   yi g t r rlerdi. bir g n evelden misafirler gider, orda y mekler yaparlardı, kız tarafında, iki davullan. 15 y ngeler, berbun i d rlerdi onlara, bu berbun iler iki tene  rke , iki tene k adin binerlerdi a lara  nden giderlerdi. ondan sora, toPlan rlardı tarlada, binerlerdi a lara, cir    ynarlardı. o lan tarafından gidenler

tarlada cırıT oynarlardı, birbirine cırıTnen oñ atarlardı. şenlik olırdı, ve
gece orda yer, içer, gelini sabah bindırırlerdi ata. bële dolamaçlardan,
20 dağlardan, şurdan burdan getirirlerdi. caddeden getirmezlerdi. dërlerdi
kısa yoldan giderse gelin rahatlığa alışır, sıhıntılara kaTlanamaz diye.
getirirlerdi, elma atarlardı geline, sağdıçla damaT ağızlarının önüne
birer tene mendil kórardı. paltoyu ikisinin üzerine atarlardı. misahiPle
damadın üzerine, dutarlardı yanlarından, heresi bi elma alırdı. o elmayı
25 oğlan üç sefer giderdi sivigin başına geri gelirdi. geri gelirdi, dördüncü
sefer bële şe ederdi, atardı. en sonunda bi sefer de sağdıç ele ederdi,
atardı. ama gine ağızlarınnan tutarlardı. elmayı atarlardı, ondan sona da
üzüm müzüm dökerlerdi. o elmayı kim Ki havada aldı, o elmayı getirir
verirlerdi sağdıca, sağdıçTan başlıñ alırlardı. elma aTTıñTan sora gençler
30 oğlanı kaçıır getirürlerdi. mesele götürürlerdi bi eve. o giTTikleri eve, o
davarın gösküne döş dërlerdi. o döşi ayriyeten büşürmişler. yuha ekme-
gine sarèler. gine çerez merez, meyva aliler götürüler. o damaTla
sağdıçın olduğı eve. orda el çarparlardı. davul giderdi, oynarlardı.
sağdıçTan bahşış alırlardı. damaTla sağdıçı alır gelirlerdi. kapının
35 önünde érkeKler yayılilerdi. birisi sopa, birisi deyneK, birisi yumruñ.
mañsaT vurmañ işTe. vururlardı. bi kısmı dá onları kórurdu.
bırakmazlardı. götürürlerdi içeri, gelin perdenin arhasında. o damaTla
sağdıç heç birbirinden ayrılmazdı. ikisini birden götürürlerdi gelinin
yanına, perdenin arhasına. ondan sora kına yaharlardı. kınayı kâmil
40 karılar gelir karardı. o kınayı getirirlerdi. bi de bi tas kórardı ortaya.
işTe berbunçiler gelsin bu kınaya para aTsın. işTe, o zamana göre herkes
bişeler atardı. iki bucuñ lira o zaman iyi paraydı. iki bucuñ lira atana, bi
çift çoraP verirlerdi. o kına parasını da toplar geline verirlerdi. onu da-

vulcuya v rmezdi. o para gel n n parasidi yan .  imdi davulculara v -
 45 riler. o zaman gel ne v r rlendi. o i  biTTiKTen sora, daa a  am, damadi
 ka ırır g t r rd ler gen ler. gel gide  geze  ki biraz hava alasın diye.
 a  am oldu mu davullar giderdi getirmeye. el  arParlardi, oyun oynar-
 lardi. damadi sa larlard , v rmezlerdi.  i li  isTeri ,  i li  d rlerdi. ille
 d   n sahibinden ya bi gidiK ya bi kuzu ya bi    alaca lardi. ya da bi
 50  i e rak  i Te. v rmeyince damadi ka ırır g t r rlendi. alana ka ar.
 neyse, damaTla sa dı  gelirdi d   n  le biterdi. ondan sora bi zaman
 sora gel n hamile kalırdı. g nleri dolardı. do um zamanı gel rdi.

do um zamanına gelince, m jdeyi ilk kim damada v r rse ona bah   
 v r lırdi.

55 esKide imk n  m  vardı gel nler  le serbesT olsaydı, ra aT olsaydı.
 misafir gel r otururdu. gel n gel  orabımı  eK. gel n gelirdi misafirin
  orabını  eKerdi, eya lar n  y  ardı.  oraPlarını g t r r suya vururdu.
 getir rdi asardı oreye. sabah   rkenden ka ardı sobayı ya ardı. misafirin
  oraPlar n   felerdi. legeni getirirdi yanına, misafir ka ar, elni y z n 
 60 y  ardı. ka natanın  ya  n  y  ardı, ka nananın  ya  n  y  atırdı. ana -
 Tar  ka nana pa  ına ka ardı. ya     arır y meK yaP, bulgur    arır pi-
 lav yaP.    ndi  le degil.    ndi herkes evinde, kendi isTegine g re ka ar,
 oturur; y r, i er.

ANLATAN : ŞİRİN KEŞKEK
 DOĞUM TARİHİ : 1926
 TAHSİL DURUMU : OKUMA YAZMASI YOK
 DERLEME YERİ : TUNCELİ / HOZAT / MERKEZ
 KONUSU : MUNZUR BABA EFSANESİ

XIII

sene munzur efsanesini anlatayım. bu munzur babanın aslı çobanmış. çobanmış, bi zengin ağanın yanında, davara gidimiş. her gün davara gidimiş. kendi halinde, saf, temiz, zararsız bi adammış. her gün davara gidi, geli. ağası da hacimiş. ağa gine hazırlığını göri haca gidecek. 5 hazırlanmış haca gitmiş. bir gün demiş ki, hatununa demiş. hatun demiş, helva büşür, ağama götürüm. ağamın canı helva istî. kadın demiş, demeK Ki bunun gönlü helva istemiş. büşürem kendîsîne, yésîn birez. büşüri helvasını tere yağından, birez tabağa koyi vëri kendîsîne. yij kendiKini. dij ağamınKini de vër götürüm. dij dëma bunun gözü doy- 10 mamış hela, biraz daa koyi tasa vëri. bu ali kapı dışarı çıhi. dij dëma götürüp davarın yanında yij. sen al doğru burdan haca. sır oli gidi oraya. tabi efsana daa. ağası baçi ki budur içeri geldi munzur. ağa namaz kıli. munzuru göri. munzur geli. tabağı yëndüri oriye. bu namazını neyini bitüri. onnan sora, kaçi baçi Ki helva sıcak daa, bu tabağ buların 15 tabağı, içeri gelen munzurdu. çıhi dışarıya kapıdaKilerne sori, dij kimdi içeri geldi. diiler kimse içeri gelmedi. adam düşüni, dij ben ziyareTi burda aradım, amma ziyareT bizim ordamış dij. munzur geli hatun dij mun-

zur ne yaPTın helvayı. diğ hatun götürdüm ağaya vërdim geldim. hatun
 güli. inanmi. tabi adam döni geli. milleT karşılamaya gidi. diğler hacı ağa
 20 geldi, hacı ağa geldi. karşı gidiler. munzur da davarı sağmış, koyunları.
 bi sıtıl süT de elinde. bağı ki herkes koşu hacı ağaya doğru ki, elini
 öpeler. hacdan gelmiş. bu diğ ki bende bi şe yoh, baan gelmeyin. ne var-
 sa munzurda var. munzura gidin. munzura gidin diğ. bunlar döniler
 munzura. munzur kaçu bunlar kovaliler, munzur kaçu bunlar kovaliler.
 25 nêrde bi damla süT töküli, orda su çığı, nêrde bi damla süT töküli, orda
 su çığı. geli milleTın bi kısmı bu yandan kovalu, bi kısmı o yanda, o
 dağın eteginde. orda çember içine aliler. artığ, üst tarafı da yar, alt ta-
 rafı yar, orda çaresiz kalı, giri o taşın deligine, sıtıl elinden düşi.
 boğumlan su ağı. o çırtıKTen bèle ağı. parmağlarını da o taşu vuri. o
 30 parmağların izi belli bèle taşTa. herkeş gidi orda mum yağı. bayramda
 kurban kesiler. kurban bayramı oldu mu. alTamalda mesele dërler Ki
 peğamberın doğduğı güne denK geli, büyük alTamal. o zaman gine
 çağırır. dellal çağırır yarın büyük alTamaldır ziyareTe gidecağız. gine
 niyazlar büşürürler, kurbanı olan kurban keser. kurbanı olmiyân yufKa
 35 ekmeğı büşürür. dul karı da olsa dahi muaKaK o alTamalı vëreceK. daha
 da bi şeş yohsa, bi sıtıl yoğurT mayalar, yufKa ekmeğı büşürür. getirir,
 misafirlere çağırır yêdürür. ölülere kuran ohudur. peğamberi ziKrê-
 derler. ondan sora munzur babaya giderler. kurban bayramında mesele
 : beKÇi ağışamdan tellal çağırır. çığar damın başına, yarın kurban bay-
 40 ramıdır, kurbanlar alınacağ, köy odasında toplanacağısız. milleT gider
 köy odasında toplanılar. o zamanın parasına göre, işTe beş lira, on lira,
 on beş lira, yirmi lira vërenler vardır. bu parayla gider, iki tene koÇ alur-
 lardi. geçi kısmını kesmezlerdi. geçi şeytandır dërlerdi. ya iki tene koÇ,

ya da birer tosun alırlardı, götürürlerdi. çağırırlardı felan saatTe mun-
 45 zur babaya gidecağız. herkes hazırlanırdı. aħşamdan kına yaharlardı
 ellerine. en güzel elbiselerini giyerlerdi. altınlar, aħmalar taħılardı. vala-
 lar bağlanırdı. erkeKler temiz giyerdi ki kurban bayramı gelmiş. saat
 gelince yaĺla herkes munzur babaya. giderlerdi, o kurbanları orda ke-
 serlerdi. o loħmalarını orda dağıdırlardı. oyun oynarlardı, halay
 50 çeklerdi. cırıT atarlardı. derlerdi :

ismayıla yendi koç kurban

teKbir eyledi cebrail aley selam

bıçağ oldu ona ferman,

deyince erkeKler şapKalarını atarlardı havaya keç ederlerdi ki, isma-
 55 yle koç kurban olmuş. olmasadi herkes çocuğunu kurban edeceK.
 sevinirlerdi, oynar gülerlerdi, yer iherlerdi, kúşler barışırdı, ıhar
 gelirlerdi evlerine. işTe o zamandan beri kurban bayramında munzur
 babaya giderler. o efsane, bu efsane. gidiş o gidiş, o taşın deliginde artış
 keyib oldu noğldusa oldu. sular şimdi köPür köPür ahi. şimdi yaz oldu
 60 mı herkes geli orda yii ihi, keç edi, eğleni. savuħ sular buz gibi, karpuz
 aT ihi beş dakada çatır çatır atli. ama sayıPsız. sayibi olsa tesisler
 yaPsalar úsTüne orası ne alınır ve verılır. ovacığın o temiz havası, serin
 suları, hele ki o ilkbaharda, o yazılara baħTığın zaman al, yeşil, mora
 boyanmış. o kader íaleler, çiçeKler, kuşlar... o nergiz koħusunda, gidisin
 65 köylere, sen bilmisin ki davar mı var, gürbe mi var, mayıs mı var, o ka-
 der ki íale, sümbül koħusu geli. tabii ħalı yaylaları.

ondan sora da yaz oldu mu yaylalara giderler. gelinleri içeri alırlar
heÇ salmazlar dışarı, yalnız yayla zamanı oldu mu aTlari ayarlarlar,
yeni gelinleri bindırır gezdirirler. o ineklerin, danaların, geçilerin, koy-
70 unların, kızuların meleyişi, o yeşillikler, dereler çağılı. bunlar hep bir-
birne karıştı mı allahım al git. yaylaya gidisin yeşillikler burana ati. üç
ay yaylada duriler. üç aydan sora geliler çayırların yanına konarlar.
buğdalar çırpöz olana kadar beyle yaylalarda dururlar. güz oldu mu ge-
lirler, ki baba sığırlar, davarlar, neler ele şişmanlamışlar beyle olmuşlar.
75 para ediler, pul ediler. eskide millet bununla karnını doyuridi. çalışıdı,
çalalidi, orahlan buğda biçerlerdi, düğenlen harman gezdürürlerdi,
bostanlar ekilirdi, nohut ekerlerdi, mercimek ekerlerdi, fiK ekerlerdi,
yonca ekerlerdi, millet idarasını yapardi. e şimdi ele değil. çarşiden ali-
ler birer, domatës getiriler eve koymuş. hep hastalık. naylon kablur,
80 naylon ayakabılar, lastikler çıktı, kanser çıktı, bilmem ne çıktı. şimdi
ele değil, her şe bozuldu. eski düzenler bozuldu.

ANLATAN : ŞİRİN KEŞKEK
DOĞUM TARİHİ : 1926
TAHSİL DURUMU : OKUMA YAZMASI YOK
DERLEME YERİ : TUNCELİ / HOZAT / MERKEZ
KONUSU : DÜĞÜN

XIV

bizim köyde işte düğün yaparlardı. kızlara ayrı elma dağıdırlardı, erkeklerle ayrı elma dağıdırlardı, bize verirdiler ki gidek düğünlerde oynıyah. giderdik düğünlerde oynamaya. e oğlanlar bize laf atı, biz oğlanlara. karşılıklı, onlar bi yanda horan duti, biz bi yanda horan duti. oynarken biz onlara laf atı. diyidik ki :

çütümi çüt ederim

sözümü çüt ederim

sizin gibi igidi

kapıma it ederim

10 onlar da bize diydi ki :

eyağındaki mesler

yere vurmada sesler

koyin beni mezele

30 ھاŧeyim vėrem ɔldum
aŧıgım kerem ɔldum
derdime derman yohTi
sen benim çarem ɔldun.

bu dağlarda yatarım
35 derdime derT ҡatarım
nerde bi gűzel gűrsem
ona mani atarım.

mecnunum öle düŧTüm
ķurudum yele düŧTüm
40 seni sevdım seveli
ben dilden dile düŧTüm.

el arparlardı. bizim bi ķomŧumuz vardı, el legenni başına geçirirdi.
ubuğ alırdı eline dėrdi :

anam babam ķör dėdi
45 gelene geçene vur dėdi.

o çubuğu sallardı. ge o yanda dizlerimize vururdu, ge o yanda diz-
lerimize vururdu. biz kaçardık girerdik gelinin yanına, gelir kolumuz-
dan tutar çeker götürürlerdi bizi. diilerdi him yabanda gidiP eşeklere bi-
nisiz, türkü söylisiz, dağları seslendirisiz, niye burda oynamisiz. gelin
50 biz elma göndermişiz Ki siz gele oyniyasiz. gelin oynayın deyip, çeker
götürürlerdi. oynarduk. bize hediye verürlerdi. oynamışık ya biz orda.
bize birer mendil, birer ayna, bele küçük kırem. o zaman biz kıremi bil-
midik. el yağı.şimdi adı kırem olmuş. o zaman el yağıdı. o aynayı alırdık,
gider yüzümüze gözümüze bahardık. kıremi de sürerdiK. kırem biTTigi
55 zaman da, o yoğurdu süzerduk. korduk o el yağı kutusuna.ahşam ahşam
yüzümüze sürerduk, yumuşardı.

ANLATAN : ŞİRİN KEŞKEK
DOĞUM TARİHİ : 1926
TAHSİL DURUMU : OKUMA YAZMASI YOK
DERLEME YERİ : TUNCELİ / HOZAT / MERKEZ
KONUSU : OTUZ SEKİZ

XV

o zaman on, on iki yaşlarındaydım ha. yanê epéyice büyüKTüm, aklıma geli. harman zamanidi. bële öküz arabalarıylan saP getürilerdi. asKer geldi. asKer geldi. ben bële yolun üzerindeyim. orda bene sordiler, beyaz evler var, beyaz evleri soriler. bizim köyde de benim amcam
5 var, muhTardır. bizim evlerin oralarını biraz kirêÇlen boyamışlardı. neyse geldiler. toplamışlar bu érkeKleri hePsini, öküz arabalarının üzerinden örkenleri sökmişler, érkeKlerin ellerini arhadan bağlamışlar. bële sıraylan. biz kadınları, çocuğları da hePsini toPladılar koydular bi dama, bizi yahacağlar. bële önümüze oT moT, çalı çırpı yığdılar, bi te-
10 niKe de ğaz almışlar asKerleri vërmışler önümüze. bizi yahacağlar. benim bi küÇÜK kârdêşım var, benden küÇÜK, annem onun da elinden tutmuş benim de elinden tutmuş, bële iç tarafta durıh. asKer diğ ki ; benim kolumdan duTTu. anne diğ bu kıızı vër bana. annem diğ ki vëremem. è bu oğlanı vër bana. annem dëdi ki onu da vëremem. è diğ sizi
15 öldürüler, benim çocuğım yoh götürem kendime çocuğ edem. anam dëdi yoh yoh bizi öldürdüse kanımız iç içe ağar. ne yapalım dëdi. bizi o zaman anam vërmedi. érkeKleri kurşunliyacaglar, bizi de yahacağlar. o

zaman bi araba geldi. biz pek araba görmemiştik. otomobil geldi diye
 koştu millet. araba geldi, körpinin üzerinde durdu. bi asker çıktı
 20 içinden, şapkasi bu keder. kâğırd elinde, o kâğırdı salladı, af geldi, af
 geldi, af geldi dedi. yohsa ki fezi çahma. af geldi. kadınlar madınlar
 toplandılar. gettiler onun elini öptüler. dedi benim elimi öpmeyin, ben
 sizi kurtarmadım, sizi bu munzur baba kurtardı dedi. bizi bıraktilar biz
 geldik evlerimize. o zaman da, benim abem gilin altı tene hayvanımız
 25 vardı. asker geldi, abem de korumuş. bunları altısını da iplerden
 bağlamış. ele getirmiş, o iplerlen ahura koymuş. o altı tenesi ele
 örkenlerle birbirine dolanmış, ahurda boğulmuş. daa biz canımızın
 derdini almışık, malın derdini nêrde alah. neyse, bizi bıraktilar, êrkek-
 leri aldı göttüler. sabah oldu kışlaya götmüşler kışlada bırakmışlar êr-
 30 kekleri. dediler ki asker budur geri geldi. biz kaştık gine, gittik bi
 dere işte, biz buk diyiduk. şimdi kuru diiler. gittik bukte sahlandık.
 sögüt, kavah, sorhum var, gittik bukte sahlandık. birisi arhamızdan
 geldi. dedi korumayın asker gelmedi, êrkekleri bırakmışlar, kışladan
 geliler. neyse döndük geldik. bizim bi komşumuz var gülizar isminde
 35 beke iri yari bi kız. kaştuğu zaman, çeyizini almış, çayırda oturmuş,
 çoralarını düzi. anam dedi kız gülizar o nedir? dii ben dedim belki
 bize bi şe olmaz, çeyizimi de aldım baramber. dedi geçi can derdinde, ka-
 sap yağ derdinde. oğul oğul canının derdini almamışın, çoraların
 derdini mi almışın? çıktık geldik. gine askerler baan diiler ki ; gel
 40 benim kızım ol. ben diyim yoh, ben senin kızın olmim.

amcamın oğlu vardı, adı ibrayim, onlan memet findık vardı, o ikisini
 aldılar götürdüler alayın içine. amcamın karısı dii oğlum sizden bişe so-

rarlarsa, bişê sölemeyin. kürÇe söledi. kürÇe konuşma diye bağirdılar
 üsTüne. neyse, çocuğlar giTTi geldiler çocuğlara sordular, size ne de-
 45 diler diye? ibrayim diğ bize türKü söyleyin dediler. biz bilmeduğ. bi
 türKü söledim dedim Ki : işTe ramazan bayramında davulcu zöhürde
 evleri gezer. gezdüğü zaman bele çağırı. diğ ki :

davulumun kayışı

keytandandır keytandan

50 üzerimde yohTur bir miltan

verin benim davulumun üçüreTini

alacağım kendime bir miltan.

dedi el çarPTılar, dediler o valla odur bunlar bayramı da büliler. o
 bi tenesi de diğ :

55 kürT ne bilır bayrami

fır fır içer ayrani.

diğ, biz de dedih ki : niye bilmiyeğ bayramı. biz kurban bayramını
 da biliğ. biz şeker bayramını da biliğ. niye biz bilmiğ bi şeyi? amcamın
 oğlu diğ hele durun size bi mesele anladam da gülesiz. diğler anlaT. bu
 60 diğ ki, benim amcamın karısı biraz saftır. bi tek oğlu vardı, everdi. diğ-
 ler Ki gel oyna, gel oyna, o da diğ Ki ben oyun bilmim. koşTu bu yana,
 koşTu o yana diğ:

üş kaşuğ çorba işTım

yarısı büşmüs idi

65 ösurmağım olmasaydı

tumanım düşmüş idi.

dij asKerler hePPi güldüler. ei çarPTılar. bizi biraHTılar geldih.

ondan sora bizi hePPi toPladiler göTTüler. bizi biraHTılar, érkeKleri
 götürdüler nahyeye. babam da bi kaç kuruşumuz vardı, almış vèrmiş
 70 ablama vèrmiş dèmiş, hêÇ olmazsa harşlih édersınız kendínize. gümüş
 paralar, altınlar, bël kemeri, taçlar, gümüş eşyalar vardı. ablam da
 götürmüş bi bağ yonca kaldırmış kômîş yoncanın altına, yoncayi kapa-
 mış üzerîne. tabi artih köylüler mi götürdü yoncayi hayvanlara vèrdi,
 asKerler mi aldı. bilmih. o para da giTTi. biz éle pèr pèrişan kaldih. da-
 75 varlar mavarlar da hePPi dışarda kaldi. kurt kuş yèdi hePsini. éle bi
 pèrişanlih başımıza geldi. aÇ susuz bi şè yoh, budaları heP yahmışlar,
 tohum yoh ekeler, milleT aÇ,édemi. a ondan sora kımıl geldi. buğda
 ekerlerdi kırhım çihidi kımıl yèyidi. darı ekerlerdi dariyi dombız yèyi-
 di. gèdi sabağa kader teneKe çalilerdi ki, dombız gelmiye dariya. fasile
 80 ekilerdi, fasileyi çekÇeko yèyidi. ondan sora da çıhan şeyi de hüKmeT
 savaştan çıhmiş dèdiler. gelilerdi bi teneKe sana, bi teneKe devleTe.
 ofislere getirir vèrirlerdı. bizden toPladiler, götürdü ofislere koydular.
 ofislerde de küflendi. bu dene asKerler gelidi köye karakola odun
 getirecahsız. ev başı bi üküz arabası götürür, ormanda üKler
 85 getürürlerdi karakolun önünde yiharlardi. onnan sora doğrarlardi.
 okul da bi nahyede vardı. érkeKler giderdi kızları göndermezlerdi. o
 yüzden işTe ohuyamadih.

ANLATAN : ŞİRİN KEŞKEK
DOĞUM TARİHİ : 1926
TAHSİL DURUMU : OKUMA YAZMASI YOK
DERLEME YERİ : TUNCELİ / HOZAT / MERKEZ
KONUSU : MANİLER

XVI

1. b lb l m g le  ar i

g z ya ım   le  ar i

  n   n a larım

g lerim   le  ar i

2. g l m a ı  sarıdır

g l  yiyen arıdır

yollara ba a ba a

benzım  ndan sarıdır

3. g l me ba  g l me

sa ları s mb l me

o  eder g l m d dım ki

 or arım yeni  d  e  l me

4. birün bilir birün bilmez
yar ismini dësem olmaz
düşer dillere dillere
5. yüce dağ başında bi desTe kenger
daramış zülfünü ëylemiş çengel
gelin ben ölürsem, üstüme sen gel
aħan göz yaşınla yusunlar beni
6. bir koyunun kızuları çoħ olur
ayrılıħ içinde ölüm yoh olur
ğurbeTe gidenin derdi çoħ olur
ya ben ağlamiyem kimler ağlasın

ANLATAN : ZİNNETE ERŞEN
DOĞUM TARİHİ : 1925
TAHSİL DURUMU : OKUMA YAZMASI YOK
DERLEME YERİ : TUNCELİ / PERTEK / DERELİ KÖYÜ
KONUSU : YÖREDE YAPILAN YİYECEKLER

XVII

besTil :

tutu tökeriz. savanı açarız. kazana ğoruh. onnan sorā o şireyi
süzeriz. telise tökerik tuti. un çalarız. kazana ğoruh onu ğaruşTurūrū,
dama çıharırız. damdan melenen sereriz. ondan sora sabbah olur, bez-
5 lerden çıhardırız, keseriz , teniKeye ğoruz.

peKmez :

peKmezi yaparız. onu da ğaynadırız, telise süzerük. daa o şireyi ğo-
ruh bi daha ğaynar. dama ğoruh. o beKmez olur. süzerük, vidonlara
ğoruh.

55 bulgur :

önce torbalardan çıharırız. teşTe ğoruz. onu yıharız. buğdayı, oni
bulgur yaparız. ğazana tökerük, haşlanūr. dama ğoruh. onnan sora
damdan çıharurūh. elerük, eflerük, onnan sora degirmanaya yollaruh.

degirmandā ögölür gelür. oni bi daha eleriz. onnan sorā onlari vidonla-
 15 ra görüz. biri iri olur, biri ufağ olur. köfTesini yaparız. pilavını yaparız.
 çig köfTelig ayri, iri köfTelig ayri. pilavluğ da ayri.

pêrTegin işi hêÇ bitmi. ondan sora soğan çıhacağ, aha badem
 tökülecağ, onnan sora karaca ekleneceK, onnan sora cevizler
 töküleceK. kar yağana gader işimiz biTmiyor. onnan sora pancarlar
 20 çıhacağ.

üzüm besTili :

üzümler degdi, üzüm besTili. oni topleyeceyuh, oni telislere goyup
 teşTlerde çihnēyeceyuh, dinlendireceyüK. onnan sora orciK yapacağ.
 cevizleri kıracağ. onnan sora iPlere düzeceyiz. dama, tellere asacağ,
 25 besTil olacağ. küPlere basacağ. onnan sora da evlerün temizlemegine
 bahacağ. boya yapacağ, sobaları kuracağ. gar yağanā gader işimiz
 biTmi. onnan sora evü sereceüK, boya yapacağ. sobaları kuracağ,
 aha hemin kar yağacağ. onnan sora bi lohma oturacağ.

ben pêrTekliyim, bi yaşlı kadınım, üş tene gelinim var. hePpi bi yana
 30 giTmiş. kalmışım ortadā. onnan sora bi komşum kezıman var, sıhışımse
 ona çağırım. gızına, zēyneP, ona çağırım. çoğ güzel bi gız, onnar da çoğ
 ēyi bi adam. baan gavuşiler. küvrelerimız. onnan sora ineklerim var,
 sağım, o südü gızdırüm. sabahTan ayran makinesine goyim. yayım, daa
 be le yağ çıharım, küPe goyim. işTe hêş durmağ, dinlenmeK yoh. gelin-
 35 ler de geTTi.

buğdaya; buğda dövşürük. patosa vurük, oni daşük getirük içeri.
bi de un yapük. buğlur haşlük. a onnan sora tandır ekmegü yapük.
işTe hêş bize durmah kar yağana kader yoh.

aħan güz geldi. buğdalar sürülecek, tohumlar ekilecek. soğanlar
40 çıhacaħ, yerleri sürülecek, onnan sora o buğdalar ekilecek. taPanlana-
caħ, yaza buğda olacaħ, arpa da ekilecek. fasulyeler de var. fasulyeleri
de ekük, sebzeleri de ekük. onnan sora salçalar çıhacaħ. biberler ku-
ruyacaħ. dolmalar yapacaħ, turşular yurulacaħ. bu da güz şeyi.

biber salçası yapacayih, domatês salçası goyacaħ, konserve yap-
45 caħ, ğavurma yapacaħ, turşu koyacaħ. bu da güz şeleri ehtiyaçlari.

kavurmayı da davarı kesük, onnan sora o eTini götürük. dorğük,
düzlük, ğazana ğoyük, bişi. yağını vërük. karuşTurük, çingölara
ğoyük. kış boyuna yiyük. onnan sora basTırma alük, pëyniri duza
koyük. basTırmayı da büşürük, yumurtalan.

50 pancarın yapılışını anladam. pancarın yerini sürük. onnan sora mo-
tor geli onu dırmihli, düzli. onnan sora pancarı motor geli yëniden eki.
onnan sora o pançar bële iki ğanağ oli. biz oni gidük, teKlük, onnan
sora çaPalük, çaPalük, çaPalük, gürbesini vërük. onnan sora onu sa-
vurük, haftadan haftaya. onun içinde de hêç oT olmayacaħ. geldi
55 çıhmağına. kökleşi. onu çıharük. onun kafalarını kesük. yığın yapük.
arabanan bi araya toplük. direKtor geli, onu üklük, gidi orda pancar
yerine teslim oli. bize şeker vëriler. pancar parası vëriler. ama emegi
çoħ. avans vëriler. ama emegi çoħ. bële biz maf oliħ.

sebzemiz evimizde çıhi. o sebzeyi külbe yapük, külbe yapük. bosTan
 60 oli, kavun oli, batlıcan oli, biber oli, fasulye oli. biz onları bi kee de kuru-
 rutük, getirük, evde dorğük. her türlü sebzeyi kurudük. dama göyük,
 kûri. onnan sora torbalara koyük. onnan sora da koffik yapük. kon-
 serve yapük. şişelere koyük.

onnan sorna dolmayi, getirük, kıymalan, pirinçTen oni yapük. o
 65 patlıcanlara, biberlere doldurük, düdüklü tencireye göyük. üstüne
 güzel tereyağını verük. bişti. oni töküK, sehenlere göyük, ortaya
 getirük, çatallardan oturük afiyetle yiyük.

kış oliyse, zerefeT büşürük. hamuri yoğurük, onu koyük, fırında bişi.
 ona kuruT ayrani, yoğurT töküK. sarmısah da koyük. etrafına da yağı
 70 töküK. soğaraşlı gömme de yapük. soğanı dorğük. bol bol ceviz koyük,
 kavurma koyük, küncü koyük. tek tek yuhalar açük, içine tereyağlarını
 sepük, gömme yapük. kuzuneye koyük bişi. onu, oturük, onu da afi-
 yeTlen yiyük.

keşKeK yapük. o ayrana buğluru atük. tuzunu atük. çemçelen
 75 karuşTurük, karuşTurük, atêşde, o bişene gaynayene gader bi loma da
 êle hafif un çalük. üstüne de tereyağınnan nane koyük. ortasına
 koyük, oturük yiyük. kış şeyi, daha işTe boş olük. kış oldu me
 gömşulara toPlaşük. pasTa yapük. kurabiye yapük. hedikler yapük.
 gısırlar yapük. söhpeTler edük. çaylar demleni, içük. herkeş, aışam oli
 80 evine dağılı.

pêrtegin bi meşhur yemegi var. ince ince, hamuru yoğurük. ince ince yuhasını açük. onu ortadan ğaTlâyarah kesük. tek tek. onu maķaslan dilük, tePsilere dîzük. yoğurTTu, sarmısağı gezdürük. ondan sora yağını erîdük. üstüne tere yağını bol erîdük töküK. çatalları alük, ta-
85 bahılara köyüK, oturük yiyük.

nışenûn yapılışı :

oni, buğdayı yihük. büyük kazanlara koyük. o suda üç hafta ğader ğali. ondan sona üç haftadan sora getirük büyük teşTLere koyük. onla-
ri áyahlüK. bu yıl koydum o neylon telislere, çıhnük. onun suyuni,
90 çeÇını alük, süzük. özi çıhi ha. o çeÇını alük davarlara vërük. nıseyi de
güzel koyiK. onun emegi çoĥ. gine ğazanlara koyük. üç dört gün, günde
üç sefer, onun suyuni deyişük. dibini güzel egişlen çıhartük, bi daha
suyuni deyişük. torba torba çıkarTuP dama çıkarTük. oni bi daa ellen
üfelük, o biraz ğuri bi de merdene sürtük. tenikelere ğoyük, basTih
95 yapük. satük, çoluĥ çocuĥu olan yiyük işTe.

şimdi ayrani süzük, onnan sorna, davarı sağük. o südü ğaynadük.
mayalük. onnan sora, ayran makinasına koyiK. çarPi, çarPi, çarPi, o oli,
boşaltük. getürük, çökelik kesük. o çökeligi de posta ğoyük. postlan
zambura koyük. temüzlük. çökeligi toplik bi hafta, getirük teşTe
100 koyük. yoğurT katük. duzunu da atük. koyük, bi Kovük koyiK o postun
ağzına, oni töküK içüne daha ğeT gel yoğurT töK, kaymağ töK, peynir
tök, tā güze ğader. güzün de oni Qurîdük, bi daş koyük üstüne, bu sefe
de daa vîdonlara ğoyük. ğışın yiyük.

ANLATAN : ZİNNETE ERŞEN
 DOĞUM TARİHİ : 1925
 TAHSİL DURUMU : OKUMA YAZMASI YOK
 DERLEME YERİ : TUNCELİ / PERTEK / DERELİ KÖYÜ
 KONUSU : GELENEKLER

XVIII

perteğin töreleri. kız isTemege giderük. onnan sora şerbeT iÇerük.
 söz kesülür şerbeTi iÇerük. onnan sora nişan yaparık. davullū mavullū,
 oynarlar, tēyiPler çalarlar, gelinnen güvegiyi çıharuru. onnan sora
 herkeş işTe oynar, düğün aḡşami geline kına yaparık. sabbaa olur,
 5 zerefeTler atarık, davarlar keserük, gelini getirürük, önüne ğurban
 keserük, davullar önünde çalunur. fotıraflar çekilür. düğün halkına bi
 de bi yemeK verilür. işKi olur. gelini getirürük. gelini koltuğa verürük.
 akrabasi, milleti , Kaynanasi, Kaynatasi, hepsi paraları ururlar, hediye-
 lerini taḡarlar. düğünümüzün de töresi bu. gine komşular, hısım akrabae-
 10 alar toPlasūr, gelinin yüz açımına. gine para taḡılür. yazmalar örtülür,
 bohÇeler dağılur. gine pastalar Kurabiyeler, şerbeTler verülür. (çoḡ
 söyleme), sora el öpmeye babası' gile gider. onnan sora babası' gil hedi-
 yeler taḡar.

ramazan gelür, orucumuzu tutarık, ibadeTimizi ederük. komşular
 15 birbirimize yemeKler verürük. onnan sora cize giderük. tereviye gi-
 derük. aḡan bir ay güzel ibadâTimizi yaparık. geceleri kaḡarık. güle

söliye, zöhüre aharū, bereKler aarū, bi ay ramazan güzel güzel ya-
parū. gelür bayram, erefene günü yemeKlerimizi yaparū. bayram te-
mizligimizi yaparū. eş dost gelür. bayramımızı ederük. aha onnan
20 sora urban bayramı gelür. urban bayramında da gine, he, urban-
larımızı keserük. eş dost gelür. hasa onlara yedürür, içürürük. urban-
larımızı dauturū. o da bayramımızın töresi.

ANLATAN : ZİNNETE ERŞEN
 DOĞUM TARİHİ : 1925
 TAHSİL DURUMU : OKUMA YAZMASI YOK
 DERLEME YERİ : TUNCELİ / PERTEK / DERELİ KÖYÜ
 KONUSU : MASAL

XIX

aliKle biliK

bi qarí koca varmış, iki tene çocuğu, iki tene de yétimi varmış. bu
 ğarı gidi, geli o çağalarına her gün bağı, yığı, yédüri, o yétimlere de
 héç bahmi. bağı ki şe, onun o yétimler daa eyi oli. diğ halla halla, bu
 5 yétimler niye bele eyi oli. onnan sora qarí kağı diğ ben kağam hele
 bunlari tağıb edem. bu ne bu çağalar bele eyi olmişler. gidi ki bi tene
 kırmızı inegi var. onun boynuzlarını kaldıriler, türlü türlü yémekler
 çığı, yiyiler, doyiler, gine yerine tahiler. herif geli. ğarı bi Kucağı tandır
 eKmegi ğoyi yanlarına, uy diğ, ısıtmışım, ısıtmışım, ölim ölim herif. diğ
 5 ya ne olacağı? diğ ğırmızı inegi kes ki eyi olam. eyi diğ canan ğurban ol-
 sun. kesmeden, ineK bu çağalara diğ beni keseceKler, siz benim
 gemüklerüm götürüp sağılayun, onnar sizi doyurur. inegi kesiler. o
 gemükleri yiyiler. gine kilo aliyler. ğarı bağı ki bunlar günden güne
 gine eyi oliler. ali bunnari evden ğovi. gidiler bi dağa turmaniler, çocuğ
 15 çoğ susuz oli, bağıler bi çeşme, oğlan edi ki içe, ğız diğ içme, bu iT
 çeşmesüdür. tabi oğlan küçük dayanami. gine gidiler gidiler bağıler bi

çêşme daa. çocuh̄ êdi ki içe gız gine ğomi, diŋ bu eşşek çêşmesüdü. on-
 nan sora gine gidiler bi çêşme irasT geli, çocuh̄ ali içi, onnan sora koç
 oli. neyse gidiler bi kövün yanına bi çêşme başına, kız kavağa çıhi beKli,
 20 koç da sabba gidi oTli, aħşam geli.

onnan sora o kövün padişahının oğlu atını suya getüri baŋi ki kevah-
 Ta ay parçası kimin bi ğız. kıza göylü düşi. adam buli, diŋ gidin o kavağı
 kesün, o ğızı baan alun da gelün. gidiler kavağı kesiler. az bi şe kâli ki
 devrüle, aħşam oli, diŋler buni de sabbaħ keserüK. onnar gidi bu koç
 25 geli o kavağın kökünü yali sabbağa ğader dümdüz êdi. sanKi heç
 kesülmemiş. adamlar geli göri, şaşiler. bir êle, iki êle, padişahın oğlu
 dayanmi artuh̄. bi cadı karı var, diŋ nenê gider o ğızı yêndürürsen
 aşşağı senün Toyumluğun ğader altun vêrürüm saan. diŋ tî onda ne var.
 cadı karı gidi bi ğazan ğoyi oreye, ge ters dönderi ge rasT dönderi. diŋ ki
 30 nenê nenê, o ğız da ğavağın başında, nenê oni êle êTme, bële dorğu Kō,
 dorğu Kō. oğul, nenê Kaden ala, gel bi loh̄ma oni Kō. benim gözlerim
 görmi. geli ki ğazanı kura, ama cadı karı kazana basi. ati göle, gendi
 ğızını götüri padişahın oğluna vêri. diŋ al o ğız budur. o biri ğız da seveli
 ağacı oluP çıhi gölün kenarında. padişahın oğlu geli bu sefer de o sel-
 35 vinün altunda oturi, aħşam gidi. cadı ğarı geli selviyi kırıp yah̄mah̄ isTi.
 bi yaşlu nenê diŋ oni baan vêr kendüme çoğan yapam. diŋ al. sonunda
 bu çoğan, zoPPa ğız oli. padişahın oğlu bunu göri ki o ğız. bunu ali. o cadı
 ğarınan ğızını da ğatırın arhasına baĝli dağa sali. yêr be yêr çali, öldüri.
 yiyi içi muradına geçi.

ANLATAN : ZİNNETE ERŞEN
 DOĞUM TARİHİ : 1925
 TAHSİL DURUMU : OKUMA YAZMASI YOK
 DERLEME YERİ : TUNCELİ / PERTEK / DERELİ KÖYÜ
 KONUSU : MANİLER

XX

hamuri tekerledim
 üsTünü şekerledim
 yarım geldüğü yoli
 gül eKTüm çeperledim

5 nerdivanım Kırh_ı ayah_ı
 Kırhına vërdim dáyah_ı
 dëdiler yarin geli
 segürTTüm yalın_ı ayah_ı

bu puharın sulari
 10 buz kimidür buz kimi
 giT kocandan boşan gel
 ğabulumsun ğız kimi
 tabah_ıTa duz olaydım

keşKe bi ğız oladım
 15 o yar bize gelende
 ben yalavuz oladım

al alma ğızıl alma
 irafa düzül alma
 o yar bize gelende
 20 cébıne süzül alma

ğaynanam söylidi dèyidi ki dög, o da çuvallara yuridi. dèyidi ağla
 ağla.

ala geyik ne boynuzun torlarsın
 kemend atıp yar yolunu bağlarsın
 25 baan dèrler niye gülmez ağlarsın
 feleK güldürmemiş nasıl güleyim.

bu alma dörd oladı
 yiyene derd oladı
 bu almanın sahabı
 30 sözüne merd oladı.

hevanın buludu geştükTen sora
 yaram kâmil olmadan deştükTen sora
 isTer ölüm olsun, isTer ayrılığ
 genÇ ömürüm geştükTen sora

35 kırmızı yorğan yüzledım
 asKer yoli gözledım
 v̇er tesKere ğomutan
 ben yari çoĥ özledım

adam ğarısından dolma isTemiş. ğarı dolma dolduracaĥ, bülmi. gidi
 40 bi kâmil ğarıya söli, deli kimi. ḋeyi ki işTe ḃele èT, ḃele èT. ḃele
 buĭlurdan eti yoĭur, kı, doldur ḋeyi üsTüne de bi, bili misin ḋeyi. ḋeyi
 he bilim, herşeyi ḋeyi bilim, ḋeyi üsTüne de bi tezeK kıpa. ḋeyi üsTüne
 de kıpaĥ niyeTİne tezeK kıpiyasın. oni de bilim ḋeyi. geli aynısını yapı.
 adam geli, diyi ğarı dolma yaPTın? he diĭ herİf. getüri. kıarı diĭ bu ne
 45 mayıs ğoĥusu? ḋeyi herİf ṅedem belleden èle belleTTi. ğaĥi gidi, diĭ
 anam senın ne ğarezın vardi, bizim ğariye buni ḃele belleTTın? ḋeyi ne
 ḋedımse senün ğarın he ḋedi, ben de èle ḋedım. ona da he ḋedi.

o yarın evleri bize yan gelür
 aĥ èTTİKÇE cigerımden kıan gelür
 50 mezarımı ğazın dörT yol aĭzına
 yar gelıP geşTükÇe baan can gelür.

ĝedim mezarlıĭa kıardaşımdın da mezarı var, herİfımdın de. ĝedim
 aĭlım, gelınım ḋeyi ki, babam mı ĝaĥa, aḃem mi ĝaĥa? diĭm, aḃen
 ĝaĥsın, babayi ṅedem daĥa. babayi başıma mı çarpacam.

55 gider olduım ḋeyi ev başıma ḋerıldı
 ĝeTme ḋeyiP yar boynuma sarıldı
 bizim ĝısmeT ĝurbeT èle v̇erildi
 ṅedem güzel yazım ĝara yazıldı.

bu dağın ardı mēşe
60 gün ġaha kölge düşe
beni yardan ayıran
evine şivan düşe

ya bi ġuşah oladım
beline dolanadım
65 ya da uşah oladım
yanında bulunadım

penÇire asmasıyım
adana basmasıyım
ana dohTor getürme
70 ben sevda ħasTasiyim

yëndim pîĥar başına
yar oturmiş daşına
kölgesi suya vurmuş
mëyil vërdım kaşına

75 altun kaşuh oladın
bal bulaşih oladın
şu përtegin içünde
baan aşuh oladın.

bizim bahça dutludur
 80 dibi çayır otludur
 güzelliği yoh amma
 dili baldan datludur

ğara esvaP giyeydüK
 ge susuP ge diyeydüK
 85 kaçayıduh barabar
 ğuru eKmeK yiyedüK

bosTani külbeliyem
 dibını gürbeliyem
 yar yaTsin kölgesinde
 90 her yerini elliyem

ANLATAN : HASAN KAYA
 DOĞUM TARİHİ : 1919
 TAHSİL DURUMU : OKUR YAZAR
 DERLEME YERİ : TUNCELİ / PERTEK MERKEZ
 KONUSU : ANI

XXI

iyi ama benüm hesTelügüm var. çoğ anladamam. asKerligi 1939'da yapTım. midyaTTa yaPTım. kardaşa diyem bizi oreye vërdiler. şöbemíz de burdaydi. giTTıh asKerlik yaPTıh. atatürk bizi ef ëTTi. altı ay yaPTırdı bize. altı aydan sora teriş ëTTi. ondan sora geldük. on dörd ay
 5 sora teKrar bizi şeýe yolladı. adanaya gëTTük, on dörd ay da adanada kaldıh. levazımda kaldım. o zaman da emniyetTedüm geldim emniyetTe girdim. sekiz sene de emniyetTe çalışTım. kardaşa diyem. sekiz sene sora bahTım para az vëriler. maaş yigirmi beş kuruş vërilerdi. ondan sora oldi elli kuruş., o zamanın 25'i şimdünün parasınnan çoğ iyi. ida-
 10 remizi de yapıduh. şeyimizi de yapıduh, annadın mı? kardaşa diyem. bahTım az bi para, duttum dileKÇeyi vërdım, ayrıldım. dileKÇeyi vërdım ayrıldım. gëTTım, oküz aldım. gëTTım ireçberlik yaPTım. reçberligi burda përTeKde yaPTım. përTeK o zaman küçüKTü, rahaTTi. en esKi përTeK kalenin ordamış, oni biz bilmük. çoğ evelimiş. o zaman
 15 beglerin zamanında buğda gelirmiş, orda saterlermiş. biz o zaman çocuhtuhtı daa. şöle bele yeTmiş beşi geşTi yaşım. işTe gëTTim eraziden ürgaşTım durdum.

ANLATAN : HASAN KAYA
 DOĞUM TARİHİ : 1919
 TAHSİL DURUMU : OKUR YAZAR
 DERLEME YERİ : TUNCELİ / PERTEK MERKEZ
 KONUSU : PERTEK

XXII

perteK, şimdi suyun altında galdı kerar mevkiinde gurulmuş. ilk gुरु-
 ruluş, mevki olarak kerar mıntıKası. e galesi bugün görünüyor. diğer ta-
 rihi eserleri vardı. onlar şe oldu.suyun altında bi gısmı galdı. iki tene ca-
 misini getirebildiler. hamam falan vardı. tabi biz şe halini gördük
 5 oranın. yihılmış harap artıh. yané bizim deyimimizle peg halini gördük.
 eski pèrtég, orası esasında. burası, bağları bahçaları pèrtegin, şimdiKi
 pèrték. osmanlılar dèvrinde asker yerleşmiş, kışlamış, bu bağ evleri,
 yané yazlıh, ufağ tefeK, birer odadan ibaref olan yaz evlerini kışın mejb-
 uri, o günkü devir. padişahın iradesi. buralarda askerini kışlatacağ ne
 10 yaPsın.mejburen birer oda daha ilave etmişler. iki gış galmış asker, eski
 pèrtékde. ama kesin tarih bilemiyorum. yané büyüklerimizden duy-
 duğumuz. Karargâh vazifesi görmüş tabi. mejburen iki gış Kalınca asker
 orayı dá, yané kullanılmaz hale gelmiş evleri, vatandaş da burada artıh
 Kışın çoluğunu çocuğunu normal, içinde barındıracağı şekilde,yapınca,
 15 haliyle orası ağır ağır buraya taşınmış. faKaT nizamsız, intizamsız bi
 yerleşme olmuş. orası, eski pèrték toplu bi haldeymiş. şimdi altı bin
 nüfus bu büyük sahaya yayılmış. herkes bahçasının içinde bi ev yap-

miş. o günden bu güne o şekilde devam eTmiş. tabi o zaman nahiye
sıtatüsünde, yané kıza değil. eski pèrteK harputa bağlimiş. soradan pèri-
20 iye bağlanmış, bi ara, pèriden sora bin dokuz yüz, tahminim yirmi yedi-
lerde kıza olmuş burası. ilk kızanın şeyi camikebir (mahalle), sora
yêrleştíremeyince o günkü şartlarıylá tabi hükümeT binasını, hakimi,
kıymakamı sora istiKlâl mahlesinde ğarar ğılmışlar. çiftçilikle geçinen bi
yêrleşim yêri, çoĝ eski bi yêrleşim yêri pèrTeK yané. sağman
25 gelişmişmiş o dēvîrde, büyükmüş, camisi var meselá, eski camisi, tarihi
bi cami. ora da dağılmış. biri de keban barajı, vèrimli topraĝları, epêyi
büyük bi bölümü, şimdi yané tarıma elvêrişli bu topraĝlar Kıader suyun
altında ğaldı. karar mıntıKası, til, kıorluca köyü, burke, şevşevigin, yané
Kaledibinin bi ğısmı suyun altında ğaldı. hePsi sulu, mümbit arazi, köpri
30 giTTi, yol giTTi, ulaşım güÇleşTi. bês tene mahlesi var. yané nüfus
yükseleceğine hemen hemen düşüyor.

ANLATAN : HASAN KAYA
 DOĞUM TARİHİ : 1919
 TAHSİL DURUMU : OKUR YAZAR
 DERLEME YERİ : TUNCELİ / PERTEK MERKEZ
 KONUSU : SOHBET

XXIII

şimdi ben ne dijm bilisín? dijm kâzım dayi bizim bu pèrteK ehali-
 sinde, bizim bu zenginler var ya hePPisi de helalılıhan bu parayi kazan-
 miler. mulağa bi heram ğatiler. yalan söliler. efendím, bu mali mesele
 ucuz alduh déyiP, getürüP bahli, iki ğaTli, üş ğaTli canımıza çeKiler. ê
 5 bu oldu mi?

bizím burda abdinún babasi vardi. çoĥ fıkarağdiler. êle fıķarediler ki,
 ireçberliK êderdiler. bu haĶĶı efendiye, bi ĥırşıK ceKÉT babasının
 üzerindedi, bi ĥırşıK ceKÉT abdulla efendinín, bi ĥırşıK ceKÉT me-
 tinin....., iki ğardaşTılár. çoĥ pèrişandiler. a bèle bura bizim ev, bura da
 10 onun evi. ara yerímíz áyvandi. bu áyvanda oturiĥ. getúrdi bu PaPPariK
 ğâvur vardi, ğâvur kövinde, PaPPariK ğâvur, bèle bi ğaz yağı teniKesi
 geTTi, ğoydi ortaya, hele ğedín burhan ağayi çağırın gele. burhan ağayi
 çağırdılar. burhan ağa êrmenileri élan êTmiş, hökümeT vuracaĥ, ê bu
 altuni saan vèreyim, êrmeni kıldısa, hani olur ki ğalur, payla. ê bah
 15 şimdi burda, böldüğümüz halda, ğaş tene êrmeni var, bi ğuruş vèrme-
 diler. bilader o altunu nası aldise, erazi aldı, o civelegin eraziyi aldı.

teKırar tarla aldı. üç yerde ev yaPTı. isTanbula gèTTi, eşya getürdi,
tüken aşTi. zengin oldu. a düğün dutuldi. abdulla efendinin düğünü du-
tuldi. o kâzım dayiye anladidım işTe . bi hafta Pêşembe günü dutuldi.
20 gèTTi elazizde üç dört tahum çalğu getürdi. çiftTe davul, çiftTe gırnata,
çiftTe dömbeKler. hePPi çüfTer çüfTer. işTe bi Pêşembe dutuldi düğün,
gelen Pêşembeye geder. ele çaliydiler. ê zengin oldu, gèTTi o paranın
üzünden. işTe, dèyim bu kökü herem.

ANLATAN : ABDULLAH SERDAROĞLU
DOĞUM TARİHİ : 1919
TAHSİL DURUMU : OKUR YAZAR
DERLEME YERİ : TUNCELİ / PERTEK MERKEZ
KONUSU : ANI

XXIV

ben askerliğin antiğasını yaptım. merzifonda yaptım. merzifon bi
defa savuhtı. fırtanesi çoktu. efedersın bele elimizi buramıza
attığımız zaman bele avuçlardan bit gelidi. o zaman bi tayin seksan
kuruştı, lira degüldi. o zaman elazığda ömer seras vardı. avukat.
s yüzbaşım da odi. o adamın atına bahidim. e o zaman tabi fakirduh. iş
hayaTi yohTi. vesayetler yohTi. yayan giderdük. askerlik manevraya.
yayan yürürdük, yayan gelirdik. e şimdi eğer biz insan olursa yoh me,
çok güzel yaşanacak bi ortamdır. ama insanlık bizden irak. çünkü biz bi
defa büyük, küçük, hısım, akraba bilmük. onun için bizim halımız ya-
10 mandır. kivrelik bilmük, amcalık bilmük, dayılık bilmük, ben sizden so-
rim bizim halımız nolacak? o zaman idare zordi, te burdan sebzeyi
yüklerdik giderdik hozata, hozatta satılmazdı, giderdik ovacuğa, ova-
cuğda satarduh. döner gelürdük tunceline. tunceliden geçer giderdik
mazgirde. e bu elemetlerde tabi ki irPalanduh. ehTiyar oldu. e şimdi
15 askerlik de rahat, yaşamak da rahat, oturup kalmak da rahat. yeter
ki insan, insan olsun.

ondan sora ben askerlikde diyarbakıra geldim. diyarbakırda kışın

manevraya çıhtu. bu askerlik, vay suya düşmüşün, vay çepere
düşmüşün, bu yoh. tabi yaT dedi yaTTuğum zaman önüm su, biraz su-
20 dan yuhari kendümü gurtardum. burdan aşsağı galdı su hendeginin
içinde. çıhtu teKira ğarın içine girdük. bi piKesTi. eyakçabılar dondi.
bu eyağım, barmahlarum yandi. yandi. geldim ğırğ gün hasTahanada
yaTTım. ğırğ günden sora, bu elazıgli mustafa ercan vardi, doKtor,
yüzbaşı olarağ. vallahi de tanımidim, billahi de tanımidim. yalnız so-
25 ninde ismini sordum. mayene kâğırdını oğudum. bahTım ki ele diyor.
birinci ğapı. giTTım o ğapının ögünde oturdum. bu sağ ayağ şışmış, bele
olmuş. ef edersın barmahlarımdan cerahaT ahi. askerligi bilisiz işTe.
eğer kendinu bir terefe çekTın çekTın, çekmedın kimin sikinde ki senin
eyağın kopmuş. o, o zaman, şimdi ğolayı bi iş. şimdi viziteye çıhisin. o
30 zaman vizite mizite yoh. oturdum bekledım. bekledım, bekledım...
gendi gendime uzıldım. yuhlamışım, bi de bahTım bi tene bele sülkeli,
gözümü aşTım. bele bu yeğen gibi bi beyefendi. ne arıyorsun dedi sen
burda? yuhlamışım, o kâğıT da düşmüş yere. elini saldı, o kâğıdı aldı.
oğlum dedi, sen niye burda oturisin. dedım nereye gidem? hani oğlum
35 deyince. annadım ki demeK bu büyük bi adamdır. fırladım kaçTım. bele
ğolumdan dutTi, ğapıyı aşTi, çekTi aldı beni içeri. dedi hele o sağ
ayağın çıkarT. sağ eyağımı çıkarTdım. bele üzümnden yuhari bahTi. san-
dalyede dedi otur otur, oturdum. e eyağımı da gördüm. içerlendim.
dedım komutanım, bana müsade ver. baan bi cıgara ver. hemen ma-
40 sanın üstünde cıgarayı aldı, getürdi kirbıdı de kaçTi, yahTi. dedi ne-
relüsın? dedım ben elezizliyim. o eyağımı görünce, gendi gendime de-
dım ben öldüm daa. dedım müsade et bene, ben iki tene türkÜ
söliyecem. zatan dedım benim hayatım öldi. bi iki tene türkÜ söyledım.

elini ordan aldı bi kâğıT, zili basTi. yazdı. bële bu yëgen gibi bi genç gel-
45 di. o kâğıdı vërdi. dëdi al buni götür yëmekhānaya karnını doyur.
sığara mığarasını al, buni saat birde dëdi getir toplantıya. yëdük,
işTük, karnımızı doyurduh. adamlar ihādiler beni, temizlediler, saat
birde gëTTük. babam sekiz on tene bële oturi. o mustafa ercan kâğıdı
imzaladi vërdi sağına, o ona, o ona ëte başa gëTTi. o biri mayeneler de
50 biTTi. teKırar yazıcı geldi, beni aldı giTTi odasına. dëdi elazıgli, dëdim
ne var, o zaman ayıhTım, dëdim kōmutanım? dëdi elbiseni melbiseni
ben hepsini teslim almışım, rapora yazmışım. bu elbise melbiseyi götür
giyin dëdi, gëyin dëdi. çift sür. dëdim kōmutanım, çift sürmeye, mift
sürmeye ben bureye gelmedim. ben bureye geldim vatana hızmëT ya-
55 pam, áyağımi dëdim. eyağımi yapın. beni nëreye, bu hallān babamın
evine yollisiz. ben zaten odur vërem olmışım. bi de benim babam anam
më vërem olacah dëdim. kardaşlarım më vërem olacah. fakırıh, bu ya-
rayi nëreye götürem? nërde iyilenecek? gine zili basTi, odacı geldi. dëdi
buni götür, üçüncü gövuşa yatırın, áyağını pansuman edin, ben , iki
60 saat sora gelim. iki saat sora geldi o adam. burama bi inne vurdular.
ben bi de kahtım ki, bu áyağım bële ranzanın üstine gomuşlar, buraya
keder bağlamışlar. bu göskümden de beni arhaya bağlamışlar. şimdi
ben çalışım ki oturam, oturamim. ne bahsëdem yigirmi üç gün kaldım.
yigirmi üç gün içinde belki de o adam, elli sefer yanıma geldi, gëTTi.
65 nasıl ki bu áyağım ëyileyincedi, geldi. üstümü başımı göyürdü, o zamanın
parasından, çıkarTTi, bana bir kâğıT (lira) vërdi. dëdi yol paran var mı?
var dëdim kōmutanım. kırh kâğıT da baan harçlıh vërdi. dëdi bana
elazıgli mustafa ercan dërler. ë o zaman ëyledi hemşerim, şimdi de
bële. o zaman çok zordi. idare zordi, yaşamah zordi. şimdi bunlar heP

70 geŖTi mi oraya? bağ o türkü hemn benim stmedr, hemn babamın
stnedr.

al benden, al benden

yeŖil senden, al benden

ya beni yanan götür

75 ya da bu sevdani al benden.

bu baba sevdasi oğlum ! geldim ki lmŖ! geldim ki babam lmŖ
babam! gremedm. bu gün yigirmi altı senedür babam lmŖ, benim
ağlamaduğum gün yoh. onun in, ağıllı olun ağıllı, ana babaya hzmet
grn. benim, bağ Ŗmdi, iki tene yavrum var. Ŗ tene Ėız iki tene oğlan.
80 bu adam tanıyor, biri yatılı bölgede, ağıdır. birisi de ankarada lise
müdürüdür. ismi sultan slmandır. krbanım ben o zatın ismine.
Ŗmdi le endeK döndeK yoh oğlum. kvrelK ŖeĖTekerliK olmuŖ.
komŖuluĖ ŖeĖTekerliK olmŖ, insanlığ ŖeĖTekr, olamaz. bu heyin ka-
bul olur. bağ lise müdürüdür. bgn bi hafta, on gündür buraya gel-
85 miŖ. oğlum ağıllı ol, bağ bu isme leke getrmyesn. getirrsen, iki elim
yahanda olur.

insan, insan olacağ. nreli olursa olsun, prTeKli ol, isTanbullu ol, an-
karalı ol deĖiŖen bi Ŗ asla olamaz. bgn bizim türKiyemiz ne güzel bi
trKiyedir. adam aya çığı, eveli eKmek bulamıdığ yiyĞ, acımızdan
90 luyorduğ.  Ŗmdi günde bi gömleK deĖiŖik canım. ama bu variyeT ar-
tuğ bizi, yavrum ĖudurTmuŖ. yeğenım ne yapam derTliyim Ėusura bağ-

ma.

bizim bu p rTeK den,  p yice ar ada lar, erzuruma gitmi ler asKer-
 lige. erzurumda on iki sene asKerlik yapmı lar. bu musTafanın babası
 95 y men nuri,  o  g tmi ler, all ah rahmeT  Tsın. v ysi beg de orda
 y zba ımı . g tmi  orda sormu lar. bu rameTlik, v ysi begin b ligine
 d  mi . ama o biri 9. b lige d  mi , v ysi begin yanına, v ysi beg de
 s ymen olarak almı  yanına. (atına ba a). o zaman at devridi, ef dersin
 Katır devridi. bu onuncu b l g n bi y zba ısı varmı . erzurumun ha-
 100 sa kaleye gird Kler  zaman, s lemesi  o  ayıP, girmi ler evlere ki, urus
 girmi  evlere b t n  adın,  rkeK namına yoh.  adınların  le  tmi ler ki ,
 memelerinden  u ingiliz mih ndan  ahmı lar, ef dersın, edeP yerinden
  ahmı lar. i Te  len  lm  ,  alanlar da b le boynuni e mi , nasıl ki
  sKeri g r nce di ler ki gel n din  arda lar gel n halımızı g r n. o za-
 105 man di  artu  biz tamamil  her  eyi unuTTu . d diler ki i Te urus geli
 erzuruma. a kaleye, hasank laya,  g m ze  atdı  b le bi tepeye var-
 du , tepede  ıracayu . o, onununcu b l gin y zba ısı bizi g r   eki, bi
 g n b le bi ay b le, iki ay b le, da  artı  o tepeden y niP gel P tayin de
 bulamıyoruz. k  ne, af dersın arpa, rahmetlik babam s lerdi. do san
 110 altı ya ında ge indi.  le kı  oldu ki di . beygirler,  atırlar geberdi i za-
 man da yiyid K. biz o tepeye  ı ıyor, onuncu b l g  n m zde, on bi-
 rinci b l g  g m zde, on ikinci b l g  g m zde, biz do uzuncu
 b l g K. o y zba ı asKeri g r   eki. all ah rahmeT  ylesın v ysi beg de
 mejbur  ali bizi  eki. di  bir g n d diler ki  ekilin geri. d d m
 115  ekilmiyecem.  ekesın  ekmesın. d mi   ekilm yece  K yav. sen madem
 beni s ymen  tmi sın sen  ekil bunlarla barbar giT. ben asKeri

yürüdecem. nedür demiş yav, o kadınları görmediz mi bütün o halde, bizim namusumuz. neyse bu onuncu bölümün yüzbaşısı rametlik babama tikili. sensin bensin derkene, daa silahına elni atmi, tabancasını
 120 belinden çeki, anlinin çatına vëri. elece devüri. devürdüğü gibi ordan, dokuzuncu bölüm yalla diji urusın içine sohuli, o zaman süngü herbimiş. girdikleri anda urus da yalla diji geli, dokuzuncu bölüm, imamın şükürü, kosoğlu hüsen, bi de rametlik babam, bi de zülfi ağa Kaledibinde, derebaşında. bunlar heresi daha heç sıraya girmi, dillene dillene süngüye
 125 tahıp tepesinden aşuri. diji onların askerleri bu kadardi, silahları yerde sürünidi hır hır. biz bunları hellek etdik. hellek etdiğimiz gibi, gerüden, bütün cemseler, arabalar gelmiş ki efendüm, dokuzuncu bölümün seymani onuncu bölümün yüzbaşısını vurmuş. diji beni aldılar getdiler diji. getdik ifadeye, mahkemeye, tuğay kumandani gelmiş, al-
 130 baylar gelmiş, neyse heç, içeri girdim diji. gine sila buramda, dabancaya elmi atdım, dabancayı çıkardım. (rehmetlik babam yav. ahan sor) çıkarTduğu gibi tuğay diji ki oğlum sen nasıl urusa karşı dağ başında onuncu bölümün yüzbaşısını vurdun. siz diji bu dabancayı baan neye vërdız? adam vurmağ için degil mi? he demiş, oni demiş soyun da
 135 bahın, o ermenidir demiş, o sünnet olmamış, babama diyem. adam yol- liler, soyiler bahiler ki ermeni. on bir sene galduğu halde on iki seneye dönü. artuğ babama da bi at vërilir, diji ki sen gendini gurtarmağ için bu melmeketden de bi kari al. ancağ garı seni gurtara. o melmekete gitmen için. o zaman erzurum, aşkaladan, hasan kaladan buraya yayan, o
 140 gışte o elemetde gelinir me? babam, ha babam de babam çihli geli, şu arha tarafta titenik var. diji ben şavağ üstü, çemişkezek üstü gidem ki kendimi şavağa atam. hani şavağları tani ya. kardaşıma diyem, yallah

babam çıĥi geli titēnige, geli ki titēniKTe ásker ġaraġol orda, áskere ta-
 yin daġıdiler. aTdan yēndım dij. atın bi terefine bi döşeK vurmuşım, bi te-
 145 refine de bi yorġan. işTe bi ġarı bi de bu ġeder bi ġızı var. dedım siz
 burde atın yanında durun. ben de gidem bi ġaÇ tene tayin getürem. ama
 rameTlik babam diyor ki, on ĵki seneden beri tıraş bilmiyoruz. elimizi
 bēle bureye aTTuġumuz zaman, avuçlan biT geliyordu. bi teK gözleri
 ıslımış. áskerın bi tenesi ġitmiş o minderın üsTinde oturmuş. hani yor-
 150 ġanın arasında bēşli varmış, bunun göTine baTmış, baTduġu gibi heber
 vērmiş. dēmeK ki rameTlik babamı da tıraş ētmiş götürmüşler. bu sey-
 doyu vurdular ya. seydonun babasının yanına, tanışılıĥ vēri, tanışılıĥ
 vērdüġu gibi, bunlar koyiler buni bi göze, işTe bunun parayı, pulları,
 saatleri, bu saat ora malıdır. varısa şu saatın emsali şu ülkede, çıĥarT
 155 getir yanıma. (kendi saatini göstererek konuşuyor). bunun tamamı
 gümüşTür. ĵardaşıma diyem. seydonun babasının evüne gidince . ulan
 dij sen ĥışTo ahmeT dēl müsün? dij ben ĥışTo ahmedüm. dij senin çaġa
 çoluġun körmeşe, rahmeTlik háyder vardi a körmeşTe. tahminime göre
 dij orda. yav dij dostım sen beni bu áskerın eline vērme. bah, ben tē er-
 160 zurum aşġaladan, hasaġaladan gelim, hēÇ olmazsa ben ġedem anami,
 çaġa çoluġımı görem. dij ben seni üşemeK bahanesinan dışarı çıĥaracam
 ki, sen ġaçasın, dij sen ġarınan ġızı da getüresün, yalnız aT, silah burda
 kalsın. ben dij üş ġün sora onu onlardan alırım. eger dij ben ĥışTo ah-
 meTsem alırım. ĥışTo ahmeT degülsem alamam. dij ben onnari de senin
 165 pēşne taĥarum. helil aġa bunlara izín vēri. işTe ev burasa banka ĵadar
 ayrıliler. bu baġırı. dij ki bunlar ĵaşTi. babam dij ki sen dēmeYESın ki
 ben tanım bunları, filan yerli filan melmekeTlüdür. ha babam dē babam
 dērken, ĵarınan ġızın kolundan tuti baravın üzüne dēvrülü, geldim be-

ravın altına dii, beravın oraya gidecem tanuduhlarım var. aKko hasan
 170 var, hıdır onnar var dii, tanıyamazlar beni bu halda, beni vurdururlar,
 ha babam de babam derkene geldim. tah sunun o tePeye. girdiK bi
 meşenin köküne, meşenin kökünde bu aylesinen o gız beLe başlarni
 gömuşler dizine, rameTliK beLe meşeye yaslanmış, onnar yuhulamış. bi
 de bahmışler ki köpeg üri, efédersız. başını kaldırmış bahmış ki davar
 175 gelmiş. eTmiş ki áyağa kağa ama açlıhTan kağami. meşeye elini aTmiş.
 aTTuğu gibi, davar ürKmüş. çobanlar hayt, huy Kurt geldi davari
 götürdü fañan, biraz jleri geli geldiği gibi, rameTliK babamı ğariyi mariyi
 göriler. nasıl gördükleri gibi bi tenesi dii ulan goş köye haber ver, eşkiya
 gelmiş. rameTliK babam zazaca da bilidi, kürÇe de bilidi. kürÇe bağıri
 180 buna. bağırdığu gibi dñni geli. ulan dii gedñn bayro gılın haydara
 söyleyin, bilmem kime söyleyin, bñlmem kime söyleyin. deyin ki hışTo
 hemeT gelmiş. hemeT küvra, hemeT küvra, hemeT rüvra ha, ha, ha sizñn
 ev de burda . sizñn geçüler budur. bi tenesi gidi köye haber veri. rameT-
 liK anam, dedem koşiler geliler. geliler bunu Katırın üstüne atiler,
 185 götüriler, rameTliK nenem ne yapise, hayır dii benim oğlum öldi,
 gemükleri çürüdü. gelecegi olmadı. neyse bu rameTliK babam pèrTegin
 büyüklerini sayı, gendü evlatlarını sayı, dii benim mevlüd oğlum
 nêrde? diiler ki mevlüt oğlun geçindi. sizlere ömür. daha herkes inani.
 rameTliK nenem diyor ki, Komşular, haydar ağa getirün benim oğlumi
 190 temiz yêhayah, maqqaslan bunun saçını maçını sıyıräh. sağ tarafta,
 yüzünde il yarasi var İsa benim oğlumdur. (ben de babamın oğluyum, il
 yarasi budur) bunlar maqasdan cilletTen o yani bu yani tıraş ediler,
 nasıl burda il yarasi çıhınca duti, benim oğlumdur dii. o zaman allah
 razı olsun, o adamlardan da sizden de.

195 bu ikrari de şimdi ben saan diyem mi hemşerim. şimdi, haşa ben, el-
 hamdülîla hepimiz de insanî, hepimiz de müslümanî. ayrılığ gayrîlîğ
 yapamam. çoğular bilir. şimdi bi gıssımları diyor ki yav ne küvredür.
 şöyle bi dostluğ, bi sevgi kürvesüdür. oğlum senin evladın kani benim
 peşime ahdîhTan sora, bu yedi göbegi sayar. yedi göbeKde sen bugün
 200 küvrânın damına çıhsan, toz tökülse, tökülemez. sen yedi göbeK olma-
 yince sekizinci göbeKTen bende bi gız isTeyebülürsün. yedi göbege keder
 isTeyemezsin. bu ikrarluğ budur. ben bugün oğlumu senin peşen
 göyim mi, yavu hesab eT bi defa, yanê doğrudan doğruya, adam bıçağı
 alıyor, sölemesi ayiP, insanın en nohTali yerini kesiyor mı? o çocuğ se-
 205 nîn peşinde ölmüş olsa senin ğurbanın, daa bu ikrarlığ unudulur mı?
 bu ikrarlığ, ancağ ve ancağ kövlerde var. yanê pırTegin içinde yoh.
 onun için cenabı allah bizleri herle isle ede, bu gençlerimizi ğoruya,
 benim oğlumun da adi, bah bu adamlar da bilir. üç tene oğlum
 ölmüşTür. ben inanmışım allaha, yüz bin şeyine inanmışım. rameTlik
 210 babam da aynen ğurbanını da aldı, gëTdi, bunu da gözümle
 görmüşüm. gëTdük mübaregin içinde yaTTuğ, sultanıdır. gëTdük, is-
 Tanbulda ele bi zengin bi adam gelmiş ki, ben de aha bele. adamın bi
 teK oğlu var ki isTanbulun Kıralı, bu oğlı saKaT, gëTdük biz, ğurbanları
 ordan aldular kesTiler, babam, o isTanbullu adam bele bu kivrem gibi
 215 bele iri yari, bi üküz bu severeKTen gëTdi aldı, getürdi. dedi ben gendi
 elimle keserim. benim rameTlik babam zazaca bunlan ğonuşTi, dedi
 yav birağ. dedi bu usul, keydayı yapma. babama sanki de bi siKTır
 çekTi. orda da bunlar tanır, zêvede imam-i kiÇço vardı. bizim
 adamımızdi, kavuşTi bele adamın kulağından dutTi, yedi tene gömleK

220 giyerdi, bële duTTi áyağa kaldırdı. ben seni dëdi yere vurur bële parça
parça ederım, sen benim adamıma siKTır kelimesi çekebölür müsün?
eğer dëdi o hıızır hıızır o bu gëce senın hësabın görür. gëce yaTTuğ.
babam, aradan iki saaT geşTi bi ağlama bi gürölti, ê müberegin içi
bütün insan, çoluğ çocuğ, bu adam êle yerden yere gendünü vuri, mu-
225 bareK bunun ğuluncuna çöKmüş. dëmiş ki sen kimden izın aldın da o
ğurbanı kendi elınle kesTın? dëmiş ki ya baba, bunlar çeKişmesın,
dögüşmesın diye, ben onun için aldım kesTım. hayır. gideceKsın bu
kövleri gezeceKsın, herkesi çağıracağsın, ğurbanı alacağsın, kim keserse
kessın, dëmiş dögüşürler. sulanğıdır dëmiş dögüşsünler. onlar benim
230 köPeKlerimdir. onlar boğuşacağ. biz seyrëdeceyüK. getürmüş. onlar
parça parça êTmiş, o gëce yaTmışler. dağ gëce yaru dëvrölmüş, oğlan
babasına dëmiş, baba kağ gideK, ayıymışlar ki oğlan aslan gibi, kağmış
áyağa, mübareK bi elni sürTmüş kendisine, yalnız dëmiş oğlum, senın
baban zenginlik tarsağlani, êle, devemiş, arabamış, paytonmuş êle yoh.
235 burdan isTanbula keder yayan gidecağsız. babama da dëmiş ki senın de
torunun olacağ ismını sultan sülëman koyacağsın. nüfus memuru ke-
mal, ilmuğaberi yapTım götürdüm, duTTu bële yırtTı atTı. benim de
efëdersın zırTluğ zamanım, nasıl ki bëlímden bıçağı çeKTımse iki bıçağ
başTım buraya. beni aldılar mağkemeye, baan alti ay gün vërdiler. de-
240 dım, alti sene gün vërsen, isım gine aynı olur. mağkemede hakime
dëdim, idama götürsen, bunu baan vëren hıızırdır. aynı bunu gine hıızır
alır. hëç kimse buni benim elimden alamaz. hakim dëdi yav yazığ,
örğaşmayin bunle. dëdim ben teslim olmuşum oreye, sizi de teslim
edersem sizi helş-ı felş eder. bağ budurlar. şimdi dünya elem onun

245 başına düşman olsun, aha bele gölunu uzaTsin, bu pèrtegin içinde gölu-
 nu büken bi tene çıhsın ortaya. onu görem. ama bah ben her vaKİT,
 oğluma dërim, oğlum kimsenin gelbini girmëyesin, senin adın sultan
 sülëman, bu ismi degerlendür. e oğlum biz bilmiyorum ki, yavu hıziara
 taPiseK hıziarı bileK, allaha taPmişseK allahı bileK. kuranı taPiseh kuranı
 250 bileK. yanë bu hıziar yoh, allah yoh dëmeğin bunun ne alemi var. bizim
 içimizde inkâr eden de var, ikrari, kürveligi bilmiyen de var. ama
 benim şimdi kökümün bah, üç tene gızım var, iki tene oğlum var, ben
 eseri biraşmışım, hıziarın eserini biraşmışım. bunların ağzi gelene keder,
 onlar o isimden çekilmez, o isimden, allahın yolundan ayrılmaz. başKa
 255 kim ne yaparsa yaPsın belasını bulur. eger o allah, hıziar kelimesini, ya
 ali ya muhameT, ya musTafaya çağurduh ki urusa gücümüz yëTTi. on-
 nari yëndüK. urus ne dëmiş bili misin? urusun içine bizim türkler gir-
 diği zaman, hani emërkan, bilmem firansız, bilmem irak, bilmem ingil-
 tere bunlar hePsi gelmiş, arha çılmış. dëmiş yavu nêreye kaçısiz? dëmiş
 260 baba bunların içinde başi saruflu var. ya allah ya ali diye bağırı, bu
 şekillikTe bütün her tarafi yënmiş.

ANLATAN : SÜLEYMAN SAVUR
 DOĞUM TARİHİ : 1917
 TAHSİL DURUMU : OKUR YAZAR
 DERLEME YERİ : TUNCELİ / PERTEK MERKEZ
 KONUSU : ANI

XXV

efendim ne diyeK, bizîm sülalemız mengüş begi. ondan sora mercan
 dağında davarları varmış. otarilermiş. kurt gelmiş, koyunu götmüş. bu
 adam, hizmetkârlari de birbirlerine (sen bunlari arisin), işte çobanlar da
 birbirlerine miğayirmiş, biri gelmiş demiş Ki, beg, bu adam dedi Ki, hey
 5 kurban olam o ite ki sağman dağında ürer, mercan dağında kurt koyuni
 salar. onlari iksini işteTmiş getirmiş. o mizevürlük edeni dutmuş, asmış.
 yanè bele bi şeler sana lazım. bunlari, ele bi şe olacaK ki yazasin. tabi
 yazmaK için sen şe edisin.

şimdi bi yerde çalışük. bahTım üs gâTTan pencere döğöldü. gence
 10 diyem, babami galdurdum, buyur dedim. oğlum dedi, geT sağminikTen
 baan bi horoz al da gel horoz. peKî dedem, neye veriler? o zaman iki
 buçuğa verilerdi, dedim yedi buçuğa veriler. hamañ yedi buçuğ ordan
 aTdi. faKaT gendinîñ kümesi doli karıdan gorhi. bi de bi arhadaşım var.
 dedim, mısTafa ela dur bu, ben gidem bunun kümesinden bi tene
 15 çıharam getirem kesem, dedim bu ne bileceK. sonra geTdük getürdüK.
 hırTigini sıhTım. kümesin kapusunda sıhTım, getirdim kesTım, purt-

ledım, birez yaTTım orde, giTTım kapıyı dögdüm. geldın mı oğlum?
 geldım efendım. ha kesTım, pırladım. sağ olasın yeğenım sağ olasın.
 dêvrüsü gün yohsa qariye dêmiş ki, bi budını one hêse êdersın. pirinç
 20 pilavi büşürmüş, üzerıne uzatmış, getürdü. ortaya yöndürdi. ben
 başladım yemege. ulen bekir dèdi. dèdım buyur dayı. dèdi o namusız
 tilki bizim o kümesTe, bizim o büyük horozı yemiş. é dèdım bu eT sizin
 horozın eti. yohsam ki ğaridan istimiş, ğarı vèrmemiş. iyi éTmişsın.
 onun babasının gemüğüne yapam. çok iyi éTmişsın.

25 şımdı bunun oğlı başçavuş , emekli olmuş, bir gün geli efendım, beyaz
 memeT bu meseleyi anladı. diğ ki bu adamı bulun ben gendi ağzından
 duyam. neyse o yanı bu yanı bizim ğız çocuğı dèdi ki. dèdi baba baan
 bi eyaKabi alasın. hadè dèdım gideK qoparoğluna saan bi çüt naylon
 alam. he. neyse geldiK. ben han bu çeşmenin yanından çıTTım. bahTTım
 30 bèle édi. geTTım nedür dèdèm. selamınelèkim. dèdi yav ele gel o, ha
 yoh, dèdi ki, dèdè hele bekir bizim bu çocuğa bi leylon getür. yoh yoh
 dèdi, bekir efendi ona bi çüt Kındura getür Kındura. neyse ğardaşa
 diyem. yav dèdèm benim param yoh ğardaşım. o gene diğ yoh yoh be-
 kir efendi Kındura getür. o giTTi bi çüt iyi Kındura geTdi. neyse, geyin
 35 ğızım geyin. ğız geyindi. hadè ğızım sen giT dèdi. hele gel şu babamın
 horoz meselesini anlaT. annadım Ki bu onun oğlı. dèdım yav eski mese-
 leyi açma dèdım. valla diğ senin ağzından duymağ isTim. ğardaş an-
 naTTım, güle güle öli.

odun ğirim baytara . necati gitmiş dêmiş Ki, o ğırsa alur gider. ben
 40 de bèle aşıama yağın, bahTTım ğurtilmi, dèdèm bunlari de sabaleyin ge-

lem gıram. dii yoh yoh gurban olam, oni endiK bekir gelir gece
götürmiş. bilmi a benim, endüK bekir benim, ben göTmesem kimse
götüremez. yoh yav. vüiş. gusura bahma o necati söyledi, ben de in-
andım.

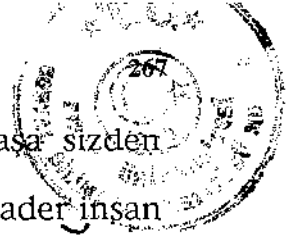
- 45 gine ayni o adam, bahçesine için, çali getir. peKi dedim. geTdım bi
arha getürdüm. baan dedi ki, ahan bu tumun başına gıoyarsın, ben el
eTTım me sen birañ giT. peKi dedim. ceKim getirim oráye. o geT dii.
karanlıñ çöKTi mi ben bi teKme çekim. çali paldır küldür gidi aşşağı.
tum üsKeK. bi de bahım, sabahñ oli, bekire söyleyin bi arha çali getüre.
50 gine gidim, aħşam o çaluyi çıkarım yerne, on pangotumu alim savuşım.
bi arha çaliyi on defa saTTım gendüye.

mazgeT tarafına ava geTmişük. övleye geder avlanduh, gardaşa di-
yem. dediler haden gideK türüşmeKde davşan çoñ, davşan avıne gideK.
geldük türüşmege bu şeler var. çerKo rayim bi de çerKo hıdır var, bi de
55 haşim beg vardi, onun oğli kenar sire gidiler. domuz çıñTi bunnar edi ki
kaça, o çali hıdır'ın eyahlerine tahıldı. düşTi. şimdi domuz suyi vurdi, o
yaniye geşTi. o yandan da avciler dönderdi bu yani geldi... altı üz olan,
sölemim daha.

ANLATAN : SÜLEYMAN SAVUR
 DOĞUM TARİHİ : 1917
 TAHSİL DURUMU : OKUR YAZAR
 DERLEME YERİ : TUNCELİ / PERTEK MERKEZ
 KONUSU : MASAL

XXVI

kalbur saman içinde, deve dellallık eder, eski hámam içinde. hámam-
 cinin tasi yoh, peshemalin ortasi yoh, çarşude bi tazi gezer, boynunda
 haltasi yoh. koca kari tek basar çüt ösurur, kimseye faydasi yoh. ali-
 nen, velinen, sözüm yohTur delinen, üz deve yüki somun olaydi yi-
 5 yeydim teze oğul balinen, kavun yesem karnımı şişür, karpuz yesem
 vırige düşür. üzüm de ufahTur kim dövşür. ah bi bardah kola vah
 bi bardah kola. zamanın birinde bi padişah varmış, bunun de üş kızı var-
 mış. bu kızlar yetişmiş vahTlari geçi evlenmiler. büyük kız diğ ki biz no-
 lacayuh bizim halımız nölacah. babamız evermi, bizim de zamanımız
 10 geçi. küçük bacileri diğ ki, durun ki ben sizi everem. eyi diğler. ahşam
 geli. ahşam taam geli, yemeK yiyiler. yemeK yedükTen sora. baba diğ,
 heram teráfından diğ soğh bi şeler getürem de yiyelim. getür kızım. bu
 gidi. üş tene kerpuz çekip alıp gidi. üş kerpuzu getüri. eë kızım diğ?
 baba diğ aha bu büyük bacımın şansına, kesi kerpuzi dörtTe üçi geçmiş.
 15 bi tek yeri sağlam. o biri kerpuzi ali diğ bu da ortancı bacımın şansına.
 oni de kesi yarusi geçmiş, yarusi sağlam. hele diğ kızım bi de gendü
 şeyen kes. kesi tam yeyilecek zamanı. dadına bahılacah zamanı. (yegen

- kusura bahma, ama eyi demedük burayı yazmayasun) haşa sizden
padişa da zar eşşek deyül, anlı. bütün ölkeye haber vëri. ne kader insan
- 20 varsa gelip sarayın ögünde geçecek, kızlarım kime beğenürse, birer
tene elma vëri herisine, onun kafasına vuracaklar. herkes gelip geçi.
gelip geçmekte olsun. bu padişahın da bi baçivancisi varmış. keloğlan.
bunlar geçerken. o büyük kız vezirin büyük oğlunun kafasına vuri. or-
tancıl kız da ortancıl vezirin oğlunun kafasına vuri. küçük kız hêç kim-
- 25 senin başına vurmi, yav daa kim var? padişahım daa kimse yoh. yala-
vuz senin bahçivancin keloğlan var. gedin, oni de alın gelin. oni de
getüriler bu kız da onin kafasına vuri. bunnari kırk gün kırk gece davul
dügünle bunnari everi. padişah o küçük kıızı da kolundan tuti, gêt dij,
başımı yere getdin, allâ belan vëre, kolundan tutup vëri keloğlana.
- 30 keloğlana vëri. keloğlan alıp gidi. kardaşa diyem. bu gêtmeKde olsun.
aradan bi müddeT geçi, bi dövleT baş kalduri. padişanan herb istî.
padişa herbe girişi, herbe girişi, boyne meğlup oli. meğlup oli. o
keloğlan dij, kız dij gêt babana söyle bi aT da bağn vërsın, ben de
herbe gidem. gidi sôli. neyse. babasına dij baba aT vër bi oh, kılış neyse
- 35 bi şê, bu keloğlan da gitsın bu herbe. neyse, dij yav gedin tavlade bi to-
pal aT var, oni vërin alsın giTsin. topal ati ali götüri çayır çimenlû bi
yere bağlı, sen burda dur dij. keloğlanın evi yihule nikaP üzük bar-
mağında yali, araplar çihî. ne istisin diğler, yapah mı yihah mê? ne
yapın ne yihin dij. êle bi kılıç isterim dij, aTTuğum zaman, on kişiyi
- 40 kese. êle bi elbise isterim ki ne yay bate, ne oh bata, ne kılıç kese. êle bi
aT isterim dij havade uçe. tamam hazır oli bini yallâ aşşağı. tePeden
geli, onnar herpTeler. yëndüğünen, efendim bi bağırmağ bi çağırmağ,
bi nare. düşmanlar meğlup oli. başladiler kırılmaya. başladiler kırılmaya

düşmanlár. aḥşam oli geli, küçüK kız gidi babasına. baba dii böğün du-
 45 rum nasıl. hêÇ sorma kızım dii. êle bi adam geldi, yêndi uḥarda, bizden
 taraf oldi, düşmanlari meḡluP êTmeye başladı dii. êle bi damadım oladi
 bi gözüm kör oladi. ikinci günü gine ayni devam êdi. kız gine gidi sori
 aḥşam. uzaTmêyah. bugün dii nasıldı durum. aḥ dii hêÇ sorma bêle iken
 bêle dii. êle bi damadım oladi dii, bi gözüm kor oladi. üçüncü günü de
 50 gidise keloḡlan, ayni gidi ata bini. artuḥ düşmanlar töküli dereye tepeye,
 hePPi geberıP gidi. aḥşam oli gine köçüK kız gidi, baba böğün durum
 nasıl? (ama yoḥ) dur. oni yannış sölediK. üçüncü günü nasıl düşmanlar
 meḡluP olise, o keloḡlan de duti kılıcı bêle koluna sürti. kesi bêle. noldi
 evladım, hele gel baḥam nöldi hele gel. geli dii bi şê yoḥ padişahım. bi
 55 ufah yara yêdiK dii. getür dii oni bağluyah, padişah evlendüğü zaman
 aldıḡı ipeK mendil hâla durúmiş. ali gendü oni çocuḡun koluna baḡli gi-
 diler eve. evde, küçüK kız gidi baba böğün durum nasıl? hêÇ dii sorma
 kızım, dii o adam geldi dii êle bi damadım oladi iki gözüm de dii kor ola-
 di. o daḡkada ikisi de kor oli gözleri. hêş doḠTor, şura bura, hêş bi der-
 60 man bulami. hêş bi derman bulami. nihayeT dilencinín biri dii. dii ki
 padişahım senín gözlerín dermani, kaḡ daḡın ardında bi ceylan var, o
 ceylanın südi senin bu gözlerin açar, faḡaT o da hêÇ imkân ḥarici. yêddi
 seneliK yol, oriya hêÇ kimse gidemez, getüremez. padişah heber vêri, dii
 hal mecal bêleyken bêle. bením gözlerimin dermani geyiK südi, o cey-
 65 lanın südi. o iki damadi, o dii ben getürem, o dii ben getürem. ê dii gê-
 dín getürün, gêdemezsüz getüremezsüz. onlar yola düşi. kızı yollı.
 küçüK kızi. dii gêT babana söyle bi aT da baan vêrsın, ben de gidem. gidi
 söli. öff dii gêT hangi ata begenirse alsın gêtsín dii. bi aT ali, getüri bi
 çayır çimen yere baḡli. üzügü yali. gine ayni aT, ayni elbise, ayni yay,

- 70 aynı oğ, ata bini, aT uçı havada . o birileri üş gün eveli çıhmış. gidi ki
 daha elezizde onlar. bu görüde gidi kavuşı. ula nêreye gidisiz arkadaşlar.
 selamalêküm, alêkümselam. diğler, türkiye padişahının gözleri kor olmış,
 gidiK ona ceylanın südüni getürİK diğler. bu herbi kazanan adam, bu
 getürür, bunun evi yihıla. uzatmayah. gidi kaf dağının ardına övle vahtı
- 75 kavuşı, aT uçı, kavuşı oraya. bi bağı bi iniltü geli, bi iniltü geli. bi ceylan,
 baldırında bi yara çıhmış. ingili, ingili, dolmış, bële şişmiş. bu güzölü
 duri. yohsa ceylan parçalar buni. yayı, ohunu tam yaranın ortasına vëri
 çekİ. yara dëşılince, ah kimsen diğ çığ meydana öldürem seni, geberdem
 diğ. yara nasıl yënniKleşİ rahatlı. olan diğ oğlum, kimsen çığ eşKereye,
- 80 isTe benden miradını. o zaman çığİ meydana. diğ benim miradım senin
 bi avuç südün diğ. bahşİ bi şë yoh. evin yihıla olan diğ. benim südüni ne
 eğler diğ. ancağ bu yavrumun derisi eğler. bu yavrumun bi tenesini al,
 yëddi dağın arhasına geT, derisİni üz, al da gel, sesi gılağıma gelürse
 seni yüz bin parça ederım. yavruyu ali gidi, kesi, çığardi, ali geli. sağİ
- 85 ceylanın südüni yola düşİ, ahşam gidi bağı ki onlar daha yoldalar. diğler
 nöldi, geTdün mi? diğ he geTdüm südi. ê diğ bize de vër. birer terKi de
 altunlari var. ê diğ o altunlari bağın vërin, vërem. altunlari ali matara-
 larına biraz süT koyi. hadê allaya sımardıduğ. fişş gëdi. töküldi geTdi.
 hëş bi kabda beKlemi dağ. kavuşİ eve. götüri tuluğlan. diğ getürdün?
- 90 getürdüm diğ. götür diğ babayan, gözüne birer damla birağ. hëç arhayan
 bahmadan dön gel. geberdürüm, seni öldürürüm diğ. kız diğ keloğlan gİT-
 Ti ceylan südi geTdi, gözlerin aç diğ. ceylan südi töKecem. güli. baba diğ
 nölür aç gözlerin. açİ herisİne bi damla birağİ, hama hëç arhasına bah-
 madan koşİ eve. gözleri çıra gibi oli. açİli. hama bi tene gönderi, diğ

95 gidin kızımı alın gelin çabuh buriye. gédiler ykızı aliler keloğlanı da
 getüriler. keloğlan dii siz gidin ben gelim. keloğlan üzügü yali, arap çihî,
 aynı elbise, aynı aT, aynı kılıç, gine eteginde bütün yayı ohi barabar. sa-
 rayın ögünde bi o yana gidi, bi bu yana gidi. atı oraya bağlı, merdivan-
 larda taK, taK, taK çihî yuharıya ; padişahın ögüne ; selaminaléküm
 100 padişahım dii. sen kimsin oğlum dii. ben dii senin damadın keloğlanım.
 o herpde dii düşmanları kıran benim. ceylanın südüni getüren benim.
 inanmi. dii ben saan nasıl inanam. inanmisen dii buyur kolunu sıyırı,
 ipek mendilin burda dii. oğlum dii artuh padişahlıh da saan yakışur,
 beylik de saan yakışur, her şe de saan yakışur. aha diiben kahim, benim
 105 yerime sen otur. yiyiler içiler miratlerine geçiler.

ANLATAN : SÜLEYMAN SAVUR
 DOĞUM TARİHİ : 1917
 TAHSİL DURUMU : OKUR YAZAR
 DERLEME YERİ : TUNCELİ / PERTEK MERKEZ
 KONUSU : MASAL

XXVII

gine zamanın birinde bi padişahın darı dünyada bi tek evladı var. bu
 o kadar yakışıklı genç ki, fakat biraz kafadan keyri müsallâ. kardaşa
 diyem. padişah ölünce, bu çocuğ artı yeyi içi, ati duti haznede bi şe
 ğalmi. vezire teslim edi, gel diğ sen bağ buraye, ben bahamıyacam diğ, bi
 5 ati var, atına bini bi de elbisesini ğeyni, dorğu elazuğa, dorğu elazuğa
 geli, gidi hana zencürlü bi han var orda. oteli var o hancinin, lokantası
 var. yatacağ oteli var. işte. ati oraya biraği, diğ atım saan teslim, hancı
 ğori ki ben bele adam heç görmedim. bele yakuşuhlu, bele elbise de heç
 kimsenin üstünde yoh. bağı oraya ati, ay başunda hesabın alursın diğ.
 10 ne istersen işte. kardaşa diyem. bu ata bahmağTa olsun. gendü izeT-
 paşa camisine gidi, beş vakit namazını kıli geli, kıli geli. aybaşı yaklaşı.
 şöle bele ay başına sekiz on gün kalmış. caminin imami, çoğ hoşuna
 gidi. namaz-i müslüman. oğlum diğ olmaz mı? bu ağışam da gideK bizde
 bi ekmeK yiyeK diğ. ağışamlığı yiyeK. hay hay diğ hocam. hoca götürü
 15 buni. hoca da milyarlığ adam, zengin. dar-ı dünyada onun da bi tek kıızı
 var. o da güzel ele. kız oğlani görünce ağığ oli. babası diğ oğlum ben seni
 sevdüm, müslüman çocuğsun, benim bu kızımı alursun, damadım olur-

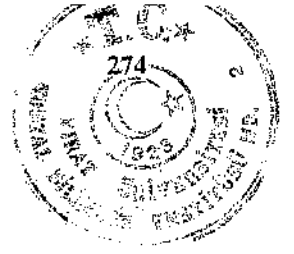
sun sen bilürsün ; yoh, eğer kızımı beğenmesen kızımın baci kardaş
 olun, evümdə yê, iç, otur. benim kimsem yoh. kızın alurum dii. nikâhını
 20 kesi, aħşam gérdege gireceK. oranın zengini bu kızi üş dörT sefer isTeT-
 miş, vèrmemiş hoca. gérdege girmeden önce bu zengin vezirín oğlu
 bunu göri. olan dii bu gèce hêÇ kıza el vurma, saan dii bêş bin tene al-
 tun. geçmişine aĝliyâm dii yav, arħasını çevürüP yati. sabba oli anasi bi
 teK kızí dar-ı dünyada. noldi kız? yoh ana, bi şê yoh dii. neyse dii bi şê
 25 olmaz sabrêT dii. ikinci günü oli, olan dii oğlum, al saan on bin tene al-
 tun o gün de bi şê yapmi.

- oni dème kardaş, altunlari pëşin ali mi almi mi?

- pëşin ali. tırıs. üçüncü günü oli, dii oğlum al saan on bin altun daa,
 gine karışmi. teKrar o zenginín oğlu gidi isTemeye, zenginín oğluna vèri-
 30 ler. kardaşa diyem, o düğün yapmaħTa olsun. bu padişahın oğlunun da
 üş arħadaşı vardı. birisi fare, biri yuħu bi de poħ böcegi. bunlar, o
 çocuğun arħadaşlaridi. bu üçü dii bizim kardaşlığımızın elinden aldiler
 kızí, dii vèrdiler şeye. gideK bi oyun oynayaħ. bunlar gérdege gireceK,
 yuħu boyunlarna bini. o afédersın sıçan zübürüne giri, ne kader şê varsa
 35 çeKiP töki. o poħ böcegi de yuvarlayiP gezi. ikinci günü oli gine ayni êle.
 üçüncü günü o zengin, afédersın, gidi bi tapa yaPTuri göTüne. nêdem dii
 yav. üçüncü günü aħşam oli gine yuħu bini boyunlarna, sıçan dii ki, fare,
 bizim dii tükán kapalı. yav ne yaparsan yaP, nêdersen êT bülmem dii.
 dii baan müsade vèrin dii. gidi hocaların evünde her bi şê var. bal küpüne
 40 kuyruğunu baturi, ondan sora da geli, acı bibere baturi. götüri o zengi-
 nín oğlunun burnna soħi. yuħuya dii biraz yuħari kaħ. yuħu üstünnen

kahınca, bi derin nefes ali, çekİ içersine, etsuo, etsuo, tapayi ati gerüden
tükân açıldı. gine çekip töki. sabba oli siKTür edüylər. allah belan vere

- 45 dii. o biri üstümüze başımıza de sıçmıdı. sen bokTen baturdun bizi. o
de gëTti. aradan bir müddeT geçi. anasına dii ana, dii babaya söyle, o il-
kin geTTüğü adam nêrde gine eceba? one bi kee meylını vërmış, gelsın
dii. babam gëTsin oni, bacı kardaş olağ, beni almasın. o gine izzet
paşada camide dii, alam gelem. kariye dii getürem. getürem amma
50 aybaşı de yahlaşmış. daa altun çoğ. aybaşı yahlaşmış. gidi hanciye bi al-
tun vëri dii al hësabın. dii bu çoğ. dii al baba. dii al, istisen bi teen daa
vërem. iyi dii, bi ağa bulduğ. o öyle olmağTa olsun. hoca dii oğlum gi-
deK hele bu aħşam gine bizde yëmek yiyeK . utani, kıza yahlaşmadi ya,
lem cüm edı. yoh yoh dii oğlum bi şe olmaz. neyse gidiler. yëmek
55 yëdüKTen sora, oğlum dii benim kızım seni sevi. bacı kardaş olun, almi-
sen alma, yoh dii alurum. nikâhını kesi., aħşam daa kimse yoh ki bişë
diye. aħşam oli, gërdege giriler. bu sefer her şe tamam oli. kızın hoşuna
gidi, dii ben bële adami nêrde bulam, yeyip içip muratlarına geçiler.

ANLATAN : SÜLEYMAN SAVUR
DOĞUM TARİHİ : 1917
TAHSİL DURUMU : OKUR YAZAR
DERLEME YERİ : TUNCELİ / PERTEK MERKEZ
KONUSU : HALK HİKAYESİ

XXVIII

şahsenemle aşîh ğarîp

faķirler. aşîh ğarîple şahsenem faķirler. şahseneme aşîh olmış amma başîh çoĥ isTiler, o da vëremi. ben diĥ gidem ğurbeTe. çeKiP gidi. heleb'e gidi heleb'e. heleb'in orada artuĥ kıral mi padişahlıĥ mi nese?
5 aşîh ğarîP bi ôküz görü buli getüri. diĥ ki, bu ôküzün görü ne kâder yêr dutarsa , o kâder bi yêr vërin baĥn. hadê oĥlum yavu vër diĥ. bu da buni duti sırim yapı sırim. iP gibi yapı. heleb'in yarusunu dolanduri. yarusunu zaPĤ êdi. bu artuĥ çoĥ zengin oli. çoĥ zengin olduĥTan sora, yêddi sene kâli burda. yêddi sene kâlduĥTan sora, anasının gözleri kör
10 oli. aĥlâya aĥlâya. bacisi de var. bi teK de aTi var. tay, yêddi senedür bu aşuĥ ğarîp'ın tayi su içmemiş. bu diĥ artuĥ ben gidecem diĥ. ğêTmekTe olsun... bi bezirĥân geli bu şahsenemin oraya diĥ ki, nedür diĥ sizîn derdüz anam diĥ? diĥ ki bêle iken bêle. bi kârdâşım var, ğêTTi, gelmedi diĥ. nêrede? heleb'e ğêTTi, diĥ, gelmedi. bezirĥân da biraz ĥocalıĥı
15 varmış. ê diĥ gel seni benim bu oĥluma alam, baĥ zengin, her şeyi de var.

kız (bacisi) dii :

hey hoca hoca hocaların hocası

oñudun kuranı kaldı hècesi

20 senem nişanlısı ben de bacisi

kimseler görmesın kardaş acisi

anası dii:

ķayeT de güzeldim geldim nazara

daħa çıhamiyim çarşu bazara

25 aşih ġariP gele ķoya mezara

üsTümü döşeye yataħ bir zaman.

şahsenem dii :

şahsenemım yarım ķurbeTTe hoca

altuni bozduram çevürem tunca

30 ne gündüzüm gündüz ne ġecem ġece

hoca sevdüğümü bul yolla gele

bezirġân dii :

ķırħ ķatırım vardur ķırħi de Ķule

ķırħını satam vērem dellâla

35 vâllâħ billâħ ki ben senın sevdüğün

ġaribi bulam da yollayam gele

herif gēdi kırḥ katırın otuz doḡuzunu bēle ona buna mūdē vēri. bi
 teḲ katırnan helebe gidi. sori boyna. aşıḥ ġaribi ari, bulamı. o da gidi-ki
 bi böyüḳ adam bi de bi çocuḡ ceviz oyniler ceviz. bu çocuḡ buni uti
 40 boyna. yav dii sen aslan gibi adam bi çocuḡ seni boyna yēni, uti. efendi
 dii ya aşıḥ ġariP de dii buncuḡTi ama helebın bi terefini zapTēTTi. olan
 nērde oḡlum dii. bu katırı saan vērem, oni baan gösTerT. yalnız
 şahsenem de bi üzügü var. o üzügü vēmiş. sen dii buni, bi de bi altun
 tas var. dii ki senden su isTerlerse bu taslan vēırırın. baan dii bi ölçeg
 45 ceviz al ki dii ben saan gösterem. dii ben katırı nēdem. bi ölçek ceviz ali
 ḥama ali gēdi aşıḥ ġaribın şeyini gösteri. gidi içeriye selamalēküm,
 alēküm selam. şöle bēle dērken. aşıḥ ġariP dii kimdür burada? diiler ki
 aḡan odur orada. hele dii oḡlum baan bi tas su, aḡan bu tası al, baan bi
 tas su getür içem, dii. üzügü ati içine. ati içine, nası ali tası göri, üzügü
 50 de görünce gendünü şaşurdi. ben saan ġurban hoca dii sen nērden geli-
 sin? dii ben senin melmekeTden. senin anan da ağlamaḥTan gözleri kör
 olmuş dii. artuḡ herif daa durur mu, bu, ne kadeş şeyi, altuni varsa ali
 ata bini dorḡu..., allahasımarladıḡ. melmekete. helePden çıḡı geli bolu
 beglerinin orada ati çatli. altuni neyi var, o terKiyi saḡli gidi içeri, selam
 55 vēri. tam dii av geldi dii. neyse, dēyince.

ġarip; dii:

selaminalēyküm begler

elünde kaşuḡ egler

bēşikkertme nişanlum

60 elimde gēTTi beḡler

bolu begi dij :

alëykümselam aşih

elîmîzde şaşTi kaşuh

bêşikkertme nişanlun

65 elinde giTmez aşih

bunu yolci êdiyeler. fakat aT çaTlamiş. gidi terKiyi sırTli. çoh ağır. ya rabbi dij hıızır alëyselam baan kavuşTur. a bi de bañi tePede bi aT çıhTi. a kardaşa diyem. geldi kavuşTi selamınaleyküm, alëykümselam dij. nöl-di dij? hadê kañ gideceük. sen kimsin dij? yav dij sen beni birez evvel
70 jsTedın, daa niye durisin, kañ bin ata gideK. yum gözün, dij, yumi gözün, aç gözün dij, bura nêre? tıflis düzi dij. bi daa dij yum gözün, aç gözün dij. dij bura nêre? karsın düzi dij. yum gözün, aç gözün, dij bura nêre? gendü hanen dij melmekeTın. anan gözleri kör olmuş dij. atımın eyağının dibinde bi avuç torpañ al dij. bi avuç da torpañ ali. mendile
75 goyi gidi. bi de bañi ki yoh. o êle gayboli gidi mübareK. gidi ki bacisi ati geTmiş suya, aT gördüğünen şeyi, aşih ğaribi iç babam iç, durmadan su içi, kız da teKmelen vuri. êy dij mübareK dij şımdıye kadar içmidın, nöl-di dij saan? héç bèle daa başun kaldurmisin. deme bacım dij deme içsin, allah ğaribızı kavuşTura. kız dij sen nêrde bilisin dij ğaribi? dij
80 ben onun arhadaşiyım, o da yolda dij geli. giT dij anayan söyle beni bu gece misafir êTsin. gedi anasına söli, aha dii, geTTın dij vuruldun hañun oğluna bi de içeri alacam. geli dij ki , bèleyken bèle, ali bi avuç altın vèri. dij götür anayan vèr. dê ki ana bèleyken bèle. evi yihıla paranın, altunu görünce dij gelsin kızım gelsin. yèddi sene saz asulu, sazi duvar-

85 da. sazi almaḥ işTi. diŋ ele alam ben bu sazi bi çalam diŋ, bèle şöle. aman
aman diŋ o oğlumun diŋ, elinen asmiş oraya. dinlemi ali. alınca sazin
yêdi teli birden hePpi kırılı. diŋ:

sazım sôler perde perde

aşihlar mekâni nêrde

90 şahsenem diŋ beni

ôrğaTTi derTTen derde

bi şeler sôli yêddi teli gine biraraya geli,. düzeli. şahsenemi de şah
veled ismînde bi teneye vêrmışler. düğünü oli. zengin de adam. bunun
da deli balta ismînde bi kardaşlığı varmış. ben de diŋ düğüne gidem. o
95 kardaşlığı da bi köpri var, oni yihi ki gelin gêtmeye orda. bu ama sazi
ali gidi. sazi ali gidi, o giTmekde olsun. şahsenem de zehiri almış, yêddi
perdenin arhasına girmiş, zehir içecek. kardaşa diyem. bu gidi ki deli
balta vêrmış baltanın gözüne köprüyü yihi. selaminaléyküm diŋ babam
nêdisin burda? yav diŋ savuş, savuş diŋ, sen savuş gêt işen baḥ nêdesin.
100 niye yihisin diŋ? nedür nêlmiş? valla diŋ halmecal bèleyken bèle. hadê
diŋ aşih ğarip benim işTe. vay diŋ ben saan ğurban glam diŋ sarliler. kar-
daş dorĝu düğüne. gidiler, deli balta diŋ benim bu saz arhadaşım da bi
kaç mani sôlesin. eyi diŋ sôlesin diŋ.

diŋ :

105 bêş binedür şahsenemîn küPesi

ğeyin senem, taḥ senem, sallan senem

bülmem kaş binedür enterisi

gèyin senem, taḥ senem, sallan senem

baba bu kim diḡiler? atun buni diḡeri. ey nêriye atisiz diḡ bu aşîḡ ḡariP.
110 şahsenem bunlari işitince zehiri ati geli birinci perdenin arḡasına.
dügün baTtal ḡli. diḡ düḡüni baTtal êTmeyin, ben bacimi de şah veled
vêrdım. iyi. o onun düḡünni yapı o da onun. şah veled zengin. bunlar
yêyiP içiP muraTlarına geçiler. ben saan kurban ḡlam.

ANLATAN : RAGIP KAYNAK
 DOĞUM TARİHİ : 1910
 TAHSİL DURUMU : OKUMA YAZMASI YOK
 DERLEME YERİ : TUNCELİ / ÇEMİŞGEZEK MERKEZ
 KONUSU : SOHBET

XXIX

burdan kaħarduh, gider isTerdüK allahın emrinen. onlar mesele
 danuşuP konuşacaħdi. allah nasib eďerse ne diyeK dərlerdi. kaħul eďer-
 lerdi. kaħarduh burdan giderdüK düğün evüne kaħve vərürlerdi, çay
 vərürlerdi. o zaman tabi eşya götürürdüK. açarlardı, baħarlardı. o za-
 5 man eşya néydi? altun işi bi yüzük, işTe şeyine göre.

başlığa hêÇ ben giTmemişim. köylerde gidiler de ben hêÇ êle şelerde
 bulunmamışım. benim oğlum da pərTeKTen evlü. yaşarın kızidan evlü.
 şimdi de yanımda teK bi kız çocuğum var.

esKiden elma çoħTi. şimdi her şe ziraat. güli bile zirēTden getüriler.
 10 şimdi çocuħ bile doğurmiler. bi tene, iki tene. ellerinde sanKi, esirler
 değışilmiş. esKiden çoħ iyidi. şimdi dost bellü değül, düşman bellü
 değül. insanlıħ yoħ. büyük küçüK yoħ. ısırlıħ çalı, fıs fıs fıs yanından
 geçi gidi. bu büyüKTür, bu göçüKTür yoħ. esKinin şeleri bambaşkıydi.

benim babam reÇberlük yapardı. êle zengin çiflik saħabi değüldü, bi
 15 şe değüldü reÇberlük yapar gečinürdüK. bizim burda dutumuz var, ba-

dem var, ceviz var ; elma geniş, armut geniş, e işTe ğavun, kerpuz. bir
de buğday, arpay başka bi şe yoh burda.

burda beş alti köy ğrmeni köyleridır, bir köy de rum köyü, hazari,
uzKêĝ, mırnaji, ahtük bunlar ğrmeni köyleridır.

- 20 burda zebzelerin adlari kimisi deĝüşüKTür. bibere isoT, salatalıĝa
hiyar dırler. salatalıĝın ana ismi hiyar zaten, balcan, keçi yavrusıne
ĝıdiK diiler. ineklerin danalarına buzaĝu felan dırlerdi. yeĝenım pır-
teKTe ne ise burde de aynıdır.

ANLATAN : RAGIP KAYNAK
 DOĞUM TARİHİ : 1910
 TAHSİL DURUMU : OKUMA YAZMASI YOK
 DERLEME YERİ : TUNCELİ / ÇEMİŞGEZEK MERKEZ
 KONUSU : MASAL

XXX

bir varmış bir yohmuş bir padişah varmış, üç oğlu varmış. bunlar bir gün ava çıkmışlar. eve döneriken padişahın büyük oğlu dii ki, gardaşlar gelin oğlarımızı ata. oğlarımız kimin gapısına giderse, onun gızıyla evleneK. diiler tamam. büyük ati, gedi vezirin gapısının önüne düşi. ortanca oğlan ati, gedi kadının gapısının öğüne düşi. göçük oğlan da ati, gedi bi gölin içine düşi. neyse. padişahın büyük oğlu vezirin gızından evleni, ortancası kadının gızından evleni. göçük oğlan da dii hele ben gidem o oğumu alam da bi baham ne var ne yoh? gidi oğunu gölden çeki ki ucunda bi kurbağa. kurbağayı ali geli odasına koyi. sabah gidi, 10 ahşam oli geli ki kurbağa postunu çıkarmış bi azeP gız olmuş. kıymisın ki bahasın. oğlan hama aşuh oli. neyse, yiyiler, içiler, gülüler, eğleniler sabaa keder. sabah olise gız gine postunu giyi kurbağa biçimine giri. tabi melmekeTın her yerinde şaye yapiler ki padişahın oğlu kurbağadan evlenmiş diye. çocu da utani bundan. bir ahşam pa- 15 cada atış yahı, gız postunu çıkaranda hama postu kapi ki ataşa ata. gız yavları yahari dii postumu aTma sora pişman olursun. bu dinlemi ali ati ataşa. neyse bi kaç gün geçi bir gün padişah ava çıhi. avda bi keKlik

yaralani. uçi geli küÇÜK oğlunun penceresinden içeri giri. padişah geli
 dij avımı vērīn. avımı vērīn. kari de keKligi duti elinden pencireden uza-
 20 ti vērī. padişah gelinin elini görince bayılı düşi yere. gel zaman gēT za-
 man, ayıhi gidi eve. dij ki kari. karisine dij. bēle bēle. ġarısı dij o zaman
 bi mana buluP oğlun öldürecahsın, onun ġarısını dá alacahsın ki ben de
 ona hizmeT edem. yohsa éle güzel bi ġadının baan hizmeT etmesi baan
 gūnah ġazandırır. padişah da düşüni dij o zaman ben oğlumun başını
 25 vurduram. o ġızı alam. saba érken padişahın oğli bi de bahi taÇ, taÇ,
 taÇ, ġapı çalındı. kaħi ġapıyı açi bahi beKÇi. dij ne var? dij padişah, (ba-
 ban) seni isTi. dij ecele gelsin. neyse kaħi gēdi. padişah dij ki oğlum,
 onu bunu bülmem baan bi kilim getirēcahısın bütün ülken üstinde otu-
 racah yarısı boşTa kalıcah. ya getirīrsin ya da senin başın vurrum. geli
 30 eve ki kafasi bacahları arasına düşmüş. ġarısı dij ne var, nōldi? dij ġari
 bēle bēle. yarīne kader bēle bi şe götürmezsem babam başımı vuracah.
 dij ele yaT yaT sabah ola hayrola. neyse sabahTan oli ġari dij ki giT o
 beni getürtüğün yere. dē ki : balduz, heycan, balduz heycan o diyecah ki
 ne. dē ki senin bacin dij ki dedemin göÇÜK kilimlerinden birini baan
 35 göndersin. oğlan gēdi. dij ki balduz heycan balduz heycan. o dij ki ne
 var? dij bacin dēdi di dedemin göÇÜK kilimlerinden birin baan
 göndersün. aliler bi kilim buna vēriler. ali geli. sabahTan oli götüri kil-
 mi babasına vērī, padişah bütün ePTasını toPli, kilimi seri, üstine oturti,
 kilimin yarısı boşTa kali. dij neyse buni başardun. şimdük baan bi
 40 sehlim üzüm getürēcahısın. benim bütün milleTim yiyeceK sehlimin
 yarısı éle kalıcah. gine üzgün üzgün geli eve. ġarısı dij nedü herif gine
 nōldi? dij ki bēle bēle. bu sefe de babam dij ki, gidip bi sehlim üzüm ge-

tireceKsın, herkeş yéyiP doyıcah yarışı éle kalıcah. dii éyi olmuş ben
 saan dèmedim ki postumu yahma. hele dii yaT yaT, sabah ola hayrola.
 45 sabah oli, dii ki giT beni getürdügün yère, dè ki : balduz heyacan balduz
 heyacan. o diyecah ki ne? dè ki senin bacın diidi ki, dedemin bağında bi
 selhim üzüm baan gönder. neyse adam gidi o ğariyi getürdügü yère. dii
 balduz heyacan balduz heyacan bacın diidi ki dedemin bağından baan bi
 selhim üzüm gönder. getüri bi selhim üzüm vèri. adam ali geli. dii ki tĩ
 50 bunu kim yiye kim yèmiye. neyse, ali gèdi bütün milleT yii, doyiler.
 virrige düşüler. yarışı éle kali. padişah dii buni de başardun. şimdi baan
 éle bi adam getürceKsın ki boyu bi karuş sakali iki karuş olucah. adam
 eve geli ğari dii herif nöldi. nèTTün? dii ğari héç sorma yarın babam be-
 nım başımı vurcah seni de alıcah. dii niye? è dii bu sefer de benden
 55 boyu bi karış sakali iki karış olan bi adam isTedi. ben bèle birini nèrde
 bulam. dii éyi olmuş ben saan söledim ki postumu yahma diye. dii hele
 yaT yaT sabah olsun da bi şe yaparılı. sabah oli dii ki giT o beni
 getürdügün yère dè ki, balduz heyacan balduz heyacan. o dii ki ne? sen dè
 ki bacın dedenin sanduğlarından birini isTidi. gidi orıye bu sefer de
 60 sanduğ isTi. getürile bi sanduğ vèriler. marah édi, ali sanduğu açi
 içinden boyi bi karış sakali iki karış olan bi adam çıhi. ne yapise bunu
 yérine koyami. ğarisi camdan bağı buni göri. bu duva yapı adamı yérine
 koyi. neyse. adam ali geli sanduğu. ğadın dii ki şimdi sen bunu alıP gide-
 ceKsın, babana diyecahsın ki bütün ileri gelenleri toplayacahsın, ben
 65 bu sanduğu onların ögünde açacağım. sanduğu ali geli. dii ki baba ben
 bu sanduğu sen bütün ePTani toplarsın, onların önünde açarım, yohsa
 açmam. padişah dii hay hay. bütün ileri gelenleri toPli, çocuğ sanduğu

açi, içinden o boyi bi karuş olan adam çıhı. padişahın karşısına oturi. dii
 ki padişahım konuş. padişah dii ki, boyu bi karış sen konuş. é dii ki ben
 70 ne konuşam, sen hêÇ gördün eşüTTün mi biri bi kilim getürsün senin
 bütün helhin üstünde otursun yarısı boş kalsun. padişah dii ki valla
 görmemişTım ama gördüm. dii ki sen dizlerine kadar taş kesülesün.
 padişah dizlerine kadar taş kesüli. biraz duri dii padişahım konuş. dii
 boyu bi karış sen konuş. dii ki sen hêÇ gördün işüTTün mi ki , bi
 75 selhim üzüm getüreler, herkeş yiye virige düşe, yarısı éle kala. dii ki
 görmemişTım ama gördüm. dii ki sen göbeline kadar taş kesülesün.
 padişah göbeline kadar taş oli. dii padişahım konuş. dii ki boyu bi
 karuş sen konuş. dii ki sen hêÇ gördün işüTTün mi, bi adam getüreler,
 boyu bi karuş sakalı iki karuş olsun. dii görmemişTım ama gördüm. dii
 80 ki sen boynune keder taş olasin. padişah boynune keder taş oli. dii
 padişahım konuş. dii ki ben ne konuşam sen hoş konişisin sen konuş. dii
 ki padişahım sen hêÇ gördün duydın mi ki bir padişah kağa oğlunu
 öldürüp ğarısını da alma işTiye. dii kimse yapmamış ama ben yapacağ-
 Tum. dii o zaman sen taş kesülesün, orda taş kesüli. o göÇÇÜK oğlu ali
 85 anasını da şamoş katırın poççigine bağlı, dağlara sali, parça pırtiK édi.
 kendüsü de padişah oli, yéniden yéddi davul yéddi düdükle
 düğünlerini yapiler. gidip muraTlarına ğavuşiler.

ANLATAN : FİKRİ ENGİN
 DOĞUM TARİHİ : 1932
 TAHSİL DURUMU : İLKOKUL MEZUNU
 DERLEME YERİ : TUNCELİ / ÇEMİŞGEZEK MERKEZ
 KONUSU : ÇEMİŞGEZEK ÜZERİNE SÖYLEŞİ

XXXI

değerli hemşerim, hoş geldin çemişgezeğe. çemişgezek çok şirin bir yerdir. değeri biçilmeyen bir yerdir. İkin çemişgezeğe bahulmamıştır tariler boyunca. buz gibi sularımız vardır. şavağ peynirimiz vardır. ulukale köyi derler, o köyde güzel ulukale duTlerimiz vardır. bunler meşhurdur. türkiyenin her terefine gider. çemişgezekTe isterler. yanê her sene yağinden, peynirinden, tutından, pestilinden, cevizinden gelir. bu melmekeTin evlatları hayırsızdır. melmekeTından çıkarlar, dönüp bahmazlar, yardımları olmaz. çünkü neden? çemişgezek bu halâ düşmüş, işte kötü durumdadır. yanê halini ehvalını soran yoktur. şöyle bi şeyimi de söyleyem :

cemşiTabat

ne şen olsun ne haraP

gelen ağlar giden ağlar

içinde oturan hergün ağlar...

15 hak taía dahi sesimizi duymaz. yalnız zamanın birinde çok eskilere

dayanırsah, çemişgezeK, evliya ülema yatağıdır. çoğ yerlerde tarihi şeleri vardır. şede, kale mahlesinde bi camımız vardır. en eski tarihi camidir. aşağıde köprimiz vardır. gine tarihi bir köpridir. çoğ seneler geÇmiştir. bin iki yüzden fazladır ömri. dört tene camımız var. kale camisi, şodik camisi, mesÇiT camisi, meydan camisi. işTe bunlerde üç dört camimiz vardır. çoğ eskilere dayanır.

çemişgezeK çoğ eskilerde on sekiz bin hane, atmış bin nüfuslumuş. bele küÇüle küÇüle bu halâ düşmüş. şimdi 3000 nüfusu vardır. iş yohTur, gençlerimiz bütün ğurbettedir. burde kalan yaşli kişilerimiz vardır. tabi geçim zordur. her yer çağ attığı zaman çemişgezeK geri kalıyor. bahān yoh. eden yoh. mesele ankarada ele yerler işkal eden hemşerilerimiz vardır ki, yanē albay vardır, generali varır. ama hēÇ bi yardımlari yohTur, buraya. allāh rahmet etsin, kerim necmi buluT 1950'de bu memlekeTe bi şeyi olmuş. fedakârlığı. çemişgezeK firat nehri üzerine bir köPri yapıldı. o zaman, işTe üç beş sene bi rahat ettiük. bu geban baraji nedeniyle artuğ her şeyimiz iptala uğradi, getti. köylümüz artuğ kır bayırı süre süre artuğ köylünün de taKetİ kesildi. her yerde mahsul alırlar, çemişgezeKTe bir mahsul alırlar. arpa buğdalan bu vatandaşlar geçinir.

çemişgezeğin, efendi, tağar çayı önünden ağıyor. hēÇ bi istifade yoh. yanē ne ovasına ne kazasına.

şöle iki tene hamamımız var. hatta biri çoğ eski, tarihi hamamdır. bunun değeri biçilmez bi şe. çukur mahle mıntıķesinde. kimse sahip

çihmedi, ẖarebeye dönüştü. yūharu hamamımız gine keza öyledir.
 40 p̱erīşan bir halá düşmüştür. o da öyle ẖarâbe halinde duruyor.

çemişgezegin halihazırda altı camisi vardır. dörT tenesi duruyor.
 efendi su degirmenleri, üş dörT tene su degirmeni vardı. hepsi éle ẖa-
 râbe oldu giTTi.

eskide buğda gelirmiş. pazari varmış. bu cadde tā ordan oriyeye buğda
 45 dolarmış. şimdi yoh.

efendim ben ne anlatam. eskiden bosTan ekerdiẖ. bahçalar vardı. tuT
 sallardiẖ. pestil yapardiẖ, éderdiẖ. mesela ekmeK yapardiẖ. tandır ek-
 megi yaparlardı. mesela bizim kilemiz yüz elli kilodur. éle ev vardı ki iki
 yüz kilo ögütür yapardı. komşular birbirine yardım éderdi. iki günde ,
 50 bir günde yaparlardı. çok güzel tandır ekmeKlerimiz vardı. şavaẖ
 p̱eynirlerimiz vardı. tere yağımız vardı. yoğurtlarımız meşurdi. yay-
 lacılığımız gine élesine. yaylalarda koyunlarımız gezerdi. o yağlar, p̱ey-
 nirler gelirdi tā istanbul, ankaraya bile giderdi.

çemişgezeKTe düğünlerimiz çok güzel olurdi esküden. davullan, zur-
 55 nalan, deflen, dönbeleklen falan olurdi. şimdi mualesef onun de dadi
 kalmadı. neden kalmadı? şimdük herkes kendi başına, kendi halına,
 işTe üş ḇeş gişi gidip bi ş̱e yaparlarsa yéter. deveTler yapardiẖ, ş̱eler ya-
 pardiẖ, hamamlara giderlerdi, gelin güvey, kız tarafi ayrı, ş̱e tarafi ayrı.
 ş̱eler vardı. damaT tıraşları olurdu, bunlari yaparlardı. toy düğün olur-
 60 di. giderdüK, işTe ḇele üş gün düğün olurdi. mesele köylerimizde bir
 hafta olurdi. işTe şimdük düğünlerimiz kısa. cüm̱ertesı ẖama bi daK

dömbelek, pazar günü götürür gerdege korlar. o da ne işe yarar? bu zamanın hükmüne göre. yalnız, eski düğünlerimiz çok kâflidi. mesele giderlerdi. toplanır atlarla giderlerdi. toplanırdı evlerin ögünde, kazan
65 korlardı, çorba bûşürürlerdi. mesele köylerden gelen gışileri karşılardı. davul zurna karşı giderdi. bahşış verür, bahşış alırlardı. bir hafta aşağı yuğoru düğün yapıldı köylerimizde. e şimdi müalesefe hiç biri kalmadı. tadi kalmadı, bunlar hepsi geçti. yanê bu günkü ortamda herşeyin tadi kaçtı. günlerimiz geçi. bir hal yok. burada uzun
70 boylu anlatmamız lazımdı, ama kusura bahmayın kısadan gittük. işte çemişgezegin hali ahvali nedir ki, kimse de kalmadı, nüfusumuz da gitti. şimdi yetişen gençler ne olduğunu de bilmi. kimse kimseyi tanımiyor. bu hale düşmüşüz, nereye gidersen budur.

postayı anlatacam, çok eskiden çemişgezegin bir derdi, sorunu vardı.
75 mesele çemişgezegin postası vardı. atlar üstünde, efedersın, katır, merkepler üstünde gider gelirdi elazığa. sabahleyin alırdı burda postacı postayı, giderdi. eskiden bir şeyimiz vardı, tahtadan yapılmış nuğun zamanında kalma bir gemi. dümeni vardı, şeleri vardı, kürekleri vardı. orda giderdi. işte bu postacı alırdı götürürdi, giderdi handa kalırdı.
80 aslan beyin hani. elazığda, ondan sonrasi yatardı. sabahleyin erken giderdi. postayı verirdi. o gün orda kalırdı. tabi postayı postahanaya teslim ettükten sora. tekrar gine postayı alırdı, atına binerdi, aslan beyin hani, allah rahmet etsin, yanê yolcisi de gelir kalırdı. postacisi de orda kalırdı. tekrar ordan gelürdi, kayıh başına. aşfan kayıh başı
85 dördük. o zaman köprü yoktu. gelürdi bazen ahuride kalırdı. sabah gelürdi çemişgezege postayı teslim ederdi. yolcumuz işte gine hayvan-

lara, katırlara biner, elazığa giderlerdi. bazı ükleri olurdu at arabalarından gelirlerdi. işte su kahtığı zaman, o kayıh başında o gemilerden çektiğimiz kepezeliği kimse bilmezdi. hatta bir gün vatandaşların 90 şeyine rasladım. işte bizim muraT nehri coşmuş, kaşmış. eski körpi, karşı karşıye iki körpi eyağı var. çok eskide yapılmış. heTta bu körpi pırTeK körpisilen aynı şeyi birdür. o zaman, işte yuhorde hışıK gelmiş pırTeK körpisine, önüne tıhamış, tıhadıhTen soğra, işte gelmiş aşfan körpisine. ağaştanmış, direklerden yapılmış, heTte şöle, dediKlerine 95 göre ; bizim burda bir hasTa varmış, götürülmüş, o su coştuğu zaman, işte körpi sallanmış. hasTayi geçirmişler sırtılan, o yana kavuşmuş, körpi kökinden gitmiş. almış muraT nehri körpiyi, öğüne kaTmış götürmüş. o günden bu güne işte defalarca devleTe kaç defa müracaT edildi. işte körpi yaPın, körpi yaPın, falan derken kimse artıh aldırış 100 etmedi. ondan soğa teKrar hayvanlarla nakliye başladı. işte bu gedip gelişler, ahurüKli gaKko vardı, çalışTurdi kayığı, bi kaç gişi vardı. senelik alır çalıştırırlardı. bin dokuz yüz tam elli sekize keder bu şeyi çekTük. allah rahmeT etsin kerim nadiroğlu, germeli nahyesinden, o zaman adnan menderes, demokratik parti zamanı, müsteşariydi heralde 105 alde menderesin. o zaman işte biraz yardım etti bir körpi yaPtiler. bu millet, biz, işte bir buçuk iki sene üstünden geçTük. o keder o körpiye emegim vardı ki, öyle nasıl diyem ki, herkes bir mih vurardı. ben on çivi çahardım. mesayi, mesciT dinlemezdim. teKrar geban barajı gelince çemişgezekler sahip çıhmadılar. ele söktüler körpimizi götürdüler. aşağı 110 yuhoru otuz kırk metre olan eyahlar suyun dibinde kaldı. o tahTaları de söküp götürdüler. körpiyi bitirdiK. işte bir buçuk iki seneye yakın üstünden geçTük. heTta o zaman arabalar zamanı aşağı yuhoru. o

zaman de ben sebze satardum. bi arhadaşımız vardı. burda dört arhadaş birleşürdük, giderdük elazığa, sebzemizi üklerdük, cipte bi göze 115 vardı, şimdi oni de batırdı. cipte gözenün öğünde yemegimizi yerdik, ondan soğa geri gelirdik. gelirdik çemişgezekte yenerdik, sebzemizi satarduh . boşaturduh , ederdük , tekrar devrüsü gün gine giderdük.

efendi o zaman, aşşığı yuhoru seksen iki pare köyümüz vardı. igirmi 120 bir bin nüfûsımız vardı. her gün heç olmazsa üç köy, dört köy gelirdi çemişgezege. yané bi paris gibidi. baraj basmadan evel, üç yüz yetmiş midir, dört yüz yetmiş tene trahtörümüz vardı bu ovada. cenneTTi yané. eger bu su basmasadi etüt yapılmışTi. ovayi sulamağ için taqsim şeyi yapılacağTi. iyi yerler hep suyun altında kaldı. su basTi, şimdi kalan yer 125 de kır bayırdır. tabi esasen gübrenin zorilen çiftçilik yapılıyor. zaman gelicek bu verim de vermiyecek. vatandaşın hali kötü. bankadan ali beş milyon, yarın sekiz milyon geri. bankanın faizinin dibinden çıhami. ektüğün mesele igirmi kile buğda bu da kurtarâmêr, vatandaş kötü durumda. bankanın faizi de kurtarmi ki işte diyeK ki kurtarsın. mesela 130 adana ovasi değil, budur bu haldır. geban barajı basTi éyi erazilerımız giTTi. bi şe kalmadı. vatandaş bu hala düşmüş işte. çemişgezegin çileleri böüktür. daha biz, esasen dedemizden, babamızdan daa ileri yané bütün türkiye çapında olsun. efendim. bele yaşlılarımızdan tarihimizi örensek bu iş bele olmazdi. tarihimizi örensek çok mamfaatımız 135 olurdu. neler gelmiş, ne geçmiş, ne gitmiş. çemişgezek, aşşığı yuhoru benim şeye göre dört sefer kırız geçirmişTir. çemişgezegin maceralari böüktür ; çünkü bahımdan geri kalmış, her şeden geri kalmış. tasilli-

lerımız çohtur. ama ne çare ki h rsız. d miş, h rsız kilisen n papazidir.
 bi adam ki memlekeTine sahip    medi ondan ne h r gelir. yan  bi ev-
 140 laT babasına sahiP    medise ne h r gelir.       b y  klerimiz
 k   klerimiz say ımız k lmadi. y t rd k her şeyim zi.

esKide ho   a vardi. ho   a d rlerdi. ho   alan domat s, biber,
 baldıcan alır satarlardi. meci diyeler vardi. mesele meci diye paralar
    Ti g rd k. mesele bi ho   a ya  d rlerdi ki bi: meci diye.   şimdi mu-
 145 alesef heP aŗTi, ne ho   a k ldi, ne meci diye k ldi.   şimdi bi kilo eT,
 olmiş y z elli bin lira. bi ekmeK    miş şu fiaTa. hetta ş le bi ř 
    Tırma geldi ki,    mişgezeK ovasına giden en esKi tarihi k primizde,
 duvarında ş le yazılı ki "bi paraya kır  yumurta almiş, ev ge indirmiş,
 aŗ  olsun bundan sonra ev ge ind renlere" ba a. şu hale ba . şimdi bir
 150 yumurta olmiş d rT bin lira efendi.

şimdi bu nedir? herkes tenbellige t Kmiş işi. yan  g KTe pa inoT
 ya e toPliyeh. iŗTe bu hal  d şm ş z. kimse illerd r tarlasında
 ba  asında bi sebze eKTigi yoh. bizim  adırci mintı asında en aŗřa ı
 on bir ev sebze ekeriz. mualesef şimdi yoh. mesele, tuTlar dibinde   ri,
 155 ko i, esKide basTı  yapardı .    mişgezegin basTı ı, beKmezi her yerde
 meşurdi. mualesef şimdi yapan yoh.  den yoh. milleT,  le bi tembellige
 d şmiş ki bu şekil, bu halin sonu n lca . iŗTe sonu budur ki bi
 atas zımız var. d miş "yazın g lge bulmayan, kışın uni k rdan olur"
 şimdi bu hale d nm ş.

160 mesele her ev n, en aŗřa ı beş on tene koyunu vardi.  ř d rT tene

ineği vardı. esKiden çuhur mahle bi davar sürdüğü zaman, iki yüz el
tene sığır, koyunı vardı. e şimdi yoh. geçen sene bi çoban meselesi var-
di. ben ilgilendim, o de kara mahalle, çukur mahle, hacı cami mah-
lesinde otuz yedi tene sığır çıhtı. bugün bir sığır otlatması en aşağı bir
165 buçuğ milyon lira. yanê herkes bi rahatlığa alışmış. bu rahatlığın soni
yoh ki. biraz önce ne dedim. yazın gölge bol olanın kışın, uni kardan
olur. işte bu halle bu gün bi kilo yoğurt çıkmış on beş bin liraya, hele
bah. kim yêrdi çemişgezekte suti, yoğurdi, çökeligi, kim nêdidi. nêldu?
tembellige vurdu, işte budur. çemişgezekte, en aşağı iyirmi otuz ev
170 bostan ekerdi. kavun, garpuz ekerdi. tarlasında bahçasında. yatardiler
kahardiler, toplardiler. getirir satarlardi. şimdi çemişgezekte bi kavun,
garpuz tarlasi yoh. işte adana ovasi çalışacak ki çemişgezek halkı yiye.
bu işin sonu nêreye varacak? bu tembellüğün sonu işte budur. bi kilo
domatês kırk bin lira. baraj yapıldi, doğru düzgün ceryanımız gelmi. üş
175 gün geli beş gün kesili. bu nedir? bu ne haldır? sahibımız yoh işte. es-
Kide bah sekiz me alti tene me furunumuz vardı. ekmeK çıkartırdi.
şimdi mâlesef üş tene. bi tene belediye yapmış. iki tene de eski furunu-
muz onarılmış, bële paldır küldür gidiyoruz. sen ağa ben ağa inekleri
kim sağa, bu hala düşmüş. hêç ne tandır ekmeği yapan var, ne bastı
180 büşüren var, ne tut tophyan var. verhasıl gidi işte, bi ahar çay gibi
ahmış gidiyor. derTlerimiz çoh ama dermanımız yoh işte.

bu arhadaşımızdan allah razı olsun. geldi de hêç olmazsa bu sözleri
sölediK de hêç olmasa bi hatıradır. duyan işiden desin bu adamın bağıri
yanı. haKiKaTen bağırimız yanı, ama ne çare ki su sepen yoh. gine de
185 allahTan umut kesilmez. burada sizlerden özür dilerim kısa oldi, ama

ne yapalım işTe, hatırimızda kalan çok şeler gelmiyor. olacah. ğusura bahmayın. hepíníze de aĺĺah saĝlıĝ vėrsín. inşaaĺĺah her şeyin soni iyi olur. memlekeTe bolluh, güzellikler dileríz. hoşÇakalın.

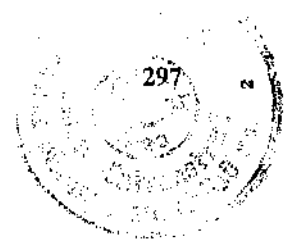
ANLATAN : FİKRİ ENGİN
 DOĞUM TARİHİ : 1932
 TAHSİL DURUMU : İLKOKUL MEZUNU
 DERLEME YERİ : TUNCELİ / ÇEMİŞGEZEK MERKEZ
 KONUSU : EFBAHE

XXXII

çağam, burda hacı bayram veli hezreTleri müridi yatar. hacı bayram
 veli bu mürüdini sürgün ediyor. sürgün ediyor. diyor ki sen gideceKsın
 çemişgezege. çemişgezeKTe bir bahçe yapacaHsın. o bahçeyi yapıp su
 çıkaracaHsın. bi vahıT seni gelİP bi zaT çağıracaH. o zaman, o zaT geliyor
 5 çemişgezeK çukur mahle, bahçe mevkiinde, orda yerleş. bir ev duti.
 karşıda. işTe bayram ağa dediğimiz bu mıntıkada. bu zaT işTe burayı şe
 ederken, bahçeyi yaparken, buna delüsün, bilmem nesın derler. işTe fa-
 lan filan. ondan sonra gülüyorlar bu zaTa . gel giT zaman oli işTe, bu
 zaT tabi hacı bayram veli hazreTleri demiş ki şimdi gidİP orda bir bahçe
 10 yapacaHsın, suyu çıkaracaHsın. buraya dahil olacaHsın, sen öleceksın
 orda. öldüKTen sora seni orda bi yere gömecekler. senin üstün küllük
 olacaH, seni gelİP bir gün bi zaT çıkaracaH. geliyor. tabi bahçeyi
 yapıyor. bahçeyle uğraşırken baltasını alıP, ya allah deyiP, taş vuruyor,
 vuruyor, vuruyor, su fişkiri. su fişkırınca, çemişgezeK halkı bunu göri,
 15 teredüTTe kâli, diiler haKeTen taş vurdı su fişkirdi. neyse. gel giT za-
 man oli. tabi bu zaT bahi o bahçaya, bahçaya bahTuhTan sonra bir
 zaman oli heSte oli, öli. oriya gömüler. bi zaman sora, bahadır hezreT-

leri, allah rahmet  ylesin, diyarbakıra geli. diyarybakıra geli, orda emir
 veriler, diiler ki sen gidecahsın,  emişgezege, tabur imami olarak gide-
 20 cahsın, orda  alacahsın. bahadır hezretleri geli  emişgezege. bir
 m ddet  aldıhtan sora, bir g n r yasında ayan oluyor. geliyor  ale
 mahlede,  ukur mahlede, tekke mahlesinden yaşı kişilere soruyor ki
 heketen b le bi ş ler var. haTTa  ale mahlede şıh dev k dede. bu da-
 vade bunu de ř  ediyor. hep birlikte gid p tekkeyi buliler. bulduhtan
 25 sora, tabi o k ll g n  zerinde n riye  eder. imam efendi hezretleri de
 var. dii ki işTe şuriye  eder  azın, atın.  aziler. bu  ebiri  ıhartiler.
 ş mdi hali hazır mevcuTTur. tekke mevkiindedir. baş ucunda da bir
  a a b tmiştir. da um  a acı. eTrafını de d rt k şe daşlardan yaP-
 mişlerdir. hatta ş ndi orda şıh h s yn hezretleri var. bu tarafta uzun
 30 hasan hezretleri t rbesi var. allah razı olsun. şıh hamid n mezari gine
 o bah ededir.

p tırlar dedigimiz m ntıka var. p tırlarda, orda gine zaTlarımız
 yatiyor. m ştak k mi de var, gine orda yati zaTlarımız.  ekmilde var,
 gine yati zaTlarımız. yan   emişgezekTe aşa ı yu oru gine vardır beş
 35 y z elli evliya yata ı. da a buni burda keselim.

ANLATAN : ZEYNEP YILMAZ
DOĞUM TARİHİ : 1939
TAHSİLİ : OKUMA YAZMASI YOK
DERLEME YERİ : TUNCELİ / ÇEMİŞGEZEK / ULUKALE KÖYÜ
KONUSU : MASAL

XXXIII

şah şah padişahın oğlu.

degirmancının biri bağacı büşürü koyi pencige, tilki geli ali gēdi. gēdi
Ki eKmeK ala, gēdi yoh. bi daha büşürü koyi bi daha götürü. bi daha
büşürü koyi. üçüncide beKli, diğ hele benim bu eKmegimi kim götürü?
5 bağı Ki tilki geldi, ağızladi, hāman döneriken elni sali, tilkinin poççigi
elne geli. dönü yavları yaharı. diğ bi şarTdan vērürüm senin poççigin.
nasıl vērürsün? diğ gidersın padişahın kızını bana isTersın. ben senin
kuyruğun vērürüm. nasıl isTiyem ne söliyem? diğ gider dērsın Ki, şahşah
padişahın oğlu senin kızını isTi. kağı gēdi. selaminalēkim, alēkimselam,
10 hoş geldin dilki kardaş, safa geldin. nedī hele gel derdin söyle. diğ
derdımı hēÇ söylemeyin. şahşah padişahın oğlu sizin kızi isTemeye gele-
ceK, bennen heber gönderdi. diğ gēT oğlanı getü, kız görsün bibilerini
görsünle vēreK. ēyi olur diğ. gēdi, oğlanı ali getüri çayın kenarına, oğlan
diğ gēT bana bi kaT elbüse getü. gēdi. padişah diğ neye geldin dilki kar-
15 daş? diğ hēÇ söyleme şahşah padişahın oğlu duş alam dērken kucağından
elbiseler düşTi murad aldı gēTdi. su götürdi. mana, ēle bi elbise ola Ki

bële hêÇ el değmemiş, göz görmemiş ola. beğenmez, geyinmez, getirir
gêvûri. gêtDüK mi dii bële etrafan bahmâyasın, bülûle Ki görmemişsin.
gêdi bañi. oturduğı yerde bële bañi. hani havaslani. görmemiş elbise .
20 dilki kardaş diile çağır ile, niye o ële êdi? dii Ki ben size dëmedim ëyisi-
ni vërin, beğenmedi. ahan zordan ne halden gëvürdüm dii. neyse
beğeni. kız oğlanı gëri, oğlan kıızı gëri begendürile. ëyi. gün kesile. fa-
lanca gün geliceKle isTemeye. alile vëri. her işini yapile. düğün tutulă-
cañ. nëriye götürölceK. dilki dii ben gidem dëvin konağına, sen düğünce
25 geldügi zaman aşşağı yoldan getirün, yuğarı yoldan gëTmeyin. dëvin
koneğının önünden gelin. dülki kañi gëdi dëvin konağına. dëv; dülki
kardaş hoş geldin safa geldin, kazanımın bi terefi boşTi sen nërden gel-
din. dii sen ële dëme kañ Ki ben seni sañliyem. nölmiş dii? dii bi alay
aşKer geli seni vurăcañla dii. geldim Ki seni sañlayam. arhadas deyöl
30 müyüK. nëreye sañlayasın beni? nasıl êdeceksin? dii sen ahan bu
bahçada otur. ben bu oTları hePpi çekem senin üzeren yığam. çekti oT-
lari, dëvi ortasına yëndüri. eTrafını oTdan büri, çañi kirbidi. dëvi ataşli.
dëvin konağını temizli, yañi, paçli, düğünçüle geli, adamlar toPlanile,
işTe konuşile toPlanile. tabi her şeyi çok, degirmanci daha, yëmeg, ek-
35 meK vëri. gelini yëndürüle, gelinnen barabar bi hafta çali. işTe bi
şeyler aluşturi ëpëyi. herif sabah gëdi ahsam geli ki külden eşseg olmuş.
ya herif bu ne? dii senin işin ne? ya dii Ki bële bële. işTe benim bi degir-
manım var. benim işçim öldi. şimdi mecburi komşile aç diye uni
ögüdük. bi şe, dii herif kâr eden ar mi êTmiş. sen ögüt. gëT çalış, ben
40 ona çok görmem dii. tilki dii daha benim vahTım doldi. kuyruğuni de
ali tabi. gelnim dii hele ben bir gün ölem. sen, oğlum geldiği zaman,

şurda yahlaşur yahlaşmaz ben düşem ölem. sen ağla hele baḥam ne dii?
 dülki söli o geline. tabi oḡlan ḵonahTan yoharu çihariken nerdivandan
 aman nerdivanın başından dülki uzani. kız başli ağlamağa, elni dizine
 45 vuri bi şeler söli gendi gendiye. dii nedir ḵari nedisin? dii ne deḡil Ki
 dülki ḵardeş öldi ḵaldım burda sahapsiz. baan baḥ dii, neye ağlisin, dut
 poççiginnen, aT gēde. dülki orda dorḡuli. dii he yavrum he, şahşah
 padişahın oḡli sen yēTdün, hadē şimdi dēvin ḵonaḡına da çöküTdüm
 seni, neye aTmiyásun, atarsın, dülki küsi. yēni, geçi gēdi. muratlı mu-
 50 radına sen de muradan.

ANLATAN : ZEYNEP YILMAZ
 DOĞUM TARİHİ : 1939
 TAHSİLİ : OKUMA YAZMASI YOK
 DERLEME YERİ : TUNCELİ / ÇEMİŞGEZEK / ULUKALE KÖYÜ
 KONUSU : MASAL

XXXIV

iki kardeş varmış. birinin dört Tene oğlu var, birinin de kızı var. o
 oğlu olan kızı olana gidi geli diğ kancıklar babası. düşüni o kızı olan. o
 büyük kızı diğ Ki baba senin düşünceñ çok bu günlerde, ama neyi nesi
 bilmem. oğul diğ ben hiç sokaka çıkmazdan olım, amcan bana bu keli-
 5 meyi konuşi, kızlar babası diğ. diğ baba diğ sen de ona de Ki taziler baba-
 sı, onda ne var. niye darılsın ki. gedi bir gün o da ona ele söyli, aman, o
 darılmı, huylanmı. o bi kere huy kapmış. eve geli, kız diğ Ki baba noldi?
 diğ ki kızım söyledim, huylanmadi. kız diğ Ki baba git de ki senin büyük
 oğlundan benim büyük kızımı çalışmaya yolluyah, baham nasıl taziler
 10 babası, ele kancıklar babası demek ne demek. kahiler bunlar ikisi gedile
 çalışmaya. bindiri arabaya. bir kat da elbise kesi. erkeK kimin saçını
 maCını kesi, bindiri arabaya. kahıP gidile. mesela burdan elazığ'a kada
 gidile. o zaman tabi padişahlı sarayı varmış. kapıyı döğiler. bi tenesi
 çıhi kimsin diğ? diğ köylüyim. çalışmaya geldim. benim yanımda çalışır
 15 mısın diğ? diğ çalışırım. nasıl çalışım? sen ne iş baan verisin? diğ benim bi
 oğlım var. o oğlımnan barabar bahçivancilik yaparsın. yaparım diğ. gedi

o oğlandan çalışı. ep̄eyi çalıştıhTan sonra, o oğlan inceli onu. bir gün
geli annesine di. anne di. adın ne di. di adım ali. di anne ali kızi can
kızi yahTi yandurdi bizi. kolı bilerziK göri, parmağı yüziK göri di. anne
20 ali kı. kı ne di oğul, o bi seneden beri bizim yanımızda çalışı. nasıl
kı olur da sezmem. yoh di anne ali kı. oğul di gedin güleş alın. ele
belli oli. güleş alınca bilirsın Ki érkeKTır karıdır. hani demeK kari
çarPışınca belli oli. gidile. kızn da bi finigi varmış. kıza haber veri. di
kı olduunu anlamışle, diğkaTli olasın. gedi. neyse bunlan ep̄eyi
25 çarPışile, güleş müleş alile. gine geli di ; ali kızi can kızi yahTi yandurdi
bizi kolı bileziK göri, parmağı yüziK göri di anne. annesi neTTın di
oğul ? di anne o beni kaldırdı vurdu yere. tamam di oğul güslü, bah
érkeK olduğı belli. yoh di kı. di gedin mercan dağına mercan top-
layın, kızlar tez tez toplar. finik geli haber veri. di ki senin kı
30 olduunu annamışlar diğkaTli olasın di, o nasıl toplise sen de ele topla.
gedile. di ali topla, bi terKisi bunun bi torba altına, mercanın. di ki
ben ne bilem sen topla Ki ben sana baham topliyem. kı buni Taldalı,
tabi pence pence topli. toplile, ordan da gelile neTTın di oğlum? di
anne gine aynısı. tamam di oğlum érkeğ işTe bah. yoh di anne ali kızi
35 can kızi, yahTi yandurdi bizi, kolı bilerziK göri parmağı yüziK göri di.
anne ali kı. kağı gedi. zamani doli, di hele ben gidem, benim bi am-
cam oğlu vardi. benim günüm doldi. hele gidem baham, o amcam oğlu
gelürse gideK melmekete, bi ihtiyar annem vardi. yoh canım geTme,
işTe baraba durah, ali, burda çalışah, sana her şey yaparih her şey
40 verürük. yoh di hele gidem o ihtiyar nenemi babami görem, biraz de
para verem de gelem, gine sizin yannızda çalışam. ama o mercen
dağından geliriken, onun adiresini. köyini, soğağını, tabi kapı numa-

rasını ali adırasını her şeyini o oğlan, kahile vedalaşile geli. aradan
ep̄eyi zaman geçi. gēdi çarşıya, babasına bi aT ali elbise ali gēyni, bacile
45 rine ne lāzımsa ali. bini atına, gidi emicesi oğliyi buli. gezi gezi baħi ki
bi kahvenin ögünde oturi saÇ saħal karışmış birbirine, memeT diğ, ne
var? sen mısın? diğ benim. bu senin ne halın? diğ ne ola iş bulamadım
işTe bēle pērişan oldım. bunu götüri hamama. yihi. pakli. üzerindeki
eski elbiseyi buna gēyüri biraz da harşlıh v̄eri getüri. kehr̄ edi ya hani,
50 emicesi ēle dēmiş. kaħi geli, amicası, gēdile amicası evünden ölçek geti-
rile parasını ölçücek, amicası duti şey yapušturi ölçegin dibine. tatlı
bişiler yapušturi ki hele göre ne ölçicekler, kız ne çalışmış, getirmiş. tabi
parasını ölçeriken bi tene yaPışı ölçegin dibine. geli, kızım ne var ne
yoh? hoş geldin, hani ya memeT? diğ amca memeT gelmedi, işsiz diye,
55 utandüğundan gelmedi, gēdin getirün. aradan ep̄eyi zaman geçi oğlan
diğ anne ben alinin köyüne gidim. özledim aliyi özledim. gedip aliyi ge-
tir̄ecem. oğlum diğ ben ne bülüm ali hanKi melmekeTlisin, sen n̄erelisin,
nesin neyi nesisin? sen n̄erden bulucaħsın onu? yoh diğ anne ben gide-
rim. gēdi çarşıdan iki üç kilo sakız ali getüri. bi de bi dağarcuħ d̄erler,
60 oni maħasdan kırpi. ħalbur gibi bēle delik delik̄ edi. ne kosañ içine tabi
tökile. oni ayrı bir çenteye koyi. sakızı da ayrı bi çenteye koyi. bi de bi
eski elbise gēyni, arabaya bini geli yerine. caddede yeni. yeni, sakız sa-
tarım, sakız satarım d̄eyi soħaħlari dolani. hani soħaħ numaralarına
baħi. sakız sata sata, sata sata geli ali'nin ħapısını buli. sakız satarım
65 sakız satarım, neden v̄erisin sakızı? diğ buğlurdan v̄erim sakızı. tabi
aliyi tani ya. hani mercan dağında birez mercan almiş, koluna boynuna
taħmış. ali de geli sakız ali. diğ ne v̄er̄cöyüK? buğlur getir̄caħsın. ben
vuğlurdan v̄erim sakızı. buğluru getüri bēle dağarcığın ağızını açi, tabi

ali tanımı. buğluru boşaltı. dağarcığın altı delik daha, buğur heP
70 döküli. ali takılayıP güli. gülince oğlan diğ vay ali vay. ali bağı diğ sen
müsün. diğ he benim. orda birbirlerine sarıle. kavuşile. muratlı muradan
sen de muradına.

ANLATAN : ZEYNEP YILMAZ
 DOĞUM TARİHİ : 1939
 TAHSİLİ : OKUMA YAZMASI YOK
 DERLEME YERİ : TUNCELİ / ÇEMİŞGEZEK / ULUKALE KÖYÜ
 KONUSU : MASAL

XXXV

êhTiyar neneden torîni (vur tokmağım vur)

êhTiyar bi neneden bi torîni varmış. nene gêtmiş torlamış, toPlamış
 geTmiş. işTe daru. esKiden daru varmış., harmançalıḥêTmiş, yıhamış,
 sermiş, torûnuni de önüne kômiş, gine gêtmiş toplamaya. gideriken
 5 kızım dêmiş yaman kargâ gelîrse daruyi vèrmèyesîn götüre. o, o yana
 gèdi, kargâ geli, kız kız diğ daruyi bana vèr. yavlari yavlari, kız vèri ali
 gèdi. götüri yavrularına. nene geli Ki ahsama, daru yoh. kız bu daru no
 oldi? diğ ya kargâ geldi götürdi. kızını dögi, çabuḥ giT daruyi al da gel
 diğ. kız gèdi bahçalara alacıK kargâ, bulacıK kargâ benim darumi vèr.
 10 nenem bana darîli. kargâ diğ gel buriye hele. geli. diğ sana bi sôrfa vè-
 rem de, açıl sôrfam açıl dê, türlü yèmeKler seçîl. ama diğ kimsenîn
 yanında söylemîyesîn. götüğ nenenlen saan bu yêter. ölene kada yeyin.
 getüri yêre yêndüri. hani diğ daruyi getürdün mi? vay seni mi kara ka-
 daya gelesîn. bèle olasin şeyle olasin. deyneği ali, kızın üzerine erişî.
 15 baba anne diğ, dur sana bi şey getirdim. bu hePPinden éyi. gel Ki yiyeK.
 sôrfayi yêre koyiler. açıl honçam açıl diğ türlü yèmeKler seçîl. sôrfa

açılı, türlü türlü yemeKler, yiyile, qarnını doyırile, kaldırı. nenesi diğ Ki
 kızım buni de hehe söylemiyesin, geli elimizden ali götürile. yoh diğ nene
 söyler miyim. daha her şeyisi çoğ oli diye, gedi padişahın kızını buyur
 20 dedi, eve çağırı, misafir getüri. davaT dedi padişahın kıızı geli. hatırını
 kırmı, ösküz diye geli. sörfayı ali yere koyı, açıl sörfam açıl, türlü ye-
 meKler saçıl. sörfı açılı ki tı elvan türlü padişahın yemeKleri. yeyip içile.
 kız kağı gedi içeri tabi. onlara su mu getüre ne getüre, padişahın kıızı
 honçayı ali omizli hadê yalla, ali gedi. nenesi geli diğ kız hani sörfı? diğ
 25 Ki padişahın kıızı bize gelmişTi aldı gëTdi. kız sen niye söledin? dögi.
 saçlarını yoli, diğ çabuh gëT daruyı al da gel. kız gine gedi bahÇalere,
 alacık karga bulacık karga benim darumi ver. nenem bana darılı. kız diğ
 gel buriye sana bi şey verem. efedersın diğ bi merkep verem de yollar-
 da demiyesın ki sıç eşşegim sıç. kız merkebi getüri ahıra, ele söli mer-
 30 kebe. sıç eşşegim sıç. sıçı ki canğur cüngur altun heppi. nenesine çağırı.
 kız diğ kimseye söylemiyesın. hamañ altunları toplile. gedile çarşudan
 her şey getürile. nene diğ ben hamama gidecem. yavrum diğ eşşegümüzü
 götmüyesın. yoh diğ herkeş ne tani Ki bizim merkebi altun sıçı diye.
 gedi, hamamcının karısına çağırı diğ bu eşşegümü içeri götü, ama sıç
 35 eşşegüm sıç demiyesın ha. kız o yana gidi. kari ele söli. bağı ki eşşeg al-
 tun sıçı. hamañ iki üş tene ali geli merkebinin kıçına koyı. onın Ki de
 ona benzimiş. gelirken veri ali geli. ahura geli gine ele söli. bağı ki iki
 tene altun düştı, geride bi şe yoh. gine dögi çabuh gëT diğ daruyı
 getür. kağı gene gidi, çağırı bahÇelerde, alacık karga bulacık karga be-
 40 nim darumi ver, nenem bana darılı. karga diğ gel Ki sana bi şey verem.
 bi tokmak. diğ ki tokmağı götürürsünüz, o senün honçan götüren, mer-

kebin götüren, kim neyin götürmüşse kapısına korsun, vur tokmağım
 vur dersin kafasını gözünü kır. kız getüri tokmağı padişahın kapısına
 koyi, benim honçami getür di. kız defol di, gelirsem dögerim ne
 45 honçasi? getürisin mi, getmüşün mi? di yoh bizde honça. vur tokmağım
 vur di kafasını gözünü kır. tokmak başli pata küt. getüri veri honçayi. ali
 geli. gedi merkebi de ali di aldugun altunları da ver. onları da getüri.
 tokmağı da alile yeyi içi muratlarına erile. muratlı muradına, sen de
 muradan.

ANLATAN : ZEYNEP YILMAZ
 DOĞUM TARİHİ : 1939
 TAHSİLİ : OKUMA YAZMASI YOK
 DERLEME YERİ : TUNCELİ / ÇEMİŞGEZEK / ULUKALE KÖYÜ
 KONUSU : MANİLER

XXXVI

1. ulukala dörT bucaḡ
 sulari çoh ılıcaḡ
 ulukalaya kız vëren
 cenneTi gözünen göreceK
2. kaynanam aḡurda yatar
 çulḡni başına örter
 oḡli gelır tanımaz
 götürür sıḡıra katar
3. baḡÇada peTeK kaynana
 altında küTeK kaynana
 bana dil uzatırsan
 atarım köTeK kaynana

4. arşıde nohuT kaynana

gel beni ohuT kaynana

oğlun elinden alıcam

gendüni şaşurT kaynana

5. der baba gül dibini

dererler gül dibini

ehTiyar oldum diye

unuTTum bildigümi

6. bu heber ne heberdi

dertlerimi kabardi

bir yanım dertler yedi

bir yanım be haberdi

7. ulukala yoli demir çahmahTan

heÇ mi utanmadın çektigim ahTan

yolla cevabını kurtul günahTan

8. bahçasına vardım bir ufak beşik
sesine vurgunum yüzüne aşıh
gidim, akli yetenlere danıştım
dédiler ki senin işin çelpeşük

ANLATAN : ZEYNEP YILMAZ
DOĞUM TARİHİ : 1939
TAHSİLİ : OKUMA YAZMASI YOK
DERLEME YERİ : TUNCELİ / ÇEMİŞGEZEK / ULUKALE KÖYÜ
KONUSU : ŞİİR

XXXVII

1. bizim çaybağının hayvası değmiş
yavrum eskerlikde boynını eğmiş
zalım yüzbaşısı yavrumı almış
kırılsın elleri o nasıl kıymış
2. yavrum sen gideli yedi ay oldu
haneler boşaldı silahlar doldu
seninle gidenler silaya döndü
ey muhannet yavrum sana ne oldu
3. meşelige çıhtım bi meşe kesem
yavrumun hasretinden olmuşum sersem
nasib ola bu silaya gelürse

sürüde bir kuzuyu kurbanlar kesem

4. sabahın  erinde  yledim yolci

kaç yılda gel rs n canımın  ci

mor k sede sa la v rd g m sa i

sen a lama kara g zler  lanır

ben a lıyam, ayrılmı am senden ciger m ge i.

ANLATAN : ZEYNEP YILMAZ
DOĞUM TARİHİ : 1939
TAHSİLİ : OKUMA YAZMASI YOK
DERLEME YERİ : TUNCELİ / ÇEMİŞGEZEK / ULUKALE KÖYÜ
KONUSU : BİLMECELER

XXXVIII

1. tarla beyaz tohum kara

el eker dil dövşürür

(yazı)

2. ufacıh mezer

mehleyi gezer

(ölçek)

3. yol üstünde kitli sanduh

(mezar)

4. uzun uzun kâmişler

uzah yoldan gelmişler

(yağmur)

ANLATAN : ZEYNEP YILMAZ
DOĞUM TARİHİ : 1939
TAHSİLİ : OKUMA YAZMASI YOK
DERLEME YERİ : TUNCELİ / ÇEMİŞGEZEK / ULUKALE KÖYÜ
KONUSU : TEKERLEME

XXXIX

1. kırh yumurta sayamadım, soyamadım, yiyemedim
2. topalcada topal şaban, yapar saban, satar saban.
3. elifTen beye, seğürdüm köye, köyde bi yuħa buldum, oni de yê-
dım övleye.

ANLATAN : İSMAİL KARAKAYA
 DOĞUM TARİHİ : 1912
 TAHSİLİ : OKUMA YAZMASI YOK
 DERLEME YERİ : TUNCELİ / ÇEMİŞGEZEK / ULUKALE KÖYÜ
 KONUSU : MASAL

XL

bi padişah varmış. üç oğlu varmış. padişah bi gün demiş oğlum dünya
 üç köşedür. ikisini ben aldım, bir de size kaldı. buni de siz alırsaz, yané
 her şey sizin elizde kalır. dünyanın her köşesi sizin elinizde kalmış olur.
 pek iyi baba. padişahın da üç tene oğlu var. her oğluna diğ. nedür
 5 baba? nedür baba? dedi ki oğlum ben bu hint padişahınan yedi sene-
 den berüdü harb edim. o hint padişahınun da bi ati vardur. o ati
 alur gelürsez bu dünyanın her köşesi de bizde kalur. pekij olur.
 padişahın bi göççük oğlu var. o diğ ben de gelicem. oğul diğ sen da bana
 kal. göççükleri yollumah teliKeli bir iş. ya ölür ya kalır. işte durmile
 10 ne yapam diğ. biz onlardan boyuna harb edük. yoh diğ ben de gedicem.
 o büyük kardeşler de diğle o gelmesün. bizim başımıza bela oli, felan, fi-
 lan. babası buni eyliyemi. gedi onlardan. atına binen terkisini vuri yola
 düşi. bi atlan bi terki altın da köççüğüne verile .o çih yuğoru ba-
 basının elini öpi, anasının elini öpi. baba diğ seten sen bizi bele yollisin
 15 hêç demisin ki oğul felan yerden giriP filan yerden çıkacaşız, şu kapu-
 dan giriP, şu kapudan çıkacaşız. bize yol göstermisin. bele de seviye
 olur mê? padişah diğ hanım bunda iş var. bah diğ öbürleri hiç allaha

sımarladuñ bile demediler. sanKi şeye gédile. he oğul, burdan gedi-
 ceKsízğediceKsíz felan yerde bi mağarâ öğüze geliceK. o mağarâ da ele
 20 bi güllük gülşanlıñ yer ki, kuş bile konamamış oranın üzerine. her te-
 ref oTlanmış, bura kimün. orası zümrüt gibi, olmağa ki siz oriyâ atları
 salasız. ora sahaplu, sizi öldürürler. ordan geçersiz, yermi metiro o
 yana geçsez serbesTsíz. ordan kalhTız mi bi de ahsama kada yol gide-
 ceKsiz. orada da bi büyük çayır rast geliceK. o çayır da hep gürbüzdür.
 25 o çayır da sahapludu. ama orda da kalmayasız. orayı de kaşarsız beşon
 metiro o tarafa geçersüz, daha sonra öteye geşTíz mi daha artıñ kimse
 karışmaz. devrösi gün kaşcahsız gédiceKsiz, gédiceKsiz, uzun bi güzel
 sevli ağacı rast geliceK. oranın da dibi istedigin gibi çayır çimen. yanê
 bazen hani yorulmuşsuz, yoh adamın hoşuna gide. bi de orda kalmaya-
 30 cahsız. pekij baba diñ. daha diñ korñmayın nêrde kalırsaz kalın. allaha
 ismarladuñ diñ. şuriye atılı, buriye atılı gedi kardaşlarına kavuşı. se-
 laminalëykim, alëykimselam. bile oğlanın hêç cevabını almile. sen neye
 geldin? felan filan. neyse. bunna gédile, gédile, gédile. oğlan da gedi
 onlardan, gédile, gédile, gédile ahsam oli. dediKleri gibi, babasının de-
 35 digi gibi mağaranın önüne kavuşile. o büyük kardaş, emür veri. diñ ge-
 dín de alın hayvanların ayarlarını mağarâyâ koyun. hayvanları da
 koyverün buriye. aman diñ abeyim, etme eyleme bizim babamız bu sözi
 söledi. bah ordan buriye geldiK, herkeş konan yerler bellü. göçmüş,
 yendirmüş konah yerlerü bellü. bah buriye hêç kimse gelmemüş. bura
 40 sahaplu. biz buraya nasıl gedeK? o da hani ya o zaman padişahlıñ za-
 mani. şimdiki başbakan, mesele şe nasılsa onlar da ele. şeyliKlerine gi-
 dile. yav kim bize bi şey yapabülür? diye., biraz da gürbüzle. hani ya

yigitler, oğlan ne yaPsin. kalile. bu da meçburu kalı onları. çile
 mağaraya. hayvanla acıymışle girişile. bunlar yiyile, içile, yatıle. oğlan
 45 bi de bağı Ki mağara birden ikiye ayrıldı. bi sakkalı çıTı. diğ "ey insa-
 noğlı buriye kuş kanadınan, ilan göbegenen gelemes diğ . siz neylen gel-
 dız? hamañ o göçüK kardaşı ordan kağı ; dede elin öpem diğ. benim
 burda bi abem yati. çoğ taviz vërdi. şimdi o kağarsa seni de öldürür
 beni de. yav nasıl senin aben beni öldürür diğ. elinde de bi şe varmış.
 50 oni sepse orayı kül eder. diğ dede gözün sevem hele o elindeki şeyi bana
 vër de görem. o nasıl şey? ula dur oğul, olmaz diğ. hençeri yerine koyi.
 daha dëvi yavaşlati. elindeki uresi dönderi. erife doğru uresTen vurti.
 erifin kafasını kesip ati oriya. kulağlarını de kesi cebine kati. heç söylemi
 kardaşlarına. dëvin leşini de götürü sağı. sabahTan oli. ya diğ başımıza
 55 bela olıcağsın bağı hayvanla nasıl yemişle, tükürmişle, doymışle. vurun
 çabuh ayarlari Ki bineK, gideK. her şelerni o göççüK oğlan yapı.
 çaylarını maylarını yapıle yëdürile . binile gëdile . gëdile , gëdile, gë-
 dile. heç oğlan söylemi Ki bele başımıza iş geldi. bizi öldürëceklerdi .
 gëdile o dëdikleri büyük çayıra kavuşile . büyük kardaş gine diğ
 60 burda kalah, ola diğ orda olmadı burda olu. benim babam çoğ yalvardı.
 heç olmazsa bu sözünü tutah. gidah o yani, orda koyvëreK. yoh diğ.
 koyvërele. gine gidile zaman doli bi de bağı Ki yëddi başlı dëv çıTı. bi
 bağıri. buriya diğ : kuş kanadılan yılan göbegilân gelemes. siz nasıl bu-
 riya bu hayvanlari salmışsız diğ? nasıl dönderise uresden vurti dëvin
 65 yëddi başı birden kopi. düşi oriya. ola diğ : amma yigitmişsin. bi daha
 vursana. yohsa bi daha vurdı mi dirilirmiş o. ben anamdan bi defa
 dünyaya gelmişim. ben neye vuriyim daha. buni de götürü bi terefe sağı

li. gine kañile Ki aTla yemiş. épéyice doymış. ya oğul bañ komıñın, aTla
şé ola. a gine binile sürüle. sürüle, sürüle, sürüle. devrüsi gün ahsam öli
70 . gine gidile o dedugü sevli ağacının bidine. bi de oriya koyvêrüle.
koyvêrüle oriya. bu oğlan üş gündür yuñu almamış. beKli, beKli. yuñu-
su geli. dali. dalduğundan, hama üş Tene pêri kızi gelile. büyük baci
büyük kardaşı, ortanca baci ortanca kardaşı, göççük baci göççük kar-
daşı alile uçile. bunler de o padişahdan kañrêderlermiş. gelile Ki
75 padişahın oğullari, alile havalanile. oğlan bi de ayıñi Ki havadala. iş
işTen geşTi. götürile herkeş odasına. büyük baci emîr vêri Ki bulari
kesin. bular bize düşman. o göççük baciyan göççük kardaşın allah-
dan bibirlerine gövullari düşi. küçük baci yalvari diñ ki yav diñ : bunlar
yoldan gelmişler, çoñ yorğunlar, ezılmışler. herkeş odasına kosun, bun-
80 ları bi kaç gün bêsliyeK. bunlari odasında herkeş kırhar gün bêsliker.
koyvêrmile, aman o göççük kız gidip geli, o şeye diñ korhmayın, ben
sizi korurum. üstünuze kimse ayağını basamaz . gün tamam öli şimdi.
sabahTa kesiceKle bunlari. gece küçük baci kañi heman hePPının oda-
larını açi. bu üç kardaşı da koyvêri. küçük baci bi üzük vêri diñ ki, sen
85 bu yüzüğü nêrde yalarsan, ben orda saan kavuşurum. ama diñ siz o çiti
geçersez kurtulursuz. evin etîrafi çitten örülmüş. bunlar gédile. bu ba-
ciler duyile Ki bunla kaçmışle. gédile yetişemile. göççük baciye başlile
bi iki söylege, möymege, sen buni yaPTın. sen koyvêrdın diye. bunla
çiti geçile gédile. gédile Ki bi yerde yol , üçe tahsim öli. büyük kardaş
90 diñ Ki bu yoldan gideK. ortanca kardaş diñ Ki şu yoldan gideK. küçük
kardaş da diñ Ki bu yoldan gideK. bi saat çene çalile. küçük kardaş diñ
ben size bi şé söylesem küsmez mısınız? yoh diñler. diñ sen orayı seçTın, o

yoldan g T. bu burayi se Tti burdan g Tsın. ben de bu yoli se Ttim bur-
dan gidem. za     e          . gine birle      bi y rde. heberdar
95       . pe   i d  ler, ayr lile. onların ikisinin yoli farz   T Ki istanbula
    i. yayan g    le. araba yoh  bi    yoh . k        arda  n de do rudan
do ru hint padi ahına g  di. g  di or  ya, a   am   li. g  di bi      ya daya-
ni. ne bile ?   am.      ya v urunca   ari     i d   ki babam ne istisin sen
bu ge  e vah Ti? ana d     oh  yor lm    m, misafir   abul     er misiz d   ?
100 o  lum d   ben ne misafir   abul     dem. ben  m   v  mde   rkegim yoh . kim-
sem yoh .   rkegi olan bi eve g  T d  . ana d   ele      dan el  n   zaT.   apu-
nun aralı    ndan   lni uzati. b  le bi avu   altun     ne   oyi. d   gel gel o  ul,
atan da   urban sa  n da. atan arpa v  ricem, sa  n da yumurta
y  d  ricem. on  n da bi   ızı varm    . o   ız da o  lana v  rli. g  rd     nden.
105 neyse oturi. meseleyi anlati. d   ki o  ul d   bu o hint padi ahının
durd     y  rdir. o buranın h  k  mdar  dır i  Te. d   Ki   urban kim oni bar-
ma  ıynan g    er  pse onun barma  ı yoh Tur. elinen g    eren  n elni
kesm    .   ya  ıynan g    eren  n   ya  ı kesm    . d   ben sana bi ipe   men-
dilim var v  rem. el  nde   ora   to  h ya to  h ya,. el i    n g  re g  re ge  ers  n
110 orda . soradan, o mendili o   apudan bira  ırsın. hep mermerden
yap  lm       apudan . d   ben orayi bel  ler  m. sonra mendili d    Ti gide-
ri  en diyece  ler. ne b  lece  ler. g    i geli, onlar   ra  Tan s  yr  di. ba  ı ki
i  Te felan      da mendili bira  ı. ge  ce oli g    di.   apu y  r  ne uresdan v  r-
ti. b  le darmada  ım   li. a  lı. g    i ki aT     r  de. aT     rde ama bu ke-
115 simde zencil boynundan as  lm    . b     nden     m    . y  ddi   aTdan yu  ari
    m    . y  ddi   aTda yati   ari. y  ddi   aTda yu  ari   gine te  rar   arinin
b    ne sar  lm    . her   aTda da bi     t adam, bi     t   lan, bi     t   aplan

nöbetçi bekli. bunlari vura vura, vura vura, vura vura gedi. ama o dedüğü kız da demiş : oldi Ki o ati gördünse onın baş ucunda mum yanar.

120 oni áyah dibine koyıcahsın. áyah dibindeKi mumi de baş ucuna korsan o daha uyanmaz dii. oğlan ele yapı. gedi kızın belinde söki o şeyi. aşşağı yendüri. ne kada altun varsa dolduri. ne kada eyi, değerli malla varsa dolduri, ata yükli. o atın da áyari bütün gümüşten yapılmış. onu da vuri. bini, sür ha sür, sür ha sür, sür ha sür. gece gündüz geli isTan-

125 bula isTambulda sori buranın hani neresi? oteli neresi? bi adam da öğüne kati. para veri. ama eyi otel olıcah. hana geli. hanciyá dii sen ahşama kada bu handan ne kada para alisin? o zamanın parasiyle beş lira, on lira. ne olacah? ahan saan yermi lira. bu han iki gün kapali kalıcah. ahan iyermi lira vericem. bu adam da günden güne yemini,

130 suyuni vericeK bu atın. çayi de kardaşı getürmiş. bulaşıkÇilik edile lo-kantada, şede kirlenmişler, o elbiseleri yırtılmışle. ne lo bu ne bele bu ne haldır? bu ne vaziyetdür? kardaşlarını görile utanile. hama bu bunlari ali gedi bunların, saabının evine. bu kardaşlarımın heç size borci morci var? diiler yoh baba onların bize ne borci olıcah. bunlari götüri

135 berbere tıraş eddiri. hamama götüri. yıhaTduri. temizleti. ne varsa üstünde çıkarTi ati. hersine bütün elbise ali. efendım. gedöri. de hadē dii. hePsine bi aT ali, orda para da veri. çıhile yola, gedile, gedile, gedile. o dedüğü sevli ağacının dibinde büyük bi menekşe oli. hani harp oli. diile ki yav biz nasıl bu kavganın içinden geçeK? küçük kardaş dii

140 ki a bele kenarda selam verin. kim selamımızı alırsa o terefe gideK. selam verile. o az teref dii aléykümselam. geçile gidile az terefa. gedile Ki o kızla, neyse. gedile kızların yanna. hama o göççük baci o oğlanı tani.

barmağında yüzgü var. diğ hele siz yorulmuşsız. müsade edün biraz da
 biz onlarda harb edeK. yoh moh, omaz, siz misafirsız. siz yorgunsuz,
 145 yaralanursuz, yoh demiş. oğlan ırahtan nasıl bi urésde vurtise başlı
 tökülmege. bi de bağı Ki yariyi geşTi esKer. kalanla da kaçmaya başlıle.
 döni geli. bu kızla havaslanile. artuğ o göçük baciye diğle vay allah sen-
 den razı ola. sen bunlari saldın. bunlari yıhaTTurın. üstünü
 değıştürün. kızla birbirlerine diğle : şimdük biz bunları nelen razı
 150 edicöyük? bunlar zenginle. büyük baci geli hoş beşTen sora, diğ baba siz
 bize bu kada, mesele, şe yaPTız. bizden ne murad istısez isteyin. büyük
 kardeş diğ ki küçük kardeşim bilür. ortancaside diğ küçük kardeşim
 bilü. küçük kardeş diğ : yav siz bize ne vericeKsız? biz üçümüz de bekâ-
 ruh. siz de üçüz bekârsız. eğer söz benim olıcağsa, büyük baci büyük
 155 kardeşa, ortanca baci ortanca kardeşa, göççük baci de göççük kar-
 deş. diğ baba biz de bi söz verdük. ne dersez de baş üstüne. siz bize
 geldiz bu kada, mesele, şe yaPTız. bunla diğle biz gedeK görüye gine ge-
 liriK burda birleşürük felan. gedile ne kada çeyizleri varsa alile, gelile.
 birleşile. bunlar atlara binile. heppının hanımlari de barabar gediler Ki
 160 orda, memlekeTde, düğün ediceKle padişahın uşaklarile. gediler yolda
 bağıle ki keKlik kağı urésden vurdi düşi yere. şimdük bunlar döneriken
 bu iki kardeş gendü gendülerine diğler Ki şimdi biz gëTdük babamızın
 yanna, biz buni hêç komidiK gele. babamız dedi Ki buni götmeyesız, e
 biz dedük yolda şe olıcağ. biz ne yapah? diğ ki felan yerde bi kuyı var.
 165 götüreh kuyunun ağzına keÇeyi atah. diyeK kardeş gëT otur. kardeş gëT-
 sın kuyuya düşsün. biz alah gideK bunları. kuyunun yanna gedile. orda
 da bi ceylan kağı. ceyalanı da oğlan vuri. oh diğ : kardeş getür Ki soyah

da ama orda hanımla büşürsünle, oni de yiyeK. gédile alile gelile. p, ona
 dii geÇ otur, o ona. diile baba sen geÇ éle otu, sen yorulmuşsun. oğlan
 170 geçi Ki otura yalla kıyudan aşşağı. kadınla édi Ki ağlayıP sıziliye, ama
 korhile. seten bunların belinin diregi oğlandı. o da gétDi. diile : nası Ki
 bi şe diyesüz biz sizi öldürürük. evde de bèle bi şe söylemiceKsüz. sizi
 bèle édıceyüK, şeİle édıceyüK. padişaha vèrıceyüK birıni. o büyük kardaş
 fikiri kötü. éle yapı Ki göÇügünü gendü ala. neyse, binile gédile herkeş
 175 müjde vèri padişaha Ki, müjdemo vèrin, oğullarız geldi. gédile Ki üş
 Tene de kari, mari var, kız var. zenginle, eşyeler çoğ. paralar çoğ. gel-
 miş ama, göÇüK oğlu yoh. hani oğlum dii? baba dii. biz dedük Ki yolla-
 ma, gideriken kurt aldı götürdi. ula oğlum kurt oni götüremez. ne kur-
 Ti? siz, ona bi hekeret yaPTız. yoh moh. neyse. kandurile annasi
 180 babasını. padişa dii Ki gedin gelinlerımızden codesini alın ki düğün
 yapıceyuh. büyük baciyi ona münasiP görüle, ortanca baciyi gine ortan-
 ca kardaşa. küçük baciyi de gendü ala. gédile kızları sorile. ne diısız? ne
 yapah? iki büyük baci dii Ki küçük baci bilür. göÇüK baciye sorile.
 küçük baci dii ki benim kırğ gün yasım var. kırğ gün sora size cevap
 185 vèrrüm. ya he ya yoh derim. orda da bi falci varmış. remil ati dii ki
 şeyiz sağ. o hekerete şaşurtmış bi kere. bi yüzigi yalasa, araPla gèdip
 çıkaracah. yüzigi yalaami. hatırlami hêÇ. işTe iki üş gün sora, o zaman
 da bi yol yolağ olmaduğundan bezirgân vardı. bezirgen derlerdi. on beş
 igirmi hayvan, hizmetkârları, dolu canğur cunğur yollarda gezerlerdi.
 190 aşhata ederlerdi. satarlardı. neyse. geli suyun başında, pıharın başında
 koni. bi finikleri var. nasıl ekmeK vèrilerse, finik götürü o kıyudan
 aşşağı bırakıp, bi daha geli. bi daha vèrile ekmeK, gine götürü kıyudan

aşşığı birahi. bi daha vëri, bunun arhası sıra gëdiler. gëdile Ki kuyu-
dan aşşığı birahi. ula bu ne ële? kuyudan aşşığı çağırile. yav, orda biri
195 mi var? adam varsa biz ip salik aşşığa bu iPi kuvvatli dolanacañsın biz
de baş uharı çekicöyüK. seni çıkarıçayüK dünya yüzüne. ses geli . kuv-
vetli bi degenek atile . bñ degeneg, diile ki iPi hap birah . bu degenegi
soñ arasına . onun üstüne iki ayağın koy . yêrden ipe de bi de elñ aT,
biz de bu yuhorı çekicëyüK seni . kaymiye hani eyahlari . çekile kuyu-
200 dan çıkarile. adam bañi Ki altun gibi bi çocuñ. ama biraz kötölemiş. yav
dij senun adın nedür? sen ins mısın, cins mısın? nesın? kim yaPTi bu
hekereti sana? doğru sölersen seni çıkarıcam. söylemezsen koyvëricem
seni gine. nêdersın dij hêç sorma . bezirgân dij o Ki sen ële söylemişsen
benım hêç çocuğum yoñ . ben bi bezirgenım sen bene evlad olur mu-
205 sun? olurum dij. niye olmıyam. dij çıkardırım ëlese. çıkartile. o eskimiş
elbiseleri çıkarti yënileri göyüri. épëyi kâli bir günlüñ yol gëdile, melme-
keTin koñsu geldüğünnen , anlı , bañi ki ële çocuñ ağıli dërsın. yav ne-
dir? senın derdın nedir ? dij ki ben felan padişahın oğliyim . işTe benım
abêlerım bana bële hereket ëTdi . ben de sana söz vërdüm nasıl
210 olıcañ? oğul dij o Ki senın anan sağ, baban sağsa gëT dij. bu üstöm
başım alın. benım eskilerimi vërün. yoñ dij olmaz. helallaşı gëdi. gëdi
gendülerin melmekefe. bañi ki çoban davar otari. yavó sen getü elbisele-
rın bana vër, benımKileri al. sana bi de para vërem. bana bi kuzu kes.
onun partını de bana vër . o kuzu da sene gine. kesile. o , bu parti ali
215 yiñi, pakli, başına vuri. o eski elbiseleri de gëyni, gëdi. neyse o gëT-
mekTe olsun.

o kız bacilerine dij Ki müjdemo vëron. adamımız, dij çıñTi dünya

üzüne. siz padişaha haber gönderin gelsün. padişa adam yolli. gelün di
 kızlarım, ne azru edisez, oni söyleyin . heppi küçük bacısına söliler.

220 küçük baci di Ki : biz üç baciyük. üç Tene enteri yaPTıracaşın. üç bir-
 birine benziyecek. ne maşasdan kesilmiş, ne terzide tikilmiş olıcaş.
 fındık kabuğunun içinde olıcaş. bi tenesi de di Ki : ele bi tepsi
 getiriceksin ki, bütün herkes üzerinde ekmeK yiyiceK, bi terefi boş
 kalıcaş. bi tenesi de di Ki : ele bi tel üzüm getiriceksin Ki, bi sahlum, o
 225 dügüncü bütün yiyiceK, gine bahıcaşın ki ele duri. ne babam di bizi
 serPe bağlisız. bu nasıl ola bele? bi sehlum üzümü kim yiye kim yemiye.
 hani onların var ya. neyse padişah pekii di. şimdi padişah gendüsi işTe
 gedi terziyi yahali. işTe bele bele üç Tene gelnım var. bele bele elbise tiki-
 iceksın. ne terzi tikmiş, ne maşas değmiş. fındık kabuğunun içinde
 230 olıcaş. etekine gedi. işTe bize bi altundan sini yapılıcaş. bütün misafirle-
 rım ekmeK yiyiceK. bi tarafi boş kalıcaş. etekine de gedi di bi sahlum
 üzüm getiriceksin. bütün dügünçi yiyiceK gine ele kalıcaş. oğlan gedi
 terzinın tükenıne. bili ya, ayan. di usTam usTam. ne ola keloğlan. yav
 di beni de yannıza چراغ alın. çığ gēT di babam biz kamanmışuğ.
 235 padişa gelın getmiş. bizden bele elbiseler istı. düğün ediceK. onda ne
 var demiş. ben de dedım nemiş. başa bi kilo fıstığ alursuz. ben yerım.
 oni yaPmağ baan ayt. gülile bunla. di hani ya fakir deme çocuğ. gönli
 istı. gidün bi kilo getirün. gedile bi kilo fıstığ getirile. bunla başli di
 hadē gēdeK eve. baba dur hele. ne işım var gelem. karile marile bene şe
 240 edele. olmaz ben burda yaticam. koñile a; ham adam. koca ağır malla, el-
 biselik tükende. baba di, siz gedın koñmayin. gedile, gelile. bele korñu-
 sundan ırahTan ırahTan gedi gelile. teñib edile. terzi yuñulami hēÇ. hem
 ham adami koydi tükenıne hemın de padişa işi bu. onla ne diñlese o oli.

kaç kişinin boyunni kesip̄ ati. heppi horuz kesmiş gibi. sabahTan̄ oli. ge-
 245 dile Ki üş tene findıh̄ kabuğu orda duri. ne keloğlan? bu ne? dii : odur
 işTe götürün v̄erin. yav dii biz k̄orhih̄ v̄ereh̄, sen götür v̄er. o kel elbise-
 sından götüri. tanımile. işTe felan̄ usTam selam söledi. bi de bi kâğıt yazi
 v̄eri. çırağımdan yolladım diye. o kızle k̄efleni. bizim̄ elbisele geldi. dii
 ben size söylemedim mi erif̄ çıhmış. bah̄ işTe odu elbiseleri getmişle.
 250 k̄orh̄mayın dii. oni götürile v̄erile. ele buni kızlara götürün v̄erün, bah̄ın
 begenüle mi? kızla hama begendük̄ biz begendük̄ diile. bi tePsi altun
 doldurup, şunu al diile. oğlan geli. terzi dii : ula keloğlan nedür? n̄öldü?
 dii altun doluydu sepe sepe geldüm. ula v̄er̄ ele ne sepTın ? seni sev-
 mişle , saan bu k̄ada altun v̄ermişle. altuni sepTım ne teres ? ben neb-
 255 lem dii. neyse çih̄i ordan. yav siz niye baan̄ ele d̄ed̄iz diye. mana edī ha.
 ulan k̄ardaşım̄ etme, eleme, gel seni ortağ̄ edeK̄ teKi. sen n̄ereye gidisin?
 üzünü gözünü yapile. seni hamama götür̄eK̄. senün̄ elbisen degüş̄eK̄. dii
 yoh̄ baba. ḡedi o bakırcilerin̄ tüken̄ine. bi de ona boyun̄ egi dii: ağa ağa
 beni de çırağ̄ alıcahsız? bi de onla h̄uylanile. ula ne alıceyüh̄ seni, siKTir
 260 ḡeT. bizden b̄ele padişah̄ ş̄e isTemiş. sini isTemiş., biz derdimize
 düşmüşük̄ sen bizden ne istisin? ah̄i ben d̄ed̄im nemiş. bi kilo fıstığ̄ alın
 yiyem. o bana aıTdır. sabaā k̄ada götür̄üdük̄. onla da v̄erile. hem de
 h̄am̄ adam. onla da sabaā k̄ada yaTmile. ḡeT ge, ḡeT ge, ḡeT ge. ḡedile Ki
 bi sini orıye tikilmiş Ki eşi görülmemiş bi eláT. dillen terif̄ ediceK̄ ş̄e
 265 degül . bi daha götürile. keloğlana bi tePsi altun daha v̄erile. kızların da
 k̄efine ḡedi. bizim̄ felan̄ ȳerdeki tePsidür, sinidür gelmiş diye. üçüncide
 de bağciye gidi. orda da iş̄ isTi. o da ele dii. bi kilo fıstuk̄ da orda yiyi.
 ona da bi sahlım̄ üzüm̄ v̄eri. bunu da siz götürürsüz dii. geli. yavları k̄al
 illá sen burda. dii Ki yoh̄ sen de geliceK̄sın bizle. haber geli Ki padişá

- 270 düğüne davaT etmiş milleTi. hêÇ kimse bi yêrde kalmiycah. işTe yarın
 düğün başli. ne keloğlan işTe padişah düğün edi. davaT etmiş hadê biz
 de gideK oğlum. baba benim orda ne işim var? gelem ciriT gele kelime
 tohane, ben gelmim demiş. hadê siz gedin dii. o ustalari, ev sahaplari
 gedile düğüne. hama yüzügi yali. arap çihî. dii: buyur ne arzuliysen
 275 hama söyle. işTe felan yêrdeKi felan ati, felan elbiseyi getiriceKsin. gedi bi
 aTdan bi elbise, hePpi gümüşTe sırda hama ali geli arap. keloğlan. ama
 soyini, oni oriya koyi. o elbiseyi geyni. o ata bini. ama ele mi ata biner-
 miş? düğünde aT oynatılır, ama düğün edenler iki terefli olur. buna
 alayi derler. bi alayi o terefTe bi alayi bu terefTe duri. bi o yana geçi. bi
 280 bu yana vurti. ne? onun önünde ne kurtüli Ki. o büyük karadaşı sürî ati,
 bu yana o yana dorğu. al ulan dii bu da sene dii ama hêÇ. bu ögü sıra
 gedi. nasıl doni urêden vuri kulağının köküne. buni baş aşşağı düşürü.
 büyük karadaşın terefi, ulan dutin bu kimdi padişahın büyük oğlunî
 öldürdi. o hama orda kayıbolu. hama geli yüzügi yali. arap geli. bunlari
 285 teslim edi. gine esKi şeleri geyni. gendü gendüye fistik kırmağa başli.
 olan oğlum keloğlan, eyi Ki gelmemişsin. bi atlu geldi. hele göredin. bi
 heybetlödü. geldi padişahın oğlını göTTi. dii niye beni de götürmediz.
 hêÇ demi Ki benim. neyse birez durile. oni gömile mömile. padişah dii ki
 adam daha bu şe mana olmasın, çalın düğün olsun. hêÇ şe etmeyin .
 290 demeK emir beleymiş. bi daha gine milleT toplani gedi. bu gine geli . bu
 kere de ortanca karadaşı geli. berüden bi Tene de ona ati oni de cansız
 edi. bi cirittâ ha. olan duTun, buni duTun. o kaçmi artuh. yahalile. bu
 kere de başha atlan başha elbise geymiş. götürile Ki öldürele. buni cel-
 leTlere verile Ki götürüle kesele. celleTlere dii Ki : padişaha söyleyin hêÇ
 295 ifadesüz kimse kesilmemişTur. herkesin ifadesini alile, ona göre keserle.

aman bu padişah arada bële dij : benim göççük oğlumun koşu gelmiş
 ama çocuğ keloğlan olmuş. elbisesi kötü diye tanımile. çocuğu götürile
 padişahın yanna. başli. dij : padişahın üş oğli varmış. işTe padişah bële
 bële söylemiş. başunden geçen bütün her şeyi anlati. dij işTe ben her şeyi
 300 yaPTım. bële yaPTım. onlari felan yerde bële kurtarTTım, bële
 getürdüm. hePsi bu terKide mevcuTTur. onla geldile beni kuyuya
 birahtile. pilan kullandile. kızla bilile dij. isTersez onlara sorun. zati
 önce kızla buna demiş ki senin arkadaşların saan pilan yapile. seni
 kuyuya birahtıcahla. huylanmış. demiş : derle Ki kardaş kardaşı şetmez,
 305 el kızi arasını açar dij. o zaman padişah oğluna sarli. yeni başTan bi
 düğün yapile, yeddi davul, yeddi zurnadan. gëdile kavuşile muradına.

ANLATAN : EMİNE GÜRBÜZ
DOĞUM TARİHİ : 1931
TAHSİL DURUMU : OKUMA YAZMASI YOK
DERLEME YERİ : TUNCELİ / ÇEMİŞGEZEK / ULUKALE KÖYÜ
KONUSU : MANİLER - ŞİİRLER - BİLMECELER

XLI

1. deniz dalğasını çalar daşlara
gine nişan düşTi göğ ağaşlara
ben seni sorarım uçan kuşlara
sen beni sormasın arhadaşlara
2. pıharın başına varam oturam
ellerim yaniyér suya baturam
tanımim yollari gidem getürem
var mi benüm gibi yari yétüren
3. üçe dağ başında göÇ katar katar
sürüden ayrılmış bir keKlik öter
ötme keKlik öTme ben de öterim
derdımı söylesem senden béterim.
4. giderim harğ uzuni
ğazal basmış yüzuni
ne vah o gün olıcah

görem yarun yüzünü

5. kibrısın dağları kar ılen duman
günlerım aldı derd ılen vërem
sizde bulunmaz mı mürekkep kalem
yazam arzuhalımı yara gönderem

6. dırnağlar oja dudağlar boya
mini etek çıhtı kalmadı haya
camiler doldı meyhanalar boşaldı
hoca aptësT, namaz, dua bilmiyor

7. kalanın ardındeyim
sahaTın dördöndeyim
çekme gülüm üregın
ben senın derdındeyim

8. amasiye düzüne
hasret kaldım yavrılerın üzüne
kısmet olur bu sileye gelürse
öperim, iki ale gözüne

9. su bağladım soğana
güller benzer doğana
navah o gün olıcağ
çüt sarılağ cümlesıne yorđana

10. eKmeK çıhmiş elliye
 santım vërmem kelliye
 misafir de gelürse
 un getürsün kendiye
11. sabahTan yëdügüm sineKlü beKmez
 teneyi sorarsan tenezzül ëTmez
 eti de sorarsan gücümüz yëTmez
12. teKneyi, siniyi duvarda asTım
 çocuğlar eKmeK isTedi zoPPayi basTım
 hePPımız eKmeKTen umudi kesTım
13. üçe dağ başında yanar bi işiğ
 düşmişim derdine olmişim aşuğ
 dedim bir gün gelem seni görmeye
 varam dedim yollar kaçTma karuşuğ
14. çıham yayuğ piğharının başına çalam sazımı
 heÇ biriz yanımda yohşuz kime yapam nazımı
15. çıharım çuhurbağa
 korharım yağmur yağa
 diğler gel bağda gez
 ben sensüz girmem bağa

16. kaynananın eýisi
 derin ola kuyusu
 teneşürün üstünde
 soha ilan yavrusu

BİLMECELER

1. mozidür mozi
 haḫTur mozinin sözi
 bi burni var kırh gözi (çarık)
2. burdan urdum kılıcı
 misirden çıhtı uci (yıldırım)
3. iki meregim var
 bi diregi var (burun)
4. bal daTlu
 balta saPlu
 orağ ergi
 saPi dorğu (orak)
5. yol içinde saru vala
 al da başan bağla (merkep işegi)
6. yol içinde kazan kaynar (karınca yuvası)

7. arşudan alınmaz
mendile koyulmaz
tadınnan doyulmaz (uyku)

ANLATAN : SÜLEYMAN ÇİÇEK
 DOĞUM TARİHİ : 1924
 TAHSİL DURUMU : OKUMA YAZMASI YOK
 DERLEME YERİ : TUNCELİ / ÇEMİŞGEZEK/ AKÇAPINAR KÖYÜ
 KONUSU : MASAL

XLII

bir varmış bir yohmış, bir fakir, dul, ehtiyar nene varmış. bu karının bi de oğlu varmış. oğlu gidimiş çalışmış, günde iki ekmeK getirürmüş, yerlermiş, geçiniP gidilermiş. bi gün oğlan eve gelürken bağı ki yolun yanında bi kedi yavrusu, zavallı bağırıP duri. tabi aci buna. ali eve geli.

5 nenesi diğ oğul biz odur zor geçinüK, sen bunu niye getTün? diğ nene bi şe olmaz, ben ekmegimin ucundan koparır, biraz ona verrüm. neyse. aradan bi hayli zaman geçi. çocuğ bi gün gine işTen eve gelürken, bağı ki bu sefe de bi köPeK enigi yolun yanında KuzulayıP duri. ali onu da eve getüri. nenesi gine kızi. diğ oğul sen bu enigi niye getürdün? biz

10 kendümüz odur açız. bune ne vericeyuh? diğ nene bi şe olmaz. ben ekmegimin yarısını böler bu enige verrüm, sen de ucundan koparır pisige verrürsün. tabi çocuğ sabba gidi işe, aħşam olise geli. bir gün gine aħşam eve gellürken, bağı ki bi kertal, ağzında da bi ilan yavrusu, havada. bu hama bi oħ ati. kertal geli eyaħların ögüne düşi. o ilani de ali

15 geli eve. nenesi gine kızi. diğ oğlum sen pisigi getTün? enigi getTün hadé neyse, bu ilani niye getTün? yarın öbürgün bu büyüdü mi ikimizi de soħar öldürür. çocuğ diğ nene korħma bişe olmaz. bu göÇüK bi yav-

ru, h̄an b̄ele maḡatın altına bir avuç torPaḡ atarız ; giTs̄in üstünde
ḡalsın. hemi de bu ekmeK ȳemi, su içmi. neyse çocuḡ işe gidi. bu kedi,
20 köPeK bi de ilan sabahTan çihiler bahÇaya, geziler, oyniler. aḡşam olise
eve geliler. tabi êp̄eyi zaman geçi, bunlar artuḡ böyiler. çocuḡ bir gün ;
aḡşam eve geli. dii nene ne var ne yoh? dii oḡlum h̄eÇ bi ş̄e yoh. yala-
vuz senin ilanin budur üş gündür ki h̄eÇ dışaru çıḡmi. bilmüm ḡesTe
m̄e ne m̄e?bu çocuḡ gidi ilanin yanına sori ; dii benim kedim mi saan bi
25 ş̄e d̄edi, köpegim mi saan bi ş̄e d̄edi? yohse ḡesTe m̄esın? ilan orda dile
geli. dii ki ne köpegin ne kedin ne de nene baan bi ş̄e söledi. ḡesTe de
degülüm. ben anami babami özKedim. çocuḡ dii ḡah o zaman onların
yanına gideK. seni götürem. ḡahiler çihiler yola. az gidiler, çoḡ gidiler
allah bilür. ilan dii ki, ben ilanlar padişahının oḡliyim. şimdi biz ḡediP
30 bi delükTen aşsaḡı ȳenec̄eyük. yolun saḡı solu hePPi ilandır. sen h̄eÇ
etrafına bahma. benim babam göbeKTen aşsaḡı ilan, göbeKTen yuḡoru
insandır. saan diyecaḡ ki ben-i ad̄em sen benim oḡlumu baan getürdün
benim muradımi yaPTın. isTe ben de senin muradın yapam. sen diye-
caḡsın ki, ben senin o dilinin altındaKini isTim. başka bi ş̄e isTemim.
35 neyse ḡediler. ilan önde adam arḡada gidiler. büyük bi deliKTen içörü
giriler. saḡı solu hePPi ilan ama, bi ş̄e yaPmiler. soḡmiler. ȳeniler aşsaḡı
adam bi de baḡi Ki ḡarşude bi aḡ saḡalli oturi. yarsi insan, yarsi ilan.
meger ki bu ilanların padişahimiş. şahmaranmış. şahmaran dii ki sen
benim muradımi yaPTın, oḡlumu baan getürdün. isTe ben de senin mu-
40 radın edem. ne isTisen isTe dii. adam dii ben senden bi ş̄e isTemim, ya-
lavuz o dilinin altındaKini isTerim. dii oḡlum mal isTe, zengünlük isTe,
para isTe, sen dilimin altındaKini ne yapacaḡsın? dii yoh,oni verirsen

alırım, yohsa başka bi şe isTemim. o zaman diŷ al da senin olsun. dilin
nin altında bi boncuŷ ıĥarTi v ri ocuġa. diŷ sen bunu iyi diķkaTli kul-
45 lanırsan her daim saan yardımcı olur. senin her d d ķ n de olur. adam
boncuķu ali dilinin altına koyi. ıĥı yola. yolda gel rken diŷ ki onu bunu
bilmem bizim teŷT dolu t ze eKmeK olacaĥ. neyse eve geli. diŷ nene
acım, eKmeK varsa b le bi parça get r de  arnımı doyuram. diŷ ki oķul
oķul evde eKmeK ne arar. ben gine neyse ĥa bu kediyle k peķin
50 baķirtisi  ulaĥlarımı g TT  kaç g nd r. b le a susuz  uzlayıP duriler.
diŷ ĥele sen bi bah, h  mi b le bi parça mara yoh. nenesi gidi aPuTi
 alduri ki ne  aldıra teŷT aķzına  adar eKmeK dolu. hama ali iki tene
kediye, iki tene k pege, ikiŷer tene de gendileri yiyiler.    yi zaman
geçi. hallari vahTlari biraz  yi oli. bir g n diŷ ki nene, diŷ ned r oķlum?
55 diŷ g T padiŷahın kızını baan allahın emr nen isTe. oķlum diŷ  Tme   -
leme, bu davadan vazgeç. o padiŷahın kızı, sen fakir bi iŷis n. h  oni
saa v r rler mi? diŷ h  onu buni b lmem, g diP isTiyecaĥs n. neyse
nene, sabah oli  aĥi g di  onaķın   n nde duri. padiŷah buni g ri
 ızmek rlarına diŷ, o fe iri get r n  arnını doyurun, biraz da para
60 v r n g Ts n. nene diŷ, padiŷahım diŷ ben sada a toPlamaġa gelmedim.
ben allahın emr nen senin kızını oķluma isTemeye geldim. paiŷah diŷ
sen de ĥoŷ geldin allahın emri de. yalavuz benim  ŷ tene ŷ rTım var.
oķlun bu ŷ rTlari y rne get r rse kızımı v rr m. nene eve geli diŷ
oķlum padiŷah b le b le d di. oķlan diŷ nene yarın giT d  ki, padiŷahım
65 senin bu ŷ rTl r n nedir? onlari bi s le de bi çaresine baĥaĥ. d vr s 
g n nene  aĥi gidi. diŷ padiŷahım ĥele bi ŷ rTl r n s le ki ona g re biz
ya ŷ rTlari y rne geT reK, veyah T da  ızdan cayaĥ. padiŷah diŷ ki
ŷ rTlarım ; birincisi, bi  onaĥ yapacaĥs z, benim  onaķımdan    at

daha üsKeK olācah, ikincisi, sizİN konahTan bizİM konağa kader gül,
 70 gülüsTan, bağ, bosTan olācah. içinde bin bir türlü kuşlar ötecah. benim
 kızım ağaçların kölgesinde gelectah, ağaçların kölgesinde gidēcek.
 üçüncüsü, bir gümüş seni tePeli altun olācah, buni de başlıh vērīceKsüz.
 nene eve geli diğ oğlum padişah bunlari bunlari isTedi. diğ nene kolay
 diğ bunlar. diğ bizİM o büyük seniye getir üsTüne kül ele, tePeli eT,
 75 kalsın. nene getüri, seniye küli eli tePeli eDi. neyse ahşam oli. oğlan diğ ;
 ilanIN onA vērdiği boncuğa diğ. diğ onu bunu bilmem, sabahTan kaħa-
 cam ki bizİM konah p;adişahın serayinden iki kaT daha üsKeK olācah.
 bizİM evden padişahın evİne kader her teref güllük gülüsTanlıh olācah,
 içinde türlü türlü kuşlar öteceK, o seni gümüş olācah, içindeKi kül de
 80 sarı sarı altun olacah. padişah bi kaħi ki övlen olmuş. pencireden bi de
 baħi ki ne baħa, karşıda bi seray kurulmuş kıymisin ki baħasın. her te-
 ref güllük gülüsTanlıh, cıvıl cıvıl kuşlar öti, her teref cenneT kimin
 olmuş. neyse, çocuğ, ali altunlari neneden barabar gidiler padişahın
 evİne. padişah diğ tamam, sen şartlarımı yerİne getürdün. ben de kızımı
 85 saan vērdim geTTi. yēddi davul yēddi zurnalan düğün başli. yēddi gün
 yēddi gece toy. düğün yapiler, yiyiler, içiler, eyleniler. gelİni ata bindi-
 riler ki götürerler. padişah diğ kızım çeyizin isTe, ne isTisen isTe onu
 saan vërem. diğ baba ben hēÇ bi şe isTemim, yalavuz felan hızmekârını
 baan vër de bize hizmet eTsın. hay hay diğ padişah, hizmet saan kur-
 90 ban olsun. al da giT. kız sevdüğü lelleyi de barabar ali geli oğlanIN
 evİne. epēyi bi zaman geçi dağ, bir gün bu lelle kıza diğ ki biz ne keder
 beİle güzli güzli gönül eyliyeceyuh, sen eyisi mē kocanın sırnı örger ki
 biz bi çaresİne baħah. ahşam oli. adam eve geli. karısı hēÇ üz vërmi.
 adam diğ karı nōldu, niye ele eDisin? yohsa hesTe mēsın? karı diğ herİf

- 95 sen beni sevmisin. hêÇ bi sırrını baan söylemisin. e diŷ, arı onda ne var?
benım büt n sırrım, a bu dilimin altındaki boncuŷTur. arı eseleTen
telaŷa v ri, diŷ ocağın batmasın her f, sen  ni niye baan v rmisin ki, ben
sanduĝa kiTliyem. ayib olursa, bi ŷ  olursa biz ne halT  deceuy . diŷ
arı sen h klisin. al da sanduĝa koy, sahl  lazım oldusa  ıh arduruŷ. arı
100 hama boncuĝu ali, oyi dilin n dib ne, diŷ ki ben  nu bunu bilmem, fe-
lan daĝda bi serayi tiKilecaŷ, benden lelle i inde ol cauy . sabah  oli,
adam ah i ki esKi halına d nm ŷ. gine o esKi taŷ esKi hamam. boncuŷ
yoh . ari yoh . lelle yoh . neyse. o orda alsın. geleK k PeKlen kediye. bu
kedilen k PeK baĝıriler ,  aĝıriler , uz liler , baŷ baŷa v riler , o udan g -
105 diler . g diler serayi buliler . bah iler ki arıdan lelle odur yatiler. ap ya
g diler ki apalı , bah iler ki cam a uy . kedi  ih i k Peĝin sırtına, ordan da
pencireye aTli. giri i eri bah i boncuŷ arının aĝzında. gidi po igini bi-
bere bat ri g t ri arının aĝzına s rti, ari baŷli haP urmaĝa, boncuŷ
d ŷi, kedi ali yalla. boncuĝu ali geli. k PeK diŷ v r baan. neyse kediden
110 ali boncuĝu, geliler bi   ay kenarına. k PeK balı ları g rise havli. bon-
cuŷ aĝzından suya d ŷi. bi balı  da  ti bunu. orda da torcilar  tor sal-
miŷler  aya, balı  atı bunlara. bunlar yiyiler  balı ı, boncuĝu bulamiler.
yoh . gine baĝıriler ,  aĝıriler , torc  bi tene da  atı. bunu da yiyiler. kedi
buli boncuĝu, hama ali a i. ali geli sa abına v ri diŷ ki ben boncuĝu
115 aldım aŷTım. ŷ mdi k PeK gel rse beni y r, diŷ g T biraz yavlar ya ar
da baan ar ŷmas n. neyse adam geli k Peĝin g zlerinden  pi. bi ŷ ler
s li yatuŷTuri. ali boncuĝu diŷ ki  nu bunu bilmem, ben esKi halıma
d necem, arımla lelle de hama burda ol ca lar. arıdan h zmek r ba-
 iler ki evdeler. adam ali bu ikisini ŷamoŷ atırın  yruĝuna baĝli, sali
120 daĝlara par a p rtiK  di. gend  de s d  temiz bi ız buli teKirar evleni.
g di muradına  ri sen de muradan  resin.

ANLATAN : TAHSİN SEVİNÇ
 DOĞUM TARİH : 1945
 TAHSİL DURUMU : İLKOKUL MEZUNU
 DERLEME YERİ : TUNCELİ / PERTEK / PINARLAR NAHİYESİ
 KONUSU : MASAL

XLIII

bir varmış bir yohmuş bir fakir dilenci varmış. bu dilenci her gün gider parsa, toplér, getirir karisile geçinér gidérler. gel zaman gét zaman bu dilencinin karisi hamile kalér. adam gine parsa gidecah. kari dér herif sen gidérsın ama benim de artıh günlerim dolmış, fazla geçihme, erken-
 5 gel. he he dér kari bu sefer téz gelérım. adam sabah kahér gidér parsa. o ahsam kadın hesTe olér. doğım yapacah, kimse yoh yalanız, allahTan üş tene pèri gelér, buni doğirtérler. kari nur toPi gibi bi kız doğirér. bu pèriler cocıgi ihérler, kundahlérler. karının azeT hizmeTini yapérler. sabah gidecahleri vahit, birisi kızın ağzına tükürér dér,
 10 güldise güller açile. birisi de kızın gözlerine tükürér, dér ağladise altunler saçile. o digeri de kızın barmağıne bi halka üzük tahér, dér bu üzük barmağında na vahT çıhtise öle. bunlar sır olér gidérler, adam gelér ki kari doğım yaPmiş, bi kızi olmuş, sevinér. karisi dér herif bëleyken bële, üş tene meleK geldi, gidecekleri vahit de kızımızá bële bële dèdiler.
 15 neyse gel zaman gét zaman olér. kız on dört, on beş yaşlarına gelér. bir gün anasilen kapunun ögünde otirérler. anasi ne dèyérse, kız gülér, gülérse ağzından her terefe desTe desTe güller saçilér. padişanın oğli

de buni görer, görür görmez de aşık olér bune. eve gidér padişaya dér
 baba bene parsacının kızını isTersen isTe, isTemezsen kendimi
 20 öldirerim. dér oğlım başka kimse mē kalmadı gideh parsacının kızını is-
 Tiye. dér yoh, olırsen o, olmezse o. neyse gidér isTérler. düğün tütüler,
 bi tene cazu kari de varmış., buni de berbuçi yapérler. bu cazu karının
 bi de kızi var. kızını de alér, düğünçilerle gidérler kız evine. gelini alér-
 ler yolá çıhérler. bu cazu kari eT kızartér, tuza bulandırér, geline yedi-
 25 rér. su testisini de yanına alér. gelérler yolda gelin susuzér. o cazu kari-
 den su isTér, dér Piré bāna bi tas su vér. dér bi gözünü vér ki sene bi tas
 su vèrem. gelin çıhartér bi gözünü vè-rer. bi tas su alér. epèyi gidérler
 gine susanér. o diger gözünü de çıhardér vèrer. bi tas su dağa alér. o Piré
 cazu hemen gelinin elbiselerini çıhardıP kızına göyürér, gelini de yolın
 30 kenarında bi çuhur varmış, atér o çuhura, kızını götürér padişanın
 oğluna vèrer. neyse. o orda kalsın. bu kövde de bi fakir adam var. gidip
 kil getirér satér, geçinermiş. bi sabah kaşer dér gidem bi çal kil getirem
 satam da bi kaç kuruş para kazanam. çıhér gidér kil çuhurunun başına
 ki ne gide, kuyıye bi işi vurmış., kuyıde bi kız var, ağıl gözlerinde al-
 35 tun tókülér. orası dolmuş altun. hama kızi sırtlér getirér eve. gidip o al-
 tunlari de alér gelér. zengin olérler. kıze dér sen de benim bi kızımsın.

bu padişahın oğli de düğününü yapér. kariyi güldirér ne yapársa kari-
 nın ağzında gül mül yoh. dér kari felan zaman bèle bèle olmuşTi. sen
 güldün, ağzında güller tóküldi. dér o, beni getirirken suyin üzerinden
 40 geTTiler diye benim o huyim su de giTTi. su aldı, götürdi, bu parsacının
 kızi de bir gün ağzında bi desTe gül çıkarır, dér baba, o, oni bulan ada-
 ma dér, bu desTe güli götür serayın kapısının önüne de ki, bi teK göze bi

desTe gül satérım. adam götürér güli serayın kapusine, dér, bi göze bi
desTe gül, bi göze bi desTe gül. padişanın gelini hama aşağı inér, o kızın
45 gözleri de ondemiş. bi göz vérer, o desTe güli alér. ağzına saşler.
padişanın oğli gelince güler, güller ağzında tökülér. dér han sen gül gül
dér dūrérđın, al sáná gül . bi kaç gün sora bi desTe gül daha götürer, o
diger gözi de alér. getirér, kız taşar yérine elini sürér, iki gözi de iyi-
leşér. o teki kız, anasına dér, ané o parsacının kızi sağdır. éle éT ki
50 padişanın oğli bilmeden oni öldiresin. cazu kari hama küPine binér
aşşam gidér o kızi bulan adamın kapusine dayanér. dér allah rızasi için
beni bu gece misafir edın, gidecaş hêÇ bi yérım yoh. adam dér tabi
nené buyur gel. alér içeri. daha yatacaşlar. cazu kari dér kızım kızım
senin bu keder güzelligin var. sen bu pis halkayı niye tahmışsin. kız
55 güler, dér nené bu yüzük benim barmağımdán çıhtıgi vahit ben ölérım.
kız yuhuya dalár dalmáz kari yüzüğü alér, yalla, küPine binér gidér.

sabahleyin övleye keder, adam bahér ki kız bi türli kaşmér. gidér ki
kız ölmüş. neyse, kızi tavuTa koyérler. götürérler mezele gömmeden, éle
mezellerin içinde biraşérler. padişanın oğli bi gün orede geçerken bahér
60 er ki mezerlerin içinde bi tavuT. gidér kapağı açér bahér ki bi azeP kız.
kız, o keder güzelmiş ki padişanın oğli kendini dutamér, kızlan zina ya-
pér. gel zaman gét zaman, aradan dokuz ay geÇTiKTen sora, padişanın
oğlının yoli gine mezerlikTen geçer. kendi kendiye dér yahu ben felan
zamanda burdan geçeriken bèle bèle yaPTım, hele ben gidem gine bu
65 meyiTe başam. gidér ki tavuTın içinde bi körPe çocuk, odır kızın
memesini emér. alér çocuğı eve getirér. dér kari bu çocuğı éyi baş. bunun
ağladığını görürsem başına gelecaşları sen düşün. épéyi zaman geçer.

çocıh, artıh epëyi olur. padişanın oğli bi sabah kahër ki çocuh ağlër: dër
kari nedir? bu çociğı niye ağılatërsın? dër ne bilem a, bu piş üzügü bar-
70 mağımda görmış, oni isTër. è dëyër sen de vër. çocıh üzüğü alër, yalla
mezellere dorğū. padişanın oğli de arhasi sıra gidër. çocıh dorğō ta-
vuTın üstine gidër. oğlan da gidër ki çocıh o helkeyi odır o kızın bar-
mağıne tahmağa çalışër, tahamër. padişanın oğli alër hekleyi tahër kızın
barmağıne, kız uyanër, padişanın oğline olani biteni teK teK anlatër. ge-
75 lërler, oğlan, o karısile o cazu anasını şamoş katırın doÇÇigine bağlër,
sürër dağlara, parÇa parÇa edër. o parsacinın kızile de yedi davul yedi
düdükle düğün yapër. gidër miratlerine erërler.

30

35

40

SÖZLÜK

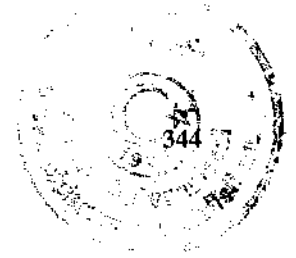
-a-

abē	: Ağabey, Büyük erkek kardeş (XV-24)
açuh	: Açık (II-154)
ağ	: Ak, beyaz (XLII-37)
ağaş	: Ağaç (XLI-1.mani)
ağnoz	: Ağnoz (köy ismi) (VII-22)
aḡan	: İşte (I-14)
aḡçı	: Aşçı (XIV-80)
aḡiri	: Sonunda (Zarf) (I-11)
āhī	: Hayret, Şaşırma ünlemi (XL-261)
aḡma	: Takı (XIII-46)
aḡur	: Ahır (II-115)
aḡKo	: Lakap (Ak olan anlamında) (XXIV-169)
alayi	: Alay , askeri terim (XL-279)
aláv	: Alev (III-20)
ale	: Ela (XLI(-8.mani)
allā	: Allah (V-9)
alma	: Elma (VI-2)
alTamal	: Kutsal gün, Peygamberin doğduğu gün olarak bilinen bayram (XIII-33)
altun	: Altın (IV-74)
ama	: Hemen (XIX-32)
amasiye	: Amasya (XLI-8.mani)
ambalaç	: Ambalaj (I-21)
amma	: Ama (Edat) (XIII-17)
ana	: Anne (VII-30)

apar-	: Alıp kaçmak, kaçırmak (I-192)
arduş	: Ardıç (III-15)
arha	: Arka (XIX-38)
arhadaş	: Arkadaş (I-24)
arhala-	: Sırtla (VII-18)
artuh	: Artık (II-28)
ashata	: Alış - Veriş, Ticaret (XL-190)
aşim	: Haşım (II-248)
aşşahTa	: Aşşagıda (IV-56)
aşşagu	: Aşşagı (XL-193)
aşuh	: Aşık (IV-42)
ataş	: Ateş (II-88)
aTlu	: Atlı (XL-286)
ayle	: Aile (XXIV-172)
azeP	: Yetişkin, evlilik çağına gelmiş genç kız.(XLIII-60)

-b-

baan	: Bana (I-158)
babayan	: Babana (XXVI-90)
bağaÇ	: Gömme, bir tür kalın çörek.(XXXIII-1)
bağci	: Bağ işleriyle uğraşan kimse, Bağban (XL-267)
bahÇalarda	: Bahçelerde (I-81)
bah-	: Bak-(I-188)
bahşa	: Başka (IV-59)

basku	: Baskı (VII-8)
baskun	: Baskın (VII-7)
balcan	: Patlıcan (XXIX-21)
balduz	: Baldız (XXX-33)
barabar	: Beraber (IV-156)
barmah	: Parmak (III-30)
basTih	: Pestik, Dut ve üzümünden elde edilen bir yiyecek (I-76)
bastıg	: Pestil (I-174)
basTurma	: Pastırma (II-85)
baTTal	: İptal (XXVIII-111)
bazar	: Pazar (XI-2.bilmece)
beg	: Bey (II-44)
bē haber	: Habersiz (XXXVI-6. mani)
beKmez	: Pekmez, Duttan yapılan bir yiyecek. I-77)
bēle	: Böyle (I-2)
bēlig	: Bölük (XXIV-97)
belleden	: Öğreten (XX-45)
bellü	: Belli (XL-39)
bene	: Bana (VII-30)
bendeke	: Hayvanlara yük yüklerken, yükün her iki tarafa eşit gelecek şekilde ayarlanması.(III-40)
berav	: Köy ismi, Su önü ve çamaşır yıkama anlamında da kullanılır. (XXIV-169)
berbuçi	: Gelin getirirken oğlan tarafından kız tarafına gerekli şeyleri hazırlamak için gönderilen kişi yada kişiler. Düğüncü (XLIII-22)

böreK	: Börek (XVIII-17)
bêrû	: Beri (geri anlamında yön bildirir) (XL-6)
bêslême	: Hizmetçi (IV-82)
bêş	: Beş (I-7)
bêşli	: Bir tür tüfek (XXIV-150)
bi	: Bir (I-13)
bibi	: Hala (Babanın kız kardeşi) (III-11)
biçah	: Bıçak (VII-42)
bilader	: Birader, (Kardeş) (XXIII-16)
bilerziK	: Bilezik (XXXIV-19)
birabar	: Beraber (I-20)
birez	: Biraz (III-31)
bohÇe	: Bohça (XVIII-11)
bosTan	: Sebze tarlası, her çeşit sebzenin yetiştirildiği yer. (XIII-77)
boyna	: Boyuna, devamlı (II-64)
bögün	: Bugün (II-11)
böyüK	: Büyük (XYL-173)
buçığ	: Buçuk (II-195)
bu dene	: Bu sefer (XV-83)
buğda	: Buğday (XIII-76)
buğlur	: Bulgur (XVII-37)
bular	: Bunlar (X-1)
bulaşihÇiliK	: Bulaşıkçılık (XL-130)
bulğur	: Bulgur (X-1)
bunca	: Bu kadar (II-94)
buncucu	: Çok az, azıcık (II-159)

bunna	: Bunlar (XL-33)
buncuḥ	: Azıcık (XXVIII-41)
bunnar	: Bunlar (I-35)
buriyá	: Buraya (I-94)
büK	: Koru, ağaçlık ormanlık bölge (XV-31)
büle	: Bile (I-52)
bür-	: Bürü- (XXXIII-32)
büşür-	: Pişir- (I-77)
büük	: Büyük (XXV-22)

-C-

cağ	: Örgü örmede kullanılan tel alet. Şiş (I-178)
cahil	: Genç, toy, tecrübesiz (V-15)
cazu	: Cadı (XLIII-53)
celleT éT-	: Öldür- (I-143,144)
cemeḡT	: Cemaat (V-1)
ciğara	: Sigara (XXIV-39)
cıvaT	: Cem, Ayin (md.)
cilleT	: Jilet (XXIV-192)
cırıT	: Atlara binilip oynanan eski bir oyun (XII-17)
civeleK	: Yoksul, parasız pulsuz, pinti (XXIII-16)
cúmörtesi	: Cumartesi (I-29)

-Ç-

çabbuḥ	: Çabuk (XXXV-38)
--------	-------------------

çağa	: Çocuk, yavru (XIX-11)
çağmah	: Çakmak (III-4)
çal	: Çuval (XLIII-32)
çalduz	: Çuvaldız (IX-5)
çalgu	: Çalgı (XXIII-20)
çaPuT	: Eski bez parçası (XLII-51)
çaruh	: Çarık (I-96)
çatı, çatu	: Çatı (II-37)
çêÇ	: Posa, (Herhangi bir şeyin özü alındıktan sonra geriye kalan artık) (XVII-90)
çeKçeKo	: Çekirge (XV-80)
çelPeşük	: Çapraşık, karışık (XXXVI-8.mani)
çemçe	: Kepçe (XVII-74)
çente	: Çanta, hayvanların memesi için de kullanılır (II-99)
çePer	: Çit, tarla ve bahçelerin etrafına dikenli dallarla örülen engel (XXIV-18)
çıharT-	: Çıkar- (XXIV-126,131)
çih-	: Çık-(II-30)
çırağ	: Çırak (XL-197,234)
çırPoz	: Buğdayların çimlenerek bir karış boyuna geldikleri dönem. (XIII-73)
çırTiK	: Kaynak sularında suyu yüksekten akıtmak için kullanılan ağaç ya da taştan yapılmış oluk. (XIII-29)
çimdırmah (ğ)	: Yıkandırmak (V-15)
çocuh	: Çocuk (XLIII-65)

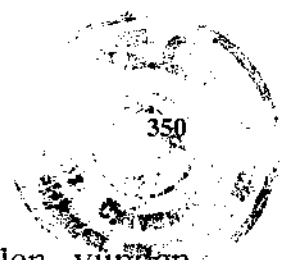
çocuḡ	: Çocuk (I-15)
çode	: İstek, istenilen hediye, yapılması gereken hediye (XL-180)
çoḡan	: Baston (XIX-36)
çoh	: Çok (I-39)
çohi	: Çoḡu (II-32)
çöKelik	: Çökelek, ayrıntı kaynatarak elde edilen beyaz çökelti yiyecek (II-3)
çubuḡ	: Çubuk (XIV-43)
çulfa	: Bez ve kiim dokumak için kullanılan bir alet (II-219)
çünkü	: Çünkü (XXXI-8)
çüt	: Çift (XIV-6)

-d-

daa	: Daha (II-3)
daarcuḡ	: Daḡarcık, içine bir şeyler koymak için koyun derisinden yapılmış torba, çanta. (II-127)
daḡum	: Nohut iriliğinde, çekirdekli, kahverengi meyvalar veren bir tür ağaç. (XXXII-28)
daḡa	: Dakika (XIII-61)
dalḡa	: Dalga (XLI-1. mani)
dana	: İnek Yavrusu (II-86)
daru	: Darı (VII-4)
daş	: Taş (III-18)

daşımaḥ	: Taşımak (I-78)
daşṣaḥ	: Testis, Yumurtalık (I-166)
datlu	: Tatlı (XX-82)
davar	: Küçük baş hayvanlar (III-7)
davaT	: Davet, Yemek vermek (XII-7)
davṣan	: Tavşan (XXV-53)
deḡl	: Değil (II-42)
deg-	: Olgunlaş- (XVII-22)
değirmançı	: Değirmenci (II-137)
dê hadê	: Haydi artık (XL-136)
del	: Değil (XXIV-157)
dellal	: Tellal, Çağrı duyuru (XIII-33)
dellallik	: Tellalık (XXVI-1)
dêma	: Demek (XIII-10)
dême	: Demek (I-44)
deme	: Karışma (XXVIII-78)
dêmegin	: Demenin, Söylemenin (XXIV-249)
dêril-	: Devril- (XX-55)
dêrkene	: Derken (XXIV-119)
devrôsi	: Devrisi, Ertesi (XL-27)
dêvrüsü	: Devrisi, Ertesi (XLII-65)
devür-	: Devir- (I-45)
dêyze	: Teyze (II-192)
dirmıḥ	: Tırmık (XVII-51)
dırnaḥ	: Tırnak (XLI-6.mani)
dışaru	: Dışarı (XLII-23)
dilki	: Tilki (XXXIII-10)

direKtor	: Tıraktör (XVII-56)
dizleme	: Eskiden giyilen dizlere kadar gelen yünden örülmüş uzun kalın çorap (I-94)
doÇiK	: Kuyruk (XLIII-75)
doğan	: Çok güzel, afet (XLI-8.mani)
dohTor	: Doktor (II-44)
doK̇Kuz	: Dokuz (I-12)
dolamaç	: Dolambaç (XII-19)
doli	: Dolu (XXV-13)
dombız	: Domuz (XV-79)
dorğa-	: Doğra-(VII-42)
dorğu	: Doğru (XIX-30)
dorğö	: Doğru (XLIII-71)
dōru	: Doğru (II-240)
döş	: Göğüs (XII-31)
dövleT	: Devlet (XXVI-31)
dövşür-	: Bıçmek, silkelemek, buğday dövşürür(XXVI-6)
dut-	: Tut- (II-134)
duz	: Tuz (IV-159)
düge	: İki yaşını doldurmuş inek yavrusu (I-180)
dügen	: Döven (XIII-76)
düz düzüne	: Sürekli, devamlı (II-184)
ecayıP	- e - : Acaip (II-98)
ecele	: Acele (XXX-27)
ef	: Af (VII-15)
efle-	: Üfle- (XVII-13)
efo	: Elif (I-131)

efsana	: Efsane (XIII-12)
ehmed	: Ahmet (II-168)
eKlen-	: Ayıklan- (XVII-18)
ela	: Hele (XXV-14)
el çarParlardi	: Alkışlarlardı (XII-47)
ele	: Hele (VIII-3)
elem	: Alem (XXIV-244)
elemet	: Çok kötü durum (I-110)
el yağı	: Krem, el kremi (XIV-53)
eleziz	: Elazığ (II-17)
emce	: Amca (II-43)
emeliyeT	: Ameliyat (III-34)
emërkan	: Amerikan (XXIV-257)
elıK anasi	: Al karısı, masallarda geçer. (IX-6)
emice	: Amca (I-72)
emúr	: Emir (XL-35)
endeK döndek	: İki yüzlülük, yalan (XXIV-82)
enıK	: Kedi, köpek yavrusu (XLII-8)
ensele-	: Kovala- (I-82)
enterı	: Entari (XXVIII-107)
ePTa	: Halk, ahali (XXX-38)
erazi	: Arazi (XXIII-16)
erefe	: Arefe (I-131)
ergi	: Eğri (XLI-4. bilmece)
erif	: Herif (Kişi) (XL-52)
eseleT	: Mahsus, bilerek (XLII-96)
esır	: Asır, yüzyıl (XXIX-10)

essahdana	: Gerçekten (I-219)
esvaP	: Üst baş, giysi (XX-83)
eşKere	: Açıkta olan, Görünen (IV-110)
eşşeg	: Eşek (II-150)
eşye	: Eşya (XL-176)
eveli	: Önceden (XXI-
ever-	: Evlendir- (VII-51)
evlü	: Evli (XXIX-7)
eyah	: Ayak (III-17)
eyakabı	: Ayakkabı (XXV-28)
eyaKabi	: Ayakkabı (I-80)
eyna	: Aynı, aynen (II-161)
eze	: Teyze (VII-54)

-ë-

êhTiyar	: İhtiyar (II-44,45)
êleneT	: İlan etmek, duyurmak (XXIII-13)
êlçi	: Elçi (IV-55)
êle	: Öyle (I-47)
êlem	: Öyle (II-25)
êlese	: Öyleyse (IV-82)
êpéyi	: Epey (I-169)
êr-	: Yer (XXXVII-4. dördlük)
êr-	: Er-, (ermek) (XLII-121)
êrgaT	: Irgat (VII-17)
êriş-	: Yürü- (XXXV-14)

erkeK	: Erkek (I-4)
erken	: Erken (I-19)
eşig	: Eşik (XI-10. mani)
eşkiyalıh	: Eşkiyalık (II-210)/
eşüt-	: İşit - (XXX-70)
ete	: Öte (IV-47)
eyi	: İyi (VII-19)

-f-

fakırlıh	: Fakirlik (II-82)
fasile	: Fasulye (XV-80)
faşile	: Fasulye (X-2)
fekir	: Fakir (XLII-59)
felekeT	: Felaket (II-209)
ferkli	: Farklı (I-210)
feTiya	: Fatiha (V-7,8)
fezi çahmah	: Fevzi Çakmak (XV-21)
fıkara	: Fukara (md.)
fındıh	: Fındık (XV-41)
fırTane	: Fırtına (XXIV-1,2)
fıstıkh	: Fıstık (XL-267)
finiK	: Köpek yavrusu (XXXIV-23)
foTıraf	: Fotoğraf (IV-45)
furun	: Fırın (XXXI-176)

ge-	: gel- (XL-263)
ge	: Kah, Bazen (XIV-46)
gēc	: Geç (III-1)
geçi	: Keçi (XII-12)
gecin-	: öl-, vefat et - (XXIV-110)
gēdōr-	: Giyindir (XL-136)
gemük	: Kemik (III-21)
gendi	: Kendi I-8,9)
gendiye	: Kendisine (I-164)
gendü gendüye	: Kendi kendine (II-84)
gēnışlġ	: Genişlik (VII-7)
genş	: Genç (V-17)
gerü	: Geri (XXIV-107)
gēşi	: Kişi (I-191)
gēş-	: Geç- (I-200)
gēT-	: Git- (XL-263)
gēvür-	: Giyindir- (XXXIII-18)
gēy-	: Giyin- (I-100)
gōvul	: Gönül (XL-78)
göÇÇük	: Küçük (XL-56)
gög	: Yeşil (XLI-1.mani)
gör	: Kurutulmuş sığır derisi (XXVIII-5)
görü	: Geri Arka (XL-157)
gösKün taḥTası	: Göğüs kafesi (I-229)
gösKüne	: Göğsüne (XII-31)
gösTerT-	: Göster- (I-18)

gövr-	: Giyindir- (II-192)
göylü	: Gönlü (II-250)
göyür-	: Giyindir-(XXIV-65)
gözel	: Güzel (II-149)
göz yummacul	: Göz yummaca- Saklambaç oyunu (I-153)
güleş	: Güreş (XXXIV-22)
günüz	: Gündüz (I-160)
gürbe	: Gübre (XIII-65)
güşlü	: Güçlü (XXXIV-27)
güve	: Güya (II-26)
güvegi	: Evlenecek olan erkek, Damat, güvey (V-10)

-ğ-

ğaÇ	: Kaç (I-7)
gaçurT-	: Kaçirt (II-251)
ğadın	: Kadın (I-130)
ğah-	: Kalk- (I- 24)
ğal-	: Kal -(I-16)
ğan	: Kan (I-65)
ğanaT	: Kanat (XVII-52)
ğancıh	: Kancık, dişi köpek (I-208)
ğandur-	: Kandır- (I-108,109)
ğapı	: Kapı (I-4)
ğar	: Kar (I-97)
ğarağol	: Karakol (XXIV-143)
ğardaş	: Kardeş (I-169)

ğaş	: Kaş, uçurum, yar (III-4)
ğaT	: Kat (I-221)
ğaymağlar	: Kaymaklar (I-160)
ğaysı	: Kayısı (I-160)
ğaza	: Kaza (III-6)
ğazal	: Gazel (XLI-4.mani)
ğeyri müsallâ	: Deli, anormal (XXVII-2)
ğidiK	: Oğlak (I-70)
ğılinc	: Kılıç (IV-113)
ğıPgızıl	: Kuru ayaz, soğuk, kızıl kıyamet (I-80)
ğırılı	: Gürültü , hırıltı (I-218)
ğırma	: Av tüfeği (III-5)
ğırnata	: Klarnet (XXIII-20)
ğıssa	: Kısa (I-88)
ğız	: Kız (I-5)
ğızdır-	: Isıt, kaynat (I-120)
ğo-	: Koy, bırak, (I-69)
ğolayi	: Kolay (XXIV-29)
ğolonya	: Kolonya (I-235)
ğomşı	: Gomşu (I-127)
ğonuş-	: Konuş- (IV-108)
ğorh-	: Kork- (I-106)
ğorhu	: Korku (IV-121)
ğülê	: Gül (Bayan ismi) (II-126)
ğulP	: Kulp (II-134)
ğulunç	: İki omuz arası sırtın üst kısmı (XXIV-224)
ğursah	: Kursak (II-160)

ğurT	: Kurt (II-158)
ğurtıl-	: Bit-(XXV-40)

-ğ-

ğezel	: Gazel (XIV-27)
ğurbetT	: Gurbet (XXVIII-2)

-h-

haci	: Hacı (XIII-4)
hadé	: Haydi (VIII-3)
hadén	: Haydi (XXV-53)
hakeTen	: Hakikaten (XXXII-15)
hallá hallá	: Allah Allah (I-124, 125)
hama	: Hemen (IV-156)
havaslan-	: Heveslen- (II-80)
havluda	: Avluda (I-212)
haya	: Utanç (XLI-6.mani)
hayva	: Ayva (XXXVII-1.dörtlük)
hekereT	: Hakaret (XL-179)
hekle	: Halka (XLIII-73)
helá	: Halen, hala (XIII-10)
helallaş-	: Vedalaş- (XL-211)
heleP	: Halep (XXVIII-2-3)
helleK	: Helak (Öldürmek) (XXIV-126)
helş-ı felş	: Viran, mahf, büyük utanç ve rezillik (XXIV-243)

hemi	: Daha henüz (VII-50)
hemi de	: Hem de (II-27)
hemin	: Hem (VI-2)
hemin de	: Hem de (XL-243)
hePPının	: Hepsinin (XL- 83)
hePPısi	: Hepsi (XXIII-2)
hePPi	: Hep, bütün, hepsi (II-31)
heram	: Haram (XXIII-3)
her dayim	: Her zaman (XLII-45)
heresi	: Her biri (XII-24)
herif	: Herif, kişi (I-117)
herişine	: Her birine (XXVI-21)
herkeş	: Herkes (I-37)
hëse	: Hisse, pay (XXV-19)
hëş	: Hiç (IV-66)
heva	: Hava (XX-31)
heyvana	: Eyvan, Çardak (I-122)
hindi	: Şimdi (II-24)
hindiK	: Şimdilik (I-23)
hoKKa	: Okka, bir ağırlık ölçüsü (XXXI-145)
hoPıla-	: Hopla- (I-165)
horan	: Halay (Bir halk oyunu) (XIV-4)
hökümeT	: Hükümet (XXIII-13)
hüнди	: Şimdi (I-48)
hüsên	: Hüseyin (I-196)

hah	: El alem, yabancı (II-103)
halta	: Tasma (XXVI-3)
hap	: Kolay açılabilircek düğüm (XL-197)
ham	: Yabancı (XL-243)
harmançalih	: Buğdayı ayıklamakt i çin eleyip yelde savurmak. (XXXV-2)
harPuTTan	: Harput'tan (II-20)
harşlıg	: Harçlık (XV-70)
has	: Has, seçkin (XI-10.mani)
hasa	: Yine, tekrar, zaten (XVIII-21)
hayınlıg	: Hainlik (II-228)
hayli	: Çok, epeyce (XLII-7)
hazne	: Hazine (XXVII-3)
heber	: Haber (II-247)
hençer	: Hançer (XL-51)
her	: Hayır, iyilik (XXXI-139)
herer	: Harhar, büyük çuval (I-175-176)
herli	: Hayırlı (II-205)
hersız	: Hayırsız (XXXI-138)
heste	: Hasta (XXI-1)
hesTehana	: Hastahane (I-18,19)
heycan	: Hatice (XXX-33)
heyli	: Hayli (IV-106)
hılaf	: Yalan (II-185)
hırhız	: Hırsız (I-
hırşık	: Eski püskü, yırtık (XXIII-8)

hırtıK	: Gırtlak, boğaz (XXV-16)
hışıK	: Toz, çör-çöp (XXXI-92)
hışTo	: Keskin, çapkın anlamında bir lakap (XXIV-157)
hızmekâr	: Hizmetçi (XL-189)
hiyar	: Salatalık (XXIX-21)
hizmeT	: Hizmet (II-187)
honça	: Üzerinde ekmek pişirilen ve yemek yenen kısa ayaklı masa (XXXV-16)

-ı-

ılicah	: Ilıkça (XXXVI- 1.mani)
ırah	: Uzak (XL-112)
ırazı	: Razı (II-226)
ısırıh	: Islık (XXIX-12)
ışılhanır ışıhlanmaz	: Aydınlanır aydınlanmaz (I-19)

-i-

ıbrayım	: İbrahim (II-261)
ıce	: İyice (II-47)
ıçerü	: İçeri (XXIV-36)
ıçörü	: İçeri (XLII-35)
ıçün	: İçin (I-209)
idara	: İdare - Geçim (md.)
igid	: Yiğit (II-165)

igirmi	: Yirmi (XXXI-119)
iha-	: Yıka- (XLIII-8)
il yarasi	: Hastalık, bir tür yara (XXIV-191)
ilan	: Yılan (I,125)
ilazım	: Lazım , gerekli (II-222)
ilen	: İle (XLI-5.mani)
ilif	: Lif (I-178)
illlerdir	: Yıllardır (XXXI-152)
ineg	: İnek (II-103)
ingile-	: İnle- (XXVI-76)
inne	: İğne (III-32)
intam	: İmtihan (II-179)
iraf	: Raf (XX-18)
irah	: Uzak (XXIV-8)
irahmeT	: Rahmet (II-41)
ireÇberlik	: Rençberlik (Çiftçilik) (XXI-12)
irehmeT	: Rahmet (II-71)
iresmi	: Resmi (I-29)
irPalan-	: Hırpalan- (XXIV-14)
ısıt-	: Isıtmak, hasta olmak, ateşi çıkmak (XIX-9)
isle	: İslah, iyileştirme (XXIV-207)
isoT	: Biber (XXIX-20)
işallan	: İnşallah (II-74)
işKi	: İçki (XVIII-7)
işTa	: İştah (VII-36)
iyirmi	: Yirmi (I-7)

- k -

kâğırt	: Kağıt (XV-20)
kâmil karı	: Tecrübeli kadın (XII-39,40)
kee	: Kere, defa (II-85)
kêf	: Keyif, eğlence (I-25)
kefin	: Kefen (VII-14)
kelliye	: Kimseye (XLI-10. mani)
kenar süre	: Yan yana (XXV-55)
kenger	: Dikenli bir bitki (VII-9)
kêran	: Evlerin damına atılan kalın ağaç (III-8)
keşKeK	: Bir tür yemek (VI-8)
keyvani	: Evin işlerini yürüten kadın (ev hanımı) (XI-6. mani)
kezıman	: Kezban (XVII-30)
kımıs komus	: Yıkık, dökük (II-36)
kimin	: Gibi (I-3)
kimün	: Gibi (II-58)
kırbıT	: Kibrit (XXIV-40)
kitle-	: Kilit (IV-175)
koffiK	: İçi boş biber ve patlıcan kurusu (XVII-62)
kor	: Kör (XXVI-49)
kor	: Mezar (VII-14)
korTiK	: Çukur (II-125)
koz	: Avcının keklığı üzerine sakladığı yer (Çatı) (III-17)
köçüK	: Küçük (I-88)

kölge	: Gölge (IV-151)
kömleK	: Gömlek (I-229)
körPe	: Taze, genç (XLIII-65)
körPi	: Köprü (II-60)
körPü	: Köprü (II-20)
köv	: Köy (I-86)
kövlü	: Köylü (III-26)
kurdala	: Kurdele (XII-5)
küfTe	: Köfte (X-1)
külbe	: Çapa (XVII-59)
külle	: Külâh, şapka (II-136)
kürTlüK	: Perteğin doğusunda kalan köylere verilen isim (II-213)
kürün	: Çeşmelerin önündeki çukurluk, yalak (II-241)
küteK	: Kötek, dayak (XXXVI-3. mani)
küvre	: Kirve (I-93)

-k-

kaÇ	: Kaç (II-183)
kaḥ	: Kalk (IV-99)
kala	: Kale (XLI-7.mani)
kal	: Kal (I-14)
kalifērci	: Kaloriferci (VII-29,30)
kambış	: Kamış (XI-8.mani)
kapu	: Kapı (I,64)
kare	: Kara (II-69)

ķarġa	: Karga (XXXV-5)
ķarşı	: Karşı (XVI-1. mani)
ķaruş	: Karış (XXX-52)
ķaş	: Kaç (IV-20)
ķaşuĥ	: Kaşık (XV-63)
ķaTma ķarışuĥ	: Karma karışık (XLI-13. mani)
ķavaĥ	: Kavak (/IV-151)
ķebir	: Mezar (XXXII-26)
ķeder	: Kadar (I-17)
ķerpuz	: Karpuz (I-17)
ķevaĥ	: Kavak (XIX-21,22)
ķeyda	: Kaide (XXIV-217)
ķeyib	: Kayıp (XIII-59)
ķeytan	: Kaytan (XV-59)
ķiliş	: Kılıç (XXVI-34)
ķıraġu	: Kıraġı (III-8)
ķırĥ	: Kırk (VI-10)
ķırĥım	: Buġday başaklarının yeni çıkan sürgünleri (XV-78)
ķiÇÇo	: Dişleri öne doğru çıkık olan anlamında lakap (XXIV-218)
ķon -	: Yerleş-(XIII-72)
ķöyruġ	: Kuyruk (XLII-119)
ķoyvēr-	: Bırak, salıver (XL- 37)
ķuruT	: Kışın ayran yapmak için çökeleġin güneşte kurutulmasıyla yapılan bir yiyecek. (XVII-69)
ķuşaĥ	: Kuşak (VII-11)

kuymah : Bir tür yöresel yemek (VI-7)
kuzlayıcı : Kuzulayıcı, doğurgan (II- 90)

-K-

Qara : Kara (IV- 69)
Qarila- : Ulu- , köpeğin luması (I-214)
Qaşmah : Kaçmak (II-101)
Qız : Kız (IV-56)
Qo- : Koy-((VII-4)
Qondura : Kundura (II-230)
Qovük : Huni (XVII-100)
QupQuru : Kupkuru (II-118)

-L-

lelle : Lala, bakıcı (XLII-90)
leylon : Naylon (XXV-31)
lo : Erkekler için kullanılan bir seslenme sözü (XLX-131)
loğ : Toprak damlaların üzerinde, toprağı sıkıştırmak için çekilen ağır, silindir biçimindeki taş, merdane (II-37)
lohma : Lokma (XVII-28)

-m-

maf	: Mahf (XVII-58)
maḥle	: Mahalle (XXXII-5)
mana	: Bahane (XL-255)
makeme	: Mahkeme (II-201)
maḳkas	: Makas (XXIV-190)
marah	: Merak (XXX-60)
mayene	: Muayene (XXIV-25)
mayiş	: Maaş (I-9)
mē	: Mi (I-40) (Soru Edatı)
meḥburu	: Mecburen (XL-43)
meḡlup	: Mağlup (XXVI- 32)
mele	: Sıva yapmak için kullanılan araç (XVII-3)
melmekeT	: Memleket (I,20)
memed	: Mehmet (II-89)
memo	: Mehmet (I,203)
menekışe	: Münakaşa XL-138)
meni	: Mani (XI-7. mani)
merdene	: Merdane (XVII-94)
mereK	: Samanlık (VII-4)
mereḳli	: Meraklı (I-126)
merteK	: Ahşap evlerin üzerine dizilen ağaçlar (II-83)
meteris	: Avcıların gizlenmek için kullandıkları barınak (III-14)
mes	: Bir ayakkabı türü (XIV-11)
metiŕo	: Metre (XL-22)

mēyiT	: Ölü (XLIII-65)
mezel	: Mezar (XI-29)
mezer	: Mezar (XI-2. bilmece)
mıḡayir	: Habersiz (XXV-4)
mıḡ	: Çivi (XXIV-102)
mıḡTar	: Muhtar (II-169)
mıntıKa	: Mıntıka, Yöre (XXII-2)
mıraT	: Murat (dilek, istek) (IV-179)
mısTafa	: Mustafa (XXV-14)
mitēyiT	: Müteahit (I-41)
mizevürlük	: Dedi koduculuk (XXV-6)
miltan	: Mintan (XV-50)
mısaḡıP	: Sağdıç (XII-23)
misir	: Mısır (XLI-2. bilmece)
motor	: Traktör (XVII-51)
mozi	: Bir böcek türü (XLI-1. bilmece)
muaKaK	: Muhakkak (XIII-35)
mulaḡa	: Mutlaka (XXIII-3)

-n-

namheram	: Namahrem (XII-11)
nāre	: Nara (XXVI-42)
nası	: Nasıl (I-137)
nevaḡ	: Ne vakit (XL-4. mani)
navahT	: Ne vakit (XLIII-12)
nēçe	: Nice (IV-82)

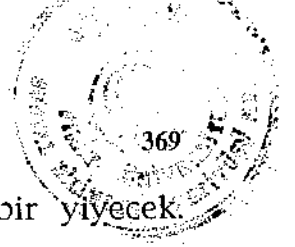
nencá	: Ne kadar (II-93)
nerdivan	: Merdiven (XXXIII-44)
nese	: Neyse (I-206)
nışe	: Nişasta (XVII-86)

-ö-

öla	: Ulan (XL-65)
ölan	: Ulan, yahu (XXV-57)
örğaşı	: Uğraşıyor (IV-71)

- o -

o biri	: Öbür (XXIV-49)
oğli	: Oğlu (I-12)
oğul	: Evlat, çocuk (XXXIV-4)
oh	: Ok (XII-18)
ohu-	: Oku -(I-5)
oja	: Oje (XLI-6. mani)
omız	: Omuz (II-256)
ona için	: Onun için (II-55)
onca	: O kadar (II-97)
onda	: Orada (VII-28)
onnan	: Onunla (II-73)
onnan sora	: Ondan sonra (II-72)
orağ	: Orak (XLI-4. bilmece)
orah	: Orak (VII-12)

orciK	: Ceviz içi ve pekmezden yapılan bir yiyecek. (XVII-23)
oreye	: Oraya (XII-58)
oriye	: Oraya (I-59)
orlara	: Oralara (I-207)
orlarda	: Oralarda (II-108)
ortag	: Ortak (XL-256)
ortancıl	: Ortanca (XXVI-24)
oT	: Ot, bitki (I-186)
o teki	: Öteki (XLIII-49)
ovacuh	: Ovacık (XXIV-12,13)

- ö -

ögüne	: Önüne (I-53)
öli	: Ölü (I-18)
ölke	: Ülke (XXVI-19)
ören-	: Öğren- (XXXI-134)
öretmen	: Öğretmen (II-175)
örge-	: Öğren - (II-125)
örken	: Urgan, kıldan örülen kalın ip (IX-11)
örTme	: Çardak (I-122)
özKüz	: Öksüz (II-77)
özKe-	: Özle -(XLII-27)

- p -

paca	: Baca (XXX-14,15)
pambuh	: Pamuk (I-192)
pangoT	: Banknot, lira (XXV-50)
parça pirtik	: Paramparça (XXX-85)
parsa	: Dilencilerin topladığı para ya da yiyecek (XLIII-2)
parsaci	: Dilenci (XLIII-40)
parT	: Karın (XL-214)
paşıl	: Kucak, koyun (XII-61)
payla-	: Bölüş- (XXIII-14)
peg	: Harabe, yıkıntı (XXII-5)
pêhamber	: Peygamber (XII-2)
penciK	: Ekmek sepeti (XXXIII-1)
penÇire	: Pencere (IV-72)
perásKe	: Pırasa (VI-3)
pêrpêrişan	: Çok kötü durumda olan (XV-74)
pêşen	: Kucağına (XXIV-202)
pisiK	: Kedi (XLII-12)
picine	: Hayvanların zamanından, normal yaşından önce doğurmaları (II-90)
piK	: Fırtına, bora (XXIV-21)
PilvenK	: Bir aşiret (VII-41)
pirotlar	: Müslüman olmayanlar, gavurlar (II-32)
pişmağa	: Pişmeye (VIII-2)
poççiK	: Kuyruk (XXXIII-5)
polês	: Polis (I-7)

poTin	: Eskiden giyilen altı çivili çizme türü bir ayak- kabı, bot (II-230)
puhar	: Pınar, çeşme (V-10)
purTle-	: Yolmak, koparmak (XXV-16,17)

- P -

Pênir	: Peynir (VII-42)
Pêşembe	: Perşembe (XXIII-19)
Pirê	: Masallarda cadı rolündeki kötü ve yaşlı kadın. (XLIII-26)

- r -

rameTlik	: Rahmetlik (XXIV-96)
remil	: Bir tür kum falı (XL-185)
rica	: Rica (VII-43)

- s -

saab	: Sahip (XL-133)
saan	: Sana (I,148)
sabba	: Sabah (III-6)
sabbaa	: Sabaha (II-98)
sabbah	: Sabah (I-17)
sáda	: Hep, bütün (III-21)
sahab	: Sahip (XX-29)

sahabından arlan -	: Sahibinden utan-(I-232)
sahaPlu	: Sahipli, sahibi var (XL-22)
sahaT	: Saat (XLI-7. mani)
sahlum	: Salkım (XL-224)
salta	: Eskiden erkeklerin giydiği bir tür giysi (II-7)
sanduh	: Sandık (XXX-60)
santım	: Santim (XLI-10. mani)
saP	: Ekinlerin biçilmiş, toplanmış hali (XV-2)
saP	: Çeşitli el aletlerinin kök kısmı (XLI-4. bilmece)
saPlu	: Saplı (XLI-4. bilmece)
saraf	: Sarraf (IV-19)
saruḥlu	: Sarıklı (XXIV-259)
savan	: Üzerine bir şey sermek veya bir şey (dut vb.) dökmek için kullanılan bez. (I-76)
savuh	: Soğuk (III-8)
savuş -	: Sıvış , kaç- (XXV-50)
sayiP	: Sahip (XIII-61)
seçil-	: Saçıl- mak (XXXV-11)
seÇme	: Saçma, fişeklerin içindeki küçük kurşun parçaları (III-34)
sede	: Hep, bütün (II-4)
seēPle-	: Başiboş bırak (II-102)
segür-	: Koş, yönel- (XXXIX-3. tekerleme)
segürT-	: Koştur- (XX-8)
sehen	: Sahan , genişçe kap, tabak (XVII-66)
seḥlīm	: Salkım (XXX-40)
seḥTekerlik	: Sahtekarlık (XXIV-83)
seKsan	: Seksen (XXIV-3)

sene	: Sana (XIII-1)
seni	: Sini (XLII-72)
sePeT	: Sepet (I-124)
seP	: Serp (VII-52)
serayi	: Saray (XLII-101)
sermiye	: Sermaye (IV-35)
seş-	: Seç- (XL-93)
seten	: Zaten (XL-14)
seviye	: Büyüklük (XL-16)
sevli	: Selvi (II-260)
seyiP	: Serbest , başıboş (hayvanlar için kullanılır) (I-207)
sımarla-	: Ismarla- (XL-18)
sırıl	: Sırık , uzun sopa (I-223)
sırım	: Yufka ekmek, ayran ve yağla yapılan bir yöresel yemek . (VI-5)
sırım	: Hayvan derisinin ip haline getirilmiş biçimi (XXVIII-7)
sızıla-	: Sızla-, ağlayıp dövünmek (XL-170)
sıla	: Sıla (XXXVII-2. dörtlük)
sıla	: Silah (XXIV-130)
sile	: Sıla (XLI-8. mani)
sinama	: Sinema (I-172)
siPa	: Sıpa, eşek yavrusu (XI-5. bilmece)
sitil	: Sıtıl, geniş kulplu kova (II-138)
siViK	: Saçak, ahşap evlerin üst kenarları (XII-25)

soğaraş	: Terbiye (yağ, salça, soğan, baharat'tan yapılan sos) (XVII-70)
sōna	: Sonra (XVII-88)
sōra	: Sonra (I-13)
sōfa	: Sofra (XXXV-10)
sorhūm	: Dere ve sulak yerlerde kendiliğinden yetişen söğüt (XV-32)
sorna	: Sonra (XVII-96)
soğh	: Soğuk (XXVI-12)
sovuḥ	: Soğuk (XIII-60)
sōhpeT	: Sohbet (XVII-79)
sūd	: Süt (II-119)
sülēman	: Süleyman (XXIV-81)
suvarmağa	: Sulamaya (I-80)
süvünk	: Saçak, ahşap evlerin saçakları (I-182)
süzeK	: Süt, ayran ve benzeri şeyleri süzmek için kullanılan mutfak eşyası (II-3)

- Ş -

şahşah	: Uçurum, yar (mecazi anlamda değirmen, şak şak sesler çıkardığı için) (XXXIII-9)
şahmaran	: Yılanların şahı (XLII-38)
şaKa	: Şaka (I-217)
şamoş	: Azgın, huysuz (at, eşek, katır için kullanılır) (XXX-85)
şarh	: Doğru (II-187)

şaşurT-	: Şaşır- (I-220)
şavağ	: Şavak (Bir aşiret) (XII-27)
şê	: Şey (I-235)
şehir	: Şehir (IV-11)
şeKoK	: Aşılı olmayan yabani armut (VI-2)
şêle	: Şöyle (I-38)
şih	: Din büyüğü (I-105)
şılğa	: Taze ağaç dalı, sürgün (II-229)
şindi	: Şimdi (I-62)
şikâT	: Şikayet (I-177)
şilte	: Yorgan döşek ya da herhangi bir yer için örtü olarak kullanılan kumaş (I-193)
şire	: Dutlardan sıkılarak elde edilen tatlı su (XVII-1)
şişek	: Bir yaşındaki erkek koyun (XI-3. bilmece)
şişliğ	: Şiş veya ızgara yapılacak et (XII-48)
şöbe	: Şube (XXI-2)
şükürü	: Şükrü (II-44)

- t -

taam	: Yemek, aş (XXVI-11)
tağ	: Uzaklık bildiren bir sözcük (XXIV-171)
tağum	: Takım (XXIII-20)
takeT	: Takat, derman, güç. (XXXI-32)
tanışliğ	: Tanışıklık (XXIV-152)
tanuduh	: Tanıdık (I-60)

taPan	: Toprağı düzeltmek ve iri parçaları ufalamak için tarlayı sürdükten sonra üzerinden gezdirilen alet. (XVII-40)
tar	: Tünek. Kanatlı hayvanların, özellikle keklik ve tavukların gece tünedikleri yer. (III-2)
tarsahlan-	: Yaltaklan-, tasla- (XXIV-233)
tasilli	: Tahsilli, okumuş. (II-272)
tavuT	: Tabut (XLI-60)
tavuh	: Tavuk (IV-74)
tazi	: Tazı (XXXIV-5)
tē	: Uzaklık bildiren bir sözcük. (III-45)
teen	: Tane, adet (XXVII-51)
teKıra	: Tekrar (VIII-9)
teKle-	: Tekle-, seyrelt- (XVII-52)
teKne	: Tekne, leğen. (XLI-2. mani)
tēl	: Salkım, üzüm salkımı (XL-224)
telebe	: Talebe, öğrenci (I-3)
teliKeli	: Tehlikeli (XL-9)
telis	: Naylondan yapılmış torba. (XVII-2)
telfon	: Telefon (II-203)
ten	: Kadar (I-61)
tencire	: Tencere (I-120)
tene	: Tane, adet. (I-2)
tene	: Tahıl ve baklagil gibi bitkilerin taneleri. (XI-1. bilmece)
teniKe	: Teneke (XV-9,10)
tePeli	: Alabilecek kadar dolu. (XLII-72)

teref	: Taraf, yön, cihet. (VII-22)
teres	: Haylaz, şımarık, kötü. (XL-254)
teris	: Terhis (XXI-4)
terKi	: Atların üzerinde taşınan bir heybe türü. (XXXIV-31)
terPen-	: Tepren-, kımıl-da- (II-95)
teşT	: Leğen (XLII-47)
tetil	: Tatil (I-29)
teyaze	: Teyze (II-261)
têz	: Çabuk , hızlı, erken. (II-183)
têze	: Taze (II-162)
têze	: Teyze (VII-43)
tezeK	: Kurutulmuş hayvan dışkısı (XX-42)
tiK _{ol} -	: Dikil- (I-161)
tiTire-	: Titre (II-24)
tohan-	: Dokun (XL-273)
tohu-	: Doku- (XL-109)
tohun-	: Dokun - (II-226)
tomasT	: Süzme yoğurt (II-3,4)
tor	: Balık yakalamak için kullanılan seyrek ağ. (XLII-111)
torci	: Ağla balık yakalayan kimse. (XLII-113)
torla-	: Toparla- (II-241)
torPah _u	: Toprak (I-128)
toy	: Düğün, eğlence (V-8)
tozlu _h	: Bilekten dize kadar gelen yünden örülmüş çorap (I-99)

tök-	: Dök- (I-128)
tulğa	: Tuğla (II-42)
tuluḡ	: Tuluk. Yolunup temizlenmiş hayvan derisi. (II-126)
tum	: Tarla aralarında sökölmemiş hafif yüksek çayırılık eğimli alan. (XXV-49)
tuman	: Don, içe giyilen giysi. (XV-66)
tumar	: Hayvanları kaşıyıp temizleme olayı, tımar . (IV-70)
turo	: Turabi veya turan. (II-73)
tuT	: Dut (I-119)
tüfengi	: Tüfeği (I-159)
tüKen	: Dükkan (IV-2)

- T -

Talda	: Kuytu, görünmeyen (IV-60)
Taldaluḡ	: Kuytuluk (I-122)
Tamazlıḡ	: Mayalık, soyun devamını sağlayan (I-123)
Toyumluḡ	: Doyumluk, karşılık olarak verilen şey. (IV-52)

- u - , - ũ -

ufaḡ	: Ufak, küçük (XVII- 15)
ufah	: Ufak (XXII-8)
ufKa	: Yufka (VI-8)
uḡarda	: Yukarıda (IV-33)

uḫari	: Yukarı (IV-49)
ulupiharu	: Ulupınarlı (VII-31)
ur-	: Vur - (IV-85)
urēs	: Kılıç (XL-52)
ūrğaş-	: Uğraş- (XXI-17)
ur-	: Vur- (II-235)
uruh	: Ruh (II-62)
urus	: Rus (XXIV-100)
uṣah	: Çocuk (XL-160)
utanmağ	: Utanmak (II-51)
utmağ	: Yutmak (Yenmek, galip gelmek) (XXVIII-39)
uyhu	: Uyku (IV-125)
uzah	: Uzak (II-205)

-ü-

üce	: Yüce (XLI-3. mani)
üçün	: İçin (XXIV-9)
üfele-	: Ovala (XII-59)
ügey	: Üvey (I-19)
ük	: Yük (III-40)
üküz	: Öküz (XV-2)
üreK	: Yürek (I-173)
ürüzgâr	: Rüzgar (I-112)
üs	: Üst (XXV-9)
üsKeK	: Yüksek (XXV-49)
üsKüre	: Çukur ve derin tas. (I-211)

üstlerini	: Üstlerini, giysilerini (II-192)
üş	: Üç (I-104)
üşemek	: İşemek (XXIV-161)
üz	: Yüz (IV-109)
üzük	: Yüzük (XXVI-37)

- v - v -

vaht	: Vakit, zaman (II-195)
vakıt	: Vakit, zaman (I-94)
vala	: Başa bağlanan bir tür sarık . (XIII-46)
varısa	: Varsa (XXIV-191)
ved	: Vaad (IV-115)
verhasılı	: "bir türlü" anlamında kullanılır (I-213)
vesayit	: Araç, taşıt (XXIV-6)
vetandaş	: Vatandaş (II-12)
vezife	: Vazife (II-200,201)
virik	: İşal, amel (XXVI-5,6)
vidon	: Bidon, (ağız dar, kapaklı naylon kap) (IV-159)
vuiş	: Hayıflanma, korku ve şaşırma bildiren bir ünlem (XXV-43)

- y -

yah -	: Yak-(V-12)
yahın	: Yakın (I-4)
yahın	: Yakın (IX-2)

yahmah	: Yakmak (XIX-35)
yaquşuḥlu	: Yakışıklı (XXVII-7)
yalavuz	: Yalnız (XX-15)
yanaca	: Öylece (I-194)
yanē	: Yani (XV-1)
yaniye	: Tarafa (XXV-57)
yanki	: Taraftaki, yandaki (I-114)
yanluş	: Yanlış (II-172)
yarPaḥ	: Yaprak (VII-18)
yaṣTuḥ	: Yastık (VII-27)
yaşlu	: Yaşlı (XIX-36)
yav	: Yahu (XL-139)
yavlar -	: Yalvar- (XXX-16)
yavlar yaḥar	: Yalvar yakar (I-35)
yavo	: Yahu (XL-212)
yayuh	: Yayık (I-150)
yazuḥ	: Yazık (II-244)
yēddi	: Yedi (I-25,26)
yēlinceK	: Hafif, ağır olmayan (I-112)
yēn-	: İn- (XIII-51)
yēndür	: İndir (I-141)
yēnniK	: Hafif (XXVI-79)
yērmī	: Yirmi (XL-22)
yigirmi	: Yirmi (XXI-8)
yiḥa-	: Yıka- (XII-60)
yoh	: Yok (I-2)
yohsam	: Meğer (XXV-23)

yolci	: Yolcu (II-67)
yollumah	: Yollamak (XL-9)
yorğan	: Yorgan (VII-27)
yön-	: İn- (XXV-20)
yöndür-	: İndir- (II-129)
yu-	: Yıka- (XVI-5. mani)
yufağ	: Ufak, küçük (I-208)
yufah	: Ufak, küçük (II-94)
yuha	: Yufka (XII-31)
yuhari	: Yukarı (II-76)
yuharu	: Yukarı (VII-29)
yuhla	: Uyu (XXIV-31)
yuhoru	: Yukarı (XL-13)
yuhu	: Uyku (IV-167)

- z -

zambur	: Kekik (XXVII-82)
zameT	: Zahmet (I-76)
zati	: Zaten (XL-302)
zehmeT	: Zahmet (I-67)
zeman	: Zaman (II-185)
zencil	: Zincir (XL-115)
zerar	: Zarar (IV-151)
zerefet	: Gömme de denen bir yemek (XVII-56)
zerzele	: Zelzele, deprem (II-266)
zeten	: Zaten (IV-109)

zırTluh	: Cahillik, asabilik (XXIV-237)
zordan	: Zorla (II-82)
zoPPa	: Sopa (XIX-30,31)
zöhür	: Ramazanda oruçtan önce yenen yemeğin zamanı (XV-46)
zumruğu	: Yumruğu (II-139)
zübür	: Dışkının dışarıya atıldığı yol (XXVII-34)

METİNLERİN DIŞINDA KAYNAK KİŞİLERİN AĞZINDAN DERLENEN KELİMELER

- a -

aç	: Aç
acava	: Acaba
adîrēs	: Adres
ağuçan	: Ağü içen (Ziyaret ismi)
ağuz	: Doğuran hayvanların ilk sütü.
ahmah	: Ahmak
ahın	: Akın
ahşam	: Akşam
ahTarmah	: Alt üst etmek
aķuvaT	: Avukat
alacıh	: Alaca
alti	: Altı
aluÇ	: Aliç, erik
aluşTur-	: Alıştır-
andēr	: Sahipsiz, kimsesiz
anķere	: Ankara
annaş-	: Anlaş-
anuh	: Nane
aPo	: Amca
avraT	: Kadın, eş
ayib	: Ayıp
ayih	: Ayık, uyanık
ayri	: Ayrı

-b-

bacıK	: Görümce
baci	: Bacı
badıros	: Biribirine dolanmış, bükülmüş. Aşı,,
bar	: Yük
barıh	: İri taş parçası, kaya
belüle-	: Belirt-, işaretle-
berbunci	: Düğüncü
bıldır	: Geçen yıl
bıldıK	: Domates
bıloriK	: Buğday tanelerinin içinde bulunan, mercimek iriliğinde, yuvarlak siyah renkli bir bitki tohumu.
biroş	: Sıtıl
bozıh	: Bozuk
boziK	: Sarışın
bozrah	: Sarıya çalan renk,
bulamaç	: Pestil yapılan sıvı karışım.

-c-

cacım	: Elle dokunan birtür kilim.
canıK	: Hünerli, cesur kadın.
carut	: Ateş küreği
cèPle-	: Ağzının payını ver-
ceviz guğufılamak	: Cevizi kabuğundan ayırmak, ayıklamak.

cılķ	: Bozuk yumurta.
cıncıh	: Çok temiz
ciger	: Kendi çocuğu, yavrusu
cirTon	: Suyu yüksekten akıtmak için ağaçtan yapılan oluk.
cölbenT	: Culbant
cücüK	: Cıvcıv

-Ç -

çaḡsur	: Yörede yetişen sütü yakıcı, yarım metre boyunda bir bitki.
çaKuT	: Çekiç
çali	: Çalı, diken.
çaP	: Bir ölçü birimi.
çeKem	: Bodur bir ağaç türü.
çedene	: Aşılanarak fıstık elde edilen ağacın meyvesi
çığa	: Kuru ağaç parçası, kıymık
çırTan	: Kurut
çöğān	: Çukur (md.)

- Ç -

Çavêş	: Bir göz hastalığı
ÇelhK	: Yavru
Çıra	: Çıra
ÇiroK	: Hikaye, masal.

ÇuÇıK : Kuş

-d-

dağarcuḡ : Dağarcık
 danu : Hedik
 desTıK : Tokmak, davul tokmağı
 devreş : Derviş
 deyin : Sincap
 dilif : Dilif
 direm : Sarp yamaç, uçurum
 dörd : Dört
 duzan : Düzen

-e- , -ê-

ecēni : Ecinni
 êdgar : Yadigar
 ejdiyar : Ejderha
 elê : Elif
 esKer : Asker
 eseleT : Mahsus
 esil : Asil
 esli : Aslı
 ezyaT : Eziyet

- f -

fanile	: Fanila, kazak.
famsız	: Anlayıssız
fereset	: Anlayış
fıreng	: Domates
fırsend	: Fırsat
fışki	: Dışkı, (şımarık, haylaz)
filiz	: Yavru horoz
fıtıl	: Fıtil
fincık	: Tekme
fiske	: Gaz lambası
fize	: Füze

- g -

geràz	: Kiraz
geviz	: Ceviz
gëz	: Çeyiz
göni	: Geven
gübeleK	: Mantar
gümgüm	: Güğüm
güşî	: Üzüm salkımı

- ğ -

ğam	: Döven
-----	---------

ğarıs	: Darı
ğavêr	: Hark, su yolu.
ğılğıl	: Darı, mısır
ğiriK	: Un, su, yağ ve ayrandan yapılan bir yemek.
ğızêr	: Kökü yenen soğanlı bir bitki
ğoÇ	: Göç
ğolliK	: Buzağı
ğonco	: İri yarı, kocaman.
ğovde	: Gövde

-ğ-

ğar daşı	: Kesici aletleri keskinleştirmek için kullanılan bir taş.
ğıjaliK	: Kömür, sönmüş ateş.

-h-

hajiK	: Kurumuş, ince ağaç dalları
heriK	: Erik, kayısı
hêrs	: Hırs, sinir
hêveTli	: Heybetli
hınne	: Kına
hirmê	: Armut
hekûke	: Tarladaki bataklığı kurutmak için, suyu toplayarak tarlanın dışına akıtan kanal.

-h-

ham	: Yabancı
hançer bağı	: Eskiden düğünde damadın başına takılan eşya.
hani	: Hane, ev.
hereTliğ	: Hayır için verilen
hırave	: Harabe, bozuk
hırıltı eTmek	: Tartışmak, dalaşmak, sataşmak.
hırsızlıhnan giTmekK	: Gizlice gitmek
hiroz	: Horoz
hor	: Kötü, eksik

-i-

ibrik	: İbrik, sürahi
ifrit	: İfrit. Çok gözaçık, girişken
iftıra	: İftira
ihım	: Yıkım
imkân harici	: İmkansız
iniş	: İniş
intizar	: İntizar, hasret
iviş	: İbiş
ızıld	: Yezit

- k -

kerÇiK	: Kene
kırTiK	: azıcık

kürün	: kuluçka yeri
kazıK	: Sıtıl, küçük kazan
kerT	: Kart, genç ve taze olmayan
kevul	: Kabul
keyib	: Kayıp
kez	: Kaz
kırıK	: Karga
kırni	: Kene
kıTmır	: Cimri
küre	: Üzüm şurubu

- 1 -

lazot	: Mısır, laz otu
lengeri	: Geniş ve yayvan kap
lêvaz	: Fasülye
lêzım	: Yakın akraba
lêymun	: Limon
loliK	: Solucan
loriK	: Ninni, türkü
lulle	: Pipo

- m -

macur	: Muhacir, göçmen
mecel	: Takat
meçuP	: Mahçup

mef	: Mahf
meħseT	: Maksat
meķes	: Makas
melem	: Merhem
menceKi	: Bir buğday çeşidi
meşekteT	: Meşakat
mëymun	: Maymun
mıhlendız	: Mıknatıs
mınasiv	: Münasip
moziK	: Bir yaşındaki inek yavrusu
möbeT	: Muhabbet
möfte	: Mevta, ölü
möveT	: Muhabbet

-n-

naħır	: Sığır, büyükbaş hayvan
nërgız	: Nergis
nomıro	: Numara
noveT	: Nöbet

- ö -

öfeleme	: Yöresel bir yemek
---------	---------------------

- p -

poşman : Pişman
püleli ğazan : Büyük kazan

- r -

rast : Düz

- s -

saķavul : Söğüt dallarından yapılmış süpürge
sal : İnce geniş taş parçası
sari : Sarı
simsimo : Yöresel bir oyun
sisoleK : Alacalı bir kartal türü
sosın : Sümbül
su iti : Bir hayvan
sureT : Surat, yüz

- t -

tarıķ : Tarih
teneşür : Üzerinde ölülerin yıkandığı tahta
termuz : Termos
teviK : Tava
tevük : Kızak

-T-

Turık : Torba

- v -

veriK : piliç

- y -

yemleme : Kekliklerin yeme alıştırdıkları yer

yihılğan : Heyelan, yıkılğan

-z-

zingıl : Çıngırak

zırav : Zarif, ince

zincıl : Zincir

zirğıT : Geceleri öten bir tür çekirge

zorbaz : Zor kullanan